

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV · ANG ·
CHRISTO ET ECCLESIAE
VE RI TAS

anv.

SAMLADE SKRIFTER

AF

ZACHARIAS TOPELIUS

TJUGUTREDJE DELEN

SMÄRRE SKRIFTER

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

HARVARD COLLEGE
SEP 5 1905
LIBRARY.

SMÄRRE SKRIFTER

AF

ZACHARIAS TOPELIUS

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1904.

OM ÖSTERBOTTEN

Tal, hållet vid Österbottniska afdelningarnas årsfest den 9 November 1841.

Mina Herrar!

När den ande, som lefver i nationernas bröst, under tidens skakningar känner sig rubbad ur sin fasta ro i det närvarande och bestående, kastar han sig öfver minnena af en förgången tid, sökande i dem sin kärleks och sin längtans ljufva dröm förverkligad. Eller ock vänder han sina oroligt spejande blickar mot framtidens skymda världar, skapar sig sköna bilder af dess töcken och vill med all makt närma dem till sig, gestalta dem redan i det närvarande till full realitet. Åt båda hållen hafva i senaste dagar Europas nationer älskat att famla. På spillrorna af det adertonde seklets kolossala egoism, den bålstora parasit, som kallade sig blomman af årtusendens vishet, uppträdde nya släkten, i hvilka framtidens makt i hast växte fruktansvärdt stor och fientlig mot alla den gamla tidens både gudar och afgudar. Dessa släkten tumlade en tid om i stormarna, skapade sig nya afgudar och krossade dem åter af nyck eller af förakt, betämde slutligen stormarna och lade sig trötta till en sömnlös hvila, utan att dock, som Herren på den sjunde dagen, när de betraktade sina verk, kunna säga att *det var allt ganska godt.* Men — såsom krigaren den månljusa natten efter slaget, hvilande på den förstörda stadens grus, förnimmer de hängångna skuggors sång

och, gripen af minnen, fattar mandolinen, för att sjunga, äfven han, om en försvunnen tid — så förnummo de unga släkten under tystnaden och hvilan forntidens röster bland ruinerna, och de rördes däraf djupt. Och de uppstodo med varma hjärtan och kastade en lång, älskande blick på sin egen forntid, och de samlade kärleksfullt de spridda döende ljud, som genom tidernas afstånd banat sig väg ända fram till dem. De funno det underbart, att dessa ljud väckte en återklang i deras eget bröst och framkallade barndomsminnen, som länge slumrat. De forskade efter det hemlighetsfulla sambandet mellan ljuden och deras återklang, och när de funnit det, kallade de dess namn *nationalitet.* Men snart märkte de, att återklangen i deras bröst var vida svagare, mattare och färglösare än de väldiga forntida ljuden, och de eftertänkte hvarför det så var. De började genomsöka sina egna bröst och funno dem med förskräckelse för hvarje dag tomare på detta samband, som mer än blodets band förenade dem med deras hugstore fäder. Då klagade de unga släkten med vemod och sorg, att den nya bildningen stulit hjärtat ur nationernas bröst, förhärjat deras ungdomsblomma, deras nationalitet — och de kände sig, med alla sina skatter af kunskap och bildning, fattiga, redlösa, vacklande, som hade den fasta grunden vikit undan deras fötter och de stode färdiga att falla för det första vindkast, som ilade fram genom tidens kvalmiga atmosfär.

Ehvad de klagande röster tala sanning eller ej, väl må, under sådana dagar, ett folk som behållit sin skönaste arfvedel, sin nationalitet, framför andra skatta sig lyckligt och afundsvärdt. Och väl det finska folket, att det är ett sådant folk! Om ock dess yttre lott är mödans och försakelsens, dess ära blott den inre storhetens, så har

det däraf nog och klagar ej. Ja om ock runornas sorgsna röster dö och de sista barderne falla, den ena efter den andra, om ock snart från inga lefvande läppar fångas

dessa ljufva sånger, tagna
från den gamle Väinös bälte,
under Ilmarinens ässja,
ned från Kaukomielis svärdsudd,
Joukahainens båges bane,
från det innersta af Pohja
och från Kalevalas moar,

så anar det finska folket däraf blott att dess första ungdomsålder, full af kärlek och längtan, förgått — det äger mycket för minnet, men för hoppet äger det ännu vida mer, och det känner inom sig, att dess häfder lugnt och allvarligt peka på en lång framtid i mannaålderns blomma.

När ynglingen, efter fulländad elementarkurs, utgår i världen, för att självständigt skapa sin framtid, blickar han ej sällan, i öfvermodet af sin unga kraft, föraktligt tillbaka på skolans band, och den gamle lärarens möda vet han ej än att rätt värdera. Det finska folket är i denna stund en sådan yngling, och det har inträffat, att det nyvaknade medvetandet af dess nationalitet i månget finskt sinne framkallat en reaktion mot den svenska bildningen, ett underkännande af den sex och ett halft århundrade långa skolans förtjenst. Man har förgätit att

all bildning står på ofri grund till slutet,
blott barbarit var en gång fosterländskt,

förgätit att, med handen på hjärtat, fråga sig själf om Finlands svenska dagar:

hvar stodo vi, om de ej varit till?

Och sålunda har man frågat om icke denna främmande bildning, detta utländska inflytande, som icke upphört med det svenska politiska väldets fall i Finland, i själfva verket varit och än i dag är förstörande och fientligt mot den finska nationaliteten. Och kan följaktligen det finska folket uppnå en högre intellektuell, materiell och politisk utveckling än dess nuvarande, utan att helt och hållet lösgöra sig från det historiska svenska inflytandet och söka bestämningarna för sitt framskridande endast och allenast inom sig självt?

Dessa frågor, M. H.! hafva sin vikt, enär samtid och framtid i lika väsentlig mån bestämmas af deras besvarande. Alltför omfattande, för att under en kort stunds granskning afgöras, bör detta svar likväl praktiskt och genom resultater kunna antydas. Det svenska folket och det finska hafva under mer än ett årtusende med hvarandra mätt sina klingor och sitt snille, väl med afgjord öfvervikt för det förra, men dock med ömsesidigt inflytande på hvarandra. Äfven jorden drages ju af månen, ehuru hon bestämmer den senares lopp. Och likasom man antagit att oceanens vågor skenbart utan afbrott inströmma i Medelhafvet, men detta åter, genom osynliga strömmar i djupet, sänder sina Nereider i den förra, så har under tidernas längd det finska folklynnet, i grunden så passivt och emottagande, med osynlig makt tillbakaverkat på det svenska.

Uppenbarast röjer sig denna folkens ömsesidiga inverkan i de trakter af Finland, där de båda folkelementerna närmast beröra hvarandra, på kusterna af Nyland och Egentliga Finland samt i Österbotten. Det är öfvertygelsen att den i sistnämnda landsort fortgående kulturhistoriska utvecklingsprocess, oberäknadt ett närmare liggande fosterländskt intresse, äfven torde i sin mån

belysa de frågor jag ofvanföre haft äran framställa, som förmått mig att vid detta tillfälle kasta en flyktig blick på Österbotten och dess nuvarande ståndpunkt, såsom varande i många delar ett resultat af denna de båda nämnda folkelementernas konflikt. Och när jag nämnt Österbotten, har jag med detsamma ställt mig på den för de fleste af eder, M. H.! dyrbaraste, men äfven mest välbekanta grund. Jag vet hvad jag härvid vågar. I skolen alla sitta till doms öfver mig, alla vara ämnet lika vuxna som jag, och mången mer. Ringa är hvad tid och förmåga tillåta mig att säga, bland det myckna som kunde i ämnet sägas. För detta ringa utber jag mig eder milda dom. Aldrig, M. H.! har en oerfaren hand, som i flyktiga drag tecknat ett älskadt ämne, till den grad som nu tagit eder öfverseende godhet i anspråk.

Den tid är icke alltför aflägsen, då Österbotten var för det öfriga Finland hvad detta var för Sverige och Sverige självt för det öfriga Europa: ett åt nattens mörka makter hemfallet land, betäckt af evig is och snö, befolkadt af fruktansvärda vilddjur och människor icke mindre farliga genom sin ärfda insikt i de gamle hedningarnes trolldomskonst. Sedt genom fördomens töcken, var Österbotten sålunda allt intill senare tider ett misstänkt och förskjutet land, ett »männer förödande och hjältar dränkande Pohja», om hvilket de gamla sångernas betänkliga vittnesbörd gingo i arf bland folket. Tidigare än annorstädes lyftades vid Åbo universitet den nattliga slöja, som hvilat öfver

dessa öde trakter,
dessa sorgsna nordanländer.

Men det ljus, som i förstone från lärdomens nattlampor i sällsamt brutna strålar föll därpå, framställde

föremålen i icke mindre skiftande och oviss dager. Det var vid denna tid det gamla Pohja spökande iklädde sig en gestalt helt motsatt dess förra och sammanflickad af den klassiska fornvärldens åldriga fabler. Gissningar af sällsam art uttalades med hela sanningens allvar. Vid samma tid då man icke drog i betänkande att på Finland tillämpa Moses berättelse om hedningarnes öar, förmenade man ock att Orfeus torde hafva besökt Österbotten, Cimmerien eller Kemi, att här varit amazonernas hemland, att grekerne från den högsta norden hämtat sin vishet, sina gudar, sin kunskap om själens odödlighet, att man här borde söka de lycksaligas öar, de heliga sjöarna, de elyseiska fälten, gudarnes stilla säten och annat mer.

Dock den tid gick förbi, då fantasin, klädd i lärdomens allvarsamma dräkt, kring norden utströdde sina glänsande skatter; för den finska häfdateckningen grydde ett skifte, armare på drömda anor och inbillad herrlighet, men rikare på sanning och historisk tillförlitlighet. *Mathesius,* i sin år 1734 i Upsala utgifna geografiska afhandling om Österbotten, var den förste som med berömlig sanningskärlek och oförtruten flit sökte till ett helt förbinda de spridda uppgifterna om detta land. Samtidigt med Mathesius utgaf *Joh. Snellman* i Åbo sin disputation »De Urbe Uloa», ett arbete, om än mera omtöcknadt af antikvitetsvurmeriet, likväl af mycken lokal förtjenst. I deras fotspår trädde, under den nyvaknade fosterländska andans inflytande, icke så få. *Samuel* och *Jacob Chydenius, C. Salmenius, E. Castrén, E. Cajanus, H. H. Aspegrén,* en yngre *Joh. Snellman, H. Wegelius, G. R. Appelgrén, P. Winge* med flere voro under det förflutna seklet genom ortsbeskrifningar samt ekonomiska uppsatser om sin hembygd förtjente österbottningar,

hvarförutom den för hela Finland oberäkneligt verkande *Porthans* och flera författares i Åbo Tidningar förtjenster, äfven i belysandet af Österbottens historia och ställning, böra med tacksamhet ihågkommas. Äfven under närvarande sekel hafva akademiska afhandlingar i nämnda syfte utkommit. Rörande Österbottens ekonomi inhämtas rikhaltiga upplysningar i kejserliga finska hushållningssällskapets handlingar, förnämligast genom de af *Böcker* och *Deutsch* år 1815, på den så högt förtjente *Rumänzoffs* bekostnad, företagna resor, af Böcker i Vasa- och af Deutsch i Uleåborgs län.

Österbotten, Pohjanmaa, äfven Kainunmaa, detta land, hvars alla benämningar erinra om dess ursprung ur Bottenhafvets böljor, synes af naturen vara ämnadt till hemvist för folkstammar af olika lynne och lefnadsvanor. Längst bort i norr och nordost, i dessa midnattliga nejder, hvilka finnarne älskade att färglägga med allt det vilda, dystra och förskräckliga som deras rika inbillning förmådde skapa, dit alla plågor förvistes och där vandraren ännu i dag i jättekumlen uppsöker de strödda ruinerna af Hiisis borgar — mötes ögat af mäktiga bergsträckor, ofantliga sumpmarker, oöfverskådliga sjöar och strida floder,

fraggiga och stygga gapen,
dit brådstupa träden falla,
tallarna med rötter rulla,
furor sig med toppar störta.

Snart förlorar sig dock detta lappländska tycke i naturen; redan i Kuusamo och Paldamo hafva Karelens furuklädda kullar och holmbeströdda sjöar gjutit ett mildare behag öfver det yttersta Pohjas vildhet. Längre söder- och västerut sänka sig bergsträckorna allt lägre, sumpmarkerna antaga fast form, sjöarna hopkrympa till

träsk, floderna blifva fattigare, lugnare, och landet öfvergår i en enda stor mot hafvet omärkligt sluttande slätt. Denna sin natur af slättland förnekar dock Österbotten mångenstädes, såsom invid själfva kusten i Vörå socken — och det allt nyckfullare och tätare, ju mera man nalkas dess naturliga gräns i öster, landtryggen, hvilken, i det den afskär sydostliga hörnet af Vasa län, omkring sig redan bildar ett början de Tavastland. Äfven jordmånen, så bestämmande för odlingens framsteg, omväxlar och bildar i södra delen af landet intill sextiotredje graden en fruktbar lergrund, då den däremot i norra delen utgöres af föga fruktbara lager af sand.

Dessa egenheter i landets fysiska bildning motsvaras af andra i dess historia. Dystra, djupsinniga, som deras egna skogars natt, nedsatte sig i de inre och nordliga trakterna folkstammar, hvilkas urfäder sagorna beskrifva jättestora, vilda och hemska som det land de bebodde. Hastig, som en förtrollning, sker i deras land öfvergången från den långa vinterkölden till den snart förbrinnande sommarhettan: så var ock plötslig, glödande och flyktig den »haltio», den hänryckning, som för en stund framkallade söderns brännande lif i deras sinnen. Mäktiga och vilda, som forsarnas dån, voro deras sånger; men de älskade dem, såsom björnen älskar honungens sötma. Jorden var för dem en nödställd moder och skogen gaf dem allt. Likt ulfven, sökte de på slätterna endast rof. Längst falla vinternattens skuggor öfver dessa bygder; längst voro de ock insvepta i hedendomens mörker. Människomakt byggde borgar och fästen i detta land, men de störtade snart; de delade öde med Hiisis slott.

Andra folkstammar af ljusare, mildare lynne nedsatte sig vid hafskusterna och sunnanfjälls i ett land som med mera ljusgröna skogar och vänligare sol, ehuru

själf så nordiskt armt, dock i bredd med det yttersta Pohja framstod som vårvintern vid högvinterns sida. Detta land var en dotter af hafvet, och hafvets rörlighet hade till någon del kvarstannat i dess inbyggares sinnen. Men höjderna och bergen, med alla sina poetiska dagrar och skuggor, hade öfvergifvit dem, jordens större bördighet nedlockade dem från det fantastiska jägarlifvet till åkerbrukets mera prosaiska verksamhet. Därför blefvo dessa folks sinnen, med allt deras inneboende lif, så arma på inbillningens drömmar och sångens anade himlar, ty de drogos mera af jorden och verkligheten, och diktens ljufva längtan, som i nordbons barm så mäktigt talar om en förlorad söder, fick ej makt öfver dem. Liksom i dessa bygder stränderna tillväxa och jorden inkräktar allt mera af hafvets urgamla besittningar, så sträfvade dessa folkstammar oupphörligt att åt odlingen eröfra allt större område i de forna ödemarkerna, och de lyckades däri. Och hafvet förde till dem hvad det alltid för: en främmande bildnings välgärningar. Främlingar uppträdde i skärgården; de hade till fasta landet blott ett steg; och de togo det. Med dem öfverflyttades de frön till kultur, hvilka tidigare grott på Bottenhafvets västra kust, och de slogo långsamt rot. Men stormvindarna, som på slätten aldrig länge sofva, förhärjade tidtals den äfven här uppspirande bildningens planta, och det inträffade tider då hon, dignande med brutna blad, låg förtrampad ned på den af aska och blod betäckta jorden. Hon var dock ej vissnad, hon lefde än för hoppet, och få dagars lugn och milda sommarsolar voro tillräckliga att åter resa hennes anspråkslösa krona upprätt mot himmelens ljus.

Sammanfatte vi de spridda detaljerna af denna århundraden långa folkvandring, hvaraf Österbottens nuvarande befolkning är ett resultat, så finne vi alla de

skilda stammar, af hvilka Finland nu bebos, härvid verksamma. Äfven här framskymta ytterst i bakgrunden de hemlighetsfulla skepnaderna af nordens titaner, *Jotarne*, jättarne, Hiiet, Vuorenväki, om hvilka sagan förtäljer att de i uråldriga tider bebott detta land. Veterligen är af dem intet annat kvar än minnet i sång och saga. Ur historien hafva de försvunnit, och deras verk med dem — den lärda forskningen må undersöka huru och hvart. Men ännu i dag älskar traditionen att tillskrifva dem månget kyrktorn, hvars ålder och höjd väcka betraktarens vördnad, och jättegrytorna i hällarna på hafsstranden bära namn efter dem.

Den nästa syn oss möter är mindre storartad, mindre hemlighetsfull. *Lapparne,* detta förskjutna folk, på hvars sorgliga öden historien med vemod blickar, äfven de hafva engång kallat Österbottens skogar och slätter sitt hem. Men äfven i denna aflägsna fristad nådde dem det förföljande öde, som likt en nemesis jagat dem framför sig steg för steg så långt häfdernas blickar tränga och jorden kan af människor bebos: äfven de voro flyktiga gäster på Österbottens jord. I sjöar, i floder och vid hela bygder har deras namn fäst sig fast, och dem tillskrifvas enhälligt de många »Lapin rauniot», hvilka ännu i Österbotten med hemlig skygghet betraktas af folket.

Kvenernes fordom mäktiga stam var den första som i den finska norden grundade ett varaktigare välde. Långa förbittrade strider, af hvilka vapengnyet ännu dånar i Kalavelas runor, lade denna stam och dess land under de segrande *karelarnes* hand. Och när striden var utkämpad, satte sig båda folken i ro och blefvo till ett, för den frändskaps skull, som af begynnelsen var mellan dem. Icke så *tavasterne* i södra och sydostliga Österbotten. När de, lockade af den bördiga

jorden och det rika fisket i floderna, nedsatt sig här och senare, af *svenskarne* undanträngde från kusterna, nedslogo sina bopålar vid dessa främlingars sida, blefvo de aldrig i lynne och språk ett folk med dem, fastän de sedan räckte dem handen i vänlig brodersämja.

Så hafva sex, till en del ganska olika stammar under förflutna århundraden beträdt Österbottens jord. Af dem har dock en utan spår försvunnit, en annan har fortsatt sitt sorgliga tåg mot norrskenets hemland, fyra hafva kvarstannat, kämpat och försonats, gemensamt med hvarandra delat land och lycka. Samma himmel, hårdare än annorstädes i det finska fosterlandet, har blickat ned på deras tåliga möda, samma öden drabbat dem alla, ofta tyngre än deras öfriga finska bröder. Och när, under de mörka tider, bistra fiender hemsökt deras land, då hafva de gemensamt kämpat och blödt med en trofasthet som icke svek i själfva döden. Därför äro de ock vordne bröder och ett folk, såsom alla Suomis barn äro ett folk, deras tungomål må sedan vara finskt eller svenskt, ty det gemensamma fosterlandet, deras minnen och deras hjärtans trofasthet förena dem alla.

Hvilket inflytande hafva dessa stammar på hvarandra utöfvat och hvilken är deras nuvarande ståndpunkt i materiellt, i sedligt och intellektuellt afseende?

Det tillhör en skarpare blick, en mera detaljerad forskning att fullständigt besvara dessa frågor. Må det endast tillåtas mig att antyda dem — flyktigt, kort, som den flyende stunden kräfver.

Det är en enkel och ofta upprepad sanning, att ett folk endast genom beröring med andra vinner den expansiva kraft, det sträfvande att i lifvet förkroppsliga den grundtanke, som genomgår hela dess världsåskådning, hvilket allena måste begrunda en fortskridande

utveckling till sann humanitet. Mer än andra folk hafva finnarne, med sitt kontemplativa och, för att tala med Almqvist, af rummets genius fattade lynne, känt behofvet af en sådan beröring. Deras ringa handel under oberoendets tider var ej därtill nog, likaså litet som den krigiska beröringen med andra folk, till en del lika råa som de själfva, var ägnad att väcka den ande, hvilken ännu, lik ett oroligt drömmande barn, slumrade i deras bröst. Då kom kristendomen, mäktig och mild som en storm om våren, öfver deras land; den svenska bildningen, själf en kristlig blomma på hedendomens gamla heliga mark, följde den tätt i spåren. Ett århundrades strid, och det svenska väldet stod fast — ett annat århundrades frid, och den svenska bildningen hade slagit rot, så nämligen som den kunde slå rot i Finland. Hvar man vet att detta icke var lätt. En blick på det runorika Karelen, på det antika Tavastland, på det nordostliga Österbotten är än i dag tillräcklig att öfvertyga därom. Det hvilar än i dag ett uråldrigt, nästan sorgset tycke öfver det gamla Pohjas inre. Tidens vingar hafva här förfrusit i grannskapet af den eviga snön. Icke blott pörtena, svedjemarkerna, runorna och själfva folklynnet erinra om en aflägsen forntid; äfven vidskepelsen hänger sig blytung fast vid folkets sinnen. Det är här i sitt egentliga hemland de gamle tietäjät ännu uppträda i hela sin forntida rustning och ännu anlitas, med ett förtroende, mot hvilket hvarje förnuftsskäl strandar. Det är här »luvut», besvärjelserna äro inhemska och än i dag komma håren att resa sig hos åhörarne. Äfven den karelska sångmöns älskliga toner förnimmas ännu här i deras forntida enkla skönhet. Den karelska släktskapen är öfver hufvud i norden omisskännelig; äfven den i senare tider allt lifligare handelsgemenskapen med Ryssland har ej förblifvit utan

inflytande på folklynne och språk. För öfrigt är det urfinska folklynnet för ofta och för väl afskildradt, bland andra af *Runeberg* i hans skildring af Saarijärvi — för att här behöfva med ofullständiga penseldrag vidare aftecknas.

Invid och utmed de större nordliga strömmarna träder redan handelskommunikationens inflytande i öppen dag. En utomordentlig tilltagsenhet och mod i faran, en större öppenhet, rörlighet och arbetsdrift, en klok beräkning, ofta slughet, utmärker, i förening med den finska härdigheten, dessa trakters inbyggare. Väster- och söderut, närmare de punkter där den svenska befolkningen vid riksgränsen och i Gamla Carleby socken vidtager, modifieras det finska lynnet märkeligen. Finnens yttre blir här snyggare, prydligare, hans boning rymligare, ljusare, hans dräkt rikare, hans arbetsdrift mångfaldigare, hans receptivitet för odling vida märkbarare. Hela hans världsåskådning modifieras och utvidgas, blir ljusare, mångsidigare och mera praktisk, men ock tillika ytligare, grundare och för det mesta beröfvad sin poetiska färg. Äfven hans skuggsidor, böjelsen för yttre prål, för dryckenskap och för processer, framträda här vida bjärtare. — Dock förblifver han med allt detta sitt finska lynne trogen, och likasom han tvingar de främmande orden att böja sig efter hans tungas orubbliga lagar, så assimilerar han äfven alla andra främmande tillsatser i sin nationalitet, ofta med beundransvärd konsekvens. Ingen lumpen härmningslust nedsätter honom till sina svenska grannars apa; hans lynne och hans vanor förändras långsamt, omärkligt och fullkomligt omedvetet. Om mig tillåtes nyttja en bild, är den finska nationaliteten en djupt skuggad skog, den svenska däremot en öppen och bördig slätt. Den österbottniska finnen har känt sig dragen af slättens fria ljus och, utan att rätt veta hvarför, borthuggit småskogen

kring sin boning, men låtit furorna stå; slättbon åter — svensken — har sett högresta lunder, uppväxande kring hans tegar, utestänga vindarnas lättsinne och solens hetsiga glöd. Mycket hafva de båda folken lärt af hvarandra och likväl, med få undantag, blifvit sig själfva trogna. Jag vågar tro att erfarenheten skall bekräfta detta bestridda vittnesbörd och att undantagen här, såsom i månget annat fall, blott tjena att bestyrka regelns riktighet.

Det är å andra sidan obestridligt, att beröringen med finnarne hos den svenska befolkningen framkallat en större redbarhet, allvar och pålitlighet, ett lugnare sinnelag, ett envisare vidhängande vid gamla bruk, samt framför allt den djupt rotade gudsfruktan, som är det finska lynnet egen — äfvensom finnarne i allmänhet försvarat åkerbrukets, och dymedelst den solida, rent fosterländska odlingens rätt i Österbotten, då däremot de af svenskarne införda binäringarna lättare lämna rum för egennyttiga beräkningar. Den svenska österbottningen är, med alla sina fel, ett lifligt folk, fullt af kraft och beslutsamhet, ömtåligt om sin heder, driftigt, uppfinningsrikt, föga poetiskt till lynnet, men af naturen begåfvadt med herrliga anlag för all industri. Till sitt yttre är han stark, reslig och välbildad — liksom den finska allmogen nordligt i trakterna af Rovaniemi och Torneå, så är äfven den svenska befolkningen sydligt i Vörå och Nerpes socknar bekant för sitt vackra yttre. Böcker har anmärkt, att österbottningens företräde i kroppsstyrka och energi till större delen bör tillskrifvas tjärbruket, som vinter och sommar sysselsätter honom ute i fria luften. Icke ringa bidrager härtill den mycket beklagade — man kunde nästan säga spartanska vanskötseln af barnen i deras späda ålder, hvaraf följden är, att blott starkare

konstitutioner kunna genomgå denna pröfvande period. Gemensam för hela Österbottens allmoge är denna inneboende stolthet och självständighet, hvilken någongång, uttalad på ett råare sätt, får utseende af öfvermod och i berusningens ögonblick alltför ofta därtill urartar. Måhända härrör denna egenhet däraf, att österbottningen från åldriga tider själf varit herre öfver sin jord. Men äfven stormiga tider och svåra lidanden utveckla hos friska andar denna självständiga kraft — och af dessa har Österbotten erfarit nog. Vid fientliga infall är det österbottningen som längst och ihärdigast försvarat sig. Under alla finska krig hafva de egentliga större folkresningarna skett i Österbotten, vanligen illa ledda, ofta med olycklig utgång, alltid med djärfhet och trofast mod. Hvem erinrar sig ej *klubbekriget,* denna kolossala folktafla, hvilken ännu ingen hand dristat teckna i färger, värdiga dess stora, imponerande glans? Den blodiga dagen vid Storkyro såg tusende af allmogen trofast stupa i *Armfelts* leder. Och hur mången rask bedrift, huru många rörande drag af mannamod och trohet in i döden vet ej än i dag den gamle förtälja för sina kring den sprakande brasan församlade barnabarn — drag af många sådana hjältar som dem, hvilka grafven i Perho betäcker, men hvilka ingen *Runeberg* skall med odödlig sång besjunga! I sanning, den som en gång med fosterländskt hjärta lyssnat på dessa enkla till sagor vordna hjältedrag, skall mindre förundra sig, att just *här* så många valplatser möta, erinrande om segrar, olyckor och ära, att Finlands öde två gånger afgjordes på Österbottens slätter!

Denna befolkning, så liflig, så stolt och så känslig, hos hvilken alla elementer till en högre odling förefinnas, står i ekonomiskt afseende på en olika, ej sällan föga

afundsvärd punkt. Österbotten, särdeles det nordliga, är ett fattigt land — är det, äfven jämfördt med mången annan del af det fattiga finska fosterlandet. »Men att vara fattig, det är att vara hänvisad på sig själf», säger den svenska fattigdomens snillrike tecknare — och djupare har väl ingen sanning visat sig vara rotad i det finska lynnet, än just denna. Lifligt erinras man ock därom vid anblicken af den österbottniska flitens kamp mot en hård natur. En märkelig omsvängning af de viktigaste ekonomiska intressen föregår under senaste tider inom detta land. Det är åkerbruket som i hela det södra Österbotten förfäktar sin gamla rätt mot de där af ålder idkade binäringarna, medan dessa i landets nordligare del snarare till- än aftaga. Hvad den praktiska erfarenheten, hvad kunnige mäns insikter och visa råd under sekler icke förmått öfverbevisa den sydösterbottniska bonden om, det har folkens stora lärmästarinna, nöden, ändtligen lärt honom: att åkerbruket är hans naturliga hufvudnäring. Invid kusterna och kring den mäktiga Kyro gulnade sedan urminnes tider bördiga åkerfält, hvilkas förmånliga rykte bibehållit sig intill denna dag; få mil längre inåt landet föll sädeskornet glest öfver svederna, yxan dånade i skogen, dalarna glödde, tjäran vandrade ned till hamnarna, för att utbytas mot oumbärliga förnödenheter. Längesedan har dock åkern utträngt svederna, skogarna hafva glesnat, omätliga vådeldar hafva härjat hvad människohanden ej hunnit på nyttigare sätt förvandla till aska. Hårda missväxtår inträffade, penningar måste anskaffas till utskylderna, tjärdalar och sågverk slukade skogarnas rest; nu stodo omätliga sträckor kala. Men få år hafva förgått — vi nämne med undran de senaste tio till femton åren — och dessa omätliga sträckor äro genomskurna af snörräta diken, betäckta af skördar,

groende i kyttländernas aska. Oberäkneliga äro de segrar odlingen inom kort tid vunnit i östra, södra och mellersta Österbotten, oerhörda de ansträngningar de kostat. Men fosterlandsvännen ser med glädje däri en borgen för ett framtida välstånd, oberoende af de konjunkturer, hvilka ofta — och sällan kännbarare än nu — skaka den handlande världen.

Hvad det sydliga Österbotten väntar af åkern, det skulle landets nordliga orter, likt det östra Finland, vänta af ängen. Men nordösterbottningen äger ej karelarens sinne för denna näringsgren; orubblig i sina vanor, begär han hellre af skogen hvad åkern ej förmår gifva. De stora strömmar, som genomflyta hans land, locka honom till binäringar; sågverken tilltaga och tjärbruket bibehåller sig. Då numera de ostfinska produkterna alltmera draga sig åt söder genom naturliga eller konstgjorda vattendrag, torde norra Österbottens handel, snart hänvisad endast på sig själf, framkalla nya bemödanden att producera för behofvet tillräckliga exportartiklar. Äfven bergverken lofva att med sina skatter belöna en framtida flit, och med tacksamhet bör ihågkommas hvad brukspatron *Wasastjerna* genom sina premier uträttat för denna näringsgren. Måhända skall en dag, när de mäktiga strömmarna, efter framtida rensningar, villigt föra skogarnas, bergens och ängarnas skatter till hafvet, när Maanselkä upplåtit sina ännu dolda lager af järn och den finska trögheten bekvämt sig till en rationellare landthushållning, en lyckligare tid uppgå för Österbottens företagsamma, outtröttliga handel och industri. Genom regeringens visa omsorg, genom kejserliga finska hushållningssällskapet, genom mossodlingsbolaget i Vasa samt enskildes berömliga nitälskan har mycket redan blifvit gjordt; mycket återstår ännu att göras. Österbottens handel har länge varit en

af statens och landets solidaste inkomstkällor; en huld regering skall draga försorg därom att den äfven framdeles förblifver det.

Österbottningen är bekant för sin industri. Hans boning och hans husgeråd, hans skeppsbyggeri, hans smiden, hans gjutgods, hans väfnader, själfva hans bekanta myntförfalskningar vittna därom. Ursmeden *Könnis* namn är kändt. Det sydliga Finland hämtar härifrån en stor mängd timmermän och byggmästare, bekanta för sin träslöjd och mekaniska färdighet. Men dessa anlag stå isolerade, splittrade, utan vård. Brist på kapitaler, måhända äfven den uteslutande på skogsprodukternas förädling riktade uppmärksamheten, har här förhindrat anläggningen af fabriker och slöjdanstalter i större skala. Enligt regeln förser bonden endast sig själf och sina närmaste grannar med produkterna af sin slöjd, och mången talangfull hand, hvilken under lämplig ledning måhända kunnat höja sig öfver den handtverksmässiga idogheten till bildande konst, förslösar sin skicklighet på utsirandet af gallionerna på de österbottniske handlandes skepp.

Erfarenheten synes gifva vid handen, att de för sin slöjdfärdighet utmärktaste folk icke alltid kunna tillerkännas ett lika förmånligt vitsord i sedligt afseende. Man har såsom ett faktum antagit och djupt beklagat sedefördärfvet i Vasa län; man har tvistat om dess orsaker och medlen för dess afhjälpande. Vare det fjärran från mig att däröfver kasta partiskhetens slöja. Det är sant och man måste med bedröfvelse erkänna, att statistiska siffror och domstolarnas protokoller å några orter utvisa förbrytelser mot lif och egendom till större antal och svårare beskaffenhet än troligen i någon annan trakt af fäderneslandet. Men i hög grad orättvist

synes det mig att utsträcka denna beskyllning till ett helt län, hvilket inom sig sluter så många äfven sedligt aktningsvärda samhällen — samhällen sådana som det om forna oskuldsfullare dagar erinrande Terijärvi, hvarest allt intill senare tider intet oäkta barn blifvit födt, ingen stöld begången, intet mord föröfvadt.

Rörligare, retligare, mera böjd för handling, än hans öfriga landsmän, är österbottningen, i synnerhet den sydlige, lättare hemfallen åt passionernas nyck. Ställ honom i krigstider med sin själbössa på härarnas flanker, gif honom en ledare, som förstår honom och som han förstår — och han skall vara, måhända icke den bäst disciplinerade soldat, för hvilken lyda är inbegreppet af alla dygder, men däremot den modigaste, den verksammaste partigängare. Ställ honom åter i fredstid och under hårda år med yxan i tjärskogen eller med spaden på mossländerna, och ingen skall vara en driftigare, omtänksammare, oförtrutnare arbetare än han. Men låt de goda dagarna komma, låt bekymren hvila, låt ungdomen sysslolös samlas om söndagskvällarna, och österbottningen skall se sig om med hvem han skall mäta sin obändiga kraft, han skall välja sig ett mål för sitt öfvermod, han skall rida grannskapets hästar fördärfvade nattetid, eller stänga vägen för den fredlige resande, eller byalag mot byalag tåga ut till brottande och strider. Gjut då några droppar brännvin till denna tygellösa yra, gif österbottningen, hetsad af dans och berusad af svartsjuka, ett undfallet ord till tvisteämne, och om få ögonblick skall ordet vara handling, det vildaste slagsmål skall uppstå, blod skall flyta, till dess kvinnorna, försonande änglar här som öfverallt, kasta sig emellan, och deras böner eller tröttheten åtskilja de stridande. — Handling är österbottningens lif. Gif honom ledighet och rus, och han skall befolka

fängelserna och de sibiriska grufvorna; återgif honom hans varma gudsfruktan, hans måttliga samkväm, hans forna, nu förgätna folklekar eller andra passande sysselsättningar, och han skall vara den fredligaste medborgare, såsom han, ledd med mildhet, är den trognaste undersåte. Behöfver jag anföra flera bevis än de nya, mångenstädes i Österbotten jäsande andliga rörelsernas i sanning undransvärda och märkeliga inflytande på hela samhällens seder?

Jag bör här anmärka att, till följd af både genuina och lokala skiljaktigheter mellan den finska och den svenska befolkningen, äger hvad jag senast haft äran yttra till några delar endast en lokal tillämpning, hufvudsakligen på det mellersta och sydliga Österbottens inbyggare. Förbjuden af tid och utrymme att tillägga upplysande detaljer till det lilla jag anfört, har jag, äfven med fara att synas ensidig och ofullständig, trott mig böra egentligen beröra blott de arbetande klasserna, för att ej af ämnet för vida hänföras.

Den intellektuella folkbildningen företer i Österbotten, likasom i det öfriga Finland, endast mindre afvikelser. Så arm finnes ingen koja, så ensligt intet mänskligt hem äfven här, att icke bibel, psalmbok eller katekes där skulle hafva spridt någon stråle af ett vetande utöfver det enformiga dagliga lifvets. Mannen på heden och i skogsbygderna skapar sig själf sin andevärld, blott ledd af de gudliga böckerna, ur hvilka han af gammalt är van att hämta allt bokligt vetande. Flodkarlen, som årligen utför strömmarna besöker städer och kuster, formannen, som med sina lass vallfärdas ända ned till det aflägsna Helsingfors, sjömannen, som besöker främmande länder, hafva sina geografiska insikter, den sistnämnde stundom äfven sina matematiska. Mannen på slättlandet

har på marknaderna köpt några ströskrifter och fabriksmässiga, mest andliga poesier, han pryder sina väggar med kluddiga målningar, föreställande oformliga vidunder i människohamn, mest bibliska eller krigiska till sin betydelse, han har åtskilliga föreställningar om världsbyggnaden, känner ryktesvis något af historiska och geografiska förhållanden samt frågar begärligt efter politiskt nytt. Matematiska hufvuden träffas ej sällan bland allmogen. Skrifkunnige finnas i mängd invid kusterna. Bland finnar träffas ofta juridiska insikter, åtminstone i det formella af lagkunskapen, processmakare, genomdrifne advokater, hemma i alla juridikens finter. Hvad för öfrigt finska litteratursällskapets skrifter, Oulun Viikkosanomia, Mehiläinen med flere må hafva inverkat på de finska bygderna, är mig obekant. Såväl den finska som den svenska allmogen är i stort behof af lämpliga folkskrifter, i brist af hvilka i synnerhet den senare är i fara att öfversvämmas af svenska bokhandelns skillingslitteratur. Med den vetgirighet, som utmärker båda befolkningarna, böra sådana skrifter, rätt uppfattade, vinna önskad framgång. Men äfven härutinnan röjer sig det finska och det svenska lynnets olika blick öfver lifvet. Den svenska österbottningen skall med förkärlek fästa sig vid ekonomiska, historiska, geografiska, statistiska, moraliska, öfver hufvud rent praktiska ämnen, framställda med en efter hans ståndpunkt afpassad lättfattlighet. Finnen åter skall föredraga den teoretiska och spekulativa sidan af vetandet, hvarför han ock af allt hvad han läser begär ett tillika religiöst intryck. Äfven därför är icke lättfattligheten det första villkoret för en folkskrift efter hans sinne; han har en skarp dialektisk blick, mycken logisk klarhet i uppfattningen, och blott ämnet anslår honom, skall meningen icke undfly hans skarpsinnighet.

Denna utmärkande egenhet hos det finska lynnet öfver hufvud står i nära förbindelse med det som i all finsk folkbildning varit det första och väsentliga: det religiösa lifvet. Så långt historiens öga tränger, var hos det finska folket allt högre vetande ett *andligt* i dubbel betydelse. Och det är så än i dag — en fördom, om man så vill, men en af de ädlaste. Religiositetens aftynande vore hos oss det säkraste tecken till nationalitetens förfall. Därför se vi i Österbotten — hvars allmänna religiösa ståndpunkt jag här ej tillåter mig att bedöma — såsom äfven å andra orter inom fäderneslandet, tid efter annan religiösa rörelser uppkomma, hvilka, ofta missledda och till villostigar förande, likväl alltid tyda på ett fortlefvande, rastlöst arbetande andeligt lif. Utan att nämna de falska, förgängliga bubblor, hvilka en *Wallenberg* och andra i Österbotten framkallat ur fanatismens pölar, igenfinne vi därstädes vida mäktigare böljor i tidsandens ström. Ingen af eder, M. H.! är okunnig om det märkeliga religiösa fenomen, hvilket, under namn af pietism utsådt i Tyskland och hos oss först groende i Karelen, i Österbotten mognat till en mäktig rörelse inom andens värld. Ehvad man därom må säga, erkänna äfven pietismens mest sansade och insiktsfulle motståndare densamma såsom en viktig lifsyttring inom kyrkans område, reaktionär till sin upprinnelse, men i sin fortgång och genom sina följder befordrande den religiösa andans framsteg. Äfven det faktum, att pietismen i Österbotten vunnit sitt egentliga stamhåll och fotfäste, har, i förening med hvad jag förut haft äran anföra, hos mig stadgat en öfvertygelse, hvilken jag, likväl ej utan tvekan, nu går att uttala.

Den finska och den svenska nationalitetens sammanträffande i Österbotten framter det egna resultat, att båda

befolkningarna, under en mer än sexhundraårig beröring, af hvarandra tillegnat sig de väsentligast dem utmärkande grunddrag, utan att likväl, med få undantag, hafva i hvarandra förlorat sig, med bortkastande af det egendomliga och nationella hos hvardera. Men därigenom att det svenska lynnets lifliga, djärfva, företagsamma och därjämte prosaiska egendomlighet så till sägande färgat af sig i det finska lynnet och detta åter meddelat det förra något af sitt allvar, sin lugna ihärdighet och sin djupa gudsfruktan, har det inträffat, att den nuvarande österbottningen för svenska ögon torde synas finsk både i tröghet och allvar, men för finska blickar åter svensk i lynnets liflighet, med alla dess förtjenster och fel. I denna hans dubbla karakter torde äfven hans nuvarande industriella, sedliga, intellektuella och religiösa ståndpunkt i väsentlig mån finna sin förklaring. Det är i den närvarande stunden vi böre återfinna resultaterna af århundradens verk, och måhända kunde i Sveriges och Finlands forna förbindelse upptäckas något af det ömsesidiga inflytande jag här sökt uppvisa i en enskild aflägsen landsort. — Så trög och allvarlig österbottningen än, såsom finne, i självfva verket är, synes han dock bestämd att utgöra det rörliga, progressiva elementet i det finska lynnet, och i denna bestämmelse bör man söka källan till hans goda sidor och till hans onda. Har han kommit till medvetande af samma bestämmelse, bör han uppfatta den endast som finne och som finsk medborgare söka att realisera den. Jag talar här till österbottningar, dock skulle jag mycket förebrå mig, om jag ett ögonblick glömde att jag talar till *finska* ynglingar. Det tillhör oss alla, M. H.! att vara hvad vi äre och dock glömma oss själfva för ett fosterland. Må våra härvarande yördade lärare och akademiska bröder från andra orter af det enda, oss alla

heliga Suomi, förlåta att jag så länge, och måhända med för mycken förkärlek, dröjt vid ett ämne som kan synas enskildt, lokalt. Dock har det skett i fosterlandets intresse — det fosterlands, som i alla sina delar lefver odeladt ett enda. Eder, österbottningar, tillhör det att djupt och allvarligt betrakta tidens riktningar i det nordiska hem, vid hvilket eder kärlek och blifvande verksamhet närmast äro fästade. På det att en dag, när äfven I gått till hvila under kullarna vid edra ädla fäders sida, eftervärldens vittnesbörd må säga om eder, att I varit gode finske medborgare, emedan I börjat med att vara gode österbottningar.

ÄGER FINSKA FOLKET EN HISTORIE?

Uppläst vid Österbottniska afdelningarnas årsfest den 9 November 1843.

Ju mera det finska folket, under inflytelsen af en nyvaknad nationalitet, känner sig vuxet att förstå sig självt och höja sig till rangen af ett i andlig måtto självständigt folk, desto lifligare erfar det behofvet att i sann dager uppfatta de förgångna stadierna af sin tillvaro, för att i dem finna utgångspunkten för sin nutids verksamhet och den historiska stödjepunkten för sin framtids hopp. Därför har dess forntid blifvit det så kär, dess förgångna lif så betydelsefullt, och det gifves i detta ögonblick inga fosterländska frågor af mera omfattande intresse än de, hvilka beröra den finska nationaliteten i dess rot och i dess utveckling. Men denna nationalitet, ett tusenårigt faktum, är såsom vaken och medveten knappt några decennier gammal — ett hjälplöst barn, som, för att växa till ungdomsstyrka, måste dia häfderna och inandas de friska fläktarna af en förgången tid. Lik legendens sju sofvare, har den bortslumrat seklerna och frågar, en gång vaknad, sig själf, huru det varit möjligt att vegetera så länge, utan aning om sina anspråk att uppträda som en individualitet, lika berättigad som hvarje annan i nationernas stora förbund.

Att under sådana förhållanden finska folket härintills icke äger en *skrifven historie*, är mindre underligt än

att man velat gifva det en sådan, hvilken likväl omöjligen kunnat finnas till innan folket fanns till som folk för sitt eget medvetande. Vare det därför långt ifrån oss att misskänna de mäns förtjenster, hvilka sedan ett århundrade dels efterlämnat värderika skördar af materialier, dels sökt i ordnade skiften sammanställa landets öden, äfven om de stundom felat däri, att de dragit radierna från periferin till medelpunkten, och icke tvärtom. Deras verk är icke förgånget, det kvarstår för kommande häfdatecknare, hvilka tacksamme skola mäta dess värde efter den tid som bragte detsamma i dagen.

Antagom likväl, att finska folkets historie kunnat skrifvas innan nationaliteten hos detsamma kommit till medvetande, hvilken grundval ägde häfdateckningen att bygga på? hvilka källor att tillita? hvilka ledtrådar för sitt famlande i mörka århundraden? Så slitet än folket varit mellan främmande nationaliteter och främmande intressen, står det dock fast och klart, att dess historie måste söka sin basis och utgångspunkt, likasom sin utveckling, *inom* folket. Denna basis och denna utgångspunkt kunna icke vara några andra än *stammen.* Men huru ofantligt mycket ännu återstår att rörande detta ämne utreda, bevisa först senaste forskningar klarligen. Betraktar man åter de källor och ledtrådar, hvilka häfdateckningen öfverallt, men i följd af bristande urkunder i synnerhet här, måste tillgripa — hvilket omäteligt fält återstår ej ännu för forskningen, för materialsamlingen! Språkets förvantskaper och utbildning, mytens, sångens, folklynnets egendomlighet, deras utveckling och modifikationer samt förhållande till det slaviska och germaniska — hvem ville utan en omfattande insikt i dessa ämnen skrifva det finska folkets historie? Och likväl är endast för språket något af vikt i dagen bragt; kom-

parativa studier, hvilka dock för genomskådandet af alla nationalitetens elementer äro af så vidsträckt betydelse, sakna vi intill denna dag nästan totalt. Redan en flyktig blick på detta rika fält för framtida forskning måste öfvertyga oss, att *finska folkets historie icke kunnat* — och tilläggom det utan nedslagenhet, med fast hopp till framtida resultater — ännu i denna stund *icke kan skrifvas.*

I den dubbla betydelsen af ordet *historie,* som på engång omfattar *res gestæ,* det skedda, och *historia rerum gestarum,* det skeddas förtäljande, ser Hegels skarpa öga den nödvändighet, att det historiska faktum och historieskrifningen uppstå samtidigt, samt att följaktligen de tidrymder, hvilka ej producera en skrifven historie, ej heller producera en faktisk, berättigad som sådan inför den förnuftiga betraktelsen. Denna iakttagelse ensam, vore den äfven ej understödd af andra lika viktiga, föranleder en fråga, hvilken lämpligen kan betraktas som inledning och utgångspunkt för öfriga hithörande:

Äger finska folket en historie?

Det är med anledning af denna fråga jag här vågat några ord, mindre i hopp att lyckas i dess besvarande, än i förmodan att densamma, engång framkastad, skall föranleda en diskussion, som kan blifva upplysande för den historiska betraktelsen af folkets hittills genomlefda öden och utvecklingsstadier.

Tillvaron af en finsk historie har redan länge gällt som ett axiom. Man har bemödat sig att åt finska folket vindicera häfder i den brukliga och företrädesvis gynnade politiska meningen. Man har förlorat sig i drömmar om finnarnes förvantskap med Gamla testamentets korade judafolk; man har gifvit dem mytiska konungar och

med konungarne en nästan likaså mytisk stats- och samhällsordning. Man har sedermera frångått fablerna och sökt gifva Finland en politisk tillvaro såsom integrerande del af en stat, hvilken under en kort, men lysande hjältedröm räknades bland Europas yppersta. Man har baserat dess historie på Sveriges, man har förbundit den med Rysslands och under allt detta sökt vidhålla den smickrande föreställningen om dess individualitet såsom för sig bestående. Vidare har man, likasom för att komplettera den politiska äran, men i grunden af en hemlig misströstan samt af omsorg att rädda helst någon ljusglimt af finska folkets förmenta glans, sökt framställa den fornfinska kulturen såsom den där redan före svenska eröfringen hunnit en ej obetydlig höjd af självständig utveckling. Bemödanden af denna art vittna om en fosterlandskärlek som förtjenar aktning, men huruvida de kunna anses berättigade inför en historisk kritik, tör vara mera oafgjordt. Illusionernas tid är förbi, verkligheten träder oss inpå lifvet och det gäller att bemäktiga sig den del däraf, som ligger bakom oss, för att däri söka på engång ett fotfäste och en vägledare för våra steg in i dimmorna af den framför oss liggande.

Afräknar man de fantasier, med hvilka sjuttonde och adertonde seklerna, från Messenius alltintill Scarin och hans samtida, hemsökte Finlands forntid, gifva ofvan citerade nyare försök att skapa en finsk historie öfver hufvud följande resultater:

1) Tiden före svenska ockupationen är förhistorisk, likväl mera i brist på källor, än i grund af dess egendomliga skaplynne. De torftiga underrättelser man äger om folkets ursprung, dess äldsta boningsplatser, dess beröring med sina grannar samt därunder uppnådda grad

af kultur, bilda den basis, på hvilken den vacklande byggnaden af Finlands häfder sedermera uppföres. Af stammen skönjas de yttersta konturerna, dock ganska flyktigt, så att ester och bjarmer äro de enda folk, af hvilka man lånat några drag till denna dunkla forntids taflor. Genom analogier med dessa folk, genom ett inskränkt begagnande af diktens och språkets hjälpkällor samt i stöd af andra nationers sagor och krönikor, har man sökt utreda, att finnarne hunnit en ej obetydlig grad af självständig odling. Stat och konungamakt har man ej funnit hos dem fullbildade, men däremot har man trott sig finna ett slags organiseradt samhälle i »kihlakunnat».

2) Med år 1157 börjar finska historien, i allt bestämdare drag, ju mera svenska eröfringen arronderar och befästar sin rätt i landet. I det finska historien sålunda omfattar samma landsträckor som svenskarnes vapen och religion, utstötes den del af folket, som då och framgent befinner sig under ryska väldet, samt förblifver allt framgent förskjuten ur Finlands häfder, tills hela folket förenas under kejsaredömet och man nödgas anlita fränderne bortom den forna gränsen om de äldsta kvarlefvor af nationens sång och saga, eller hvad som är detsamma, de äldsta minnesmärken af dess genuina lynne och bildningsgrad.

3) Denna finska historie indelas i de stora tidskiften, hvilka det germaniska Europa, med eller utan skäl, från sig hänfört på hela världshistorien, samt vidare i mindre perioder efter Sveriges konungar, väl ock efter landets egna biskopar samt efter krigiska vändpunkter. Den äger ett politiskt och ett kulturhistoriskt innehåll.

4) Dess *politiska* innehåll är den svenska staten samt de öden och växlingar denna undergått, såvida de

rört Finland. Då likväl Finland med skäl betraktas som en inkorporerad beståndsdel af Svea rike, måste detsamma af alla rikets öden erfara samma inverkan som hvarje del af en organism erfar af det helas omskiften. Finlands historie är således tillika Sveriges och kan, från denna synpunkt, icke betraktas som fullständig, med mindre än att en fullständig rekapitulation af denna senare äger rum, med speciella tillägg af detaljer, hvilka beröra lokala finska förhållanden. En sådan fullständig rekapitulation har man likväl funnit olämplig och därför vidrört endast några af svenska, likasom af ryska historiens hufvudmomenter, men förutsatt den vida största delen däraf såsom förut bekant. — Efter 1809 vidtager ett nytt tidskifte, från hvilket man nöjer sig med att sammanställa lokala detaljer, utan att bestämdt yttra sig om dess politiska karakter.

5) Denna finska histories *kulturhistoriska* innehåll är till sina väsentliga bestämningar svenskt. Samhället konstrueras, oberoende af nationella synpunkter, likväl modifieradt af lokala förhållanden, efter svensk förebild och i enlighet med hela rikets likformiga organisation. Lagstiftningen är så till anda som former skandinavisk och gifves Finland redan färdiggjord i sina hufvuddrag. Landet odlas, härjas af krig, pest eller missväxt och odlas åter. Svensk bildning intränger, utbreder sig, arronderar sig i landet och får där, liksom på skämt, namn och värdighet af finsk. Svenska språkets öfvermakt är förmedelst samma bildning berättigad. Kristendomen, de svenska vapnens gåfva, förbinder sig med dessa för att kufva och beskatta folket, men uppsäger efter hand denna allians och blir det mäktigaste civilisationsmedel. Den romerskt-katolska, såväl som den lutherska kyrkan i Finland äro till sina former utifrån

gifna, värderika bildningsanstalter, egnade att, jämte himmelska intressen, äfven sköta det jordiska medlarekallet mellan folket och dess högsta andliga eller världsliga öfverhufvud.

En så beskaffad finsk historie är af väsentligen *lokal* natur och kan ej göra anspråk på högre värde än krönikans. Ty i det hon synes föreställa sig att skildringen af ett lands öden är liktydig med det folks historie, som bebor detta land, lider hon af en fördom, som oupphörligt invecklar henne i motsägelser med sig själf. Hon vill framställa sig som egendomlig och hon är endast stark i att låna; hon söker gifva sig ett innehåll och nödgas vid hvarje steg bekänna att detta innehåll icke är hennes. Hon lånar stat, kyrka, samhälle och bildning, och förblifver med detta främmande gods så arm som någonsin, emedan hon ej förmår gifva allt detta en historisk tillvaro, på samma gång som hon gifver det en lokal. Ty det som väsentligen begrundar ett folks egendomliga historie: *en sig själf medveten och i positiva former utpräglad nationalitet, sammanfattad i staten och mäktig af ett lagbundet framskridande i alla riktningar* — det äger hon ej att framvisa, antingen emedan något sådant ej finnes inom hennes föresatta område, eller emedan hon ej förstått att där upptäcka det. Nationaliteten uppträder hos henne endast som *negativ* mot ett utländskt och främmande Dess faktiska tillvaro är hon villig att erkänna, hon betraktar den med deltagande och välvilja, men hon reducerar den, från sina och tidens synpunkter, till en provinsialism, hvars högsta anspråk är att tolereras och som endast genom att förneka sig själf kan vinna en allmännare betydelse. Så ställer hon sig genast från början utom det innehåll, efter hvilket hon, en annan

Tantalus, hungrar och törstar, under fåfänga försök att utifrån tillegna sig något motsvarande. Hon har på denna väg afskurit för sig ända till möjligheten att vinna den egendomlighet, hvilken hon föresatt sig. Huruvida denna egendomlighet — det är huruvida nyss anförda hufvudvillkor för en historie — på andra vägar står att finna inom finska folkets hittills genomlefda utvecklingsstadier, skall blifva föremålet för nedanstående betraktelse, hvars brister villigt tillskrifvas betraktarens oförmåga lika mycket som felande utrymme i en uppsats ämnad att endast påkalla en kort stunds uppmärksamhet.

All nationalitet kan ytterst föras tillbaka till ett omedelbart gifvet, en hemlighetsfull grund, af hvilken alla dess växlande former låna en viss bestämd färg, men hvilken vi fåfängt ville härleda ur någon annan, med ett ord, till ett folks egendomliga *världsåskådning*. Ur denna innersta oförstörbara grund, till hvilken tid, öden och beröringar med främlingar sedan lägga sin erfarenhetsskärf, utan att förändra något väsentligt däraf, konstrueras folkets hela troende, vetande och verkande, alla former af dess myt, dess religion, dess konst, dess seder, dess intelligens öfver hufvud, dess yttre verksamhet, följaktligen hela dess historie, som däraf genomtränges och finner däri sin förklaring. Enklast fixerar sig denna världsåskådning i myten; i några få drag skönjas här konturerna af en omätelig framtid. Därför, ju skarpare individualiserad hon är, denna myt, desto skarpare begränsad och egendomligare är folkets hela nationalitet, desto vissare är dennas bestånd i häfdernas skiften. Sannolikt skall ingen nations historie jäfva denna erfarenhet, ehuru numera endast få lyckats fasthålla i traditionen en kvarlefva af sin första barndomsblick öfver värld och lif.

Den grekiska myten hade redan hunnit fixera sina gestalter till individuell tillvaro, framkalla sina gudar ur de af dem representerade naturföremålen samt öfver hufvud utbilda sig till system, då, just i följd af denna utbildning, reflexionen undergräfde den antika åskådningen, den i marmorn fåfängt fängslade anden flydde ur gudabilderna och en ny tid bröt in, i hvars armar den gamla handlöst kastade sig. Äfven den skandinaviska gudaläran, ehuru mindre framskriden, mindre fixerad i detaljerna och icke fullt fattad i sitt sammanhang, erbjöd till sköfling för kristendomen en redan ihålig, fördunstad och tynande värld af föreställningar; likväl, emedan dess individualitet ännu ej fullt utväxt och sprängt sina fogningar, varade dess motståndskraft tre sekler igenom, hvarefter den nya lärans seger i alla riktningar var nära nog fullständig. Den finska myten däremot var vid svenska infallet ännu stadd i sin barndoms fulla växtlighet. Dess föreställningar voro ännu outredda, svagt begränsade, formfattiga; gudagestalterna oupplösligt bundna vid naturföremålen, ofria, vanmäktiga och människan underlägsna; hela läran ännu i sin daning, full af frisk, men icke koncentrerad lifskraft. Kristendomen, som äfven här plogade vägen för en ny tid, möttes således af en ännu ungdomlig makt, lik folket självt, kraftig, men odisciplinerad. Icke nog stark att motstå den själf så ungdomliga nya religionens våldsamma anfall, ej heller nog svag att vid första angreppet besegras, försvarade folktron steg för steg hvarje fotsbredd af landet segt och ihärdigt sex århundraden igenom, medan kristendomen, börjande från Finlands sydvästliga hörn, samtidigt utmed södra och västra kusterna samt slutligen i allt trängre kretsar inåt landet, ringade återstoden

af folkets inhemska gudalära och slöt den långa kampen med att allena behålla fältet.

Var den finska myten sålunda i sina former outredd och svagt begränsad, hvarigenom dess sammanfattning i en mytologi betydligt försvåras, så företer den likväl ett ganska egendomligt innehåll, och folkets genuina världsåskådning framträder där i tillräckligt markerade drag för att karakterisera folklynnet och belysa den finska häfdens tusenåriga gåta.

Medan skandinaverne utgingo från en kosmogoni, i hvars titaniska bilder man fåfängt skulle söka en annan grundtanke än den, att slumpen väckte det första lifvet i kaos och den kroppsliga kraften sedan byggde världen, antager den finska föreställningen lifvet som ett prius, ett redan gifvet, och ordnar världen genom musik, det är genom harmoni, genom andens makt i ett sinnligt uttryck. Ganska konsekvent bygger den skandinaviska myten sin värld af en jättes kropp och låter sin Odin vara den visaste man, emedan han tillika är den starkaste. Likaså konsekvent bygger den finska myten sin värld af ett ägg, det allraminsta och obetydligaste — det allranärmaste till den kristna föreställningen om Intet såsom världens begynnelse — blott för att låta visheten taga det mesta ur sig själf, och Väinämöinen är blott därför den starkaste man, emedan han tillika är den visaste. Hos skandinaven är således visheten ett predikat till styrkan, hos finnen tvärtom. Den finska mytens grundtanke är den, att *Ordet*, det är andens makt, *är allt i alla.* Men denna allmakt är ursprunglig och omedelbar, icke framgången ur en reflexion, en söndring mellan ande och natur, så att den förra skulle hafva ställt sig öfver den senare och såmedelst tillryckt sig herskarespiran. Utan natur och ande, ting och ord

äro ett och kunna ömsesidigt gifva hvarandra en yttre tillvaro, hvarför, å ena sidan, liflösa ting ofta framträda talande och, å den andra, den vise icke sällan skapar naturföremål, såsom holmar, uddar, träd, lefvande varelser och mera dylikt ur Ordet, i hvilket skaparemakten var inneboende. Visheten är således hos finnen omedelbar, från gudar stammande, hvarför äfven alla trollrunor från dem härledas. Endast sålunda låter det förklara sig, hvarför denna sublima föreställning om anden såsom allt i alla icke var egnad att framkalla den fruktansvärda reflexion, som hos grekerne framgick ur Anaxagoras' *νοῦς* och i sin afgrund uppslukade en hel värld af antik skönhet och objektiv barnatro. Tvärtom var det just denna föreställning — hvars fullständigaste uttryck finnes i den hela den finska fornvärlden så mäktigt genomgående *magin* — som med ett gemensamt band omslöt och sammanhöll alla de nyckfulla bilder, hvilka folkets lifliga inbillning lekande skapade öfverallt. Man bör för öfrigt ej föreställa sig att nämnde grundtanke med konsekvens och klarhet i myten genomföres. Mången fantastisk utväxt, mången från andra nationer lånad föreställning grumla densamma där; men tillräckligt berättigad framträder den dock, för att gifva den genuina finska världsåskådningen en egendomlighet, som nära sammanhänger med hela nationalitetens.

Ett folk, i hvars barnatro visheten framstår såsom det högsta goda, den högsta allmakt, måste till sitt lynne vara inåtvändt, slutet, allvarligt och betänksamt. Sådana folk — man erinre sig hinduer, hebreer med flere — gå i långvarig politisk barndom, arbeta sig långsamt upp till samhällen och stater, älska freden och sin ärfda torfva, skatta oberoendet högt, men lugnet högre, uppträda därför på krigsteatern mest till försvar och blifva

gemenligen förr eller senare eröfrares byte. Envist fasthållande det gamla, bilda de den konservativa barlasten i tidens ranka farkost, men bortryckas ofta af strömmen, under öfverläggningen om de böra följa densamma. Förståndsklarheten, det praktiska sinnet, som gör människan förtrolig med denna värld af yttre företeelser, får sällan makt öfver dessa folk; de arbeta för dagen och när nöden tvingar, öfverlämna sig åt hvilan när behofvet är fylldt, sakna företagsamhet och gå sällan långt i konstfärdighet och slöjd. Däremot älska de högst den lugna betraktelsen, deras själsverksamhet riktas med förkärlek åt teoretiska och spekulativa studier och däri gå de gemenligen djupt och långt, så ofta världens väderskiften lämna dem ro därtill. De tillhöra de folk, hos hvilka under gynnande omständigheter ädla och framtidsrika kulturfrön i stillhet alstras; men själfve äga de ej makt att sprida dessa frön, utan öfverlämna detta åt sina politiska besegrare. De utmärka sig för öfrigt genom en djupt rotad religiositet; deras folkdikt är af ett eget intensivt lynne, sinnrik, kärnfull, formfattig och sorgsen under yttre betryck. Och sådan är äfven hela deras historie; började med episk vapenklang, öfvergår den snart till en rörande, men enformig elegi, som med manlig resignation besjunger människans hårda lott att nödgas bortgifva jorden för att vinna himmelen.

Ehuruväl *kristendomens* inträngande i Finland i hög grad motverkades däraf att mytbildningen hos finnarne då ännu var stadd i sin fulla växtlighet, förefunnos inom själfva denna myt, ej mindre än i hela folklynnet, elementer af så andlig, man vore frestad att säga kristlig natur, att öfvergången till den uppenbarade religionen därigenom måste betydligt lättas och omvändelsen, engång gjord, blifva innerlig, uppriktig och för kommande

tider fast bestående. Världen ägde för finnen få retelser och ständig hård kamp; till sitt lynne var han begrundande och inåtvänd; visheten var för honom det högsta goda och anden allt i alla; fråntog man hans prisade hjältar ordets enda undergörande makt, så voro de svage och hjälplöse, icke mäktige att stämma ett blodflöde eller bygga en ringa båt. Gudarne själfve voro bundne, ofrie och opersonlige; Ukko, urkraften, förnimbar i åskan, tronade osedd ofvan molnen och bildade i kedjan af föreställningar öfvergången till de kristnes Gud. Härtill kom ännu, att vid eröfringens tid den inhemska gudadyrkan ingen centralpunkt ägde, väl heliga lunder, berg och sjöar, men intet palladium, kring hvilket hedendomen skulle ha koncentrerat sin hufvudstyrka. Gynnad af dessa förhållanden, hade kristendomen sannolikt tillkämpat sig en lätt och hastig seger, om den icke i trollvisdomen funnit en lika hätsk och oförsonlig som mäktig fiende. Magins lära är nämligen den, att Guds förnuft och människans förnuft äro ett, så att människan, genom att uppfatta denna enhet, upphäfver sig till naturens herre och skapare, ja till Gud själf[1]. Snörrätt däremot yrkar kristendomen, att människoförnuftet är från Gud affallet och i sin naturlighet mot Gud fientligt, blindt och förfallet till evigt mörker, såvida ej försoningen mellankommer. Dessa båda läror kunde omöjligt sammansmälta, mellan båda kunde en hårdnackad strid på lif och död ej undvikas. Väinämöinen dömer det nyfödda Jesusbarnet att föras ut på kärret, där dess hufvud borde med en klubba sönderbråkas; barnet åter angriper sin fiendes enda sårbara punkt, i det det säger:

Du en *trollkarl* från Karelen,
nu du fällt ett *dårligt* domslut,

[1] »Si Adam är vorden såsom en af oss!» Gen. 3: 22.

och Väinämöinen viker vred och full af blygsel, emedan han ser källan till all sin makt och ära, visheten, af ett barns mun utskämmas. Utan tvifvel var det äfven den i traditionen och runorna fortlefvande trolldomen som gjorde korsets lära det längsta och envisaste motstånd samt fortsatte i de inre trakterna allt intill senaste tider sin förbittrade strid, hvarför kristendomens växande landvinning med tämmelig säkerhet kan beräknas efter trolldomens och öfver hufvud den magiska visdomens utdöende. — Det bör måhända anmärkas, att den inom kristna folk uppkomna vidskepelsen, såsom till sin natur en andebesvärjelse, ett vädjande till ett förnuft utom människan, har med den hedniska endast några former gemensamma, och att alla de kristna begrepp, hvarmed den nu i landet idkade trolldomen är så starkt uppblandad, äro på densamma främmande utväxter.

Historien lär, att kristendomen, med bibehållande af andens lefvande sanning inom omklädnaden, kan och bör hos olika folk konstruera sig i olika yttre former. Det är mot denna erfarenhet den all nationalitet underkännande katolska kyrkan, med sina anspråk på allmännelighet, krossat sitt hierarkiska hufvud. Men vid den tidpunkt då kristendomen, nyss rotfästad i Sverige, på Finland pröfvade sin första extensiva ungdomskraft, skref Rom för andra gången sina lagar för världen. Icke blott måttet af nationernas andliga vetande begränsades misstänksamt från detta håll; äfven kyrkan, med alla dess former, påtrugades dem som färdiggjord uniform, utan afseende på den individuella gestalt som därmed skulle beklädas. Så skedde i Sverige och så i Finland. Landet fick en kyrka, organiserad i Rom, och i spetsen för denna kyrka en biskop med stundom mer än konungamakt. Det kan ej nekas, att denna de svenska vapnens

gåfva åt Finland i någon mån lossade landets beroende af Sverige och dess konungar. Då därtill kommer att den biskopliga makten hade sitt säte inom landet; då samma makt ofta med en kärlek, som förtjenar eftervärldens tacksamhet, vårdat landets intressen, äfven där de korsat sig med Sveriges; så ligger den tanken nära, att finska historiens själfständighet, särdeles under medeltiden, borde sökas i kyrkan och den biskopliga makten, följaktligen vara af hierarkisk eller, om man så vill, teokratisk natur. Denna åsikt har mycket för sig; dels var kyrkan under medeltiden ett mästerverk i afrundning, en fulländad organism, hvars yttersta rörelsekrafter medelst fina trådar stodo i beroende af medelpunkten; dels stod den i ett eröfradt land folket vida närmare än statsmakterna. Den finska kyrkans beroende af Rom skulle, från allmänna synpunkter, ej hindrat densamma att såsom en för sig berättigad individ ingå i den hierarkiska världsmonarkin. Men för att kunna betraktas som den sammanhållande enhet, i hvilken en historie kunde söka sin stödjepunkt, fordrades oundgängligen att denna enhet icke var en blott yttre, folket villkorligt pålagd, utan därjämte genomträngdes af nationella elementer — och sådana kunna här ej upptäckas. Vi skole ej fästa oss därvid att de åtta förste biskoparne, intill Magnus 1290, samt många nog af de efterföljande, voro utlänningar, hvilka följaktligen ej kunde vara förtroliga med folkets lynne och intressen. Det är nog att 1) den katolska kyrkan, i sitt sträfvande att vara allmännelig äfven i formerna, städse visat sig fientlig mot folkens individualitet, samt 2) att denna fientlighet i Finland ej sällan antog karakteren af verklig förföljelse. Här fordrade kristendomens intressen, sådana de under medeltiden uppfattades, ett oupphörligt och oförsonligt krig mot de

dåvarande enda vehiklen för folkets individuella intelligens, myt, magi, tradition, sång och saga, samt ett våldsamt förstörande af heliga minnesmärken. Under sådana förhållanden utbredde sig läran, medan kyrkan, dess yttre form, städse blef landet påtrugad och för detsamma främmande. Endast därigenom förklaras den öfver hufvud så lugna öfvergången till lutherdomen, utan dessa fanatismens hemska skuggspel, som fördystra andra länders reformationshistorie, men hvilka här uteblefvo, emedan man ej aktade nödigt att kämpa för fallande kyrkoformer, hvilka man så lösligt och utan inre enstämmighet vidhängde. Däremot är det eget att se, huruledes i Sverige reformationen, som dock framkallades af konungamaktens reaktion mot det hierarkiska väldet, gaf fart åt de nationella demokratiska elementer inom kyrkoförfattningen, hvilka alltsedan bibehållit sig och hvilka sannolikt af ingen reformation kunna omstörtas, just emedan de så naturligt framgå ur folkets lynne och häfder. Att likaledes den finska individualiteten efter och genom reformationen i någon mån vunnit gehör inom kyrkan, kan på flera skäl antagas; det må vara nog att nämna huruledes kyrkan, af väl insedt behof, nu var den första som gjorde finska språket till skriftspråk. Det vore därför orätt att frånkänna den lutherska kyrkan i Finland en nationell betydelse; men desto påtagligare brister henne det för den katolska kyrkan mest utmärkande: makten och oberoendet. Och sålunda inträffar att, ehvad man vill basera finska folkets historie på kyrkan i dess katolska form eller i dess lutherska, en sådan åsikt måste kantra mot det faktum, att makten i den ena saknade nationalitet och nationaliteten i den andra icke ägde makt.

Förgäfves efterletar man i Finlands forntid ett *samhälle* i den betydelse som nyare tider fästa vid detta

ord. Familjen synes hafva varit den enda sedliga institution, hvilken våra förfäder med full klarhet uppfattat och genomfört; de steg de däröfver tagit i *kihlakunnat* och *käräjät*, de enkla släkt- och stamförbunden samt folkförsamlingarna, antyda likväl ett framskridande, en ansats till samhälle, som, därest den icke blifvit afbruten, sannolikt varit mäktig af en nationell utbildning. Var likväl *lag* hos finnarne hvad den är hos alla folk i de första stadierna af deras sedliga tillvaro, detsamma som familjerätt och religiös häfd, så kan med tämmelig säkerhet antagas, att nämnda föreningar varit rådplägande och möjligen lagskipande, men för ingen del lagstiftande — och i denna omständighet låg deras omyndighet. Likaså litet som myten, den barnsligt sinnliga åskådningen af det gudomliga, hos finnarne hann utbilda sig till konsekventa religionsbegrepp, likaså litet hunno kihlakunnat arta sig till ordnade fylken med ett slags skandinaviska ting. Med skäl förmodas att några minnen af desamma, berättigade som häfd, en tid bortåt efter eröfringen bibehållit sig i förvaltningen och lagskipningen, tilldess det rent skandinaviska häradet blef det rådande, samt föranledt den borgerliga och den kyrkliga kommunens anmärkta olika omfång i äldre tider. Af vida större vikt vore likväl, om den af Carl IX omförmälda »Finlands lagbok» verkligen existerat, samt om den så kallade *jus finnicum s. carelicum*, i motsats till *jus svecicum s. helsingonicum*, utgjort en allmännare sammanfattning af inhemska rättsförhållanden. Då likväl den förra uppgiften synes härröra af ett misstag och »den finska rätten» med något skäl förmodas inskränka sig till uppbörden af kronans eller kyrkans skatt, torde man icke lätteligen kunna uppvisa några viktigare institutioner af genuint finskt ursprung, hvilka skulle hafva vunnit en

plats i landets sedermera organiserade samhällsförfattning. Kaste vi nämligen en blick på samhällets framskridande utbildning efter eröfringen, så upptäcke vi ett successivt införande af alla de former, hvilka för Svea rike ägde gällande kraft. Kyrkans kanoniska författning var den första som mot slutet af trettonde seklet organiserade sig fullständigt. Feodalväsendet, infördt och utbildadt genom eröfringstågen, hade kort därefter rotfästat sig, som synes af den då redan markerade skillnaden mellan skatte- och frälsejord. Skattläggningen började tidigt med villkorliga utskylder till kyrkan; sedan dessa afståtts till kronan och efter hand fixerat sig till bestämda pålagor, organiserades, till ersättning för prästerskapet, tionden. Öfver hufvud synes administrationen, i sina skilda delar, hafva sålunda utbildat sig, att kyrkan, så länge hon själf stod i närmare förbindelse med statsmakten, åtog sig den första ordnande och förvaltande handen i det nyeröfrade landet. Men sedan hon afrundat sig till ett af den världsliga myndigheten så tämligen oberoende helt, öfverlämnade hon den civila förvaltningen åt denna senare, som efter feodala bestämningar delade landet i tre län. Denna viktiga tidpunkt — slutet af trettonde och början af fjortonde seklet — var afgörande för landets framtid. Enkla, outredda och stödda blott på en vacklande tradition, måste de genuina finska rättsbruken vika för eröfringen; ett nytt samhälle danades och syntes i sin barndomssvaghet villigt att emottaga den form man gaf det. Hade i denna fluktuerande tid feodalväldet förmått behålla den makt, som kyrkan gaf i dess händer, så hade Finland och finska folket blifvit hvad dess frände Estland och esterne blefvo under sina tyska besegrare. Faran var så mycket större, som adeln vid samma tid och genom Alsnöstadgan af år 1285 upp-

trädde som privilegieradt stånd med större anspråk och makt än någonsin, och emedan Finlands behof af fästen till värn mot sina östra grannar gynnade den feodala maktens insteg. Under sådana förhållanden är det både öfverraskande och glädjande, att omedelbart efter Nöteborgska fredens afslutande finna en »lagman öfver Österlanden», under hvars hägn och inseende administrationen i alla dess detaljer ordnade sig på civil fot. Och var hon äfven en främmande, ofinsk planta, denna samhällsförfattning, hvilken sålunda efter hand på finsk jordmån omplanterades, så var hon likväl i så måtto en stor välgärning, att hon, förmedelst sin outplånliga odalmannafrihet, afböjde det feodala förtryck, hvilket under medeltiden så olideligt tungt belastade alla med vapen vunna länder och folk. Hvad särskildt angår lagstiftningen, vore den föreställningen att »svenskarne vid sin första ankomst infört svensk lag och justisförfattning» i hela dess omfång, så mycket mera oriktig, som landskapslagarna då gällde i sin fulla kraft hvar för sig och eröfrarne följaktligen voro vane att binda rättsbegreppen vid lokala förhållanden. Det ansågs därför i början lika naturligt att den inhemska befolkningen vidhöll gamla rättsbruk, som att de svenska kolonisterne medförde sitt landskaps lagar. Efter hand förlorade sig de förra under det fredliga inflytande som ett mindre utbildadt samhällsskick alltid lider af det mera framskridna. Väl tillkommo äfven positiva förändringar från svenska regeringens sida, såsom då konung Birger gifver lagen om kvinnofrid gällande kraft i Karelen, äfvensom kronans tillvällade förfogningsrätt öfver den obyggda jorden i Finland tidigt banade väg för nya författningar. Emellertid synas de inhemska rättsbruken, ehuru ständigt mer undanträngda af Helsingelagen, hafva tolererats intill

medlet af femtonde seklet, då konung Kristofers landslag gaf hela riket en rättsenhet, som icke medgaf provinsiella författningars befogenhet. Från denna tid således — tillika så utmärkt genom domaremaktens organisation — blefvo svensk lag och samhällsförfattning, från att hafva varit faktiskt gällande *bredvid* de ännu kvarstående finska bruken, *öfver* dem upphöjda såsom *de jure* och ensamt i landet kraftägande, och från samma tid var Sveriges lagstiftning tillika Finlands. Det finska samhället är således till sin upprinnelse och sina former fullkomligt svenskt; men emedan detsamma icke påtrugades landet fullständigt, utan efter hand infördes i sina särskilda bestämningar, blef det för den finska nationaliteten möjligt att däråt gifva ett egendomligt innehåll, att med sig assimilera de främmande formerna och göra sig i dem hemmastadd. Utan tvifvel har finska folket genom denna under ett halft årtusende fortgående assimilationsprocess, och särdeles sedan »Ruodzin Waldakunnan Laki» öfverflyttades till landets tungomål, gjort denna lag till *sin* egendom, ett dyrbart värn för folkfriheten, för hvilket vi äro svenskarne skyldige en oförgätlig tacksamhet. Men å andra sidan har nationaliteten — ehuru oförmögen att själf åstadkomma några positiva bestämningar inom samhället — bibehållit sin friskhet genom en ständig reaktion, föga bemärkt i sin fredliga fortgång, men skönjbar i mången satirisk dikt öfver bestående samhällsförhållanden.

Denna nationalitetens ständiga assimilation af ett främmande, utan makt att ur sig skapa egendomliga positiva bestämningar, är lika märkbar inom hela omfånget af folkets intelligens. Mytbildningen, den genuina andliga produktiviten, afklipptes tvärt af kristendomen och bibehöll sig sedan blott som hågkomst af ett för-

gånget. Språket var förvisadt ur alla regioner af den nyare bildningen, den religiösa undantagen, och såmedelst var en verklig nationallitteratur icke möjlig. Liksom samhället endast ägde att *emottaga,* så ägde den finska bokpressen blott att *öfversätta.* Men liksom detta emottagande icke stannade vid ett blott yttre, utan, genom nationalitetens ständiga omedvetna reaktion, tillika blef ett inarbetande, ett acklimatiserande af ursprungligt främmande former, så inlade folklynnet i denna omplanterade litteratur något mer än blotta omklädnaden. Måste äfven pressens senare få alster i landet förmedelst språket ansluta sig till svenska litteraturen, röja likväl betraktelsesättet, uppfattningen, färgen, tonen och tycket i de flesta deras ursprung på finsk grund och botten.

Med det inåtvända kontemplativa lynne, som ofvan i några få drag antyddes, har finska folket, alltsedan det särskilde sig från stammen, gått i tusenårig politisk barndom, utan att förmå i *staten* förverkliga den enhet, som andligen omslöt detsamma i nationaliteten. Man har åberopat de genuina finska orden *hallihtia, vero,* med flere, hvilka synas förutsätta begrepp om statsborgerliga förhållanden. Men så länge ett uttryck för själfva begreppet stat ej kan i finska språket uppvisas, så länge bevisa de nyss anförda orden endast hvad som, äfven dem förutan, svårligen kan bestridas, att nämligen en herskaremakt hos finnarne förefunnits, en af krigets nödvändighet sammanbragt enhet, i hvilken låg samma ansats till stat, som i kihlakunnat till samhälle, men hvilken aldrig förmådde fixera sig i konstanta former, mäktiga att utsträcka sin tillvaro äfven till fredstider. Kalevala och den skandinaviska sagan bära vittne därom att finnarne icke saknat en hjälteålder. Krig alstrar så

lätt konungamakt; om därför samma orsak städse frambringar samma verkan, kunde i stöd af analogier antagas, att karelare, ester och tavaster tidtals hvar för sig lydt under inhemske beherskare. Märkeligt är likväl, att i hela Kalevala ej förekommer ett spår till en organiserad konungamakt; en mäktig herskare var däremot Pohja-*värden,* hvaraf kan slutas, att herskaremakten hos finnarne ännu iklädde sig formen af husfaderlig myndighet. En samverkan af hela folket kan ej ens under krigets nödtvång upptäckas; försvaret var delvis i mån af eröfringens framskridande och, ehuru envist och segt, genom sin splittring så svagt, att den svenska kolonisationen redan tidigt utestängde infödingen från en stor del af kusterna. Detta kusternas tidiga bortgifvande bevisar för öfrigt mer än nog, att ingen verklig statsenhet hos finnarne förefanns; ty hade man afsett något mer än det ögonblickliga försvaret af den jordfläck som angreps, så hade visserligen kusten, engång förlorad, varit det första man sökt återvinna. Att likväl eröfringen först omfamnade kuststräckan och sedermera allt trängre sammanslöt detta famntag inåt landet, är kändt och faktiskt konstateradt.

Likaså fruktlöst som man före landets eröfring söker inom finska folket framvisa staten såsom rättsbegrepp och fixerad form af dess sedliga utveckling, likaså fruktlöst söker man densamma hos och inom folket efter eröfringen. Hemfallet under svenska kronan medelst eröfringens rätt och spänstigt böjande sig under inflytandet af en öfvermäktig civilisation, saknade finska folket de förnämsta villkor för en stats själfständighet. Det hade utifrån och utan sitt hörande mottagit sin styrelse under likaledes utifrån bestämda former; denna styrelse var, likasom förvaltningen, oskiljaktigt förenad med Svea

rikes; dess medelpunkt var följaktligen utom Finland. I konungaval och lagstiftning deltog Finland, men blott som provins; hvarje äldre landskap under riket ägde samma förmåner; ganska ofta offrades dess intressen till förmån för rikets, och det icke blott i krigstider, utan jämväl under djupaste fred medelst stränga band i den ekonomiska lagstiftningen. Dess titel af storfurstendöme och dess upptagande i konungatiteln synas föranledda af dess lokala afskildhet och kunna på sin höjd betraktas som ett erkännande af dess nationalitet som faktum. Dess förläning slutligen tid efter annan åt prinsar af regerande konungahuset var endast öfvergående feodala bestämningar, hvilka, till yttermera betryggande af landets fortfarande lydnad under riket, kringskuros och begränsades genom skriftliga förbindelser af läntagaren. — Men om Finland och dess folk under dessa villkor ej kunde göra anspråk på ett individuellt statslif, undergick det likväl, med den svenska staten som basis, en politisk uppfostran. De skandinaviska formerna assimilerades af folket på samma gång som den skandinaviska bildningen och samhällsordningen. Nationella reaktioner uteblefvo ej heller här, framkallade af de kriser, hvilka under senare hälften af unionsperioden samt vid slutet af sextonde seklet skakade svenska statskroppen. Mer än dessa partiella och i politiskt hänseende föga betydande reaktioner motverkade den städse *de facto* självständiga nationaliteten en fullkomlig inkorporation med den svenska rikskroppen. Efter hand blefvo statsinstitutionerna i Finland inhemska; folket nalkades sin myndighetsålder; men halftusenåriga förbindelser äga en omätelig sammanhållande makt och det behöfdes en våldsam kris för att återgifva folket åt sig självt och hänvisa det på en egen utvecklingsbana.

Det är vanskeligt att på år och dag bestämma de tidpunkter, då folken träda ur det ena markerade skiftet af sin utveckling in i det andra. Ett fredsslut medför en ny ställning till utlandet; en förändring i statsförfattningen förändrar folkets politiska synkrets; en konungs död inkastar det i oberäkneliga omskiften; men har icke andens tysta sekulararbete vidgat begreppen därhän, att de gamla formerna blifvit trånga och otillräckliga, så äro alla omstörtningar — tillfälliga eller tillkonstlade — öfvergående, ovaraktiga, och samma folk framvältrar innan kort samma Sisyfs-klippa uppför samma politiska brant. Var åter begreppens utveckling inom folket jämt fortgående, långsamt förberedd, så att det ena tidehvarfvet som en naturlig länk framgick ur det andra, statsinstitutionerna efter hand utbildades i jämna steg med folkets intellektuella och materiella framskridande, så påskynda visserligen politiska kriser mognaden af en ny tid, men de skapa den ej, den hade äfven dem förutan inbrutit, måhända sekler senare, men säkert och oemotståndligt, såvida folket förmått vidhålla den bana det börjat. En sådan naturenlig, jämn och långsam utveckling hade inom finska folket i stillhet ägt rum. Den under ständiga föga bemärkta reaktioner fortgående assimilationsprocess, som ofvan antyddes, var — man kan utan fara för stort misstag antaga det — inemot slutet af adertonde seklet eller början af det nittonde fulländad. *Kristendomens* månghundraåriga eröfringsverk inom Finlands skogar var fullbordadt — ett faktum som bestyrkes af runornas vid denna tid märkbara hastiga utdöende och hedendomens sista förbittrade strid och undergång i trolldomen. *Civilisationen* hade arronderat sig och omfattat hela landet; universitetet frambragte utmärkte vetenskapsmän; den fattigaste torpare

kunde läsa i bok. *Samhällsordningen* var blefven inhemsk och organiserad i alla detaljer; landets odling och folkmängd voro högre än någonsin; en patriotisk anda lifvade medborgarne och kallade i dagen ett hushållningssällskap, som lofvade bereda landets flor. *Staten* ändtligen (ehuru visserligen den svenska) hade icke blott acklimatiserat sina former i landet medelst häfdens rätt och makt, den hade, hvad mer är, genom 1741, 1788 och 1808 års krig — hvilka samtliga voro af rent politisk natur och mindre föranledde ett försvar för hus och hem, än för häfdvunna statsborgerliga förhållanden — trädt närmare folkets uppfattning. Korteligen och för att nyttja ett tekniskt uttryck: finska folket hade assimilerat så mycket af det skandinaviska, som dess mättningskapacitet medgaf — ännu något däröfver, och nationaliteten hade råkat i våda.

Visserligen icke af en slump, utan enligt den allgoda vishets beslut, som för sina stora skiften väljer de tidpunkter, då allt är därtill förberedt, lösrycktes Finland just vid denna tid genom 1808 års krig och freden i Fredrikshamn från sin mer än sexhundraåriga förbindelse med den svenska monarkin. De hafva funnits, och de torde finnas ännu, hvilka anse detta lösryckande menligt för nationens intelligenta framskridande, i följd af den skiljemur, som efter hand måste uppstå mellan Finland och den germaniska bildningen. Historien skall måhända en dag döma annorlunda. Så bundet af för nationaliteten främmande inflytanden, så prisgifvet åt den både traditionella och statsrättliga öfvermakten af svenska intressen, då betraktade som landets egna, så öfversvämmadt af svenska språket, som Finland var i början af detta århundrade, hade det under svenska spiran att emotse en fullständig inkorporation med Sverige, och endast de

mest gynnande tidsomständigheter hade under sådana förhållanden kunnat framkalla den tanke, som så naturligt uppstod genom söndringen: att finska folket var ett folk för sig, berättigadt att som sådant erkännas och som sådant äga sin själfständiga utveckling. För den som icke erinrar sig traditionens bindande makt är det i sanning en gåta, huru en man sådan som Porthan, så varm för sitt fosterland, så nitisk i att ur oförtjent glömska framdraga dess dikt, dess språk och dess minnen, ständigt kunde förbise den *punctum saliens* för finska folkets framtid, som innefattades i det enda ordet *nationalitet*, och till hvars väckande hans eget kärleksfulla nit så mäktigt bidrog. Och Porthans åsikter hade, enligt all sannolikhet, för oberäkneliga tider delats af landets ädlaste män, om Finland förblifvit under svenska spiran. Solen var ännu icke uppgången öfver den värld, som i tusenårigt dunkel låg begrafven inom finska folkets bröst — *då*, eller måhända *aldrig*, måste hon uppgå, och den store anden, som räknat nattens timmar, uttalade i stillhet det *varde ljus!* som skulle gifva Finland en framtid.

Åbo akademi tillhör den äran att först, och knappt ett decennium efter söndringen från Sverige, medelst sina yngre medlemmar hafva fört den finska nationalitetens talan och sökt framvisa densamma såsom berättigad och mäktig af en individuell utveckling. Sådan var då slutstenen af det dyrbara kulturhistoriska verk, på hvilket detta universitet med så ädelt nit, så oförgätlig kärlek arbetat i snart två århundraden. Dess verksamhet inföll under ett numera afslutadt tidskifte — skolans tid — själf hade det mäktigt bidragit till den assimilationsprocess, som var bestämd att förmedla Finlands forntid och framtid. Försynen hade äfven här valt sin tid —

Aura såg sitt verk fulländadt, lugn nedlade hon lyran på ruinerna af en förgången tid, ty hon hade slutat med att gifva finska folket en historie.

Må vi ej låta förvilla oss däraf att den finska nationaliteten i början och ännu i denna dag icke vaknat till medvetande hos massan af folket. Det är gången af alla de stora idéer som omskapa tidehvarfven, att hvad som för tjugu år tillbaka tvekande rörde sig i ett enda människobröst, det har i dag måhända kommit till klarhet hos tio, tjugu år härefter hos hundrade, tills efter en eller par mansåldrar millionerna däraf genomträngas. Det är därför för denna tankes sanning likgiltigt om den uppstått i en människobarm eller i tusende, endast den uppstått. Så är detta den finska nationalitetens medvetande af sig själf, ehuru ännu instängdt hos en jämförelsevis högst ringa del af nationen, fullkomligt faktiskt, och i och genom samma medvetande har denna nationalitet, från att i så många århundraden hafva existerat endast som *factum,* numera tillika öfvergått till *jus.*

Tvenne ädle monarkers rättvisa och mildhet hafva erkänt detta genom att åt finska folket garantera ett individuellt statslif, samt därigenom i folkets tacksamma hjärtan byggt sig själfva en minnesvård, oförgängligare än marmorn. Genom manifestet af den 5 Juni 1808 samt freden i Fredrikshamn ingick Finland såsom integrerande del i ryska monarkin med h. m. kejsaren såsom storfurste. H. m. kejsar Alexanders regentförsäkran af den 27 Mars 1809 samt h. m. kejsar Nikolais af den 24 December 1825 garanterade åt storfurstendömet dess konstitution, dess grundlagar, förmåner och författningar fasta och oförryckta i deras fulla kraft. Landet erhöll sin egen styrelse och förvaltning, deltog medelst

sina ständer i ordnandet af dess nya samhällsförhållanden samt afsände deputerade till hyllningen vid dess nu regerande monarks uppstigande på tronen.

I följd häraf är Finlands ställning sedan 1809 väsentligen förändrad. Från att hafva varit en provins under Sverige, öfvergick detsamma med lagligt bekräftadt eget statsskick under h. m. kejsarens, dess storfurstes, visa och mäktiga spira. Staten är inom folket verkliggjord och berättigad; den nationalitet, inom hvilken ett individuellt statslif ensamt kan äga sin sanning, är medveten, har bemäktigat sig alla former af ett folks sedliga tillvaro och är än vidare mäktig af en lagbunden utveckling i alla riktningar. Såmedelst äro ofvannämnda oeftergifliga villkor för en egendomlig historie efter 1809 inom finska folket förverkligade.

Sammanfatte vi det härtills sagda, synas därur följande resultater otvunget framgå:

1) att finska folket under sin själfständighet inom sig ägt alla de elementer som begrunda en egendomlig nationalitet, mäktig af en mångsidig utveckling;

2) att denna nationalitet icke hunnit utprägla sig i allmänna och fixa former, hvarken i religion, samhälle eller stat, innan dess började själfständiga utveckling afklipptes genom svenska eröfringen och kristendomen;

3) att dess verksamhet under hela svenska ockupationen varit inskränkt till en oupphörlig negation och likväl en oupphörligt fortgående assimilation af utifrån gifna former och bildningselementer;

4) att denna assimilationsprocess omkring början af detta sekel var såvida fulländad, som den kunde blifva det utan våda för nationalitetens integritet;

5) att såväl i följd däraf, som genom söndringen från Sverige, nationaliteten vaknade till självmedvetande samt därigenom öfvergick från blott *factum* till *jus;*

6) att finska folkets därpå grundade anspråk på en individuell utvecklingsbana i alla former af sedligheten och intelligensen medelst tvenne monarkers mildhet och visa garantier erkänts såsom berättigade, samt slutligen

7) *att finska folket såmedelst sedan 1809 äger hvad det dittills icke ägt — en historie.*

Om finska historien sålunda inför den lugna betraktelsen reducerar sig från axiom till postulat, tör måhända någon tvekan uppstå om den karakter man bör tillerkänna tidrymden mellan åren 1157 och 1809. Mången tör finna det sökt och onaturligt att vilja bortvisa en så nära liggande tid ur kedjan af historiska företeelser och anvisa ett folk, som länge haft äran räkna sig bland civiliserade, en plats bland de förhistoriska. Tvifvel af denna art härröra dels från det vaga och mångtydiga begrepp man gör sig om historien, dels från lokala anspråk, skenbart rättfärdigade genom Finlands naturligt afskilda läge. Vill likväl historien vara en vetenskap och icke en additionstafla, så fordrar hon för sin tillvaro något mer än krönikans anteckningar. Hon fordrar hvad Hegel kallar »klara gärningar», andens sedliga utveckling till medvetande af sin frihet inom folkindividualiteterna. Utom henne faller därför folkens hela barndomstid, släkters och stammars vimmel, strider, söndringar, bestånd och undergång; utom henne faller äfven den del af folkens ungdom, som, ehuru fixare till sina former, likväl omedveten emottagit alla sina bestämningar utifrån, emedan anden hos ett sådant folk ännu icke bestämt sig som en egendomlig ande. Det är på denna grund — och emedan finska historien måste

söka sitt innehåll *inom* folket, samt därför hvarken får betraktas såsom *lokal* eller blott *negativ* mot ett främmande — som folkets hela utvecklingsbana intill 1809 framställer sig som *förhistorisk.* Härmed underkännes för ingen del den betydelsefulla utveckling, som under hela svenska ockupationens tid ägt rum och hvars resultater sammanlagda bilda folkets nuvarande ståndpunkt och civilisation. Men emedan denna utveckling, hvars egenheter vi sökt karakterisera som en assimilationsprocess, i alla hufvudbestämningar varit ett inarbetande och emottagande af ett utifrån gifvet, äger den i alla afseenden den osjälfständiga karakteren af en skolgång, och såmedelst torde hela tidrymden mellan 1157 och 1809 lämpligast betraktas som *skolans tid,* hvilken förmedlat finska folkets forntid och historiska framtid. I denna betraktelse ligger ingen orättvisa; den innebär ej att folkets intelligens skulle varit en *tabula rasa,* beredd att emottaga hvilka tillfälliga intryck som helst; tvärtom bevisar denna skolas både långvarighet och resultater en självfverksamhet, som icke låtit det lärda stanna vid utanläxor. Huru man än må betrakta denna folkets härtills tillryggalagda bana, är det likväl klart och omisskänneligt, att den nuvarande generationen upplefvat en historisk vändpunkt af oberäknelig vikt för folkets hela framtid. Vi vilja hoppas, att seklerna icke arbetat förgäfves.

KVINNAN HOS DE SKANDINAVISKA OCH FINSKA FOLKEN I FORN-TIDEN

Föredrag vid den sista af en serie litterära soiréer, hållet i universitetets solennitetssal den 3 Maj 1850.

Mina Damer och Herrar!

När man står vid denna omätliga brusande katarakt, som kallas Historien, där så många mäktiga vågor kämpa och försvinna, så mycket skum stänker upp emot stränderna och så många spillror af brutna planer och krossade storheter nedflyta till eftervärlden — då döfvas man i förstone af detta brus, man tycker sig höra vapenslamret af otaliga strider, härarnas dödsskrän och jubelrop, folkens jämmerskri, staternas sammanstörtande; man lyssnar vidare, och man förnimmer i detta gny de enstaka röster af visheten, de fridfulla toner af konsten — det döfvande sorlet reder sig, upplöser sig — och nu urskiljer man i stridernas larm den milda stämman af ett väsende, som kastar sig försonande mellan kämparnes svärd, aftorkar blodet från deras rustningar, gjuter balsam i deras sår, tämjer utan vapen deras vildhet, bjuder dem ett hem af kärlek och med lättaste hand jämnar lifvets skrofliga ytor till skönhet och frid.

Detta väsende, som bakom kämparnes leder spinner historiens finaste tråd, som sysslar uti dess innersta gemak, som i familjens sköte danar en hel framtid genom att dana människohjärtat i dess späda ålder, detta väsende, som i historien så föga synes och dock så mycket verkar, som, afgudadt eller misshandladt,

alltid lika oemotståndligt tilldrager sig betraktarens blick — jag behöfver icke nämna dess namn. Det är *Kvinnan* man öfverallt skall återfinna äfven där man vid första anblicken tror henne hel och hållen undanskymd af krigarens sköld eller konungens mantel af hermeliner. Slafvinna eller drottning, fånge i österländernas harem eller herskarinna i Europas salonger, är hon dock alltid familjens själ — och familjen är det trängsta band som omsluter människan, sedlighetens första villkor och staternas innersta kärna. Men utan kvinnans frihet är familjen icke hel. Hvarför hvilar träldomens förbannelse än i dag öfver så många af världens mest blomstrande länder? Emedan kvinnan där, ännu ett viljelöst barn, blir mannens byte; emedan hon, själf förtrampad och missaktad, icke förmår hos sina barn inplanta känslan af människovärde, och emedan den, hvars öga redan från vaggan sett svagheten böja sig i stoftet för styrkan, själf aldrig skall erkänna en annan rätt än den starkares Icke utan en djup mening föreskref en forntida lag, att slafvinnans son skulle blifva slaf, äfven om fadern vore fri; och nordens berömdaste viking, Ragnar Lodbrok, säger i Bjarkamal: »en moder fick jag mina söner, så att deras hjärtan duga». Ty det hugstora sinnet, likasom det låga, ansågs som mödernearf.

Om således kvinnans förtryck kastar hela släkten och folk, hela tidrymder och hela världsdelar i slafveri; så måste å andra sidan hennes frigörande, det är erkännandet af hennes mänskliga rätt, vara en af begynnelsepunkterna för civilisationens verk. Och så är det. Hela historiens arbete går icke ut på annat än att frigöra och höja människovärdet. Alla folk begynna med styrkans rätt öfver den svaga. Därför begynna alla med kvinnan såsom mannens ofria, viljelösa slafvinna. Men ur denna

förnedring lyftes hon af kärlekens makt, af mannens aktning, af sonens ömhet och af hennes eget förstånd. Seden höjer henne, och hon höjer seden tillbaka. Erkännandet af hennes värde är det första steget till all kultur, emedan det innebär det första förnekandet af den råa styrkans välde öfver världen.

Det kan ej sakna intresse att kasta en blick på kvinnans ställning fordom hos de folk, med hvilka naturens och andens frändskap närmast förenat oss. Från detta ställe, där förut så många olika ämnen manats i dagen ur naturens och andens riken, ber jag att, ännu en gång och till sist, få föra mina ärade åhörares tankar till det förgångna, likasom till vaggan af det samhälle, i hvilket vi lefva, i det jag ber att få säga några ord om

Kvinnan hos de skandinaviska och finska folken i forntiden.

Jag skall söka att göra ett långt ämne kort; kankända gör jag därigenom ett rikt ämne fattigt. — Men dessa två så olika folkstammar, hvarför skola de inom så trånga gränser sammanställas? Emedan vi i båda hafva vår rot: finska till börd, till vårt innersta väsende och våra heligaste sympatier; svenska till vår uppfostran, våra minnen, vår kultur och delvis vårt språk.

Genom hela den skandinaviska forntiden går en jättevålnad af oerhörd kraft, järnklädd och kämpastark, krossande med sin arm den svage, som icke villigt offrade sin frihet eller sitt guld. Där ljuder stridsluren nästan utan afbrott ett helt årtusende igenom; i det ständiga vapengnyet synas alla mildare känslor, hela den skönhetens, kärlekens och behagens värld, som uppblomstrar kring kvinnan och genom henne, försvinna. Den vilde kämpen under sin sotade ås, han som bortkastade lifvet

lika lätt som han tog det, han som från glödande söder röfvade hela skeppslaster af det »kram», som Björn erbjuder sig att hämta åt Frithiof — hur ville man tro honom hafva tid och håg för kärlekens suckar, för huslighetens stilla frid, och aktning för den värnlöshet som utgör kvinnans vapen och styrka?

Och likväl — sällsamma anblick! — likväl finna vi dessa samma normanner, som nyss hade blodat alla haf och härjat alla kuster, innan kort utgöra blomman af Europas ridderskap, lysande med denna adel i tänkesätt och denna chevalereska hyllning af damerna, som uppfyller korstågens tidehvarf med sina bragder, sina ballader och sina äfventyrliga kärleksprof.

Denna öfvergång till ett förfinadt chevaleri, som upphöjde kvinnan ända till dyrkan, kan icke hafva skett plötsligt, såsom hade normannerne tagit seden där de kommo. Redan hemma i deras moderland måste man söka denna aktning för kvinnan, som sedan under en mildare himmel utvecklade sin blomma i chevaleriet. Och så är det. Det är öfverraskande, när man kastar en blick bakom kämparnes sköldar, att där finna kvinnan som ett frittstående, aktningbjudande väsende, hvars svaghet väl ofta förtrampades af öfvermodet, men hvars mänskliga rätt där var erkänd redan i den aflägsna tid, då man annorstädes på jorden endast kände slafvinnor. Och frågar man sedan hvarför normannerne voro sin tids friaste och stoltaste folk, så ligger svaret i Ragnar Lodbroks redan anförda ord. Den fria kvinnan fostrar sina söner till ära och hjältemod; ett högsint hjärta är mödernearf.

Den skandinaviska kvinnans anor gå upp till gudarne. Där finner man *Frigg,* den höga asynjan, Odins maka, som känner alla öden och bor, en annan Juno, i sitt palats, det lysande Fensal; *Freja,* den ljufva, som

delar med Odin de fallne hjältar och är så rik på namn, som kärleken på jorden; Brages *Iduna,* som med sina gyllne äpplen föryngrar själfva gudarne; *Nanna,* hvars hjärta brister vid Balders död. Hos alla dessa finner man skönhet och majestät, behag och godhet samman-parade; men däri innefattades icke nordbons hela begrepp om kvinnlig fullkomlighet. Han fordrade ännu hjälte-kraft och vishet — *kven-skörung* kallade han dem — och för dessa egenskaper, som så oemotståndligt anslogo hans sinne, skapade han valkyriorna, nornorna, jätte-kvinnorna, Valan. Hela den skandinaviska gudasagan är så genomflätad af dessa väsenden, att de likasom utgöra dess sammanhållande tråd och motivera dess utveckling. Härvid får man icke förgäta, att begreppen *vishet* och *kraft* hos de nordiska folken, äfven finnarne, nära samman-hänga, men på ett olika sätt; så att i den skandinaviska sagan kraften är det första och ursprungliga, hvarutur visheten sedan upprinner, men i den finska sagan tvärtom visheten det första och högsta, hjältekraften det däraf härflytande. I det nu den skandinaviska myten till-erkänner kvinnan själens högsinta kraft och vishetens gudomliga ingifvelser, är det hos den ett fint och egen-domligt drag, att den icke gärna låter kvinnan, lik mannen, segra med armstyrka och kopparklädd deltaga i kämpa-lekarna. Homerus låter sina gudinnor själfva kämpa i de stridandes leder; de höga asynjorna stå utom striden, och Valhalls mör, valkyriorna, som rida genom luft och haf som ett fladdrande sken och stödda mot sköld eller spjut styra slagtningens gång, de fälla icke kämparne, de kora blott dem som äro Valhall värdige, vinka dem till sig och bortföra deras andar till Odins sal.

Det får medgifvas, att kvinnan i myten, liksom i verkligheten, icke alltid nöjde sig med denna medlande

roll. Stundom såg man sköldmör kämpa i lederna: i Bråvalla slag stridde sköldmöarna Vebiorg och Ursina med själfva Starkoder. Men sagan ser icke detta med blida ögon. Sköldmön var helgad åt Odin, fick icke gifta sig, och hennes kärlek medförde olycka. Än mer: när kvinnan med armstyrka grep in i händelsernas gång, kom hon vanligtvis ondt åstad. Detta ser man på jättekvinnorna: de voro starkare än någon, men äfven ondskefullare. Visheten själf, i form af trolldom, blef hos dem olycksbringande. *Gullveig*, en spående Vala från nordlanden, var den första som med sina onda förutsägelser bebådade asarnes fall och Ragnarök. Likaså var det tvenne trälinnor af jättesläkt, *Fenja* och *Menja,* som gjorde slut på sagornas gyllene ålder under de första drottarne af ynglingaätten. De voro leksystrar, stora och starka tärnor, uppfostrade under jorden i nio år, hvarest de, ännu barn, vältrat klippor till jättarnes gårdar. Komne till konung Fjolner i Svithiod, blefvo de vanda till strid, mättade björnar, klöfvo sköldar, höggo djupa sår och nedgjorde hela härar. Dem köpte konung Frode i Danmark; de malade åt honom på trollkvarnen Grotte goda år och guld, men illa behandlade, begynte de mala ofärd och strid; natten därpå blef Frode öfverfallen och dödad af en sjökonung, och den goda tiden var för alltid förbi.

Den mörka, hemlighetsfulla makt, mot hvilken styrka och mandom intet båtade, den uppträdde oftast i kvinnogestalt — än välvilligt varnande, än hemskt hotande, än gåtfullt spående framtiden. Än var det en *Fylgja*, som lik en skyddsande vandrade vid människans sida; än en spående *Vala* i sin med kattskinn fodrade lammskinnshufva, sin trollstaf och blåa kappa med stenar besatt, som tillredde den förfärliga *seid* och förkunnade kommande öden. I Eddan förutspår Vala den visa makternas

skymning och tillägger hotande: »förstån I än, eller hvad?» Sagornas demon var kvinnan, oskyldigast som drömtyderska, fruktansvärd genom förtrollningar: det är listen i kamp mot styrkan. Ofta blef hon hugstore hjältars ofärd. Drifva förhäxade Vanland; Skjalf blef Agnes bane; Norges berömde Harald Hårfager gick länge suckande och förtrollad af den sköna Snæfrids kärleksdryck. Jag skall sedan återkomma till den märkvärdiga omständighet, att dessa senare voro af *finsk* börd.

Nåväl, det väsende, hvilket sagan än upphöjde till gudars majestät, än med fasa betraktade som hjältars bane, detta väsende var icke ringa ansedt, icke föraktadt, som kvinnan i andra länder. Den starke aktar endast den han fruktar. Men att nordbon hvälfde skulden för det onda på trälinnor och kvinnor af främmande finsk börd, det bevisar tillika att han anvisade den friborna skandinaviska kvinnan en annan och ädlare verkningskrets.

Icke genom armens styrka, utan genom sinnets höghet var den nordiska kvinnan värd att blifva maka och moder åt män, hvilkas bedrifter uppfyllde samtiden. Hjältars brud var icke den veka suckande Ingeborg, som trånande från stranden blickar efter Frithiofs försvinnande segel; hon var den stolta, bragder älskande Oihonna, som utan kärlek försköt de af sagan glömde konungasöner och vände hela sitt hjärtas håg till vikingen, hvars bragder och namn flögo öfver hafven på ryktets vingar:

När skall mitt åskmoln komma i storm engång,
när skall jag se dig, drömmarnas yngling,
i stridens dån, med glimmande svärdets blixt,
förklara den eld jag tändt i ditt bröst?

Jag ber att i förbigående få nämna den omedvetna, men skarpa kritik, som dessa ord af Fjalars skald innebära

öfver Tegnérs uppfattning af den nordiska kvinnan. Frithiofs saga har stora förtjenster som tidsskildring; men Ingeborg talar icke som en konungadotter skulle hafva talat på hennes tid. Dennas kärlek kunde vara stark och öm; hennes hjärta kunde brista, såsom Thyras, när den älskade föll på fjärran strand; men aldrig hördes suckan och klagan från hennes läppar, när hennes hjärtas älskling drog i härnad bort. Fjalars Oihonna älskade äran så högt, att hon på själfva slagfältet räckte sin hand åt den man, som nyss hade dödat hennes fosterbröder. Och detta är ej det enda drag som röjer att Runeberg i »Kung Fjalar» sannare och djupare än någon har uppfattat den skandinaviska forntiden.

Bragder och tapperhet voro förmer än ungdom och skönhet. Norska konungadottern Ingeborg valde den gamle, men berömde konung Götrik framför den unge, men opröfvade konung Olof, ty »ondt är att köpa ovisst hopp». Den som hemma satt och i ingen härnad drog, bevärdigades icke att sitta vid en ädel flickas sida; ty, säger Bjarkamal, »möars vän skall te sig käck i vapenbrak». »Hvarför — sade Ring jarls dotter Åsa till Sturlaug — hvarför skall jag taga den till man, som allt stadigt sitter hemma i bo med moder sin och gör hussysslor, hellre än att uträtta något som tjenar till ära och beröm?»

Bördsstoltheten är i norden ett gammalt arf. Ogärna gaf den högborna mön sin hand åt en mindre högättad man; men väl eftersträfvade hon den högste och utmärktaste. Själf en småkonungsdotter, vägrade Gyda konung Harald sin hand, innan han lagt hela Norge under sin spira. Stolt förklarade Aslög, när hon af Ragnar Lodbrok försköts för en konungadotter, att hon själf vore af Völsungarnes vidtberömda släkt. Och hvem känner ej Sigrid Storråda, hon, en odalmans dotter,

som till sin första gemål tog Sveriges konung Erik Segersäll, till den andra Danmarks konung Sven Tveskägg och därunder bragte ofärd öfver tvenne af Norges berömdaste konungar, som förgäfves anhållit om hennes hand! Sigrid Storråda var icke den enda storrådiga. Man läser om män, som sades hafva *kvan-riki*, det är stå under kvinnoregering. Isländaren Thorhallr bekände öppet, huruledes det så sedvanligen var, att hans hustru ville regera.

Denna anborna stolthet hade sin mörka sida. Gunnar, den tappre isländaren, öfverfölls om natten af sina fiender och försvarade sig länge med sin båge. Slutligen brast bågsträngen, och han begärde, för att ersätta den, en lock af sin makas, Halgerdas, hår.

— Är detta dig viktigt? frågade hon.

— Ja, svarade Gunnar, mitt lif beror därpå.

— Välan, så vill jag nu gälda dig den örfil du engång gaf mig — och Gunnar stupade, ett offer för sin makas hämnd.

Öfver hufvud ingriper kvinnan djupt i det nordiska lifvet. Där står vid stranden af sjön den gamle konungens gråa borg. Midt uppå salens golf sprakar en eld, hvars rök höjer sig genom en glugg i taket. Kämparne sitta rundtomkring dryckesbordet, konungen i högsätet; den isländske barden sjunger om Rolf Krakes bragder. Hvar är drottningen? Hon sitter icke nu i det afskilda loftet, där tärnorna sömma guld och silke. Drottningen tvättar själf sitt linne i bäcken; drottningen brygger mjöd, drottningen tillser att det fällda rådjuret välstekt kommer på konungens bord. Vid hennes sida slamrar nyckelknippan; alla tjenare lyda hennes vink. Till borgen kommer en ärad gäst; det är en tapper viking, fruktad på alla haf. Fram träder den sköna jungfrun — konglig höghet skulle hon nämnas af en senare tid — hon räcker med egen

hand åt gästen det skummande dryckeshornet, hon sätter sig vid hans sida till måltiden — ty kvinnan utgjorde prydnaden i männers lag — hon dricker med honom tvemännings ur samma horn — alla tärnor och drottningen själf sitta i bunte Reihe i männens lag — och, vågar jag säga det? de läppja icke fint på hornets yttersta brädd, de tömma det, de göra besked med en tapperhet, en grundlighet, för hvilken ingen student eller löjtnant skulle behöfva blygas i våra dagar. — Efter måltiden anställas kämpalekar i det gröna; här utdelas bistra hugg på idel skämt; pilarna hvina, spjuten kastas och sköldarna klyfvas på lek. Drottningen och de sköna tärnor se däruppå från sin afskilda plats: deras beröm eldar den unge kämpens håg; han gör allt för att vinna de huldas ynnest. Chevaleriets gryning dagas öfver dessa lekar; de äro råämnet till riddaretidens fina galanterier och lysande tornerspel, där skönhetens drottning ifrån sin tron utdelade priset åt segervinnaren. De normanniska konungarnes hof under medeltiden voro ryktbara för sina kärleksäfventyr, och man vet, att svartsjukan ofta sköljde riddarespelen med blod. Dessa passioner härstammade från norden: när isländaren Rutr frågades om hans brorsdotter Halgerda vore vacker, svarade han: »alltför vacker, som visst vill blifva mången mans olycka». Hans spådom uppfylldes: tre gånger gift, beredde hon alla sina mäns död, och det var hon som sedan icke ville gifva en hårlock för att rädda sin tredje och tappraste makes lif.

Men sagan, som allt förskönar och kastar sitt poetiska skimmer öfver den vildaste bragd, har icke kunnat dölja, att ju kvinnan ofta led öfvervåld, ja att hon i själfva lagens andemening var ofri och underkastad mannens förmynderskap. Detta kan synas som en motsägelse till

det sagda, men det är icke så: det är kvarlefvan af en råare forntid; det är ett våld, som uppkom när sederna förvildades genom vikingatågen; det är det hela historien genomgående axiomet om mannen som kvinnans hufvud — till sin grund en naturnödvändighet, men i sin tillämpning icke sällan en mantel för den gränslösaste egoism. Aldrig var det allmän sed, men ofta hände dock, att man röfvade sin blifvande hustru från fädernehemmet nattetid och med våld. Dock vida allmännare var att köpa henne, och detta köp antog sedan den mindre anstötliga formen af gåfva. Denna gåfva kallades *mundr* och kunde af hustrun fordras tillbaka, om hon blef förskjuten. Atle gaf sin fästemö Gudrun många smycken, trettio trälar, sju goda tärnor och mycket silfver. Visbur gaf åt Aud den rikes dotter en halskedja af guld samt tre stora gårdar. Det ringaste pris för en hustru var tolf öre: dyrt nog i jämförelse med en senare tid, när hustrun gifves för intet, eller köper sin man med hemgiften. — Därtill kom ännu morgongåfvan, eller *hindradagsgäf*, som mannen gaf sin nygifta hustru morgonen efter bröllopet, och *hemgäf*, eller de gåfvor fader, moder och släkt skänkte den nygifta. Allt detta var kvinnans enda egendom, och hon kunde fordra den tillbaka efter mannens död, eller om hon blef utan sak förskjuten.

Inför lag var kvinnan ofri. Den unga flickan rådde icke öfver sin hand: hon måste begäras af fader eller närmaste frände. »Tror du jag sköter om din stolthet!» sade den ofta nämnda Halgerdas fader, när hon icke ansåg sin friare Thorvald nog förnäm. Fadern kunde döda eller förskjuta både dotter och son; hans myndighet gick med dottern öfver till hennes make. Mannen kunde aga, förskjuta eller *döda* sin hustru, och lagen teg, allenast han kunde styrka hennes brott med tolfmannaed. Men

så vildt gick det sällan till; seden är ofta mildare än en föråldrad lag. Det hände att hustrun gick bort från sin make, när han misshandlade henne; hennes fränder ställde honom därför till ansvar. Kristendomen kom; lagarna bjödo den svaga sitt värn; att döda barn eller maka blef mord och nidingsdåd. Kvinnans frid påbjöds af Birger jarl; arfsrätten erkändes äfven för henne, men olika, såsom den ännu är i vår gällande landslag, medan man i Sverige tagit steget ut och öfverallt gifvit syster rätt att ärfva lika med bror.

Så stod den skandinaviska kvinnan i hedendomen bunden, nästan värnlös inför lag, men fri genom sedens gående framom lagen, genom egen högsinthet, genom mannens aktning och kärlek. Sådant var nordbons sinne, att han utan förbarmande krossade eller bortkastade svagheten. Kvinnan hade intet annat val: om hon icke ville förtrampas, måste hon sätta sin stolthet mot mannens stolthet, sitt mod och sin högsinthet mot mannens mod och högsinthet. Och detta var nog. Här jämnades båda könens företräden: den starka armen förlamades af vackra ögons makt; klokheten böjde våldet åt sidan. Och nordbon, så fruktansvärd i striden, var tam för skönheten; allt lysande och ädelt anslog hans håg. Arndt i sin vackra skildring af Sverige anmärker den egenhet i folklynnet, att här, där kontrasterna af ljus och mörker äro skarpare än annorstädes på jorden, allt det glänsande i lifvet och naturen — från den odödliga hjältebragden, alltintill guldets skimrande leksaker eller den glimmande gnistan i härden en mörk vinterafton — oemotståndligt tilldrager sig nordbons sinne. Därför belastade han sina vapen med guld; de sköna drottningar och tärnor buro smycken af de mest olika slag på hals, armar och bröst, ringar, kedjor, spännen och broderade hufvudbindlar.

Så stor var kärleken till yttre prakt, att isländaren Osvif, när han förlofvade sin dotter, den sköna Gudrun, med Thorvald Haldorsson, uttryckligen förbehöll sig, att Thorvald skulle kläda och smycka hans dotter så, att ingen kvinna af lika börd och rang skulle vara präktigare utstyrd än hon.

Så älskade nordbon i smått som i stort det lysande. Därför hatade han mörkret och fasade därför. I den yttersta norden, i klyftor och hålor, dit dagens ljus ej nånsin trängde, där bodde ett folk, hvilket han fruktade och afskydde. Allt ondt, allt hemskt, allt olycksbringande trodde han komma från detta håll. Härifrån stammade dessa jättekvinnor och onda troll, hvilka ständigt samkade fördärf öfver de ypperste män. Här bodde Huld, den ryktbara spåkvinnan, hvars olycksstämma ständigt ropade sitt ve öfver Ynglingaätten. Och detta folk, det var *finnarne*, Sveriges onda genius då, likasom sedan måhända dess goda. Men svenskars och finnars folktro möttes här i yttersta norden på ett besynnerligt vis; ty äfven finnarnes inbillning befolkade dessa öde trakter med de vidunderligaste skepnader och med alla de ondskefulla makter som bringa fördärf öfver människan. Öfver dessa misstänkta nejder skola vi nu ställa vår färd till sjöarnas, sångernas och trohetens land, till vår egen hembygd, till Finland.

Bort gå vi från konungaborgarna och odalgårdarna till de ensliga mörka pörten, där sången strödde med frikostig hand sitt silfver och guld, och till det fattiga glömda folket, där så mycken kärlek och vishet bodde under den oansenliga yllejackan. Det är bekant, att man fordom icke behöfde gå öfver hafvet för att komma från Sverige till Finland. Finland sträckte sig då långt in i Sverige och tog hela öfra delen af Bottniska viken

i famn. Kvenland hette det nuvarande Öster- och Västerbotten, och detta namn, som kommer af det finska ordet Kainu, tolkades af några som kvinnornas, amozonernas land. Fjärran i ödemarkerna kring Kajana diktade den lärda gissningen nya amazoners riken. Men — icke åt krig och vapenglans låg den finska kvinnans håg. Aldrig gick hon som sköldmö i striden, drottninganamn, maktens lockelse, ärans skimmer voro icke för henne. Hellre sjöng hon i den ensliga björklunden om hemmets ljufhet, den gyllene byn, den klara sjön, den mörka mon, den väntade vännen, den ömma modern, den pratsjuka systern, den fjärran dröjande älsklingen, som icke kom. Det allt var hennes värld, hennes lefnads mål, hennes själs längtan: hon begärde icke mer. Och gick man in i det nedrökta pörtet, där furan natt och dag sprakade på hällen af granit, då såg man kvinnan i denna lilla gömda värld, som för henne var nog, som matmoder aktad och ärad styra sitt lilla rike enväldigt, som maka högt värderad, sällan misshandlad, aldrig förskjuten, som dotter lydande faders vilja och moders bön, men därunder lyssnande till sitt hjärtas röst, som icke sällan förde ett annat språk.

Det är otaliga sångers vittnesbörd som ger oss rätt att måla den finska kvinnans ställning så, ehuru store forskares förmodan och halfvilda finska folkstammars exempel än i dag visa oss kvinnan föraktad, misshandlad, belastad med de tyngsta arbeten och framsuckande sitt lif under hela träldomens skymf.

Den tid fanns väl ock hos finnarne, såsom den funnits hos alla folk, när svagheten värnlös böjde sig i stoftet för styrkan. Men denna tid står bortom minnet; det finnes få ordspråk som nämna kvinnan i föraktlig ton, blott få ställen i sångerna som erinra om att den

funnits. Sådana äro de mycket gamla kvarnsångerna, där stundom flickan, stundom den gamla änkan klagar sin hårda lott att kringvrida den tunga stenen i handkvarnen. Dylika spår finnas i en af Kalevalas skönaste sånger. Det är nämligen Pohjaflickans moder, som vid sin dotters afsked från hemmet varnar hennes make att icke strängt bestraffa den ungas fel. Hon säger därvid:

Brudgum, du min gode broder,
ej må du vår unga dufva
visa väg med slafvens piske,
tvinga med en rem att klaga,
med en knippa ris att kvida,
med din töm att yttra jämmer.
Såg du flickan, såg du jungfrun,
såg du flickans unga sinne:
visa henne, då du hvilar,
lär vid sluten dörr den unga,
fortfar så ett år igenom,
ett år lär med ord allenast,
blott med ögats blink det andra,
trampa foten lätt det tredje.
Om hon detta icke aktar,
icke efterföljer sådant,
tag dig då ett rö ur vassen,
tag ett starrgräs då från fältet,
stöt med stängelns spetsar henne,
aga henne med ett skäfte,
med en piske af ett röstrå,
med ett ris af ylle viradt;

och, tillägger runan, aktar hon ej detta, då må du aga henne lätt, ömt såsom man agar ett älskadt barn, så att ingen vet det och så att icke svågern frågar: månne vargens klo har rifvit din makas kind?

Jag har anfört dessa ord, emedan aldrig ett försvinnande barbari mera ädelt och vackert öfvergått i

aktning för kvinnans mänskliga rätt och kärlekens makt. Det är sant, i sången kvardröjer ännu det sista spåret af kvinnans slafveri, i det själfva modershjärtat tillåter henne af mannen agas. Men icke säger oss sången att denna aga verkligen gafs af mannens hand. Det torde väl händt, såsom mycken orätt händer: sed var det icke. — Likaså kallar sången stundom kvinnans lif i äktenskapet en träldom: »så, säger den, är dottern i sin faders hus, som en konung i sitt slott; så är hustrun uti mannens gård, som en fånge i Ryssland». Men i denna klagan röjes ingen verklig träldoms suck, blott saknaden af flydda glada ungdomsdagar.

Till dessa mörkare tider bortom minnet och sången hörde äfven den gamla sed att lefva i månggifte, att röfva sin brud eller att köpa henne. Af allt detta återstod, vid tiden af sångernas uppkomst för sexhundra, åttahundra eller kanske tusen år tillbaka, det enda ordet *köpa sig hustru.*

Jag har förut haft äran nämna, huru i Sverige ordet *köpa hustru* slutligen icke betydde annat än att vinna sin brud med skänker till henne eller hennes föräldrar. Alldeles samma betydelse fick ordet i Finland. När Pohjamodern rådde sin dotter att till make välja den rike Ilmarinen, som kom med skeppet fullt af penningar, svarade flickan:

O min moder,
ännu ej till denna dagen,
man för penningar oss bortsålt;
utan penningar vi lämnats
åt de männer, som begärt oss,
karlar, hvilka till oss friat;

hvilket bevisar huru seden att verkligen köpa sin fästmö redan var så föråldrad, att flickan blygdes tillstå den

någonsin hafva existerat. Än mer: den finska flickan lät icke allenast icke sälja sig som en viljelös vara; tvärtom, sagan omtalar stora och berömliga riddareprof, med hvilka man måste kämpa sig till flickors ynnest. Så måste Lemminkäinen, när han sökte den sköna flickans gunst, fånga Hiisis älg, betsla Hiisis fåle och skjuta en svan på dödens älf. För samma orsak måste Ilmarinen plöja en åker full af huggormar, betsla skogens vargar och fånga en gädda i underjordens strömmar. Ofta valde flickan sitt hjärtas vän och sin blifvande make efter eget sinne mot faders vilja och moders råd. Den redan nämnda Pohjaflickan gaf själfmant korgen åt tvenne de ypperste hjältar, den rike Ilmarinen och den vise Väinämöinen. Och detta var icke den enda gång den vise sångarhjälten hade en förundransvärd otur hos de sköna: Joukahainens unga syster sprang hellre ned i hafvets djup, än hon tog den gamle till sin make.

Däremot röjde sångernas flickor en lätt begriplig ynnest för den tappre, unge och djärfve Lemminkäinen, ridderlighetens representant på sitt något framfusiga sätt, om hvilken sagan säger att han vandrade från by till by och, en annan Don Juan, innan kort hade vunnit tusen flickors kärlek. Ty ganska ömma hjärtan slogo under pörtets ås. Det är ifrån ett af dessa pörten den bekanta runan klingat, hvilken för sex år sedan genom svensken Zetterqvist blef öfversatt, såsom man uttryckte sig, på alla världens språk, och där flickan väntar sin älskling, om än hans läppar fläckades af vargens blod och hans hand omslingrades af ormen. Otaliga andra och många vackrare sånger hafva sjungits af ödemarkernas och de ensliga byarnas finska flickor i fordomtid: de äro så skära, så ljufva, så rena, att man kunde likna dem vid blommor plockade från naturens eget hjärta.

Man tänker härvid på sagans berättelse om uppkomsten af den nyare finska folksharpan. Väinämöinen hade nämligen gjort sin andra kantele af den sörjande björkens stam och af en ek med gyllene äpplen. Strängarna feladés ännu: då gick i lunden en ensam mö, hon grät icke fullkomligt, men fullkomligt glad var hon ej heller: hon sjöng blott att sin kväll fördrifva under längtan efter en okänd vän. Af hennes lockar gjordes harpans strängar, och så kan man säga att de ljudande strängar i finska folkets sång äro sammanspunna af sorg och kärlek och ännu darra af den halft glada, halft vemodiga längtan i en oskyldig flickas själ.

För att inse huru högt värderad och aktad kvinnan var hos finnarne, behöfver man endast erinra, att *familjen* var deras hela värld och lycka, deras allt. De lyckades aldrig att bilda egna stater med konungar och skrifven lag: de bodde i spridda byar och små samhällen, och blott när de hotades af yttre våld, förenade sig stammarna till anfall eller försvar. Därför vände sig deras håg inåt, och det husliga lifvet blef den krets, där de sökte sin sällhet och funno den. Men kvinnan är familjens hjärta, likasom mannen är dess hufvud och dess arm. Därför var modern i hvarje hus en drottning i sitt rike. Därför voro ock de ceremonier, genom hvilka den unga flickan upphöjdes till den höga värdigheten af husmoder, så många, så vidlyftiga och så högtidliga.

Där skulle vara talman och skänker till släkt och vänner; där skulle vara långa tal och ymniga traktamenter, strida tårar och vidlyftiga bröllopskväden. Men när den nygifta var installerad i sin värdighet, då aktades hon högt; då prisades hennes namn bland alla främst i sångerna; då styrde hon oinskränkt öfver sysslor och tjenare; då begärdes ofta hennes råd af mannen, och

när hon grånat under sitt moderskall, lydde själfva den vuxne sonen villigt hennes vink. Det var en man som med bitter ironi trampade under sina fötter det heligaste, och han hette Kullervo. Han ensam förbröt sig mot husmoderns helgd, i det han dödade sin husbondes, Ilmarinens maka. Detta brott ställes af sagan vid sidan af ett hån öfver faders och moders död, vid brott mot en systers ära och vid barnamord! Genom alla sånger andas en djup vördnad för modersnamnet. Man kände icke en mera vanärande beskyllning än den att hafva förbrutit sig emot sin egen moder. Det fanns i sagan en tapper, men vild sälle, den redan nämnde Lemminkäinen: vid hans sida stod hans moder som en huld försyn. Så länge han lydde hennes råd, gick han oskadd genom faror och dödar, men när han försmådde hennes varning, kommo nemesis och olyckan öfver honom, och hans ovän förkunnade honom med dessa fruktansvärda ord hans undergång:

Ve dig Lempison, du glade,
nu din moder har du svikit,
har din gamla mor bedragit!

Det märkvärdiga och naiva drag förekommer också, att när man botade en sjukdom med besvärjelse, hotade trollkarlen den onda plågan att klaga för *dess moder*, om den icke strax ginge sin kos.

Äfven den finska kvinnan leder sina anor från gudarne, och det är ett nytt drag, som vittnar om helgden af en husmoders kall, att själfva gudamakterna ansågos hedrade af titeln *emäntä*. Men inga drottningar eller sköldmör funnos bland finnarnes gudar. Det var icke majestätet, utan godheten, kärleken, elementerna, och i allmänhet den alstrande kraften, som representerades af

kvinnliga gudomligheter. Sagan ger åt själfva naturen en moder, Luonnon emäntä, och hennes döttrar, Luonnottaret, voro de skapande krafterna. Likaså hade skogen sin värdinna, Mimerkki, Mielikki, som bodde i ett stenpalats med gyllne fönster, och vattnet hade sin herskarinna Vellamo, som kammade sina lockar med en gyllene kam och en silfverborste och höjde öfver vattnet sitt vackra hufvud med sin blåa mössa, medan Vellamos jungfrur bodde i en klippa bakom hundra lås bland omätliga rikedomar. I luften satt på det ljusa sommarmolnet den sköna namnlösa flickan, vaggande en gnista i en gyllne vagga, som hängde på silfverremmar.

Dessa senare drag äro tillräckliga att visa hvilken lyx och hvilken skönhet den finska dikten slösade på kvinnan. Men äfven sagans dödliga flickor voro icke fattigt utrustade: där omtalas många bodar fyllda med kistor och skrin, och i dem alla voro gyllne gördlar, blåa kjortlar, silfversmycken, röda band och prydnader af alla slag.

Och likasom den svenska folktron roar sig att i kvinnans karaktär sammanföra de skarpaste motsatser, så kläder äfven den finska sagan det afskyvärdaste jämte det skönaste i kvinnohamn. Borta i norden, i den nio famnar djupa hålan af kopparberget bodde plågorna, också i kvinnoskepnad, och dit jagades de tillbaka af trollkarlens besvärjelser. Trolldomen ansågs icke af finnen som något ondt: tvärtom var den gudars högsta gåfva, uppenbarad i ordets makt, som var allt i alla. Men den trolldom, som gömde sol och måne af ondska i berget, som beröfvade världen sitt ljus, som hånade det högsta och heligaste och som blef de tappraste mäns fördärf, denna trolldom utöfvades af en kvinna, Louhi, »Pohjolas tandglesa gumma», som sagan försmädligt kallar henne.

Hon var för den finska myten hvad den förfärliga mörka trollkvinnan Huld var för den svenska, och vid denna beröringspunkt skola vi stanna, för att till sist uppdraga en hastig jämförelse mellan den bild af kvinnan vi sökt att teckna i Skandinaviens forntid och i Finlands.

I Sverige som i Finland var för tusen år tillbaka kvinnan redan fri: som flicka var hon kämparnes mål och bragdernas uppmuntrarinna; som maka mannens råd; som moder högt vördad, som husmoder af alla hedrad. Förtryckt af våldet, hämnades hon af kärleken, hvars milda ande genomträngde sederna. Hon var det skönaste och det förskräckligaste, det älskvärdaste liksom det fruktansvärdaste; godhetens och behagets gudinnor antogo hennes gestalt, men i samma gestalt såg man äfven ondskans mörkaste demoner.

Likväl skall man lätt och genast finna, att kvinnan på Sveriges, Norges, Danmarks och Islands jord var helt annan än hon var i Finland. På båda hållen var hon det finaste aftryck af sitt folks lynne. Man kunde säga, att det svenska lynnet rörde sig helst inom statens kretsar, det finska inom familjens. Men jag vill nyttja ett enklare ord: hvad äran var för den stolte utåtsträfvande normannen, det var kärleken hos den djupsinte inåtvände finnen; den ena satte kraften främst, den andra visheten; den ena göt sitt blod på ättestuporna, den andra sjönk i vemod vid sångernas ljud; den ena begagnade svärdet, den andra smidde det; den ena eröfrade halfva Europa, den andra miste sitt eget land. Den skandinaviska kvinnan ville herska och beundras: född till drottning, såsom Aslög, framlyste hennes stolthet genom själfva armodets grofva klädnad, och när hon älskade, älskade hon icke så mycket hjälten själf, som icke ännu mycket mera hans ära. Den finska kvinnans

ärelystnad sträckte sig icke högre än till husmoderns högsäte: född att blifva en god maka och moder, kunde hon, som Joukahainens syster, blott med tårar svara den man som begärde offret af hela hennes lefnadslycka, och när hon älskade, så gjorde hon det af sin själs behof och ensamt för den älskades egen skull. Förskjuten, harmades den ena och hämnades grymt: den andra försakade allt och gömde i sången sitt bristande hjärta.

Båda voro de ljusa gestalter i en mörk tid, vittnen om godhetens och skönhetens makt i den järnålder, som föregick den nuvarande civilisationen. Ögat stirrar tillbaka i forntidens natt: glömda ättehögar, okända grifter gömma de släkten, som med sitt blod och sina tårar fuktat den jord, där vi byggt våra hyddor under hägnet af en ljusare tid. Man kunde tro att dessa förgångna släkten gått hän öfver jorden under idel nöd och sorg och strid, men äfven de hade sitt hem, sin lycka, sin glädje, och när man uppsamlar dessa flyktiga drag af en sällhet och en skönhet dem man icke väntat, då förena de sig alla kring en ljusbild, som försonar betraktarens öga med mycket mörker, mycken sorg, och denna bild, det är — kvinnans.

WERNER HOLMBERG.

Ord talade vid minnesfesten i Societetshuset den 24 September 1861.

Mitt Herrskap!

Från den plats, där nu en så talrik samling förenas, ha oftare ljudat nöjets lekar, än allvarets ord. Men äfven denna sal äger några minnen af en annan betydelse än dagens flyktiga skämt. Fosterlandet, dess känslor, dess förhoppningar, ha någongång äfven här funnit ett uttryck, och denna dagens sorgsna, men kära minne — så svagt det än må tolkas utaf min stämma — skall räknas bland dem som öfverlefva stunden och icke sakna sin genklang i fosterländska hjärtan.

När härtills ett saknadens ord blifvit offentligen uttaladt i detta land, har det gällt en förgången storhet af annat slag: en furste, en krigare, en statens, kyrkans eller lärdomens man, som alla i något afseende intagit en plats på samhällets höjder. Det är i dag första gången finske män och medborgarinnor offentligen samlats för att egna en saknadens och aktningens gärd åt en ringa man, knappt hunnen öfver ynglingaåren, utan lysande namn, titel och samhällsställning, men rik på de egenskaper som göra ett land heder och föra dess bildning framåt. Ja, det är första gången här i detta land offentligen firas ett konstnärsminne[1], och fastän

[1] *Anm.* Man har sedan erinrat, att år 1852 firades i Åbo en vacker sorgefest till den unge kompositören Greves minne.

det bär intrycket af en smärtsam förlust, bär det därjämte en stor tillfredsställelse. Det säger oss, att dagen har randats för denna yttersta nord, när bildningens sena blommor begynna att bära frukt — när vi, icke mer tyngda till jorden af våra bekymmer om daglig bärgning, ändtligen äga frihet och mod att lyfta vår blick till en förädlande konst, att upphämta de pärlor, som våra fäder förtrampat i arbetets brådska, och med vidden af våra förluster förneka vårt armod. Ja, det lands konst, som ägt en Werner Holmbergs pensel att mista, är icke mer den förlorade, vanmäktiga, förtvinande planta, om hvilken man så ofta sagt oss att hon icke äger någon rot, något hopp här i norden. Hon har frambragt en blomma, som visar att hon har lif, att hon har framtid, och fastän denna herrliga blomma så tidigt vissnat, har hon dock lefvat och blomstrat länge nog för att utså nya, hoppfulla frön för kommande tider.

Ack, hvem ville bestrida, att marken ännu är frusen och hård som i de första vårdagarna? Vi äro ett af Europas äldsta folk — vårt namn går inemot tvåtusen år tillbaka i tiden, våra anor törhända dubbelt så långt; och likväl äga vi en bildning från i går, en konst från i dag. Sekler och årtusenden ha runnit oss förbi likt en brusande fors, som bortsköljt blommorna från sina stränder; först i dag ha vi begynt att älska dem, vårda dem och sörja dem, när de vissnat. Det slags sorg, som förenat oss här, är helt ny för oss. Hvem sörjde Lauræus, när han ung, ensam och öfvergifven andades ut sin svärmiska själ på en främmande jord? Och likväl hade han — en nordisk Prometheus — röfvat gnistan från gudars härdar och låtit henne lysa mot skuggorna, tills hon förtärde honom. Hvem sörjde Finnberg, som nötte bort sitt lif och sin stora förmåga i

armod och som dog i Sverige, fattig, glömd och olycklig, såsom han lefvat? Och likväl var det hans talang som förvarat på duken det mesta af hvad Finland på hans tid ägde personligen utmärkt, vördadt och lysande. Hvem sörjde Mathilda Rotkirch, hon som föll i sin ålders tidiga sommar, vid början af en konstnärsbana, hvilken lofvade så många triumfer? Och likväl lekte gracerna kring hennes pensel, och ännu i dag klappar hjärtat varmare vid anblicken af hennes älskliga bilder. Och hvem sörjde alla de omedvetna, okända, halffärdiga eller i förtid brustna, förspillda konstnärsämnen, som före dem och efter dem uppstått ibland oss, men dukat under för likgiltigheten, armodet och den fullkomliga bristen på underbyggnad hemma i fäderneslandet? De äro alla förgångna, förfrusna, glömda, utan att landsmän aktat dem värdige sitt deltagande och sin hågkomst. Kanske föllo vänskapens tårar varma på deras grafvar; kanske fanns här och där någon som egnade en suck åt konstnärns sorgsna öde att lefva så oförstådd, slockna så glömd. Det var droppar i öknens sand — den allmänna rösten förblef stum och likgiltig; ingen tänkte därpå, att konstens ömtåliga planta mer än andra behöfver sol och värme för att icke förtvina. Först när ynglingen Anders Ekman för sex år sedan slöt sin korta, hoppfulla bana, spordes i hans hembygd en hviskning af sorg. Och först när i dag för ett år sedan penseln föll ur den unge mästaren Werner Holmbergs sjunkande hand, då växte denna hviskning till ett genljud af smärta, då smulto på engång isarna uti hundrade hjärtan; man såg tillbaka på dessa sköna bilder, som hade blifvit lika många sörjande minnen, och det blef klart för alla, att en bana, som efterlämnat sådana hågkomster, är lika hedrande att beträda, lika värd att lefva och strida för, som någon

annan bana i detta lif. Tidens starka ande hade inom få år fört konstsinnet decennier framåt; den enskilda förlusten hade blifvit en allmän, och Werner Holmbergs död gör därför, lika visst som hans lefnad, epok i den finska konstens unga tideböcker.

Den korta tidrymd, under hvilken Werner Holmberg först fattade penseln, utvecklades och mognade till en förvånande fulländning, ligger oss alla så nära, att dess förhållanden kunna förutsättas som allmänt bekanta. Men det blir dock alltid lärorikt att betrakta den omgifning, i hvilken en konstnär uppvuxit. Hela hans lif, hela hans genius måste antaga en färg däraf, och det desto klarare, ju mera hans kallelse varit innerlig, hans utveckling sant naturlig. Finland skall icke låta fråntaga sig äran att hafva frambragt en konstnär af Holmbergs betydelse, äfven om äran af hans utvecklade konstnärskap bör tillerkännas en främmande skola.

Gustaf Werner Holmberg, yngre son till kamreraren i generaltulldirektionen, sedermera kammarrådet och riddaren Olof Henrik Holmberg och dess maka Josefina Gustava Federley, föddes i Helsingfors den 1 November 1830. Han härstammade i fjärde led ifrån bondesläkt; hans farfader var en mångkunnig man, ehuru utan studier; hans fader en af dessa redbare, mångpröfvade tjenstemän, dem hvarje lands administration anser för en lycka att äga. Något afgjordare anlag för teckning och målning fanns i öfrigt veterligen icke inom denna aktningsvärda familj, men väl för musik, och den unge Werner blef en god sångare i studentkvartetterna. Af sin fader hade han ärft denna i vår tid sällsynta, järnfasta, energiska karakter, som bryter sig väg genom hinder och motgångar. Det fanns hos Werner Holmberg någonting naturkraftigt, som erinrade om släktens

nära ursprung ur folkets leder. Stark till kropp och vilja, syntes han på förhand danad att bryta nya banor. Hans personlighet hade den bestämda prägel, som antyder en fast och medveten riktning — en högburen panna, en säker blick — i senare år en hållning, som icke tillät någon att i hans person behandla konsten som legohjon. Snille och hjärta lyste ur hans lifliga ögon; ty på djupet af denna bestämda karakter bodde en öm och vekhjärtad själ, öppen för alla ädla intryck, vare sig af naturens skönhet eller vänskapens och familjelifvets varmaste känslor. Dessa intryck hade gjort honom känslig för det vackra. Hans lilla, i öfrigt så anspråkslösa boning i Düsseldorf var ytterst prydlig, smakfull och omgifven af blommor. — Ack, konstnärens lättrörda själ såras så ofta af törnet under rosornas prakt; samma fantasi, som färglägger hans pensel, växer så ofta upp till hans bödel. Lycklig han, om ett högre ljus lyser hans väg, om hjärtats renaste minnen bevara honom trofast, enkel och ödmjuk. Där vakade alltfrån början en god stjärna öfver Holmbergs ungdom. Han utgick ofördärfvad ur ett lyckligt hem; han hade jämnt så många hinder att genombryta, som behöfdes för att stålsätta hans vilja, och när han kämpat sig fram till målet, följde segrar och framgång hans spår, nog varaktiga för att befästa hans konstnärskall, men alltför snabba, alltför korta, för att hinna berusa hans ungdomliga själ. När den ena framgången följde den andra — när konstdomarne täflade att prisa hans verk och hans taflor begynte att spridas för höga priser öfver halfva Europa, skref han, skämtande öfver »sin ihållande lycka», som han kallade den, i Mars 1856: »Det känns litet underligt och låter kanske än underligare att tala om egna triumfer; men jag gör det ju ej för att häfva

mig själf, utan för att mina vänner i hemmet må glädja sig åt min lycka. Genom ett större arbete, som jag nyligen utställt, har jag erhållit en sådan massa med loford, att det blifvit nästan för mycket. Granna loftal af de största målare här kunna göra en yr i hufvudet, men när man tager penseln i hand, vet man bäst huru litet man kan och huru mycket som återstår att lära».

Näst den ödmjuka känslan af sin vanmakt inför det högsta och eviga, finnes i lifvet intet starkare skydd mot självförgudning på konstnärsbanan, än dessa ömma familjeband, som göra ens egen lycka oskiljaktig från andras. Werner Holmberg var innerligt fästad vid hemmets rot. »En hel vecka», skrifver han till de sina, »har min aftonbön ökats med läsningen af edra bref». Mer än engång uppställer han som det käraste målet för sin ärelystnad, »att göra en älskad fader heder».

Dessa få drag torde vara nog att teckna hans personlighet. Hans korta lefnad och hans konstnärliga utveckling äro lika lätt öfverskådliga.

Lyceum i Helsingfors har bland sina många utmärkta elever äfven räknat Werner Holmberg. Få voro där mera sadelfasta i läxan, mera armstarka i lekarna. 1848 blef han student med hedrande betyg och skulle därefter ingå på den juridiska banan. Emellertid hade han redan som lyceist begynt teckna för Kruskopf. Dessa öfningar fortsattes sedan under ledning af Magnus von Wright. I denna älskade lärares lilla boning vid Riddaregatan tecknades de första konturerna af dessa landskap, som en dag skulle föra Finlands björkar så långt ut i världen. Det var 1845 och 1846. Kort därpå dref Werner Holmbergs ännu dunkla genius honom från

blyerts och svartkrita framåt till färgerna. Han målade för Lindh, han målade för Godenhjelm. Ett af de första försöken i olja vittnade om en ynglings val: det var porträttet af en ung och skön flicka. Måhända ingaf det honom en misströstan att kunna återgifva idealer på duken, ty man såg honom sedan kopiera landskap och genrebilder. 1848 vågade han, bland de sistnämnda, utställa en kopia efter Ekman vid Konstföreningens exposition. Kopian, som befanns vittna om anlag, inköptes utlottades och vanns af Konstföreningens dåvarande ordförande, en bland landets största konstkännare, geheimerådet Walleen. Uppmuntrad af denna första framgång, företog sig den unge studenten, under en resa till nejderna kring Tammerfors sommaren 1848, att på egen hand återgifva några af dessa sköna utsikter, och samma försök upprepades sommaren 1849, då han, betagen af östra Finlands insjövyer och lycklig öfver ett nyss erhållet ritstipendium, sjuttiofem rubel om året — det enda publika understöd han någonsin uppburit — ströfvade i nejderna kring Joensuu. Det torde vara svårt att i dessa första fria studier igenkänna andra förebud till den blifvande mästaren, än en korrekt teckning och tämligen väl valda synpunkter. Koloriten i dem är moderat ända till matthet — ett skoltvång, som kanske behöfts för att tygla en så djärf fantasis första penseldrag. Kraftigare är en kopia efter Skjöldebrand: en natt i Lappland med norrsken och ödemark — ett ämne som anslår vid sjutton års ålder; man saknar där endast vargen. Och så litet var Holmberg ännu bunden vid landskapet, att hans enda tafla vid 1849 års exposition var en kopia efter gravyr, föreställande det Bethlehemitiska barnamordet.

Allt detta skulle vara dilettantstudier vid sidan af det egentliga lefnadsmålet. Man måste erinra sig den låga ståndpunkt alla konststudier då ännu intogo uti det allmänna tänkesättet, så snart de icke medförde praktisk användbarhet eller afsågo dilettantens talang att roa ett aftonsällskap. Konstnärerne själfva — Franzén, Runeberg, Pacius, Ekman, von Wright, Godenhjelm med flere — hade rönt personligt erkännande; deras dikter och färger hade funnit icke alldeles döfva öron, icke alldeles blinda ögon; men yrket aktades vanskligt. Den ene var biskop, den andre lektor, den tredje akademisk musiklärare, den fjärde hofmålare, den femte ingeniör, den sjette häradshöfding och så vidare, och alla hade någon sorts lön; det var dock något som gällde i mängdens ögon. En fristående konstnär däremot, med himmelen till tak och jorden till hufvudgård, hvart skulle han vända sig i ett land där staten, allas försörjare, hade, efter lång väntan, så få och fattiga brödstycken att erbjuda honom och där, utom omfånget af dess rangordning, ingenting annat återstod för en obemedlad yngling, än landsmäns likgiltighet, på sin höjd deras medlidande? Hvilken far skulle icke, under dessa omständigheter, ha tvekat att låta en älskad son beträda en bana med så tröstlösa utsikter?

För Werner Holmberg begynte emellertid en hård strid mellan hans växande genius och den faderliga omtanken. Van vid sträng lydnad, nödgades sonen afsäga sig sina sköna drömmar om storhet och ära på den artistiska banan. Dock icke alldeles. Han trodde sig i arkitekturen ha funnit en försonande mellanlänk mellan idealerna och praktiken. År 1850 ingick den då tjuguårige ynglingen vid intendentskontoret i Helsingfors, där året förut ett antal elevplatser blifvit inrättade. Ritstiftet

var nu hans rättighet, och för att ej alldeles bortglömma färgerna, begagnade han sin ledighet sommaren 1850 till att biträda Ekman vid freskomålningarna i Åbo domkyrka.

Här hade han framför sig den äldsta och mest vördnadsbjudande arkitektur Finland kan erbjuda. Men till och med dessa murar vore icke nog starka att fängsla honom vid hans yrke som arkitekt. Ekmans bilder drogo mäktigare hans håg, än domkyrkans höga hvalf och götiska spetsbågar. Till råga på missödet hade Ekman hos sin unge medhjälpare upptäckt anlag, som syntes bebåda någonting mer än vanligt, och rådde honom att egna sig åt landskapsmålning. Den inre striden brast lös ånyo; arkitekturens metodiska linier, där fantasi och färg ha så litet utrymme, tryckte som hårfina fjättrar den unge målarens själ. Att bygga var hans lifs lust, men icke murar af sten, utan naturens eget herrliga tempel med ornamenter af löfverk och luftiga bågar af himmelens moln. Den faderliga viljan förblef dock rådande, och penseln förvisades ännu i tre långa år till lediga mellanstunder. 1851 exponerade Holmberg ingen tafla; 1852 en kopia och ett af sina äldre originaler; 1853 två originaler och en kopia; allesamman landskap, hvaraf likväl ett, benämndt »Söndagsmorgonen», med sitt kyrkfolk i Jääskis kostym stod på gränsen af genremålning. Framstegen begynte blifva märkbara, särdeles i kolorit; men huru hans riktning ännu var oklar och sökande, finner man däraf att han 1853 förälskade sig i en af Murillos madonnor och hade för afsikt att kopiera henne. Efter två veckor återsände han modellen och hade då endast kopierat en af dess änglar, en liten älsklig studie, som vittnar om att

han äfven i denna riktning ej torde ha stannat vid medelmåttan.

Emellertid gick tiden sin tysta gång framåt och hamrade oaflåtligt på de åldrade fördomarnas mur. Väckelser kommo allt flera; unge, intelligente män återvände med lifligt intresse från Paris', Dresdens och Düsseldorfs konstskatter; studenterne, alltid lätt antändlige för tidens gnistor, sammansköto 1846 en betydande summa till inköp af skulpturarbeten i gips, hvilka ännu i dag pryda universitetets ritsal och bibliotek. Samma år stiftades Finska konstföreningen, den första offentliga inrättning i vårt land, som klart uttalade satsen att konsten äger ett ändamål och ett berättigande i sig själf, hvaraf följde för dess idkare, utan afseende på rang eller lön, en erkänd medborgarerätt i folkets och bildningens tjenst. I spetsen för denna inrättning stod ett kejserligt namn; i spetsen för dess verksamhet en af landets högst betrodde män. Expositionerna väckte uppseende; anlag uppsöktes, i stället att själfve en hel lefnad igenom ha sökt förgäfves; från att förut ha varit osäljbara, fingo taflor ett pris och utöfver priset ett konstvärde; med ett ord, konsten, som nyss ställdes under handtverket, begynte efter hand att klifva ett stycke däröfver, och till sin förundran märkte man att någonting kunde uträttas äfven förutan statens sold.

Allt detta verkade mäktigt tillbaka på Werner Holmbergs öde. Hans unga genius fick luft under vingarna; vänner förenade sina böner med hans, och hans fader gaf vika, steg för steg, såsom finnen alltid försvarar sin position. För att uppskatta vidden af detta faderliga medgifvande, bör man veta att en äldre hoppfull son nyss förut hade bortryckts af döden i Nizza, långt från fädernehemmet. Hvem undrar att detta minne, förenadt med

all den vansklighet som dittills fördystrade konstnärsbanan, väckte en naturlig fruktan i fadersbarmen att utsända den ende återstående sonen till okända öden i främmande land?

1853 års exposition blef afgörande. I Augusti samma år erhöll Werner Holmberg sin faders samtycke att försöka sina vingar på utländsk botten — blott ett försök med reträtten öppen — och nu kunde inga hinder längre binda hans utåtsträfvande ande. Oaktadt början de krig, oaktadt den stränga spärrning mot utlandet som då var system, lyckades han att öfver Nystad bana sig väg till Tyskland.

Düsseldorfs berömda målareskola, lifvad af Achenbachs, Lessings, Tidemands, Gudes, Bodoms med fleras utmärkta föredömen, hade då sedan nära två decennier blifvit en mötesplats icke blott för Tysklands, utan äfven för de skandinaviska ländernas unge målare. Till dem sällade sig nu tvenne finnar, Holmberg och Löfgren, samt kort därpå en tredje, Anders Ekman. Holmberg hade den lyckan att i Gude och Bodom finna de ypperste lärare; i Gude därtill en ovärderlig vän, som med faderlig kärlek omfattade honom intill hans lefnads slut. Först nu — och kanske vid anblicken af Gudes norska tallar och forsar, som hade så starkt släkttycke med våra finska — blef det för Holmberg klart, att landskapet var hans rätta, hans uteslutande ämne. Och i självfva verket, hvad kan väl ligga närmare en finsk målares pensel? Vår historia är fattig på bjärta, framstående bilder; vårt egendomliga folklif måste sökas långt i skogsbygderna; våra folkdräkter, mörka som furans barr, äga så litet af söderns färgprunk. Landskapet ensamt är rikt och omväxlande; det äger fjällbygd, slättbygd, hafskust och insjövyer; moar utan like i enslig storhet;

ödemarkens högtidliga lugn; vattenglans öfverallt och en grönska som varierar i alla nyanser, från björkens ljusa vårdräkt ända till barrskogens skiftning inemot svart. Än mer: vår natur äger de fulla, i södern blott svagt antydda motsatserna mellan död och lif, mellan förvissning och färgprakt, och på gränsen mellan dem båda en vår och en höst, som ljusna och mörkna med hela aningens tjusning. Att vara finne, äga en pensel och ej måla landskap, det är ett slöseri. Lyckligt att ej alla fatta det så; men Holmberg blef landskapsmålare.

Nu begynte för den unge målaren ett nytt tidskifte. Det var som hade en dimma med ens lyftat sig från hans landskap och låtit alla blott dunkelt anade bilder hastigt klarna. Den 24 September 1853, sjunde årsdagen före hans död, skrifver han, full af hopp och mod, om sin första tafla, som han där skulle börja och hvars idé redan länge mognat uti hans hufvud. Taflan vann hans lärares bifall, och redan 1854 kunde han, dels till Konstföreningen, dels till anförvanter och vänner, hemsända fem originallandskap i olja, märkbart öfvergående hans första försök i hemlandet. Men ännu gällde för hans pensel frågan om måla eller bygga. Det indirekta understöd han som lösen för sina taflor erhöll af Konstföreningen, förslog icke långt till hans underhåll, som bestriddes från hemmet, och han erhöll därför den försiktiga varning att än en gång noga pröfva sin kallelse, innan han för alltid kastade sig in på en så vidtutseende bana. »Denna uppmaning», skrifver han den 16 April 1855, »nedslog mig alldeles, men blott för ett ögonblick. Tvungen att pröfva mig själf, känner jag förmåga att gå framåt som konstnär och hoppas också att med lugn kunna möta de sorger som drabba mig.»

Dessa sorger uteblefvo icke; där funnos stunder, när äfven han, den af lyckan gynnade, såg konstnärsbanan »trång och törnbeströdd». Men hans fasta förtröstan segrade äfven nu. Den 16 Maj samma år skrifver han: »Allt sedan sista brefvet hemifrån har jag lefvat i ett slags glädjerus; framtiden ser så ljus och lockande ut nu, då jag fått min fars välsignelse till mitt beslut att aldrig lämna konstnärsbanan.»

Nu först var denna bana oåterkalleligen afgjord.

Det var också från denna tid hans outtröttliga studier på tredje vintern i Düsseldorf begynte att bära frukter både för hans konst och hans ekonomiska oberoende. Samma tid, Maj 1855, sålde han sin första tafla i Düsseldorf till en kommissionär för Göteborgs Konstförening för 150 riksdaler banko. En annan tafla sändes till samma ort, en tredje till Stockholm, en fjärde till Konstföreningen i Hamburg och såldes där för den redan betydliga summan af 43 louisdorer eller 230 rubel silfver. På hösten samma år beställde Konstföreningen i Göteborg ytterligare tre taflor; en gick till Norge, tre till Helsingfors. Från början af 1856 ökades dessa framgångar, och med dem Holmbergs produktivitet, på ett förvånande sätt. Han hade utställt sin första stora tafla, sin »Höstmorgon», till täflan bland Düsseldorfs sjuhundra målare. Den tillkämpade sig ett regn af loford bland Tysklands störste konstkännare och försåldes till Konstföreningen i Hannover för 250 thaler. Härmed hade hans rykte flugit vida utom Düsseldorfs portar, och professor Gude uppsade Holmberg såsom elev, med det vitsord, att denne numera kunde själfständigt sköta sin pensel.

Det blir omöjligt att från denna tid redogöra för alla de håll, åt hvilka Holmbergs taflor spriddes, medan

hans rykte ständigt växte. Vi veta blott af hans efterlämnade bref, att han från början af 1856 till November samma år försålt originaltaflor för 1,500 thaler, hvaraf en till Berlin för 450. Långt ifrån att dessa snabba framgångar och denna ovanliga produktivitet skulle menligt inverkat på hans fortsatta studier, vittnade hans till Finland sända taflor för hvarje år om ett allt sorgfälligare, men tillika allt friare studium af naturens och konstens hemligheter. Det var ett rastlöst behof att verka medan dagen var, likasom hade den inre rösten, hviskande i hans öra det gamla ödesdigra *ars longa, vita brevis*, manat honom att skynda.

Produktiviteten fortfor och växte de följande åren. Enligt en gissning, som torde vara snarare låg än hög, har Werner Holmberg under sina fyra sista lefnadsår målat och försålt omkring åttatio originallandskap, bland hvilka vidpass en tredjedel hamnat i fäderneslandet, de öfriga i Tyskland, Sverige, Norge, Danmark, Holland, England och Ryssland. Kejserliga palatset i Helsingfors äger för närvarande två af dessa taflor, Borgå gymnasium en, Konstföreningen fem; de öfriga i Finland ha stannat på enskilda händer. För en af sina stora taflor, exponerad i S:t Petersburg, erhöll Holmberg den utmärkelsen att blifva kallad till artist vid därvarande konstakademi. En än mera lysande heder vederfors honom i Tyskland, då han erhöll kallelse att blifva professor i landskapsmålning vid den nya konstakademin i Weimar, hvars konstälskande furste tillhörde det stora antalet af Holmbergs beundrare. Han afböjde likväl denna utmärkelse, viss att i Düsseldorf kunna med större frihet egna sig åt fortsatta studier och behandling af finska motiver. Hans första omsorg var att samla sina idéer ursprungsfriska ur naturens eget outtömliga sköte. Fördenskull

gjorde han 1855 en sommarresa i Tyskland, hvilken följande året utsträcktes ända till Wien och Prag. Och när han somrarna 1857 och 1859 besökte sitt barndomshem, hade han mod att för en tid beröfva sig dess saknade umgänge, för att under resor och fotvandringar i Kangasalas, Kurus, Ruovesis och Virdois skogsbygder aflocka den finska naturen dess innersta mening, dess gömdaste behag. Eskisserna från dessa vandringar voro bestämda att för en lång tid rikta hans pensel och förherrliga fosterbygden; men han hann endast utföra några få af dem; de öfriga stannade som ouppfyllda sköna förhoppningar kvar uti hans portfölj.

Denna lefnad, så rik på inre fägring och snabb utveckling, hade få yttre skiften att erbjuda. 1858 förenades Holmberg med en honom värdig ung maka, Anna Glad, dotter till kommendanten på Akershus fästning i Norge, generalmajoren Glad. Det är rörande att läsa de bref som skildra deras fridfulla, lyckliga hem i Düsseldorf. Den unga värdinnan, själf målarinna, hade bortlagt sin pensel, för att dela sin dag mellan husliga omsorger och nöjet att drag för drag följa sin makes arbeten från de första konturerna till den sista fulländningen, och »säkert, skrifver han, bidrager det till att min målning i vinter går bättre än någonsin förr». — Vi se också nu framför oss en större tafla från denna vinter, 1858—59. Aldrig har solen på Werner Holmbergs taflor strålat så klar på Düsseldorferskolans molniga himmel, som just uppå denna tafla; hon var fångad på duken i sällhetens ögonblick; det var kärlekens sol!

Ack, hon var flyktig, såsom det sköna på jorden alltid är. Två korta, lyckliga år fick detta unga konstnärspar njuta sin sällhet i ostördt bo, omgifne af de få landsmän och landsmaninnor, till antalet fyra, som dessa

år gästade Düsseldorf. Sommaren 1859 hade Holmberg den efterlängtade glädjen att visa sin maka Finlands skogar och införa henne som en kär dotter uti hans barndomshem; denna sällhet ökades än mer genom en dotters födelse. Men afskedet från hem och fäderneslaud, som han dock »hoppades få många gånger återse», hade denna gång blifvit honom oförklarligt tungt. På våren 1860 undergräfdes hans dittills starka hälsa af ett på möderne ärftligt bröstlidande, detsamma som lagt hans broder i grafven. Sorgsna budskap kommo från Düsseldorf, och den 24 September 1860 slöt han fridfullt sin korta, men rika lefnad, begråten så som sällan en främling begråtits vid stranden af Rhen — älskad, saknad och högaktad af alla som kände honom. Fem år förut skref han om vännen Anders Ekmans sista ögonblick: »att få dö som han, är en välsignelse». Denna aning uppfylldes. Jämte hans maka mottog den trogne vännen och läraren Gude hans sista suck och var den som lade sista återstående handen vid hans sista, måhända skönaste tafla, hvilken hans änka nyligen förärat såsom ett dyrbart minne åt Finska konstföreningen och Holmbergs fädernesland.

»Sällan — skrifver en ung finsk målarinna hösten 1860 från Düsseldorf — sällan har jag känt mig så sorgsen till mods, som nyss vid ett besök uti Werner Holmbergs efterlämnade atelier. Öfverallt såg jag påbörjade eller till hälften fulländade taflor vid sidan af de vackraste utkast i blyerts, ämnade att en gång blifva mästerbilder af vår finska natur. Hvilken skatt ha vi icke förlorat! Hvilken rik konstnärsande har icke för alltid lämnat oss!»

Gude skrifver: »Hans älskade minne skall alltid intaga den bästa platsen i mitt hjärta, och detta minne

är det bästa han efterlämnat, ty med tanken på honom förbindes allt ädelt. Som människa och konstnär var han lika varmt hängifven allt som i sanning är skönt, och när vi förlorat honom själf, skall hans hågkomst ofta stå för oss som ett godt exempel, värdt att efterfölja.»

Det är icke lätt att i få ord återgifva det egendomliga uti Werner Holmbergs konstnärsgenius. Hela hans bana som målare omfattade knappt tretton år, men torde likväl kunna delas i tre perioder, hvilka alla hafva sina representanter vid dagens exposition. Man finner här några bland hans första försök i olja från tiden före September 1853 — andra från hans snabba utvecklingsperiod i Düsseldorf intill den exposition i början af 1856, där han redan erkändes hafva uppnått mästerskapet — slutligen några från hans högsta fulländningstid från och med 1856. Med Düsseldorferskolan delade han förtjensterna af ett troget naturstudium, en rask, men vårdad teckning och en alltid effektfull fördelning af dagrar och skuggor. Men det egendomliga, och som ställde honom framför så många yngre målare, för hvilka effekten är hufvudsak, var den osökta, flärdfria enkelhet i kompositionen, som förstod att af till utseendet helt vanliga naturintryck skapa ett intagande konstnärligt helt.

Härom skrifver en kompetent domare i Düsseldorfs »Kunstblatt», Mars 1859, efter att ha skarpt kritiserat nyare målares oklara idéer och »pojkaktiga äflan» efter effekter, följande:

»Holmberg har målat ett skogslandskap, stafflibild af medelstorlek. I förgrunden stå löfträd; genom en öppning i skogen ser man en äng, från hvilken en tät morgondimma uppstiger. Motivet är således tämligen

enkelt, och likväl är där en rikedom af gestalter i denna bild, så väl komponerade och sammanbundna, att de icke förvirra åskådaren, utan ordna sig för honom till sköna grupper. Den dyrbara taflans hufvudförtjenst består i dess natursanning. Och dock har målaren icke kopierat träd, buskar och gräs på rak arm efter naturen, utan med sin känsla identiskt förklarat dem i deras väsentlighet, utan att därvid förlöpa sig öfver verklighetens gränser. Man finner icke här de vanliga, genomskinligt blå bergen, icke de väl stiliserade löfpartierna och det blankt fernissade vattnet; icke sagornas hemlighetsfulla skog, genom hvilken förtrollade prinsar ströfva; icke ett dramatiskt landskap med svarta moln, groteska klippor och af stormen skakade ekar; man finner, med ett ord, ingen konventionell bild, utan en fritt, kraftigt uppfattad och poetisk förtrogen bild af den tyska skogen. Taflan är för öfrigt i hvarje hänseende underbart lyckad: en björk i förgrunden, genom hvilken man ser dimman, är alldeles herrligt tecknad och dess löf utförda med virtuositet, utan att målaren därför lekt med detaljerna. En brusten, på marken liggande trädstam, mossan, ljungen, källan i förgrunden, allt detta är glanspunkter genom framställningens manér och genom färgeffekten. Genom denna tafla intager Holmberg utom all fråga en plats bland Tysklands främste landskapsmålare.»

Så långt den tyske domaren. Om riktigheten af hans omdöme kan enhvar öfvertyga sig. Ingen af Holmbergs taflor förvånar vid första anblicken. Men ju längre ögat dröjer, desto innerligare tjusas man af den milda dagern som hvilar öfver dessa kullar, solblinkarna genom molnen, dimman som bredt öfver dessa dalar sitt lätta flor, och dessa idealiskt sköna löfpartier, som afdela och begränsa utsikten — med ett ord, denna karakter

af sanning och okonstladt behag, hvilken gör på oss det intryck som hade vi sett och älskat dessa nejder väl hundrade gånger förr. Vi ana knappt, att dessa skenbart så alldagliga, välbekanta bilder kostat så trägna studier och en sådan fond af snille — ja, att vi i dem finna en af konstens högsta uppgifter så lyckligt löst. Ty vi stå här framför *det enkelt skönas* stora konst — samma oskuld, samma enkelhet, samma innerlighet, som gifva Franzéns och Runebergs sångmö ett så rörande behag. Den tyske konstdomaren, som värdigt uppskattar dessa drag utaf Holmbergs pensel, har icke anat det hemlandstycke, som just däri så omisskänneligt röjer sig. Målaren vid Rhen förblef dock alltid finne och nordbo; om den tyska skogen sken på hans taflor, var det ett återsken af den finska. Ty i den lade han icke blott hela sin konst, utan äfven hela sitt hjärta. Hans finska vyer äro så troget lånade ur naturens enkla anletsdrag, att de stundom just för deras sanning blifvit beskyllda för dikt. Denna luft, säger man om taflorna från Kuru, är kall och grå; ja väl, det är Finlands höstluft. Men taflans värme bör icke sökas i luften, utan i hemkänslan af hela bilden — dessa björkar och granar, denna ofta trampade väg, denna välkända, förtroliga stuga, denna vik, på hvilken vi rott så många gånger. Och Toriseva — för att välja ett annat exempel — man har ansett denna herrliga klippvägg för en fiktion, och man ser dock endast hälften af klippans höjd. Så flärdlöst har målaren behandlat detta motiv, som erbjudit så stora frestelser, att icke ett enda groteskt utsprång, icke en enda diktad dager blifvit tillsatt för att höja taflans effekt. Holmberg förstod ypperligt att begränsa en utsikt och att ständigt, med poetisk finhet, lämna bakom bilden en aning om något annat i fjärran. Eget är, att

de vida, öppna sjöar, som utbredde sig på hans tidigaste landskapsstudier, sedermera alldeles försvunnit från hans duk och ersatts af trånga vikar eller aflägsna vattenperspektiver mellan trädens grenar. Han är den finska skogens diktare, likasom bröderne von Wright äro insjöarnas skalder. Hafvets återstår.

Med all sin objektiva klarhet var Holmberg en romantiker i ädlaste stil. Hans parkstycken äro ballader, hans gröna dalar äro romanser, hans finska kullar påminna om sånger i Kanteletar. Med en skön måtta i ljuseffekterna förenade han en lugn, kraftig färgton, som förliknats vid Ruysdael. Gude hade i början på honom ett mäktigt inflytande, som tydligast röjes i det fria motivet från Kyro fall. Utan tvifvel ha Lessings perspektiver och den af honom högt beundrade Achenbach icke ringa inverkat på Holmbergs pensel. Men han gick snabbt framåt till själfständig uppfattning — så själfständig, att man i ett par af hans senaste stycken (Näsijärvi) med förvåning röjde ett helt nytt manér. Hans vänner fruktade ett vådeligt afsteg, men de bedrogo sig; i nästa tafla var Holmberg åter sig själf, mera lugn, mera klar än någonsin.

Hvem säger oss att icke Holmbergs unga genius — om honom förunnats en längre lefnadsdag — skulle med denna själfständiga, spänstiga kraft ännu ha gått långt, mycket långt öfver sin nuvarande ståndpunkt? Möjligheternas värld är så oberäkneligt vid; men hvem förmår, vid anblicken af en så snabbt framilande andes verk, ifrån sig värja den sorgsna tanken, att med honom fallit i förtid en af de största, rikaste, högst begåfvade konstnärsandar, som någonsin förherrligat nordens sköna natur?

Dock — lugna dig, sörjande fader, saknande fosterland! Han har icke lefvat, icke fallit förgäfves. Att hafva frambragt en genius sådan som hans, det är redan ett arf af förhoppning för Finlands unga, tvekande konst; det är mer — det är en visshet att målet kan hinnas — han har hunnit det.

Och med denna visshet, som skänker så mycken glädje åt själfva vår saknad, vända vi oss till denna sköna, kraftfulla, intelligenta bild af den hädangångne, målad så sant af hans vän, den yngre Södermark. Lycklig Du, som fallit så ung, så ädel, så högt begråten af vänner och fosterland — innan ännu ett törne af afund sårat din själ — innan ännu en kylig höstvind förblekt din ungdoms drömmar! Lycklig, trefaldt lycklig, som mänska, konstnär och son af ditt land! Må den främmande jorden hvila lätt på ditt slocknade öga! Ditt fosterland tackar dig för att du hedrat dess namn.

TAL

VID

K. ALEXANDERS-UNIVERSITETETS INSKRIFNINGAR.

Den 13 September 1876.

Mina Herrar!

Det finska universitetet öppnar ånyo sina lärosalar. I närvaro af dess vördade vicekansler, hälsar jag eder alla, lärare och lärjungar, äldre och yngre, välkomne till det nya läseåret. Må det, under den Högstes beskärm, under endräktigt arbete, varda lyckosamt och fruktbringande för det höga mål oss är förelagdt, för sanning, rätt och fädernesland.

Universitetets medlemmar samlas under det ännu lifliga intrycket af det ynnestfulla besök, hvarmed H. M. Kejsaren, åtföljd af dess höga gemål och familj, behagat hedra och glädja landets hufvudstad. Såsom vi hoppas att dessa minnesvärda dagar i Juli månad skola bevittna ett öfver alla officiella loftal upphöjdt tillmötesgående mellan furste och folk, så hoppas vi äfven att det för oss glädjande besök, hvarmed H. K. H. Kansler Tronföljaren och H. K. H. Storfurstinnan Cesarevna hedrat universitetet och studenternes hus, skall stadigt befästa ett lyckligt förhållande mellan detta läroverk och dess höge styresman.

Afståndet uppreser mellan furstar och folk mången skiljemur, som ett personligt närmande är egnadt att undanrödja.

Andra nordiska universiteter äga icke sällan den lyckan att se deras furstar så att säga uppväxa i deras kamratkretsar. Vi, som dock redan i sextio år ägt den afundade förmånen att stå under ett direkt hägn af rikets tronföljare, hafva blott sällan erfarit det lifvande och manande inflytandet af hans närvaro bland oss. Det är lyckligt när vår pligt kan förenas med den personliga tillgifvenhetens varmare känslor.

Vi hoppas, att Hans Kejserliga Höghet, själf ännu ung och öppen för ungdomens intryck, skall medföra från detta möte samma dyrbara känslor af förtroende, som hans höge fader, universitetets dåvarande kansler, medförde från sina besök i dessa salar åren 1842 och 1851. Då, som nu, stod den akademiska ungdomens täta skara kring en älskad chef; då, som nu, bröt studentsången en bred väg från hjärta till hjärta, och trettiofyra år, uppfyllda af bevis på monarkens högsinta ynnest, hvilken tillfälliga händelser väl kunnat störa, men icke tillintetgöra, äro vältaliga vittnen om betydelsen af dessa personliga intryck. Må vi, när åter engång afståndets is är bruten och dess skiljemur fallen, städse visa oss värdige den unge furstes förtroende, hvilken så öppet, så enkelt och så tillitsfullt närmat sig oss.

*

Under dessa festliga dagar, under minnesfesten öfver detta läroverks saknade, mångårige vårdare och förespråkare, grefve Alexander Armfelt, och under mer än tio månader af närmast förlidna läseår har prorektor, kanslirådet Lagus, med sitt kända varma nit för universitetets förkofran, öfvertagit den plats jag varit nödsakad att till en tid lämna för hälsans återställande.

Det är första gången jag nu har den äran att tala till eder, M. H., i universitetets namn. Jag gör det under intrycket af en pligt och ett ansvar, som vida öfverstiga mina krafter; men jag gör det äfven under medvetande däraf, att individen betyder ringa i ett sekulararbete som detta.

Vi, som nu lefva och verka för denna bildningsanstalt, äro endast länkar i en historisk kontinuitet — dagens arbetare i ett verk för årtusenden.

Ty under årtusenden har forskningen mödosamt hopletat hvarje strå af det vetande, som vi här söka att, efter måttet af våra krafter, tillgodogöra och, om möjligt, förkofra. Andra årtusenden hafva förgått, sedan det finska folkets urstam i den aflägsna orienten begrundade skapelsens gåtor och denna *ordets makt*, som än i dag utgör vetenskapens problem. Äfven detta universitet är ej från i går, det inträder i dag i det tvåhundratrettiosjunde året af sin tillvaro, och det skall, vill Gud, ännu i sekler förblifva en ljushärd för land och folk.

Så må vi väl anse oss endast för böljor i tidens ström, där den ena vågen oupphörligt följer och uppslukar den andra. Knappt ha vi öfvertagit våra företrädares plats, innan våra efterträdare redan stå beredde att följa oss. Det förekommer oss äldre som i går, när vi stodo bland studenternes krets i periferin af denna samma sal och sågo framför oss, närmast katedern, de dåvarande lärarne, våra föregångare. Eder, som ären unga, förekommer framtiden som en gränslös rymd; men innan I anen det, ligger hon redan bakom eder som ett förflutet, och några bland eder intaga då de platser som vi lämnat toma. Är nu hvar och en af oss endast ett försvinnande moment i det utvecklingsarbete som blifvit oss förelagdt, så måste vi ju stadigt fästa vår blick vid

det bestående hela. Gå vi till Imatra och fråga vattendroppen hvad han betyder i fallet, så skall han svara oss: intet! Och likväl är detta mäktiga fall ingenting annat än summan af myriader sådana droppars förenade kraft. Utan dem skulle det försina mellan sina klippväggar — vandraren skulle gå torrskodd däröfver, och naturen skulle hafva en titan mindre.

Däri ligger vår och hvarje tänkande andes uppgift, när det gäller att verka för andra än själfviska mål. *Intet i oss själfva, intet af oss själfva,* men *oändligt mycket* i förbund med hvarandra, i samarbete för det gemensamma målet och i ett redligt bemödande att, såvidt på oss ankommer, föra sekularverket framåt.

Hvem af oss minns icke denna sköna bön: »Gud, gif mig stora tankar!» Och jag tror mig särskildt kunna vädja till ungdomen, när jag säger att vi måste fatta vår uppgift stort. Ungdomens blick är företrädesvis vänd mot *det storartade;* därifrån är ännu ett steg till *det stora,* men det unga hjärtat är öppet för alla mäktiga intryck. Ja, vi måste fatta vår uppgift stort. Vi få aldrig förgäta, att vi arbeta för ett högt gemensamt mål, där vår synkrets beständigt vidgas: från oss själfva till vetenskapen, från denna till lefnadskallet, från detta till fäderneslandet och från fäderneslandet till mänskligheten. Den som icke från sina studentår medför en sådan förmåga att tänka stort, att vidga sin synkrets, att lefva och verka för upphöjda ändamål — den blir aldrig något mer än en lösryckt atom, som roterar kring sitt försvinnande jag — en daglönare, som vegeterar sitt lif igenom i stacken och som slutligen, när han kallas från dagsverket, måste fråga sig själf: för hvad har jag lefvat?

Tänka stort — men ej *om sig själf,* ej *för sig själf!* Vi kunde till den nämnda bönen tillägga: Gud, gif mig

stora *och ödmjuka* tankar! Men rätt fattadt, behöfves det icke, ty den sanna storheten är alltid ett offer, alltid en självförsakelse. Samtiden kan bländas af en så kolossal egoism som den förste Napoleons, men eftervärlden bekransar med oförvissnelig lager den flärdfrie Washingtons graf. Vetenskapen på sitt område känner intet högre namn än den ödmjuke Linnés.

Jag vädjar här till de äldre ibland oss. I ungdomens idealiska drömmar blandar sig mycken falsk ärelystnad. Den stolta självkänslan, den glänsande framgången och ett namn, som flyger på ryktets vingar kring världen — allt detta verkar med oemotståndlig tjusningskraft på ynglingens själ.

Men fråga någon af dem, som till äfventyrs vunnit en sådan utmärkelse — fråga till exempel någon af nutidens berömdaste vetenskapsmän hvad han säger om äran, och han skall svara: yngling, gif mig dina lyckliga tjugu år — gif mig din glada tro på lifvet — gif mig denna oersättliga framtid, som du äger, som jag förlorat och som skulle bereda mig möjligheten att godtgöra mina misstag, att lära och verka dubbelt mer — gif mig allt detta, låt mig, okänd af världen, intaga din obemärkta plats, och jag gifver dig gärna i utbyte all den ära, det rykte, som fallit på min lott!

Detta är erfarenhetens språk, och detta förstå vi äldre bättre än ungdomen. Ty huru lycklig än ens eller annans ställning må synas, huru självtillräcklige vi än må öfverblicka vårt lif, så kunne vi icke dölja för oss, att ju detta i många afseenden varit en kedja af misstag och svikna förhoppningar. Ju längre vi inträngt i vetandets oändliga rymder, desto klarare blir det för oss, att det vi veta är endast ett försvinnande fragment i jämförelse med de outforskade rymder som äro oss obekanta

— att det vi förmå är endast en mycket ringa bråkdel af det vi önska och vilja. Detta måste göra den ödmjuk, som vet hvad droppen förmår. Stoltheten öfver egen kraft är hos ynglingen oerfarenhet; hos mannen vittnar den om brist på ett klart omdöme.

Fara då de vilse, som säga oss, att ärelystnaden är en moder till stora bragder? Nej, de hafva rätt, såframt de tala om *den* ära, där mästaren ställer sig *bakom* sitt verk. När Porthan, tjugutre år gammal, begynte att söka det finska folket på en omväg öfver Rom — eller när Lönnrot, trettio år gammal, begynte att stafva tillsamman Kalevalas fragmenter — då lifvades utan tvifvel deras blick vid tanken på framtida segrar, men icke *deras* segrar, utan den idés, för hvilken de lefde. Om därutöfver tillföll dem själfva ett älskadt och ryktbart namn, det låg icke i deras beräkning, det var, framför allt, icke det mål, för hvilket de stredo.

Och huru många tusende hafva icke, förgätne af världen, lagt sin enda ära i framgången af ett verk, som varit dem dyrbart! Ingen känner mera den hand, som först ritade zodiakens tecken på himlakartan, eller den hand, som först nedlade plogen i Finlands tegar. Hvarje år bortrycker från våra kretsar hundrade och tusende redlige arbetare, hvilkas namn ingen mera skall påminna sig efter femtio år, men som hvardera nedlagt sin lefnads uppgift i något gagneligt verk för samtid och eftervärld. Äfven de ha måhända engång i unga år erfarit ärans tjusning. Är då deras lif förfeladt, därför att deras namn dö med dem? Skulle Wilhelm von Schwerins bragd varit mindre ärofull, om ingen Runeberg förvarat hans namn åt eftervärlden? Nej, M. H., den sanna äran är alltid verkets ära; den sanna ärelystnaden är endast den, som vet att försaka sig själf för sitt verk. Och

denna sanna ärelystnad — den höga och rena triumfen att, själf obemärkt, se den idé segra, för hvilken man lefvat — det är den som är moder till stora och ädla handlingar; det är den som bör tjusa och lifva ynglingens själ.

Wer für die Besten seiner Zeit gelebt,
der hat gelebt für alle Zeiten.

*

Att tänka stort om sitt kall och sitt människovärde, men ringa om sin personliga förmåga, detta är något, hvaraf visserligen ungdomen är böjd att bättre uppfatta den förra än den senare hälften. Det är snarare ett villkor för mänsklighetens utveckling, att hvarje yngling går ut att eröfra världen. Jag åtager mig icke att mästra skapelsen; än mindre vill jag förneka den lyckliga tro på lifvet, för hvilken ingenting synes omöjligt. Må vi endast söka att bortrensa det själfviska, som kan inblanda sig i ungdomens ärelystnad. Det är onekligt, att världen måste föryngras genom de lifsströmmar, som beständigt tillströmma henne ur ungdomskällorna. Det är obestridligt, att allt stort har framgått ur ungdomens hänförelse, likaså visst som att detta stora behöft för sin mognad mannaårens lugnare kraft. Men vi göra ungdomen endast rättvisa, när vi betrakta dess synpunkter som öfvervägande *ideala,* det är hängifna, uppoffrande för idéer. Ingen bortkastar så sitt lif som ynglingen bortkastar det; ingen gifver sig själf med ett så helt hjärta som han. Vid äldre år reflekterar man däröfver, man beräknar motiverna för eller mot. Denna beräkning tillhör icke ynglingaåren. Ungdom och själfviskhet, det är en motsägelse, det är rimfrost på grön mark. Morgonens friska

dagg har frusit till is, förvissningen följer, och man blir oförmögen att lyfta sig öfver ett så tillfälligt och försvinnande ändamål, som den egna fördelen, till en varaktig och upphöjd lefnadsuppgift.

*

En af fysikens vackraste upptäckter lär oss, att värme kan omsättas till rörelsekraft och tvärtom, så att den ena förutsätter och betingar den andra. Tillämpad på det akademiska lifvet, betyder denna natursanning, att studentens ungdomsvärme för ideala ändamål är, eller bör vara, oskiljaktig från en handlande kraft.

Eleven i skolan har så ofta hört arbetet prisas, att när han sedan, ankrad i den akademiska hamnen, hör talarne eller skalderne prisa studentens kamp för ljus, frihet och fosterland, föreställer han sig dessa ideala ändamål mer eller mindre frigjorda från arbetets boja. Han föreställer sig, att man eröfrar världen med känslor eller beslut; han anser stundens hänförelse mäktig till allt. Ja väl, stundens hänförelse är en mäktig häfstång, den lifvar modet, den väcker slumrande krafter; men stundens hänförelse är en halmlåge, om den icke murar åt sig en fast grundval i arbetet. Studentens vilja är ädel, hans beslut uppriktiga. Han vill blifva en man af heder, en man af kraft, en man af omutlig fosterlandskärlek; han vill strida till döden för sin öfvertygelse om det rätta. — Det är godt, M. H., men *arbeten* därför! Det gifs ingen annan väg därtill, än arbetet — det gifs ingen heder, ingen kraft, ingen fosterlandskärlek utan arbete.

Arbetet pröfvar och stämplar mannen. Vi höra månget skönt ord vid glaset eller från talarestolen, men

det är icke *ord,* det är *män* som landet behöfver. Alla de män, hvilka verkligen utfört det som I beslutat att utföra, de ha varit arbetets män, och genom arbetet hafva de blifvit handlingens män. Det är det årslånga, lifslånga, stränga och ihärdiga arbetet som eröfrar världen. Krigaren kan stupa vid sin fana och nå sitt lifs ärofulla mål i ett ögonblick. Detta kan icke studenten, lika litet som odlaren kan i ett ögonblick omskapa ödemarken till ett fruktbärande fält. Det är stort att dö för sitt land, men det är större att lefva därför, och glömmen icke: eder lott är att lefva!

*

Mången student känner målet, men far vilse om vägen. Han söker en öfvertygelse i fosterländska frågor, och det är hans rätt, liksom det är hans manliga pligt. Men han tror sig alltför snart och alltför lätt blifva färdig därmed. Han kommer hit med en färdig mening från skolan, eller får han den färdig till skänks af första kamrat, som imponerar på honom. Och när han på detta sätt, utan pröfning och möda, tror sig hafva fått det som är en fri mans främsta kännetecken — en fast öfvertygelse om det rätta — är han genast färdig att kasta stridshandsken mot olika tänkande och uppfylla universitetet, ja landet, med brödrafejder.

Mina herrar akademiska medborgare af de yngre generationerna, om jag ville tala eder till behag, skulle jag antingen undvika att beröra ömtåliga strängar, som ju måste vibrera starkt i hvarje students bröst — eller skulle jag uttrycka min aktning för edra fosterländska öfvertygelser. Ja väl, edra fosterländska *tänkesätt* har jag ingen rätt att betvifla; tvärtom är jag förvissad att

dessa sällan varit mera lifliga eller utpräglade, än hos den nuvarande studentgenerationen. Men jag bekänner med den uppriktighet jag är eder skyldig, att edra *öfvertygelser* icke väga tungt i vågskålen. För att komma till en öfvertygelse, måste man genomgå två stadier, som I ännu icke genomgått, nämligen pröfningens och erfarenhetens. Det, som I tron vara en öfvertygelse, det är hos de fleste bland eder ingenting annat än auktoritetstro. Icke en ibland tjugu af eder besitter nog insikt eller nog erfarenhet att beherska en af dessa stora och invecklade lifsfrågor för folk och land, öfver hvilka han åtager sig att sitta till doms. Emedan han omfattar en sådan fråga med sitt hjärta, tror han sig kunna omfatta den med sitt omdöme. Och emedan den tjugonde bland dessa tjugu är en mera energisk personlighet, drager han med sig de nitton. Det hör till de inkonsekvenser, för hvilka man är utsatt i en ålder, när man gärna bedömer allt ur känslans synpunkter, att de, som skatta friheten högre än något annat, låta villigt föra sig i ledband af andra, som förstå att beherska dem, och medan de tro sig frie, äro de endast viljelösa verktyg. Känner sig någon förnärmad däraf, så må han besinna huru historien vittnar på hvarje blad, att folken på samma sätt kunna föras i ledband. Däri består partiernas statskonst. Jag säger icke att partier äro oberättigade, jag är öfvertygad om deras nödvändighet under högre utvecklingsstadier. Men hos de folk, som ännu icke haft tid att inväxa i nya statsformer, hos de folk, där den politiska och sociala självstyrelsen ännu är föga pröfvad och omdömet i sådana frågor föga utveckladt, där äro partier vådliga, emedan de disciplinera och fanatisera okunniga massor för oklara mål, göra dessa massor till redskap för ledarne och sålunda, direkt eller indirekt, föra till despotismen. En

folktribun är en diktator, han må sedan kalla sig Marat eller något annat. Och massornas despotism är icke bättre än någon annan.

*

Universitetet kan icke förblifva likgiltigt för det kända och beklagliga förhållande, att studentkåren de senare åren varit delad i två fientliga läger, hvilka vid hvarje anledning tvista om just det, som borde vara allas starkaste föreningsband, nämligen de fosterländska frågorna. Jag besvär eder, M. H., att göra ett slut därpå, att motarbeta den bitterhet, som blandat sig i edra opinionsstrider, och att förena eder mangrant, endräktigt kring fosterlandets fana. Se här den väg, som står eder öppen.

Stridens orsak är känd: det är den utvecklingskris, i hvilken land och folk för närvarande befinna sig. Vi må icke häruti se en olycka för vårt land. Tvärtom, denna kris är utan allt tvifvel en historisk nödvändighet. När ett folk vaknar till själfmedvetande, när det inträder i ett nytt skede af sin politiska, sin sociala, sin andliga tillvaro och därmed öfvergår till nya kulturformer, uppstår alltid en brytning mellan det gamla, som ännu icke förlorat sin rot, och det nya, som ännu icke utvecklat sin blomma. Strid är oundviklig; men det finnes en strid som är till lifs, och det finnes en strid som är till döds. När strid måste vara, så låtom oss hellre välja den förra.

Det är lätt förklarligt, att bland de många frågor, som rundtomkring oss tränga hvarandra och begära en lösning, *språkfrågan* i vårt land har intagit ett af de främsta rummen. Framför någon annan tyckes just hon ligga inom allas synkrets. Men språkfrågan kan betraktas

ur två synpunkter: antingen som en *kulturfråga,* i hvilket fall hon är öfvervägande social, eller som en *nationalitetsfråga,* i hvilket fall hon är politisk.

Fatta vi språkfrågan som en kulturfråga, så gäller hon hela folkets delaktighet i alla former af kulturen, samhällslifvet och statslifvet, där hon inträder på det politiska området, samt vidare alla medel som leda till detta mål. Ingenting kan vara mera berättigadt, mera önskvärdt än detta mål, men när det blir fråga om medlen, dela sig åsikterna. Språkfrågans genomförande lämnar rum för en mångfald af olika meningar, stridsämnen nog för generationer och mansåldrar. Men man strider här på fosterlandets gemensamma grund, man kan, ja man *måste* förena sig om det gemensamma målet, och därför är denna strid ett verkligt och fruktbringande utvecklingsarbete — därför är den en *strid till lifs.*

Fattas däremot språkfrågan som en nationalitetsfråga, icke utåt, men inom oss själfva, så gäller hon ingenting mindre, än att i stället för det enda och odelbara finska folket uppställa två folk på Finlands jord. Det gäller icke blott att förneka den historiska traditionen, den bestående stats- och samhällsordningen, som säga oss, att det nuvarande finska folket är *Finlands folk* — det gäller att expatriera en större eller mindre del af detta historiska och inför lagen lika berättigade folk som främlingar, hvilka — om de ock tolereras — icke hafva rätt att betrakta landets intressen som sina, eller för dem föra talan. I denna följdriktiga, obevekliga konsekvens, hvartill språkfrågan, betraktad som nationalitetsfråga, nödvändigtvis måste leda, blir hon en eldbrand, kastad i landets sköte. Där finnes icke mera ett gemensamt mål, en gemensam grund, ett gemensamt fädernesland — där

är en kamp mellan två folk för hvarderas nationella tillvaro, och en kamp för tillvaron måste blifva en kamp på lif och död, tills endera dukar under — se där hvarför denna strid är en *strid till döds.*

Med ett ord: språkfrågan, betraktad som en kulturfråga, innebär en framtid af lif och kraft — språkfrågan, betraktad som en nationalitetsfråga, innebär en framtid af splittring och vanmakt. Det är på tiden att vi uppfatta skillnaden mellan dessa två frågor, och jag beder eder, M. H., att välja kulturfrågan. Alla de män, som i förra hälften af detta århundrade fört det finska folkets medvetande framåt och inlagt en öfver alla skiftande opinioner upphöjd förtjenst om historien, språket, litteraturen och folkupplysningen, alla dessa män hafva uppfattat språkfrågan som en kulturfråga. Det är först senare som hon, på några håll, hotat antaga en betydelse, hvilken ursprungligen varit för henne främmande.

Väl måste förutses, att en sådan stor och lifskraftig rörelse, som det finska folkets uppvaknande till medvetande af sig själf och sin ställning, kan i sin början slå öfver målet och skall efter hand utjämna sig själf. Men ju högre vi uppskatta tidens lifsuppgift och ju allvarligare vi äro beredde att medverka därtill, desto samvetsgrannare måste vi undvika branterna åt höger och branterna åt vänster.

Universitetet kan icke, bör icke vara en tummelplats för partilidelser, som inverka störande på studiernas lugn och söndrande på kamratlifvet. Vill studenten vara en fri man, då må han ock vara fri nog att icke gå i partiernas ledband. Älskar han sitt fosterland, då må han älska det nog för att ej vilja klyfva det uti stycken. Ingen förmenar honom att, medan han utbildar sig för medborgarekallet, följa med vaket intresse de fosterländska

frågorna, utan att vilja ingripa i dem mer än hans ställning tillkommer. För honom stå tidens stora kulturfrågor öppna, icke blott för hans diskussion, utan delvis ock för hans medverkan. Det är ett vidt, ett fruktbringande fält, det har utrymme nog för hvarje ädel ärelystnad; där är äfven studentens framtida strids- och arbetsfält. Vår tids studenter må väl kallas afundsvärde, som äga sådana slagfält. Vi äldre minnas en tid, när studentens strider voro af annan art och för ringare ändamål. Äfven dessa tider ha gifvit åt landet män af ära och fosterlandskärlek; så mycket mindre skäl ha vi att misströsta om den nuvarande generationen.

*

Rundtomkring oss fortgår åt alla håll ett rastlöst utvecklingsarbete. När det akademiska läseåret börjar, slutar den första allmänna finska utställningen.

Den är lärorik för oss alla; den innebär för oss alla en väckelse och en maning. Det har varit ett arf från förgångna tider, när den materiella utvecklingen stod jämförelsevis lågt, att de lärda studierna med en viss ringaktning blickat ned på näringarna, som man tyckte böra anse det för en ära att föda och kläda intelligensen. I vår tid är det ej mera så. Intelligensen har återgäldat sin skuld med att lyfta näringarna, den har blifvit oumbärlig äfven för dem, och i samma mån har arbetets ära stigit i *alla* riktningar. Studenten anser det icke mer för en degradation att öfvergå till ett kontor eller ett praktiskt yrke; en växelverkan har uppstått mellan de förr så strängt afsöndrade arbetsfärerna, och boken är icke mera bildningens enda adelsdiplom. En från det praktiska lifvet totalt bortkommen lärd är numera

en anakronism, icke mindre än en handtverkare som icke kan skrifva sitt namn.

Må vi gifva akt på tidens tecken och taga oss tillvara, att icke det mekaniska arbetet växer oss öfver hufvudet. Den dag skall komma, då den polytekniska skolan blir landets andra universitet, och vi glädja oss däråt, men vi måste ock vara rustade till en täflan. Vi måste försvara vår position med vetandets, med idéernas makt, men med ett lifskraftigt vetande och med fruktbringande idéer. Man skall icke blicka ned på oss som på dagdrömmare, oförmögne att tillämpa vår kunskap på lifvet omkring oss.

Till ett nytt dagsarbete i denna vår tids ädla täflan för mänsklig utveckling hälsar jag eder alla nu välkomne. Jag utbeder oss alla af universitetets högtärade vicekansler hans upplysta hägn, stöd och inseende. Jag utbeder mig af universitetets lärare och tjenstemän deras kraftiga medverkan och erfarna råd. Af universitetets studenter väntar och hoppas jag allvarliga studier samt detta hedrande uppförande, som särskildt de senare åren utmärkt dem och som — jag beder dem lägga väl märke därpå — skall tillvinna dem nya bevis på förtroende från universitetets högsta styrelse.

Härmed äro våra regelbundna arbeten för läseåret 1876 till 1877 började. Jag uppmanar kuratorerne att aflämna deras förteckningar till universitetssekreteraren, hvarefter vi alla skola begifva oss till Herrens tempel, för att nedkalla Hans välsignelse öfver detta läseår, öfver våra arbeten och öfver fäderneslandet.

Den 20 Januari 1877.

Mina Herrar!

Endast få månader skilja oss från den mulna höstdag, när vi började läseåret. Ingenting är märkbart förändradt i vår närmaste omgifning. Universitetet går, som det tyckes, ostördt att fortsätta sitt sekulararbete. Vi behålla bland dess styrelse och dess lärare de män, åt hvilka upplysningens verk i landet förut varit anförtrodt. Endast två aktade lärare saknas uti vår krets, från hvilken de gått för att på andra håll göra sin vetenskap fruktbärande — den ene till ett sydligare land, där den norra hemisfärens stjärnor stå lägre på himmelen. De luckor, som uppstått i studenternes leder, fyllas snabbt af andra, som gå samma väg framåt på vetandets bana.

Ett är dock annorlunda. Visaren på tidens ur har flyttats framåt och pekar nu på en stormig epok i häfderna. Vi mötas med andra tankar, andra känslor nu, än när Finlands hufvudstad var uppfylld af kejsareminnen. Vi stå framför ett storartadt politiskt och socialt tidskifte, som otvifvelaktigt skall återverka äfven på detta universitet, och vi måste vara beredde att möta det som män, som medborgare, som vårdare af det dyrbara kulturverk, hvilket är lagdt i våra händer.

En vidtutseende politisk kris har uppstått i sydöstra Europa. En af dessa skenbara tillfälligheter, hvilka

aldrig uteblifva när riken falla, har satt det osmaniska väldet i lågor och hotar att antända de många brännbara ämnen, som ligga beredda i tidens sköte. Det säregna för vår tid är, att alla folk och alla länder blifvit mer och mer solidariska inbördes. Fredens framsteg och krigens störingar utbreda sig numera, som luftvågorna, till långt aflägsna punkter. Vi kunna icke tänka oss en så bortgömd koja i Finlands ödemarker, att icke ekot af ett kanonskott i Europa skulle komma äfven dess grundval att darra; och om vi tvifle därpå, må vi fråga nybyggaren i våra skogar hvad han nu betalar för saltet. Ingen enda bland oss skall heller, till följd af vårt samband med ryska riket, kunna stå fullkomligt oberörd af den orientaliska frågan, därest densamma, såsom det nu vill synas, genombryter de dammar, med hvilka den europeiska statskonsten under en lång följd af år förgäfves sökt hejda dess utbrott.

Ännu för tjugu år sedan funnos statsmän, hvilka trodde på möjligheten af det turkiska väldets pånyttfödelse. Numera tviflar ingen därpå, att dess fall är endast en fråga om tid. Det måste dela alla asiatiska despotstaters öde att sönderfalla inom sig själf; men det vegeterar i samma rika nejder, där det grekiska kejsaredömet vegeterade tusen år med förstörelsen i sitt inre. Alla kombinationer äro här vanmäktiga, allt förutseende jäfvas af morgondagen. Det nu lefvande släktet har bevittnat stora politiska kriser, men ingen som i omfång kan mäta sig med krisen i orienten. Bryter denna genom dammarna, så uppstår en strid, hvars tidsmått ingen kan mäta, hvars skiften ingen kan beräkna, hvars omfattning ingen kan förutsäga och hvars utgång, huru än ödets lotter falla, måste medföra stora förändringar

Alla häfstänger för mänskliga lidelser måste här komma i verksamhet, och med de politiska frågorna intrassla sig religiösa, nationella och sociala konflikter i en fruktansvärd utsträckning.

Må vi därför vörda den högsinte monark, vår Storfurste, hvars hela regering varit egnad åt folkens lycka, åt fredens välgärningar, och som Europa redan mer än engång haft att tacka för fredens upprätthållande — må vi äfven nu hembära honom vår vördnadsfulla erkänsla för det att han, med all den långmodighet hans rikes värdighet tillåter, pröfvat hvarje medel till en fredlig biläggning af en så ödesdiger och vidtutseende kamp, innan han griper till vapen för trosförvanters och stamförvanters mänskliga rätt i den brinnande östern. Hans folk kunna vara förvissade, såsom världen är det, därom, att han icke utan det högsta nödtvång drager sitt svärd, och på honom stannar ingen blodskuld från härjade länder, från blödande folk. Må den Allsmäktige gifva honom kraft och hans vapen seger!

I samma stund en kamp af världshistorisk betydelse sålunda hotar att genljuda äfven till våra aflägsna bygder, sammanträda, få steg härifrån, Finlands församlade ständer, för att låta förnimma folkets röst i landets angelägenheter. När i vår tid ett folk talar efter fem års tystnad, vibrerar dess stämma långt inom egna landamären, och hvarje landtdag är såsom en milstolpe på framåtskridandets bana. Men den nu sammanträdande landtdagen — den fjärde i vår nyvaknade konstitutionella tillvaro — får en egendomlig betydelse därigenom, att de viktiga frågor den är kallad att handlägga likasom uppstå i skuggan af tidens hotande bakgrund. Bland dessa frågor, som alla vänta en lösning och som hvar för sig tyckas fordra en odelad uppmärksamhet, är en,

som står i nära samband med tidens politiska tilldragelser och på samma gång, så att säga, vidrör folkets hjärterötter, i det att hon ingriper i hvarje familjs, hvarje enskild medborgares lif, nämligen införandet i vårt land af *den allmänna värnepligten.*

Dess historiska grund går långt tillbaka, bortom det moderna samhället, bortom den moderna krigskonsten, till de tider, när hvarje härad uppställde en afdelning af folkhären. På denna gamla grund uppstodo först den feodala länspligten och rusttjensten. Sedermera infördes, med den stående hären, först utskrifningen, jämte värfvade trupper, därefter det af Gustaf II Adolf och Carl XI ordnade indelningsverket. När detta tillsvidare upplöstes 1809, följde först åter värfvade trupper, sedermera 1854 ett kort upplifvande af det gamla indelningsverket, därefter ånyo endast värfvade krigare, och nu följer slutligen värnepligten. Denna är, som bekant, delvis införd i Sverige och andra länder, men har blifvit fullständigt utbildad i Tyskland och därifrån öfvergått till Ryssland, hvarifrån den gör sitt inträde i Finland. Värnepligten grundar, likasom den forna folkhären, landets försvar på det beväpnade folket, men skiljer sig från folkhären däri, att den begränsar vapentjensten till en bestämd tid och för bestämda åldersklasser. Med den gamla grundsats, som förpligtar hvarje man att deltaga i landets försvar och stå en för alla, följer nu statens pligt att ordna, leda och underhålla det hela, således alla för en. Det är en skatt af blod, krafter och penningar, som icke pålägges utan tvekan och icke bäres utan offer; men det är en skatt som hvarje folk är skyldigt icke allenast sin ära, utan fastmer sitt själfbestånd. Ve det folk, som i vekliga drömmar om en evig fred förgäter sin manliga pligt att försvara sig själf och anförtror

sitt bestånd åt främmande legoknektar! Intet välstånd, ingen bildning kan rädda detta folk ifrån undergången, och jordens yta är betäckt med spillror af civiliserade nationer, som fallit för barbarernes pilar.

Ja, utan tvifvel pekar världshistorien på folkens fredliga utveckling som deras normala mål, och krigen äro i vår tid mer än någonsin en anakronism, ett näfrättstillstånd, som civilisationen fördömer. Utan allt tvifvel hafva folkens samarbete och vetenskapernas utveckling fört världen framåt oändligt mer än den störste eröfrares svärd, men blott under det villkor, att folken bevara en manlig håg och kraften att kunna offra, modet att kunna försaka något för höga idéer. När jag på denna åt fredens värf och ett folks upplysning helgade plats talar om krigets nödtvång, så är det emedan öfver Universitetet står Fosterlandet och öfver Fosterlandet står Mänskligheten. Lika litet som Finlands folk, skall någonsin dess universitet svika sin pligt, om det gäller ett högre mål än dess eget. Och just af den manliga håg, som icke tvekar att stå eller falla, där pligten kallar oss, måste vi hämta kraft att arbeta, mod att strida, vare sig med hufvud eller arm, för det rätta. Studentens naturliga plats är att lefva för sitt land, och hans lif skall vara en strid med sanningens vapen; men kallar honom hans land på en annan valplats, måste han erinra sig att han tillhör landets stridbara ungdom, och hvarhelst han då ställes, må han stå och falla med heder.

Det är icke många år sedan, och den åsikten är ännu icke utdöd, när studenten betraktade vapenöfningar såsom någonting ovärdigt hans bokliga bildning. Många af våra läroverk, där hvarje utveckling af den fysiska kroppskraften betraktas med likgiltighet eller med motvilja,

sända än i dag till universitetet studenter, hvilka anse det under sin värdighet att äga en stark, öfvad arm, ett skarpt öga, ett beslutsamt mod i faran och detta ungdomliga, glada sinne för manliga idrotter, hvilket af Englands studenter skapar så kraftfulle män. Det var dock en tid, när det sades om den lugne finnen, att han var en född krigare, och den snabbhet, hvarmed än i dag den otymplige bonddrängen förvandlas till en hurtig soldat, jäfvar icke detta vittnesbörd. Det var på denna tid Viborgs gymnasister försvarade sin fädernestad och Åbo studenter begärde att enrolleras i karolinernes leder. Må vi hoppas, att dessa tider icke behöfva återvända. Men den dag torde komma, när skolornas ungdom öfvas i lätta vapen och när den finske studenten, likasom den svenske, tågar med glada sånger till fanan och lägermötet ett par veckor i Juni månad. För min del är jag öfvertygad, att inga vetenskapliga studier skola lida af en kortare mellantid, egnad åt vapnen; fastmer skola de däraf hämta en ny kraft, när hvarje student, hvarje skolgosse känner sig vara en man. Värnepligten i sin mest utbildade och tryckande form, såsom den uppträder i Preussen, kan röfva dyrbara krafter från intelligensens arbete; men så långt torde vi icke komma i vår politiska ringhet; och komma vi därhän, skola dessa murar tala. Tillämpad i mindre skala och för kortare tid, blir värnepligten för folket ett viktigt uppfostringsmedel, och jag bekänner, att jag sällan sett någonting mera lifvande, än den schweiziska skolungdomens vapenöfningar.

*

I ett ögonblick som detta är det af vikt att uppfatta universitetets ställning gentemot de politiska

tilldragelserna och de fosterländska landtdagsfrågorna. Det är bekant att universitetet, på den tid när folkets röst icke blef hörd i landets angelägenheter, betraktades som ett slags organ för den allmänna meningen och därigenom erhöll en betydelse utöfver den, hvilken alltid måste tillkomma landets högsta bildningsanstalt. En sådan, visserligen ärofull och af landets förtroende uppburen ställning var dock i verkligheten hvarken berättigad eller lycklig för universitetet. I politiskt hänseende var den uppfylld af vådor, då hvarje enskilds obetänkta ord eller handling antog betydelsen af en opinionsyttring, för hvilken närmast universitetet och i sista hand landet gjordes ansvariga. Ända från andra decenniet af detta århundrade äro universitetets annaler uppfyllda af konflikter, hvilka, reducerade till deras rätta mått, förekomma oss af ringa betydenhet, men hvilka fingo sin vikt af denna universitetets förmenta egenskap att vara ett slags permanent folkrepresentation. En sådan missuppfattning bör icke mer äga rum, sedan landet i sina församlade ständer äger den enda rättsligt fullgiltiga organen för sina önskningar och sina åsikter i allmänna frågor. Universitetet kvarstår med sina lärare såsom representanter icke blott för den allmänna bildningen, utan ock särskildt för de vetenskaper, hvilka alltid måste utgöra grundvalar för landets styrelse och förvaltning — statsrätten, nationalekonomin och lagkunskapen i alla dess grenar, historien, rättsfilosofin, pedagogiken, kyrkorätten, hälsovården — i många fall äfven naturvetenskaperna. Därpå grundar sig universitetets berättigande att sända representanter till landtdagen, likasom äfven det förtroende, hvilket tillfallit några lärare att väljas på andra håll. Och detta är en vetenskapens värnepligt, som ej köpes utan offer för studierna. Vid nu

stundande landtdag uppträda icke mindre än nio af universitetets i tjenst varande professorer, jämte en lektor, dels i prästaståndet, dels bland ridderskapet och adeln — en gärd åt fosterlandet, hvilken för vårterminen beröfvar särskildt den juridiska fakulteten flertalet af dess lärarekrafter. — Men om man afräknar denna vetenskapens själffallna och lojala auktoritet, böjer sig universitetet, såsom hvarje annan medborgerlig korporation, inför folkrepresentationen. Universitetets inflytande på lagstiftningen, styrelsen och förvaltningen är i allt öfrigt af teoretisk och förberedande natur samt helt och hållet beroende af den intelligens detsamma förmår utveckla, eller den historiska belysning det kan erbjuda dagens frågor. Universitetets ställning till fosterlandet är den af ett högre utbildadt läroverk, som belyser det förgångna och uppfostrar framtiden, men öfverlämnar beslutande rätten i samtidens frågor åt de myndigheter, hvilka därtill äro lagligen kallade och hvilka, framför universitetet, äga styrelsens och förvaltningens praktiska erfarenhet.

Det är tydligt, att för den fria, universella vetenskapen måste den fria tanken och det fria ordet vara lifsvillkor. Det måste stå universitetet och dess medlemmar fritt att inom sig uppfatta och diskutera dagens frågor efter sin öfvertygelse. Men så snart en medlem af universitetet träder utom dess murar, står han gentemot samhället, gentemot fosterlandet, och där är han endast medborgare, såsom alla öfriga; där inträder en reservation. Hans öfvertygelse förblifver fri, men hans ord måste, såsom hans handling, utan gensägelse underkasta sig den bestående ordning, som gäller för alla.

Jag lägger den akademiska ungdomen detta på hjärtat. Mina herrar studenter, följen de politiska

tilldragelserna, och följen landtdagsfrågorna med allt det vakna och varma intresse, som kan förenas med ostörda studier. Detta är eder rätt som medborgare och eder pligt som lärjungar i lifvets högskola, på det att I mån vinna erfarenhet för en framtid, när det blir I, som skolen äga, styra och förvalta detta landet. Men träden icke utom universitetet med något slags anspråk att låta eder röst höras i de allmänna frågorna. Inga politiska demonstrationer, på det att I icke mån blifva ett åtlöje för världen, som edra kamrater, de ungerske studenterne. Icke heller några demonstrationer för eller emot landtdagsfrågorna, ty landtdagen, hvarje stånd för sig och alla gemensamt, den är nu edert folk. Jag fruktar icke att sådant skall inträffa, jag är förvissad, att det stora flertalet bland eder äger nog omdöme och nog fosterlandskärlek, för att visa hvarje folkrepresentant och hvarje stånd den aktning, hvilken vi alle äro skyldige landets ständer. Men om det skulle inträffa, att någon eller några bland eder låtit hänföra sig till att utom den förtrogna kamratkretsen uttrycka på ett håll hyllning, på ett annat håll missnöje med anledning af landtdagsfrågorna, så varnar jag dem för följderna. Det är möjligt, ja sannolikt, att några frågor skola framkalla skarpt motsatta och stridande meningar vid landtdagen. Jag manar eder att icke diskutera dessa frågor på torgen eller i värdshusen. Söken att utbilda eder öfvertygelse på grund af anförda skäl, men låten den blifva eder ensak. Ingen demonstration.

Tagen en lärdom af de små frågorna, för att icke förhasta eder uti de större. Det är icke många veckor sedan man i Helsingfors frågade hvarandra, om det är studenterne som diktera lagar för landets hufvudstad. Uppträdet i Nya teatern var ett missgrepp: det ville

vara en strid för det rätta, men man strider ej för det rätta med sådana vapen. Hela denna sak var icke värd en enda förspilld dag för Finlands studenter, och den kostade dem flera veckor, som kunnat användas bättre. De få, som blefvo straffade, blefvo det icke därför att de uthvisslat en dålig pjes — hvilket är något som hvarje enskild åskådare må uppgöra med polisen — de blefvo straffade därför, att de *organiserat* en opinionsyttring i ändamål att påtruga Helsingfors publik sin uppfattning.

Det är en självfallen regel, att studenters gemensamma offentliga uppträdande måste ske med universitetsmyndigheternas tillåtelse. Otillåtna sammankomster för sådana ändamål måste vara förbjudna. Det är bekant, hvilka stränghetsåtgärder nyligen blifvit anbefallda vid de ryska universiteterna. Önskas andra exempel, må jag nämna, att jag under min senaste utländska resa hade tillfälle vinna en personlig erfarenhet om universiteterna i Paris, Bologna och Genève, och jag fann där visserligen ett rörligare lif bland studenterne, men ingenstädes mera verklig frihet, särskildt studiefrihet, än här vid vårt universitet. Det är sant, att associationsrätten för närvarande lämnar något öfrigt att önska för Finlands studenter, men vi ha heller aldrig sett gendarmer utanför våra lärosalar, såsom man någon gång sett vid universiteterna i det republikanska Frankrike. Den provisionella inskränkning, som här existerar sedan 1871 — och hvilken jag med eder, M. H., hoppas en dag skall upphöra — var, som vi minnas, följden af en demonstration. Hvarje gång studenterne demonstrerat, hafva de alltid satt universitetets intressen och, i närmaste hand, sina egna på spel.

*

Jag beklagar, att partisöndringen fortfar ibland studenterne och trycker sin färg äfven på frågor som icke borde hafva något därmed att skaffa. Det är föga sannolikt, att något annat än lifvets egen erfarenhet skall i detta afseende lugna den öfversvallande känslan. Och jag prisar icke den erfarenhet, som förvandlar ungdomens fosterländska glöd till en likgiltig neutralitet eller en kall kosmopolitism; jag värderar blott den, som lär oss att med oförvillade, lugna blickar söka det rätta.

Två ord måste jag likväl upprepa från vårt möte vid början af detta läseår. Ännu engång: striden om *kulturfrågan*, striden icke om *nationalitetsfrågan!* Dessa två frågor sammanflyta under tidernas lopp, men den ena kan bringas närmare sin lösning i dag, den andra kan endast lösas af seklernas tradition. Man tvistar icke om fäderneslandet, man tvistar om bästa sättet att tjena det. Kulturfrågan har funnits och finnes och skall finnas i alla tider, men frågan om en eller två nationaliteter inom landet är ett tveeggadt svärd, som den ena brodern drager emot den andra i stridens hetta och hvilket han måste sticka i slidan, såframt han icke vill störta det gemensamma boet.

Det är icke riktigt, det är historiskt, politiskt och socialt ogrundadt, att *det finska folket* skulle vara någonting annat än *Finlands folk*. Man kan tänka: *verba valent ut nummi*. Men detta gångbara mynt, detta ord: finska folket, det är vårt guldmynt, det är för oss af ett oskattbart värde. Hvar och en bland oss, som icke kan kalla detta ord sitt, är en fattig man. Säga vi, att det finska folket betyder det finska talande folket, så expatriera vi många medborgare, och hvar är gränsen för detta folk? Menar man därmed dem som tala blott finska, eller dem som tala båda språken? Få

de en plats däri, hvilka, såsom Porthan, såsom Castrén, i hela sitt lif arbetat för finskan, men skrifvit ett annat språk? Och skola vi utstryka Runeberg från det finska folket? I sådana motsägelser inveckla vi, när vi upphöja det etnografiska faktum till ett historiskt och nationellt. Ja, det finska talande folket är vårt hjärteblod. Man brukar nu framhålla dess stora flertal, massan, och det betyder föga, M. H. Hvad är massan? Det är den döda vikten, den brutala styrkan. Massan, det är den dumme jätten, som beständigt förhånas och gäckas af sagans Matti. Det finska talande folket är någonting mer än massan, det är kärnstammen, det är lifsrötterna, och om det ännu icke är intelligensen, så skall det blifva det, ty därtill har Gud gifvit det krafter nog. Men det finska talande folket är icke det finska folket. Det finska folket fanns icke till före 1323; det är i sin nuvarande sammansättning ett resultat af vårt lands historia och kan icke åtskiljas från Finlands folk, såsom icke heller landtdagsordningens § 1 därifrån åtskiljer det. När Kanteletar bär titeln »Suomen Kansan Lauluja», Finlands Folks Sånger, är detta likaså obestridligt rätt, som när Fänrik Ståls sägner, utan åtskillnad till språket, skildra »det finska folkets» hjältar från 1808. Så må vi då taga oss till vara att bruka ett farligt och vilseledande ord, som klyfver landet mellan två folk och där kärleken för det ena innebär ett förnekande af det andra. Den jämlikhet för alla, hvilken vi med rätta fordra, måste framför allt vara en jämlikhet inför fäderneslandet.

*

Den läsetermin, som nu ingår, är icke fri från bekymmer för universitetets regelbundna verksamhet.

Förutom den redan anmärkta störing, som en annars kär och vördad gäst i universitetsstaden, nämligen landtdagen, medför genom en del lärares bortkallande från deras katedrar, kan med skäl befaras att studierna skola i icke ringa mån distraheras genom de politiska tilldragelserna och än mer genom landtdagsfrågorna. Det är mer än någonsin nödigt att väl afmäta vår tid, på det att icke det närmaste och dyrbara ändamål, för hvilket vi här äro samlade, må förfelas och mången students ringa tillgångar fruktlöst förspillas. Det båtar kanhända föga, att lägga universitetets ungdom minuterna på hjärtat, och dock är minuten det virke, hvaraf lifvet är gjordt. Men det vore rådligt att icke undandraga studierna dagens bästa arbetstimmar — att väl beräkna de stunder, som kunna tillmätas de allmänna frågorna, och att icke offra annat än kvällens kamratlif åt den diskussion, som de kunna framkalla. Arbete blifver dock hvarje akademisk medborgares bästa och rakaste väg till målet.

Den dag skall komma, när stundens arbete bär sin frukt och när hvarje förspilld timme blir ett minus i lifvets räkenskaper. Det beror då på summan af arbetstimmar, summan af erfarenhet, summan af fast vilja och sedliga grundsatser, hvilken andel de nuvarande studenterne engång skola taga i landets angelägenheter. Må denna andel blifva lycklig och fruktbringande. Må det nuvarande finska universitetet åt framtidens universitet och åt framtidens fosterland öfverlämna ett arf af insikter och praktisk duglighet, som bättre än akademiska vittnesbörd skall vittna om den nuvarande studentgenerationens allvarliga arbete. Känslor förgå, förhoppningar svika, och de bästa föresatser leda icke alltid till målet. Men arbete, kunskaper, viljans sedliga kraft

och en manlig håg äro kapitaler, som aldrig förskingras. Det är sådana landet behöfver, och universitetets kallelse är att fostra åt landet upplyste, intelligente, rättänkande män.

Må den nu ingående läseterminen vittna om universitetets bemödande att fylla detta sitt fosterländska kall!

Den 15 September 1877.

Mina Herrar!

Hösten utbreder sina skuggor och manar oss att rikta blicken inåt mot andens världar. Jag hälsar eder alla välkomne till dessa lärosalar, nedkallande Guds den Högstes välsignelse öfver det nya läseåret och utbedjande mig eder upplysta medverkan för vårt gemensamma verk.

När portarna senast upplätos till denna sal, var han smyckad med blommor och lager, vårens sol sken in genom de höga fönstren och belyste en festlig församling, som från alla delar af landet hitströmmat, för att hälsa de siste Åbo-magistrarne och årets unge promoti på deras plats vid parnassen. Det är godt att stundom i lifvets kamp finna en hvilopunkt, där man andas frid och där minnet sedan dröjer med hugnad. Om intet annat talade för promotionsfesternas bibehållande, vore det kända faktum nog, att föga någon af parnassens lagerkrönte, sedermera gammal vorden, ville utstryka detta varma och solbelysta ungdomsminne ifrån sitt lifs hågkomster.

Denna gång var promotionens glada fest såsom en ljuspunkt emellan tvenne skuggor, hvilka utbredde sig öfver hela eller större delen af vårt land och öfver detta universitet. Bakom oss stod den allvarliga, dunkla skuggan af grafven, framför oss låg orientens himmel insvept i åskmoln. I början af Maj och i slutet af Juni, under

ljusets och fägringens årstid, upplät fosterjorden sitt sköte för två af landets och universitetets rikast begåfvade män, två af kulturens mäktigaste förkämpar i norden, *Johan Ludvig Runeberg* och *Frans Ludvig Schauman.*

Det är sagdt om vårt land, att det räknar sin rikedom efter grafvårdar, och däri ligger såvida en sanning, att det förgångna är det närvarandes rot. Ett lifs mått och betydelse kunna sällan mätas innan fulländningens afton. Och icke ofta förunnas oss anblicken af så fulländade lif, som dessa två, hvarandra så olika och dock båda genomkämpade i striden för sanning och fosterland. Må de båda vara manande föredömen för den ungdom, som nu rustar sig att fylla tomrummen bland Finlands män. Icke allom är gifvet att stå som härförare i de stridandes främsta led, men ingen är utesluten från att viga sitt lif åt det ädla på jorden. Äfven det ringaste lifsarbete adlas och blifver fruktbart därigenom att det egnas ett upphöjdt ändamål. Vi kunna icke uppnå Runebergs storhet som fosterländsk skald, ej heller tillmäta oss hans betydelse för humaniteten i stor mänsklig mening, men vi kunna vara hans efterföljare i den grundfasta bildningen på klassisk botten, i upphöjda tankar, i kärlek till fosterlandet och i uppfattningen af vår nationella egendomlighet. I Finlands nationella och kulturhistoriska utveckling har vår samtid ägt den sällsynta lyckan att kunna framvisa två namn af central betydelse, hvilka i sig förenat, i olika riktningar förmedlat och i endräkt sammanhållit spetsarna af tidsmedvetandet. Samtidigt med den femtioåriga lager, som nedlades på *Runebergs* graf, virades kransen kring *Elias Lönnrots* grånade hjässa, och med honom, den fattiga kojans son, vigdes hela den härtills glömda, förbisedda, i armod och mörker uppvuxna massan utaf det finska folket till en rikare

framtid. Detta, M. H., var ingen tillfällighet, det uttryckte i en symbolisk handling resultatet af seklers kulturarbete, det gaf 1877 års promotion en säregen betydelse. Det var som såge vi framför oss den näst-föregående grånade och nu från skådeplatsen afträdande generationens arf till den efterföljande. Runebergs namn betecknar vårt land och den allmänt mänskliga utvecklingen — Lönnrots namn betecknar vårt folk och folkbildningen — båda beteckna vetenskapen och skaldekonsten i förbund med fäderneslandet. Förgäfves söka vi i det förgångna två sådana namn vid hvarandras sida. Många generationer hafva väntat på dem, och huru många hafva icke längtat att se hvad I sett, men gått i grafven utan att se det! Dessa två namn hafva fört ett folk framåt; det nu uppträdande unga släktet må se till huru det en dag kan föra deras verk vidare framåt.

Professoren, sedermera biskop *Schaumans* betydelse var en annan. Såsom på engång vetenskapens, kyrkans och det medborgerliga, politiska rättsmedvetandets stridsrustade kämpe, betydde hans lif en annan utvecklingskedja, nämligen de ideala ändamålens praktiska förverkligande. Man kan sammanfatta hans mål i orden: *ett kristligt, upplyst, fritt och lagbundet folk.* Att sammanhålla dessa åtskilssträfvande tidstendenser i ett samband, ett slutändamål, det var F. L. Schaumans stora tanke, och det är på sådana tankar folken mura en varaktig grund. Biskop Schauman har med sitt lif bevisat, att vetande och tro, rätt och pligt, frihet och lagbunden ordning icke äro motsatta, fientliga begrepp, utan fastmer, klart uppfattade, förutsätta hvarandra och förfullständiga hvarandra. Särskildt är det af vikt att uppfatta detta föredöme af en sann vetenskapsman, som tillika var en troende kristen. Man skall icke svara, att en professor måste

vara det förra och en biskop det senare. Hos Schauman förnekade vetenskapsmannen aldrig den kristne, kyrkans öfverherde förnekade aldrig vetenskapsmannen. Man måste, som han, förstå det redligt forskande tviflet, och man måste, som han, känna sig stark af vissheten.

*

Ännu en fosterlandets, en vetenskapens, en kyrkans och universitetets man har i dessa dagar, älskad och vördad, lagt sitt hufvud till hvila. Professor *Anders Wilhelm Ingman* skall en dag räknas bland dem, som under en tid af brytningar verksamt bidragit till att bringa klarhet och reda i de religiösa stridsfrågorna. Han var en af dessa i våra dagar sällsynta personligheter, som helt och hållet lefva i sin ideala världsåskådning och dock genom sin positiva ståndpunkt och sin grundliga vetenskapliga underbyggnad välgörande inverka på en tid uppfylld af obeslutsamhet, halfhet, tvifvel och söndringar. Kallad från en aflägsen landsort att intaga en betydelsefull plats i universitetets teologiska fakultet, lämnar han nu i denna lärarekrets ett tomrum, som icke är lätt att fylla, likasom han bland vännerne af denna finska, folkliga kultur, som han så varmt älskade, alltid skall med saknad och kärlek ihågkommas. När vi därtill erinra oss, att en af universitetets forne aktade lärare, för detta professoren i kirurgi och barnförlossningskonst, sedermera generaldirektören och statsrådet *Carl Daniel von Haartman,* nyligen i hög ålder lämnat det jordiska, är det i skuggan af grafvar som det nu är oss förelagdt att börja läseåret. *Per umbras ad lucem.* Rundtomkring manar oss tiden till allvarliga tankar. Fjärran i Bulgariens bergspass utkämpas i detta ögonblick en väldig strid, hvars mål är att än en gång kasta den asiatiska despotismen

tillbaka öfver Europas gränser. Allt från den tid, när Xerxes gick öfver Hellesponten, ha Europas kultur och rättstillstånd tid efter annan undergått eldsdopet i strid mot det asiatiska barbariet. Hvarje gång har striden varit hård och lång, hvarje gång har den slutat med seger. Det folk, som engång beträdt Europas jord, har icke haft annat val än att europeiseras, eller att utdrifvas. Statsmän, hvilka uppställa egoismen såsom enda rättesnöret för nationernas handlingssätt, blinda partier och blaserade opinioner blygas icke att säga oss: man för icke mera krig för ideala ändamål! Ja, kriget är en våldshandling, grundad på den fysiska styrkan, och alltså en protest mot idéernas makt. Men den fysiska styrkan är numera endast ett verktyg för idén. I våra dagar framdrifvas icke mera viljelösa massor af en herskares nyck. Vare sig att det är passionen, eller den kalla beräkningen, som laddar kanonen, behöfves alltid en idé, falsk eller sann, för att aflossa den, för att sätta massan i rörelse och jaga tusende offer i döden. Icke ens den störste och kallblodigaste människoslaktaren i detta århundrade, den förste Napoleon, kunde umbära idéernas makt, som han så djupt föraktade. Att kriget vid Balkan, oberoende af de politiska och religiösa frågor som intrasslas däri, är i grunden en kulturkamp för rätt och frihet, må i någon mån vara en tröst för det blod där flyter, äfven ur finska ådror. Huru än striden lyktas, måste dessa idéer slutligen segra, men historien lär oss, att mänskligheten har köpt hvarje tumsbredds vinning med strömmar af blod.

Medan vi lyssna på tidens ljud, blanda sig med kanonernas dån vid Balkan jubelropen ifrån Upsala. Vi ha där bevittnat en af dessa den fredliga utvecklingens lyckliga stunder, där hvarje missljud förklingar i

lofsång och en välgörande harmoni för ett ögonblick tyckes förena alla röster och folk i ett enda mäktigt jubelskri öfver forskningens segrar. Sällan i lifvet möter man en mera lifvande anblick än den, när ett folk med sin furste i spetsen samlar sig till endräktig hyllning för sin äldsta kulturkälla och därmed bekänner, att vetandet är en stormakt. Men för att fullt uppskatta betydelsen af en sådan fest, måste man tänka tillbaka på en lång historisk utveckling under beständiga fejder, hvilka ha föregått detta sextiotreåriga fredslugn, som Sverige nu upplefvat och som låtit det inhösta utsädet af tolf sekler uppfyllda med vapenbrak. Hvilken lång och stormig växtperiod före blomningens ögonblick! Få länder, om ens något, i Europa njuta nu i så rikt mått som Sverige en allsidig utveckling. Ingen garanterar det släkte, som nu är, den eviga freden. Men det vissa är, att hvarje vinning för vetenskapen ingår som ett varaktigt arf för folkens framtid.

*

Mina Herrar! Jag vill icke dölja, att ju läseåret ingår med några bekymmer för den ostörda gången af våra gemensamma arbeten. Krigets omsorger hafva fördröjt afgörandet af en del universitetsärenden. De afbrott i föreläsningarna, som förliden vårtermin voro en följd af universitetslärares medverkan i landtdagens arbeten, äro ock att förvänta under nu ingående hösttermin. Särskildt har den juridiska fakulteten strängt tagits i anspråk för dessa medborgerliga värf, och vi uppskatta till fullo den pligtkänsla, hvarmed denna och öfriga fakulteters landtdagsmän velat egna de få stunder landtdagen lämnar dem öfriga åt deras kall som lärare.

Teologiska fakulteten, som redan förut saknat en ordinarie lärare i den praktiska teologin, ser nu äfven

lärostolen i exegetik beröfvad dess målsman och nödgas för båda dessa viktiga läroämnen anlita yngre krafter. Under vårterminen blefvo professionerna i dogmatik och moral, i geologi och mineralogi samt i matematik ordinariter besatta, hvaremot fem ordinarie och tre extraordinarie professioner äro vakanta. Den betänkliga brist på yngre lärarekrafter, som tidtals förlamat undervisningens gång och fördröjt lediga platsers fyllande, har föranledt en petition vid landtdagen, i syfte att afhjälpa denna brist, och vi kunna endast önska, att regering och ständer, som städse egnat universitetet en välvillig omvårdnad, måtte finna utvägar att varaktigt fästa vid detta läroverk de bästa vetenskapliga förmågor landet kan erbjuda.

Jag har den lyckan att kunna vitsorda den studerande ungdomens goda sedliga förhållande under vårterminen. Det skulle icke ha varit dess fel, att undervisningen under samma tid lämnat åtskilligt öfrigt att önska, därest icke beklagansvärda inre strider upptagit tid och tankar, som bättre skulle ha användts på allvarliga studier.

Vi, som nyligen bevittnat det starka, endräktiga sambandet inom Upsala studentkår, kunna icke utan smärta se finske studenter, söner af det enda och odelbara fäderneslandet, söndra sig i oftast gagnlösa opinionsstrider, som förbittra sinnena och splittra krafterna. Det är sant, att Sverige aldrig har sönderslitits af språkstrider och att den historiska traditionen där längesedan utplånat den forna bittra fejden mellan olika stamfolk. Men brytningen mellan olika samhällsklasser har i detta land varit skarpare än hos oss, ja, än i dag utgör kampen om massornas rätt och makt tidens röda tråd i Sveriges politiska utveckling. Riksdagarna uppröras af denna fortgående kamp och äro dess rätta valplats, men universiteterna stå, i

sitt och landets intresse, utom densamma. Hos oss gäller striden i första rummet en bildningsfråga, i andra rummet en maktfråga, men äfven hos oss är dess rätta valplats landtdagen, icke universitetet. Om universitetet under förgångna decennier, då folkrepresentationen var stum, har oftare än det varit önskligt i sig burit brännpunkten för de opinioner som upprört landet, så finnes numera, när folkets röst talar, intet förnuftigt skäl för att universitetet skulle dragas bort från sitt höga kall i vetenskapens tjenst och inkastas uti partifejder. Det finns intet skäl för en ungdom, som är kallad att utbilda sig för medborgarens pligter, att i förtid ingripa uti desamma och taga initiativet till samhällsfrågornas lösning. Ingen förvägrar studenten att följa dessa frågor med den varma uppmärksamhet han är skyldig sitt fosterlands angelägenheter, men hvad man af honom begär, det är att han i dem intager lärjungens afvaktande ställning. Jag tänker så högt om studentens betydelsefulla kallelse såsom framtidens man, att jag tror mig icke förnärma honom, när jag säger, att han bör bida sin tid. Huru föga mognad han ännu besitter för allmänna frågor, bevisas af hans ofta sväfvande uppfattning om grundelementerna i ett fritt statsskick. Är han i majoriteten, anser han icke minoritetens åsikt förtjena något afseende, och är han i minoriteten, känner han sig frestad att göra uppror mot majoriteten. Detta, M. H., är icke någon god skola för blifvande medborgare, det är en uppfostran för anarkin, och beklagligen saknas för närvarande en lag, som i studentlifvets allmänna frågor skulle med säkerhet afgöra hvar majoriteten rätteligen är. Tills en sådan lag emanerar, måste vi söka rättsgrunden i bestående institutioner, huru bristfälliga än dessa må synas och verkligen äro, när det gäller dessa samma allmänna

frågor. Hvarken afdelningarna, eller delegationen för de studerandes ekonomiska angelägenheter fylla till alla delar behofvet af en självstyrelse, som inom bestämda gränser bör tillerkännas den studerande ungdomen. Men så länge vi ej äga någonting bättre och fullständigare, måste vi underordna oss den bristfälliga lagen, som dock alltid är bättre, än ingen lag alls.

Det säregna har inträffat under sistlidna vårtermin, att i en sådan allmän studentfråga tre afdelningar stannat mot tre. Vore detta en tillfällighet, skulle det föga betyda, men det är oss alla bekant, att språkfrågan delat den studerande ungdomen i två motsatta läger. Majoriteten i de tre norra afdelningarna erkänner icke majoriteten i de tre södra och tvärtom. Enligt landtdagsordningen förfaller en fråga, när två stånd i sina beslut stanna mot två. Men landtdagsordningen bereder i vissa fall en utväg att bringa olika meningar till ett gemensamt beslut, och en sådan utväg kunde väl finnas äfven för afdelningarna. Därtill fordras dock, att man anser endräkten i ett studentsamfund vara värd något tillmötesgående, och det är denna insikt som saknas.

För det nuvarande finska studentsamfundet — eller *studentkåren,* om man så vill, ehuru uttrycket tillsvidare saknar lagligt berättigande — återstå två alternativer att välja. *Antingen* skall man från båda sidor gå hvarandra ett steg till möte och därmed visa sig äga den moderation, det omdöme, som äro de första villkoren för hvarje självstyrelse och låta hoppas ett återställande af de rättigheter, som fråntogos studenterne 1871. *Eller* skall studentsamfundet förblifva, med ständigt vidgad klyfta, splittradt i två motsatta hälfter, hvilken splittring förr eller senare skall leda till en kris, som sätter universitetets välfärd på spel och otvifvelaktigt skall föranleda en

ytterligare inskränkning af studentens ännu bevarade, för honom så dyrbara frihet.

Jag lägger detta hvarje student på hjärtat. M. H., jag talar till eder som till tänkande unge män, hvilka älska sitt fosterland, älska detta universitet, som är för dyrbart för att skakas af stundens lidelser. Tron icke dem som säga eder, att hvarje tillmötesgående är en dagtingan med samvetet eller en uppoffring af öfvertygelsen. Lifvet är fullt af den enskildes medgifvanden för en allmän ordning. Vore det icke så, då skulle icke två personer kunna mötas, utan att stöta omkull hvarandra. Man kan böja sig för det allmännas högre rätt och dock stå rak för sin öfvertygelse, tilldess man funnit en bättre — ty perfektibla måste vi alla vara.

Jag råder eder, mina herrar studenter, att i frågor, som röra antingen hela studentsamfundet eller delar däraf, utan gensägelse underkasta eder afdelningarnas majoritet. Och jag råder denna majoritet att handla med moderation. Det är en känd erfarenhet, i maktfrågor icke mindre än i opinionsfrågor, att minoriteten merendels har framtiden för sig — det är att minoriteten i längden är den starkare och kan påräkna att blifva framtidens majoritet. Hvarför? Emedan den nuvarande majoriteten alltid är utsatt för frestelsen att missbruka sin makt och därmed komprometter sin framtid, medan den nuvarande minoriteten är tvungen att handla med moderation och därigenom går varsamt mot målet. Det är alltså en tvifvelaktig lycka att för ögonblicket hafva majoriteten för sig, och därför bör denna majoritet alltid handla så, som vore den i verkligheten en minoritet.

Använden, M. H., denna erfarenhet på dagens opinionsfrågor, och I skolen finna, att den besannar sig på ett öfverraskande sätt.

Att Finlands studenter, oaktadt deras nuvarande beklagliga söndring, dock *kunna* förena sig om ett gemensamt beslut och ett gemensamt fosterländskt mål, därom vittna på ett glädjande sätt deras etnografiska samlingar. Jag kan endast med uppriktiga loford erkänna den kärlek och den möda, hvarmed dessa samlingar blifvit med förenade krafter sammanbragta och ordnade, likasom jag är öfvertygad, att de bland talrika andra samhällsklasser skola verksamt bidraga till kännedomen om vårt folk. Det är bättre att dessa samlingar fortfarande vårdas och ökas, såsom ett godt föreningsband, af studenterne själfve, än att de införlifvas med universitetets samlingar, och jag tviflar icke, att ju ett understöd af allmänna medel kan erhållas, för att befria studenterne från de därmed förenade kostnader.

Såsom vi behöfva vårt folk och glädjas att se det ena dagen lefvande i dess ständer, andra dagen afbildadt i de etnografiska samlingarna, så må vi väl i ödmjukhet säga, att äfven folket behöfver oss — icke den ene eller andre ibland oss, ty ingen är oumbärlig — men sammanfattningen af oss, nuvarande lärare och studenter, hvilka förenade utgöra Finlands universitet. Ja, folket behöfver alla sina söner, det behöfver armar, hjärtan, insikter, ljus, kraft och mod, för att fylla sin uppgift och gå till möte de pröfningar, hvilka sannolikt ej skola uteblifva. Vi stå, efter några lyckliga år, ånyo vid randen af okända öden. Må Gud den Högste bevara vårt folk och gifva oss alla, äldre och yngre, en stark, redlig vilja, mycken kärlek, endräkt, kraft och vishet af höjden att tjena vårt land.

Jag förklarar härmed läseåret 1877—1878 öppnadt.

Den 19 Januari 1878.

Mina Herrar!

Efter den korta hvila, som varit egnad åt julens glada högtid, samlas vi här ånyo, för att fortsätta vårt verk. Må den ingående läseterminen blifva lyckosam, ostörd och rik på detta tysta, allvarliga, endräktiga arbete, som för folken och individerna framåt — rik på dessa föga bemärkta, men betydelsefulla framsteg, som öppna för ynglingen vetandets ändlösa rymder, föra mannens forskning allt längre däri och bära en ädel frukt för fosterlandet.

Mer än någonsin blir det vår pligt att fasthålla klara, bestämda mål och fullfölja dem med en manlig beslutsamhet, ty tiden är full af tvekan och oro. Det finns icke ett folk, det finns knappast en individ, som icke frågar sig själf hvad den närmaste framtiden månde bära uti sitt sköte och stannar villrådig om svaret. Oklarhet står skrifven på dagens änne, såsom på den långa, mörka och molndigra hösten närmast bakom oss — icke den vanliga ovissheten om kommande öden, utan en förkänsla af förändringar, som äro i annalkande och om hvilka ingen vet huruvida de böra hälsas med fruktan eller med hopp. Tillfälligheten af ett krig här, en ministerkris där, rubbningar i det allmänna välståndet

eller farhågor för nya förvecklingar, allt detta betyder mindre; det oklara i situationen och i sinnena har en djupare grund och ligger väsentligen i de sociala frågorna. Problemet att i mekanikens århundrade förena de växande materiella anspråken med de ideala behof, som i alla tidehvarf fordra sin rätt och i alla tidehvarf utgöra historiens innersta häfstänger, detta problem väntar ännu sin lösning och kan icke skjutas tillbaka. Rundtomkring oss bemöda sig å ena sidan tänkarne, å andra sidan de praktiske männen att finna en lösning; själfva samhällsreformerna bringas i system och underkastas vetenskapens lagar. Men emedan de flesta af dessa försök uppfattats ensidigt, hafva de utfallit otillfredsställande, och det system är ännu icke funnet, som skulle tillfredsställa alla behof. *Vår* ståndpunkt är gifven uti den stora strid mellan idealism och realism, som genomgår tiden. *Vi* äro andens folk, *vi* måste klart och bestämdt, utan tvekan och utan fruktan, stå för de andliga makternas rätt och försvara denna med en lifskraftig öfvertygelse, med arbete och med handling. *Vi* få icke dagtinga med materialismen — hvarken med makten eller med rikedomen, hvarken med ärelystnaden eller med njutningslystnaden, ja icke ens med nyttan. *Vi* kunna icke, utan att ringakta vår höga uppgift, sänka oss till det som man kallat brödstudier, hvilket är att göra vetenskapen till en tjenstepiga åt alla tänkbara ändamål. Hvilket praktiskt mål vi än må hafva i sikte, och huru ringa den tid må vara, som de fleste bland oss kunna ostördt egna åt universitetsstudierna, så måste vi dock alla älska vetenskapen för hennes egen skull och bevisa henne vår kärlek därmed att vi aldrig upphöra att studera, att lära, att utbilda vår ande, så länge vi vandra

på jordens yta — ja bortom detta lif, ty den forskande andens värld är oändlig.

Om vi, som fått det ansvarsfulla förtroendet att vårda landets högsta kultur, skulle svika vår uppgift och ställa andra eller enskilda syften framför den mission som är oss förelagd, så skulle väl icke de mäktiga hjärtslag stanna, som sätta intelligensens pulsar i rörelse, ty vi äro individer — andra och värdigare skulle engång träda i vårt ställe — men denna hjärtverksamhet skulle i vårt land retarderas, den skulle för en tid klappa med mattare slag, och i samhällskroppen skulle inträda en kyla i de periferiska delarna. Detta är icke en hypotes, det är en erfarenhet, ty i verkligheten har universitetet tillförene visat perioder af kraftigt lif och andra perioder af afmattning. Orsakerna ha varit flera, och vi få icke förbise hvad tidtals framstående höga intelligenser verkat för en rikare utveckling vid detta läroverk. Men betrakta vi dessa fattigare perioder i universitetets historia, så finna vi alltid det mer eller mindre framträdande inflytandet af en tidsåsikt, som ställt vetenskapen antingen under eller öfver samhällsbehofven. Båda dessa ställningar äro falska. Huru stark än realismens fordran må framträda att göra vetenskapen till en tjenarinna åt nyttan — *vi* måste alltid vidhålla universitetets främsta uppgift att befordra speciellt vetande och allmän kultur för deras egen skull, såsom ändamål i sig själfva. Men vi måste vara betänkte på att göra detta vetande, denna kultur lifskraftiga och fruktbärande, på det att därur må själfmant utvecklas de praktiska resultater, dem fosterlandet och samhället hafva rätt att af universitetet förvänta.

Tiden har utdömt det bokvett, hvilket man fordom brukade uppställa som motsats mot folkvett. Lärdom i

den forna betydelsen af ett dödt vetande, som står fullkomligt oberördt af sin omgifning och utan att på den utöfva något inflytande, försvinner mer och mer från centralhärdarna för vetenskapen, där tankeutbytet blifvit allmännare, och återfinnes snart endast i de slutna eller aflägsna studerkamrar, till hvilka ingen uppfriskande fläkt inträngt från den omgifvande världen. I detta afseende har vetenskapens — och särskildt naturvetenskapens — *nytta,* hvilken på sin tid uppställdes såsom vetandets ändamål, medfört en hälsosam reaktion. *Carl von Linné,* hvars hundraåriga jubelminne Sverige firat och Finland med hög aktning ihågkommit för få dagar sedan, betraktades i främsta rummet som en nyttig vetenskapsman och underlät sällan själf att i sina arbeten anvisa *usus practicus* af en växt för läkedom eller för ekonomin. Ett sekel senare har man förgätit dessa välmenta anvisningar, medan den store naturforskarens snille finner sitt fulla, förtjenta erkännande, icke för nyttan af hans forskningar, utan för deras vetenskapliga värde. Berzelii upptäckter i kemin ha utan tvifvel varit af det största inflytande på en mängd industrigrenar, likasom Hällströms beräkningar öfver Finlands klimat och den äldre Nordenskiölds geologiska forskningar funnit en tillämpning på jordbruket eller i bergsbruket, men deras bestående värde faller inom vetenskapens område. När engång naturvetenskaperna kommit i en närmare beröring med lifvet och ur sig utvecklat praktiska resultater, tvungos de filosofiska, historiska och filologiska doktrinerna att likaledes söka en tillämpning, utan att därmed förneka deras ändamål i sig själfva. Ur Hassels klassiska latinskola uppväxte mannen med romarekraften, Porthan, och hvad allt har icke utvecklat sig ur hans afhandling om den finska poesin eller ur hans lärda

kommentarier till Juustens biskopskrönika! Man kan tillägga om specialfakulteterna, att först sedan teologin fick kritik, först sedan medicinen blef erfarenhetsrön och lagfarenheten sökte sin kärna i den nuvarande samhällsutvecklingen — först då blefvo dessa doktriner upphöjda till vetenskap och fingo, som sådan, en berättigad plats i den fria forskningen. Alltså: icke öfver, icke under, men inom samhällsbehofven står den friborna vetenskapen såsom en ljusbringarinna för folken, och universitetets ändamål är, i få ord, att bibringa *ett självständigt, och därför fritt, men tillika ett lifskraftigt, och därför produktivt vetande.*

I vår tid, där realismen är förherskande, är det med ett egendomligt, varmt mänskligt intresse vi återupplifvat minnet af seklets störste politiske idealist, *Alexander I.* Vetenskapen och fosterlandet hafva båda känt det såsom en kär pligt att egna en hågkomst åt hundrade årsdagen af denne monarks födelse, och vi måste endast beklaga, att festdagens nära sammanfallande med julhögtiden icke tillåtit ett allmännare deltagande i denna gärd åt en högsinnad historisk personlighets minne. Jag har i festprogrammet betecknat Alexander I:s framträdande i Finlands historia såsom providentiellt, och jag är måhända, ur vetenskapens synpunkt, skyldig att förtydliga en sådan uppfattning. Det providentiella i historien är ingenting annat än det förnuftiga i verkligheten, och utan att söka ett förnuftigt samband i världshändelserna, vore historien ingenting annat än krönikan öfver en rad af tillfälligheter. Vetenskapen öfverensstämmer med religionen i att utmönstra slumpen. Om redan meteorologin börjar att ana bestämda lagar för den skenbart mest nyckfulla af alla företeelser — om redan statistiken med sina nakna siffror bevisar oss, att

den skenbart tillfälliga detaljen lyder obevekliga lagar, huru mycket mer måste icke folkens och mänsklighetens utveckling i dess helhet leda till samma bevis? Icke med orätt har historien blifvit kallad en Guds dom, det är: resultatet af en mänskligheten omfattande lag, och huru man än betraktar denna lag, stannar man dock ytterst vid lagstiftaren. Har alltså äfven vårt folks utveckling lydt samma allmänna lag, så återstår för häfden att uppvisa kedjans länkar och afkläda hvarje viktigare tilldragelse skenet af slump.

För Finland afslutade året 1809 en förgången utvecklingsperiod och började en ny. Alexander I:s regering har, såsom all början, sin rätta förklaring i efterföljande tidsåldrar, och hvem ville förneka, att hans verk, och det dåvarande finska folkets verk, prisar sin mästare? Ofullkomligt, såsom allt människoverk, och behöfvande mansåldrar för att mogna, har detta verk dock visat sig äga förmågan att vidare utvecklas, och samma skickelse, som lät Alexander I bestiga tronen vid seklets början, förunnade Finland vid seklets midt, när folket begynte klarare uppfatta sin ställning, *Alexander II* — två höga namn, hvilka häfden en dag skall sammanställa såsom grundläggaren och fullbordaren af den konstitutionella finska staten, den förutseende reorganisatorn och den kärleksfulle beskyddaren af Alexanders-universitetet — med den åtskillnad likväl, att Alexander II hade ingen fientlig tradition att besegra, ingen våldsam omstörtning att godtgöra, utan förunnats att af fritt initiativ vidare utveckla sin företrädares verk.

*

Medan H. M. Kejsaren och universitetets höge kansler med Rysslands härar kämpat för de förtryckta folkens

frihet söderom Donau — medan så månge tappre landsmän segrat och blödt vid Balkan för samma mänskliga rätt och medan landets ständer beslutat de viktigaste samhällsreformer — har universitetet, som icke *gör* historia, men som *antecknar* den, trädt åt sidan för dagens tilldragelser och arbetat i skuggan. Universitetet kan icke begära en lyckligare lott, än att sålunda få obemärkt arbeta för sitt kall och synas endast genom sina utgifna skrifter, sina afslutade lärokurser — framför allt genom de medborgare det utsänder från sina lärosalar. Jag vågar dock, i dess intresse, tillägga ett hopp, att framtida reformperioder må mindre störande inverka på undervisningens regelbundna gång — eller hellre, att universitetet må vara nog rikt på lärareförmågor, för att utan alltför kännbar afsaknad kunna uppfylla andra, utom dess egentliga verkningssfär liggande medborgerliga pligter.

I detta afseende återstår åtskilligt att önska. Omsättningen af lärarekrafter är vid detta läroverk, jämfördt med andra dylika, alltför stark, för att kunna kallas normal. Medan till exempel förlidet år vid Upsala universitet bland hundratjuguen lärare och tjenstemän elfva och i Lund sju af sjuttiofem hunnit öfver emeritiåldern, räknade det finska universitetet samma år bland sextioen lärare och tjenstemän endast sin vicekansler och en vid dess magnetiska observatorium anställd veteran öfver sextio års ålder. Förhållandet förklaras af den jämförelsevis mera tryggade ställning den finska staten med en upplyst omsorg beredt universitetets emeriti. Betänkligare är, att yngre lärarekrafter icke alltid stå tillreds att ersätta de förbrukade och afgående äldre. Icke få lärareplatser stå flera år lediga, och det är icke alltid lätt att finna vikarier för tillfälliga ledig-

heter. Huru förklara denna ringa täflan om en ställning, hvilken väl borde anses såsom en afundsvärd förtroendepost — ett det värdigaste, lyckligaste fält för en mans verksamhet? Har universitetet förlorat sin ansedda plats i det allmänna tänkesättet? Har det blifvit bundet af nya och inskränkande lagar, som fjättra dess verksamhet, eller har det själf, såsom fordom någongång skett, med afvoghet stött ifrån sig eminenta förmågor, hvilka där sökt en anställning? Intet af allt detta. Landets högskola intager, som förr, en aktad ställning och har, kanske oftare än önskvärdt, den äran att afstå kapaciteter åt andra betydelsefulla platser i samhället; dess lagar torde i vissa delar behöfva reform, men bära i sin helhet en upphöjd prägel af frihet och självstyrelse, som icke förunnats alla länders högskolor. Då veterligen icke heller universitetets styrelse eller dess konsistorium visat någon fruktan att fördunklas af nya och eminenta förmågor, måste förklaringen af de vakanta lärareplatserna sökas på annat håll. För min del tvekar jag icke att söka densamma dels i de yngre lärarnes prekära ställning vid universitetet och dels i den förutnämnda motsatsen mellan tidens materiella anspråk och de ideala behofven. Finlands sånggudinnor äro rika i förhållande till vårt lands tillgångar, men deras tjenare kämpa för existensen. Det är visserligen bättre så, än om vetenskapen vore fattig och dess målsmän slumrade på sina lagrar — och ur denna synpunkt har konsistorium vid senaste löneförbättring föreslagit det minsta möjliga samt erhållit något litet därunder. Det finns heller ingen som klagar däröfver, att tidens och ortens behof ha tillvuxit snabbare, än statens, i jämförelse med forna tider, frikostiga anslag. Universitetsläraren uppskattar den äran att stå i upplysningens främsta led för

högt, för att han skulle mäkla med dagens bekymmer; han betraktar sig som ett gammalt garde, hvilket icke strider för solden. Men för studiernas framgång vore det kanske lyckligare, om han kunde mera odeladt egna sig åt sin vetenskap och någon gång bispringa den talrika, medellösa ungdom, som beständigt omgifver honom, äfven med annat än sina platoniska råd. För fästandet af landets bästa förmågor vid detta läroverk vore det önskvärdt, att en förbindelse med Muserna icke betraktades som ett mindre förmånligt parti, i jämförelse med andra — och den oftast skuldsatte unge vetenskapsmannen skulle lugnare, trognare, mera hängifvet egna sig åt Apollos tjenst, om ej Erinnyerna i skepnad af fordringsägare hvarje ögonblick hotade att taga lyran i utmätning.

Årets sista dagar beröfvade universitetet och dess juridiska fakultet en högt aktad och saknad lärare, kallad till viktiga värf i statens tjenst och följd af våra välönskningar. Vi skatta oss lycklige att icke af samma skäl nödgas sakna den vördade styresman, som med en lång och förtrogen erfarenhet af läroverkets alla detaljer ännu velat förunna detsamma sin upplysta omvårdnad.

Universitetet har inträdt i det femtionde året af sin föryngrade verksamhet i landets nya hufvudstad. Generationerna växla, men universitetets upphöjda mål har förblifvit detsamma. Från denna plats har månget sant, månget allvarligt, ofta uppmuntrande, stundom också bestraffande ord blifvit taladt till Finlands studenter. Äfven jag är lycklig att här få, såsom mina företrädare, tala till eder, unge akademiske medborgare från alla delar af fäderneslandet. Och jag är dubbelt lycklig att kunna vitsorda edert förhållande under den nästföregående

läseterminen såsom värdigt finske studenter. Enstaka undantag hafva förekommit och kunna så mycket mindre räknas eder till last, då afdelningarna själfva bestraffat sina felande kamrater. I likhet med flera af mina företrädare, fäster jag en berättigad vikt vid denna afdelningarnas domsrätt öfver sina kamrater, likasom i allmänhet vid studentens själfstyrelse inom föreskrifna gränser. Alla lärarnes råd, och än mer alla polisåtgärder, äro vanmäktiga att upprätthålla god sed och god ordning hos den studerande ungdomen, därest icke studenterne själfve inom sina afdelningar vaka däröfver. Afdelningarna böra uppfatta sin jurisdiktion på en gång såsom en hederssak för dem själfva och såsom ett bevis på förtroende från universitetsstyrelsens sida. När afdelningen sitter till doms öfver en kamrat, är hon en jury, som efter moralisk öfvertygelse, icke på grund af en juridisk rättegångsordning, uttalar sitt skyldig eller icke skyldig öfver den tilltalade. Jag fäster eder uppmärksamhet vid de pligter, som åligga en jury med denna viktiga företrädesrätt framför andra domstolar. Där juryn är införd i det borgerliga samhället, svära dess medlemmar förut en ed att döma efter sitt samvete, och juryns dom måste utfalla enhällig. Af eder fordras ingen ed, icke ens enhällighet, endast majoritet. Så mycket mera samvetsgrant måste utslaget fällas. Jag förutsätter, att hvarje afdelningsmedlem vid sådana tillfällen söker att vinna en på skäl grundad öfvertygelse om det rätta. Tagen eder då till vara, att icke partiåsikter omedvetet inverka på eder uppfattning. — Men eder tillkommer icke allenast att uppträda som jury i disciplinära frågor, utan äfven att fungera som domstol — icke allenast att uttala skyldig eller icke skyldig, utan ock att bestämma straffets beskaffenhet, när juryns

utslag blir fällande. Jag behöfver knappt förutsätta, att I då skolen döma *för strängt,* ty en kamrat har alltid försvarare, man dömer honom ogärna, man är alltid böjd att se förmildrande omständigheter. Snarare kunnen I fela genom att döma honom *för mildt.* Jag beder eder då väl betänka eder pligt mot universitetets, afdelningens och hvarje students heder. I bören utgå från den grundsats, att individen måste böja sig för det allmänna, och att det rätta står öfver oss alla. En alltför mild bestraffning kan med skäl uppfattas såsom en kränkning af alla öfrige studenters rättskänsla och medborgerliga anseende.

Erfarenheten visar, att den sedliga rättskänslan inom afdelningarna icke alltid är lika kraftig. Det finns perioder af styrka, perioder af förslappning. En sådan förslappning har medverkat till afdelningarnas upphäfvande 1851, likasom förtroendet till en starkare rättskänsla har medverkat till afdelningarnas återupplifvande sexton år därefter. Det ligger därför stor vikt på att afdelningarnas majoritet är vaken och lifskraftig. Jag tillråder afdelningarna att icke med likgiltighet åse vare sig enskilde kamraters lättjefulla och oordentliga lefnadssätt, eller annan osed, som möjligen kan inrita sig bland flera af deras medlemmar. Det är väl om en afdelning tid efter annan ställer sådana kamrater inför sin domsrätt, äfven om straffet aflöper med en varning af kurator. Jag har känt afdelningar, och framstående afdelningar, som genom några års slapphet kommit därhän, att de på den oundvikliga räfstens dag funnit sig föranlåtne att relegera nära hvar tionde af sina kamrater, därför att desse vanhedrat dem med det uslaste lefnadssätt. Till nuvarande studenters heder måste jag anmärka, att sådant i våra dagar är hart när en omöjlighet. I sedernas

förädling, i fordran på ett värdigt uppförande i umgängeslifvet, har rättskänslans nivå betydligt stigit sedan några decennier. Det klingar numera nästan som en saga från vildmarkerna, att höra omtalas studenter som skråla på gatorna eller som blotta vapen emot en motståndare.

Med det måttligare och mera bildade umgängeslif, som numera bland studenterne förädlas af vetenskapliga, litterära eller musikaliska föredrag, följa dock några brister, och bland dem särskildt en, som jag ej får förtiga, nämligen frestelsen att lefva öfver sina tillgångar. Utan studentens eget förvållande har hans lif blifvit öfver höfvan dyrt; men på samma gång ha de forna enkla lefnadsvanorna som regel blifvit sällsyntare. Mången student blyges nu att i hufvudstaden föra det tarfliga lif, som hans föräldrar och syskon lefva i hemmet. Försakelsen finnes väl äfven nu i mången studentboning, men den ingår icke i tidens program. Och dock hur mången stor man, hur mången ädel och kraftfull karakter har icke utgått ur försakelsens skola!

Studenternes skuldsättning är för närvarande ganska betydlig och belöpte sig under året 1877 till något öfver 151,000 mark endast för de lån som rektor påtecknat för ograduerade. Antages ock, att en del utgör omsättningar af äldre lån, så torde detta afdrag uppvägas af andra skulder och rester, som icke kommit till rektors kunskap. Dividerad med antalet närvarande, utvisar denna summa, att i medeltal lånar hvarje ograduerad student inemot fyrahundra mark om året, oaktadt talrika stipendier, som nästan årligen ökas till antalet. Jag vet, att skuld ofta icke kan undvikas; men skuld kan ock göras utan nödtvång. Skuld är dock en boja, ej sällan för hela lifvet; skuld gör en ofri man, hvars handlingar icke bero af honom själf. Skuld är en frestelse att ringakta andras

rätt och egen framtid. Jag vet också, att studentens rättskänsla äfven i denna frestelse merendels håller profvet, men ibland eder finnas några, som taga en fordringsägares anspråk för lätt, och jag uppmanar kamraterne att äfven i detta afseende taga vara på universitetets heder.

Mina herrar studenter, det är icke min afsikt att hålla för eder en ganska ofruktbar föreläsning i privatekonomin, jag vill endast säga eder huru de män ha uppvuxit, hvilka blifvit sin vetenskaps prydnad, sina anhörigas stöd och sitt lands ära. De hafva gått in i studentlifvet med olika tillgångar, olika anlag och lefnadsförhållanden, men de hafva alla ställt arbetet högre än njutningen, målet högre än en tillfällig utmärkelse. Många bland dem hafva nödgats försaka ända till dagens bröd, för att kämpa sig fram, och de hafva hunnit sitt mål med en okuflig vilja, med en på engång stolt och ödmjuk självförsakelse. Jag säger icke att desse män varit fritagne från alla förvillelser, men de hafva gått i pröfningens skola, och det unga trädet är böjligt, det reser sig åter, när det står på en stark rot. Liknen desse män, och Gud skall välsigna eder redliga vilja.

Jag tackar studenterne för att landtdagsfrågorna blifvit i deras kretsar med lugn diskuterade och för att nästlidna hösttermin mindre än de föregående oroats af inbördes söndringar. Det är ännu för tidigt att kunna hoppas en utjämning af olika meningar i denna beständigt sjudande härd af ungdom, där de nye och oerfarne ständigt strömma in, men de som någonting lärt af erfarenheten ständigt gå undan. Den dag skall heller aldrig komma, när striderna taga slut, och jag önskar icke att så må ske, jag tror icke att viljestarke män

uppväxa från en alltför tam ungdom. Men den dag skall komma, och Gud gifve han redan vore förhanden, när man, äfven med studentens varma blod, kan böja sig för ett högre ändamål — när man, äfven med hans hängifna strid för det rätta, kan lära sig att respektera en annan uppfattning än sin egen. När den dagen kommer, då gifvas icke mera dödliga sår i meningarnas kamp, då blir striden ett lifselement, och efter en ärlig dust räcker man hvarandra handen som bröder.

Jag har förut uttalat ett erkännande af den berömliga endräkt, hvarmed studenterne sammanbragt sina etnografiska samlingar. Universitetets konsistorium har nu, genom beviljande för sin del af ett betydligt bidrag för utställandet i Paris af några bland samma samlingar, velat gifva dessa en förtjent uppmuntran.

Jag kan icke heller med tystnad förbigå en annan berömvärd lifsyttring ibland studenterne, nämligen deras folkskrifter och deras populära föredrag. Redan för mer än trettio år sedan begynte Savokarelska, Västfinska och Österbottniska afdelningarna utgifva folkskrifter, och dessa meddelanden hafva senare bland Nyländska och öfriga afdelningar antagit äfven det muntliga föredragets form. Det beror visserligen på *hvad* man meddelar folket och *huru* man meddelar det: jag anser icke det råd alldeles öfverflödigt, att väl betänka ett sådant föredrag och att, tilldess man själf vunnit någon erfarenhet, underställa det en äldre kamrats pröfning. Men syftet är fosterländskt, formen är praktisk. Talarekonsten är en makt öfverallt och särskildt i ett land med predikstolar, katedrar och ständermöten; men äfven den, som nöjer sig med ett ringare mått af denna höga gåfva, behöfver vid tusende tillfällen förmågan att kunna klart, sammanhängande och korrekt uttrycka sina tankar eller

reproducera sitt vetande. Jag lyckönskar studenterne så mycket mer till denna välbehöfliga öfning i det muntliga föredraget, då just denna det lefvande ordets mäktiga gåfva allt hårintills blifvit på ett oförklarligt sätt förbisedd i skolornas undervisning.

M. H. Den dessa dagar slutande landtdagen har, under mängden af viktiga värf, egnat en allvarlig uppmärksamhet åt såväl den högre som lägre folkundervisningen. Äfven om icke alla önskningar kunnat uppfyllas och alla behof tillfredsställas, är dock numera en bred väg af ljus öppnad för hela vårt folk. Jag anhåller att få betyga universitetets vördnad och erkänsla för allt hvad 1877 års ständer vist och kärleksfullt verkat för landets upplysning.

Ej utan en djup rörelse hälsar detta åt fredens ädlaste framsteg egnade läroverk den *värnepligt*, som numera skall kalla äfven dess unge studenter, om ock med lättad börda, under vapen för tronens och fäderneslandets försvar. Gifve Gud den högste, att denna manliga, denna medborgerliga pligt, hvilken äfven studenten måste betrakta såsom en rätt och en ära, icke må kännas för honom tung, icke verka störande för hans närmaste lefnadsmål, icke skörda för många offer bland denna blomma af landets ungdom. Jag hoppas, att icke så skall ske. Jag hoppas, att äfven studenten skall, under vapen för fosterlandet, med glädje känna sig vara man och medborgare, att hans kraft skall stärkas, hans håg lyftas, hans kärlek till fosterlandet antaga en mera praktisk form genom hans personliga medverkan och sålunda äfven hans studier vinna i intensitet. Också på forskningens fält behöfves ett okufligt mod. Blott den kraftiga viljan gör en kraftfull man, och så ljuda äfven till studenternes leder Fjalars hugstora ord: »spörj,

om de lärt att allt försaka, innan, som jag, de vant sig att allt förmå.»

Ja, mer än någonsin behöfva vi nu hämta styrka och mod för framtiden af Hans välsignelse, som allena råder öfver folkens öden, allena är vår kraft, vårt ljus och vår tillförsikt. Gud beskydde detta land och dess framtid, detta universitetet och dess ungdom. Må fäderneslandet alltid finna i denna ungdom sitt hopp och sin kraft.

Den 14 September 1878.

Mina Herrar!

Än en gång, och den sista, har jag den äran att i universitetets namn förklara ett läseår vara börjadt. Jag nedkallar öfver denna nya lärotid Guds välsignelse af höjden, frid på jorden och åt människorna god vilja. Jag inviger detta läseår till ett godt och fruktbärande arbete, till allvarliga studier, till en frimodig förtröstan, till rättskaffens strid för sanningen, till ädla segrar, till endräktig samverkan för det gemensamma målet: andens utbildning, fäderneslandets väl, universitetets heder. Med önskan att det började läseåret må blifva rikt på ett sådant utsäde och en sådan frukt, hälsar jag eder välkomna till nya arbeten.

Det finns i lifvet — och icke minst i det akademiska lifvet — så mycket sken, som säger sig vara verklighet, så mången tom fras, som säger sig vara sanningens ord. Men när man står vid gränsen af en bana och säger farväl åt en verksamhet som varit en dyrbar, då måste man framför allt vara uppriktig. Det är sant, att man måste glömma mycket, som icke är värdt att belasta människors minne, men både af det man glömt och af det man minns måste man hämta en lärdom. Om två veckor, den 1 Oktober, är det femtio år sedan universitetet

flyttade sin bostad från den förhärjade stranden af Aura och började en ny period af sin tillvaro här på dessa klippor vid Finska viken. Af dessa femtio år har jag på nära håll sett fyrtiofem. Må det därför tillåtas mig att med afskedets uppriktighet yttra några ord om denna förgångna tid, och jag vädjar till universitetets här närvarande vördade vicekansler, som bevittnat dessa tider ännu sex år längre än jag, för den händelse att jag skulle i ett eller annat ha misstagit mig.

Det är bekant, att universitetets oförväntade flyttning till Helsingfors, tillkännagifven den 21 Oktober 1827, framkallade öfverallt i landet bestörtning och ovisshet, för att ej säga fruktan. Dessa känslor voro de förherskande äfven bland universitetets egna medlemmar. Åbo var kärt och bekant, Helsingfors okändt och främmande. Åbo hade en ärorik tradition och en utpräglad folkkarakter; Helsingfors hade knappt någon annan tradition än 1742 och 1808, dess roll af hufvudstad var så ny, dess befolkning så blandad, att allt var i görningen. När universitetet hitkom med sina traditioner, sina seder och — hvarför dölja det? — sina oseder från Åbo, mötte det här en ny luft. Det hade haft bredvid sig och öfver sig kyrkan med hierarkin; det fick nu bredvid och öfver sig staten med byråkratin. Kyrkan hade uppfostrat sin dotter tarfligt, ja strängt, men kärleksfullt; staten gaf henne ett rikt utstyre, men hon kände sig nu vara guvernanten i huset. Uniformerna, militärparaderna, patrullerna, allt gjorde ett främmande intryck. Emellertid måste man inrätta sig så godt man förmådde, och man lärde sig snart att buga för byråkratin. Man hade lärt denna nödvändiga lefnadsregel redan i Åbo akademis konsistorium, rektorskansli och prokanslers kabinett, men det måste medgifvas, att konsten här uppnådde i början en förut

icke anad fullkomlighet. Universitetet uniformerades; det gick trögt, uniformerna gingo på lån och lyckades aldrig blifva populära bland ungdomen, med undantag af den enkla blå rocken, som endast behöft elghudsbältet, för att hafva någonting karolinskt. Militär och student betraktades som antipoder, och patrullerna fortforo länge att spela en betydande roll i universitetets disciplinära annaler. Studentens seder voro icke alltid de bästa; man drack mycket, slogs mycket, och ett finare umgängeslif stämplades af flertalet med förakt. Studenten stod ensam och bortkommen i denna främmande omgifning; hälften arbetade med myrans finska ihärdighet, andra hälften njöt af lifvet. Det är anmärkningsvärdt, att under ett samlif, som led af så mycken råhet, utvecklades en stark viljekraft och fasta karakterer. Måhända gick en fjärdedel af den tidens studerande ungdom förlorad på ett eller annat sätt för sin egen framtid och fäderneslandet; men bland återstoden uppväxte de män, som under en senare period stridt i nationens främsta led. Deras väg gick fram ur strängt arbete och enkla lefnadsvanor. Det var den lyckliga sidan af en tid, som i öfrigt visade skarpa skuggor. Lifvet hade få förädlande njutningar, men också få anspråk, få behof, och med tvåhundra mark i vårt nu gällande mynt var studentens termin i regeln försörjd.

Studierna och det vetenskapliga lifvet visade tidtals en intensitet, som förklaras däraf, att vetenskapen arbetade ostörd af nationella och politiska frågor. Lärare med europeiskt rykte, såsom Hällström, Argelander, Pehr Adolf von Bonsdorff, samlade kring sig en talrik och lifvad åhörarekrets. Kemins och fysikens auditorium var ständigt öfverfylldt. Sahlbergs exkursioner i botanik och entomologi voro populära. Andre lärare, begåfvade med snillets eller hjärtats hänförelse, såsom Nordström, Ilmoni, Sundvall

och Laurell, åhördes med odeladt intresse, och deras föredrag antecknades flitigt. Det rymliga filosofiska auditorium var ända till bräddarna fylldt, när Linsén med hänförelse tolkade Horatius, och Sjöström berömde sig af att hafva utdelat nästan lika många laudaturer i grekiskan, som hela den öfriga filosofiska fakulteten i sina läroämnen. Ännu 1840 voro laudaturerna i grekiskan fyrtiosju till antalet.

Universitetet kände då ingen språkfråga, ty med undantag af samme Sjöströms originella öfversättningar af Theokritos och Anakreon till svenskan — med undantag af Alexander Ingmans första blyga försök att återgifva Homerus på finsk hexameter — var latinet enväldigt rådande vid de akademiska festerna, disputationsakterna och stipendiatteserna. Dock klagades redan då, att Roms stjärna var i sin nedgång, afdelningarnas enskilda disputationsöfningar blefvo allt glesare besökta, oftanämnde professor Sjöström befanns vara den ende som dåmera kunde Sjögrens lexikon utantill.

För öfrigt var 1830-talet Runebergs, Nervanders, Snellmans glänsande ungomsbana, och såsom karakteristiskt för tiden må tilläggas: äfven Clas Albert Tulindbergs. Det inflytande de tre förstnämnde utöfvade på sin omgifning var icke ringa. Gentemot den sjunkande, men ännu öfvermäktiga lärda traditionen från Åbo, gentemot tidens akademiska byråkrati, gentemot former och fraser, som öfverlefvat sin tid, stodo desse tre unge män, fulle af mod, kanske någongång öfvermod, såsom härolder för en annan tid, hvilken grydde vid horisontens rand med en annan, friare uppfattning af vetenskapens mål och folkens bestämmelse. Alla tre tillhörde oppositionen, alla tre fingo erfara det rådande systemets hämnande ogunst. Homers lärjunge, Voltas lärjunge, Hegels lärjunge —

skalden, statsmannen och filosofen — ty Nervander var lika afgjordt född till statsman, som till naturforskare — alla tre voro bestämde att en dag gå med seger ur striden. I tidens ofta kännbara tomhet och tröttande formväsende voro de ljuspunkterna, och till dem slöt sig en fjärde skarp tänkare — alltför skarp för att då ännu vinna allmännare sympatier, dem han först mot slutet af sin akademiska bana lyckades tillkämpa sig: Johan Jakob Nordström. Desse fyra män, tid efter annan understödde af en fraktion bland de äldre, såsom Johan Jakob Tengström, Linsén och von Bonsdorff, vågade hvad få den tiden vågade: tänka högt, och de befunnos ohållbare. Åbotraditionen försvarade sig mot den början de Helsingforstraditionen och stod, historiskt taladt, uti sin goda rätt. Den gamla formen kämpade för det rätta efter sin öfvertygelse. Alla öfvergångsskiften kosta strid, och hvarje seger köpes med offer; det är icke lyckligt för nya idéer att vinna lättköpta segrar. Här förvirrades likväl striden af främmande makters inblandning, hvilka den gamla tidens män, som trodde sig försvara bestående ordning, kallade till sin hjälp, och det varade långt inpå 1850-talet, innan de nya idéerna planterade sin segrande fana på universitetets murar.

Hvari bestod då denna äldre uppfattning, hvilken vi kunna kalla Åbotraditionen, och denna nyare, som utbildat sig vid universitetet i Helsingfors?

Båda sammanhängde med tidehvarfvets. Åbotraditionen hade en reaktionär färg, som härstammade dels från Gustaf IV Adolf, dels från 1809, dels från den europeiska reaktionen efter 1815 och bestod i en obetingad underkastelse under auktoriteten, vare sig den politiska, den religiösa eller den sociala. Men Åbotraditionen hade äfven en vetenskapligt konservativ tendens,

som rotade sig i sekelgamla åskådningssätt och bestod i en nästan lika obetingad hyllning af systemet, undervisningsmetoden, det lärda språket och en därmed sammanhängande uppfattning af lärdomen såsom ett slutet Isistempel, afstängdt för de oinvigde och utan beröring med lifvets praktiska frågor. Det är sant, att tidens framsteg, framförallt naturvetenskaperna, redan gjort betydande luckor i denna tradition; men under det att auktoritetens ofelbarhet afspeglade sig i universitetets statuter af 1828, afspeglade sig den traditionella vetenskapliga uppfattningen icke mindre omisskänneligt i hela den då gällande undervisningen både vid universitetet och elementarläroverken, hvilkas organisation ännu kvarstod på det Gezeliska tidehvarfvets antikverade ståndpunkt.

Mot dessa åsikter uppträdde nu i Helsingfors en friare uppfattning af alla dessa lifvets och tankens frågor. Det yngre släktet kände sig, under nya förhållanden, under den tätare beröringen med Europa och Sverige efter 1830, under inverkan af det konstitutionella statsskicket i andra länder och af den Hegelska filosofin, mera frigjordt från traditionens band; auktoriteten begynte förlora den nimbus af gudomligt ursprung, som härtills omgifvit densamma, och med auktoriteten förlorade systemet sin allmakt. De nya tendenserna uppträdde i början negativa och kritiska; de understöddes af mäktiga religiösa rörelser, de stodo i samband med sociala idéer, vetenskapliga, litterära omhvälfningar i Tyskland och Sverige: man studerade å ena sidan Oken, å andra sidan Thorild. I allt detta var ännu mycket famlande, och, som vanligt i öfvergångstider, var endast ett klart: det att tiden vuxit ut ur sin gamla tröja. Då inträffade universitetets jubelfest 1840, som i månget hänseende blef en vändpunkt.

Jag har anmärkt, att studierna drogo fördel af bristen på allmänna frågor af högre intresse, som afledde uppmärksamheten. Om studenten slogs på gatorna för att han icke fann bättre valplatser — om han lättsinnigt ofredade kyrkor, framropade brudar, samlade sig till otillåtna möten, eller tillät sig en och annan demonstration emot misshagelige professorer, så betydde allt detta knappt mer än ett stoj, som saknade värdigare föremål för den ungdomliga hänförelsen. De viktigaste frågor som diskuterades voro opposition mot rektor, eller två afdelningars klyfning emot deras vilja, eller den viktiga frågan om man fick eller icke fick fira en majfest. Då framträdde Kalevala 1835, så tyst, så oförväntad, att världen begapade med förundran denna egendomliga litterära företeelse. Lika obemärkt hade några doktorer och magistrar stiftat Finska litteratursällskapet 1831. Det fanns entusiaster, som trodde sig i dessa bäckar se början till en flod, men flertalet förblef likgiltigt, många tviflade. Vid jubelfesten samlades nu blomman af landets bildning: allt syntes oförändradt, det var den forna lärda ståten, en fullständig solenn parad, latinet behöll sitt ålderdomliga högsäte, man hörde dock svenska, man hörde ryska tal; om finskan blef ingen fråga. Men i festens lifvade möten, där äfven mången främling kom att hälsa Finlands kultur, låg någonting väckande. Cygnæus hade året förut gifvit uppslaget till en Porthansfest; man hade talat om svärmaren Arwidsson, nu företog sig ungdomen att bära Franzén på sina armar och efter Franzén Lönnrot. Det uppstod en förut okänd värme i månget ungt hjärta, men den utstrålade åt flera håll, likasom sökande målet. Vid början af 1840-talet svärmade man vid universitetet för konst och litteratur; än sjöngs Runeberg, än Almqvist, än applåderades tyska

operan, än subskriberades för skulptur i gips. Vid denna tid blef Cygnæus härföraren, och hans ord bröt isar. Promotionerna ha i vårt land haft en nästan historisk betydelse: de ha varit olympiader, efter hvilka man kunnat mäta tidsandens gång framåt. 1844 års promotion blef märkelig därför, att man då för första gången förnam det tama rytandet af ett ungt lejon, som döptes till fennomani. 1845 gick Castrén ut att söka det finska folkets vagga, och under intrycken af 1847 års promotion skref Runeberg *Vårt land.* Den 13 Maj 1848 blef epokgörande. Det var då Finlands fana för första gången svajade på majfältet vid Gumtäkt. Det var då Vårt land för första gången sjöngs med Pacii högstämda toner kring denna fana och invigdes för alla tider till folksång. Det var då Cygnæus i den nedgående solens strålar höll det skönaste tal om Finland, som någonsin förherrligat fosterlandskärleken — detta tal, som var hans lifs höjdpunkt och i hvilket hans dittills starka stämma bröts — men efter detta tal, denna sång och denna fanas fläktar var universitetet och, hvad mer är, det finska folkmedvetandet, invigdt åt fosterlandet. Samma år framträdde första delen af Fänrik Ståls sägner.

Jag stannar vid denna tidpunkt, när en hög idé ännu i sin ungdoms friskhet och oskuld genomträngde universitetet och folket — den sköna tid, när ingen fientlig demon ännu söndrat bröder från bröder, när man, utan att tänka på skilda språk eller skilda partisyften, kunde med odelade hjärtan sluta sig tillsamman omkring det gemensamma målet för alla sträfvanden, det gemensamma svaret på alla lifsfrågor, det höga, ädla, allt lifvande och allt lyftande ordet, Stenbäcks ord, Runebergs ord, Cygnæi ord — *vårt finska fosterland.* Måhända synes mig denna tid så skön därför att den glänser ur minnet bortom

trettio vintrars snö. Söndringens dagar måste ju komma, ingenting stort har någonsin framgått ur folkens sköte utan födslosmärtor, och vi måste ju tro, att ur skuggorna af den nuvarande, ofta smärtsamma brytningsperioden en ännu skönare dag skall gry för det land, som alltid måste hafva framtid, så länge det äger kärlek.

Det jag här ville framhålla, utan fruktan att jäfvas af vetenskapen, det är, att *ingen stor omhvälfning har frambragts af vetandet ensamt, tänkandet ensamt, utan medverkan af de idéer, som hafva sin upprinnelse i de inre regioner af mänskligheten*, där skillnaden mellan lärd och olärd försvinner och blott den mänskliga grunden står kvar. Vetenskapernas uppblomstring vid den nya historiens början hade icke ensam för sig förmått omskapa världen, om icke reformationens andliga väckelser kommit därtill. Initiativet utgår ytterst från känslans världar, och tanken sofrar, tanken fullbordar verket. När 1852 års statuter förbisågo denna sanning och ville ersätta en nationell indelning af studenterne med en vetenskaplig, konstruerades ett verk i luften.

Man gjorde orätt uti att uppskatta den vetenskapliga tradition, som universitetet medförde från Åbo, för lågt: jag har antydt att den stod på en höjd, som universitetet i våra dagar icke har lätt att uppnå. Men det som den äldre traditionen saknade, det var lyftningen af en stor, allmän idé, som gjorde den fruktbärande, och detta var grundorsaken hvarför den icke, med all sin lärdom, förmådde verka utåt och afkasta bojorna. Af samma skäl, därför att universitetets ungdom saknade en sådan idé, förlöpte den sig i onyttigt stoj eller famlade på sidan efter oklara mål. Det behöfdes en sådan kris, som skilsmässan från Sverige, för att det finska folket skulle kastas tillbaka på sig själf, och det behöfdes en sådan

kris, som Åbo brand och flyttningen till Helsingfors, för att universitetet skulle lösgöras från traditionens hämmande band och blifva mottagligt för nya idéer. Att sådana, efter något tvekande, kommo och buro frukt, det var universitetets vinning af flyttningen hit, och i denna mening kan man säga, att Åbo akademis trogna och sekelgamla utsäde först i Helsingfors burit sin rätta blomma och frukt: det äfven i de vetenskapliga studierna medvetna gemensamma folket, gemensamma fosterlandet. I enheten af detta nationella medvetande ligger universitetets och landets framtid, och därför kan jag icke finna ett ord nog skarpt för den förmätna och ohistoriska uppfattning, som i detta land eller vid detta universitet tänker sig två fädernebygder eller två folk.

Hvilken mäktig impuls universitetet erhållit genom de på 1840-talet framträdande nationella idéernas makt, det visade sig snart uti alla riktningar. Först störtades lärdomens månghundraåriga herskarinna, latinet, ifrån sin tron, och störtades så djupt, att det i dag behöfver en ny upprättelse, ett berättigadt erkännande af den gamla romarekraft, som dock bor däri. Sedan intog svenska språket dess plats och brottas nu med den europeiska kulturens yngsta dotter, det finska språkidiomet. Jag talar icke om de öfriga språken; vi veta att de utgöra våra skolors förtviflan. Den vetenskapliga forskningen har i alla riktningar antagit en rationellare och tidsenligare metod; Finska vetenskapssocietetens förhandlingar bära i yttre och inre måtto spåren däraf. Sedan 1843 är hela elementarundervisningen omgjord och åter omgjord; men det mest direkta och slående bevis på den fosterländska idéns betydelsefulla ingripande i kulturverket är *folkskolan*. Om den preussiske skolmästaren vunnit segern vid Sadova, så har folksången Vårt land gjort folkskolan.

I fyra år var filosofin förvisad från universitetet, och när hon återkom, ledde hon sin målsman till styrelsens medelpunkt. Knappt hade finska språket förklarats omyndigt och nära nog stumt i pressen, innan det fick ordet i en professors kateder. Och medan man ännu darrade för censuren, utgick från universitetet det friaste medborgerliga ord som fosterlandskärleken talat till den då lefvande generationen, det långt förnimbara, det följdrika, det historiska ordet: *landtdag*.

M. H. Universitetet har upplefvat betydelsefulla skiften under dessa femtio år. Allmaktens arm har synbarligen vakat däröfver; två mäktige monarker, båda i sin ungdom kanslerer för denna högskola, hafva rikt utrustat universitetet med bildningsmedel — landets kärlek har oföränderligt, aldrig svikande, beständigt omhuldat det, följt det med sina välönskningar, deltagit i dess motgångar, fröjdats öfver dess framgångar, anförtrott åt detsamma blomman af sin ungdom och förväntat af det sitt ljus och sin framtid. Ett så dyrbart förtroende, så många och stora ynnestbevis pålägga universitetet ett högt ansvar. Vi stå här såsom på en upphöjd platå, synliga för hela landet, och detta land har rätt att i hvarje ögonblick fråga oss huru vi motsvara dess förtroende. Med undantag af landets högsta styrelse, står ingen på Finlands jord så dagligen inför landets domstol, som vi. Härtills har denna kritik följt universitetet med kärlekens hela förtroende, ja undseende. Själfva dess brister ha funnit försvarare, det har haft landet på sin sida i själfva sina felsteg, ty så stort har landets förtroende varit, att det beständigt identifierat universitetets sak med det sanna och rätta. Men ett landets skötebarn, såsom universitetet, kan genom själfva detta beständiga medhåll blifva förklemadt: det kan förledas att anse allt sitt görande eller

låtande upphöjdt öfver tadlet. Måhända skall en dag komma, när vi tagas ur denna villfarelse. Landet är icke mer det land, som för femtio år sedan nästan med knäppta händer lyssnade till visdomens ord från våra höjder. Landet har lärt mycket sedan femtio år, och kanske än mer sedan femton år; det mottager icke mera allt fagert sken eller alla retoriska fraser som redbart mynt. Om universitetet har glömt sin latin, så har landet i sin ordning lärt sig att läsa skrifvet och lärt sig att tänka. Detta skola vi lägga på minnet. Det är universitetets åra, men äfven dess ansvar, att det i landet har fått en domstol, som det icke haft förr.

Jag har sökt att med några ord teckna ett förgånget tidskifte med dess skuggor och dagrar. En teckning af nuvarande tidsmoment skulle icke heller erbjuda idel ljussidor. Ur det helas synpunkt ha vi gått framåt, och betydligt framåt, sedan femtio år. Universitetslifvet är förädladt, det är genomträngdt af en hög idé; vetenskapen har, så att säga, blifvit vetenskapligare, studierna mera omfattande, konst och litteratur ha blifvit hemmastadda vid universitetet, sederna ha mildrats; kvinnan, hvars framträdande i alla tider och hos alla folk betecknar ett framsteg i civilisation, har gjort sitt första blyga inträde i föreläsningssalarna och i matrikeln. Men i några afseenden utfaller en jämförelse med det förflutna mindre lycklig. Den forna blinda konservatismen hade en vacker och varm sida: vördnaden för det, som människor i alla tider böra hålla heligt och dyrbart: religionens sanningar, staten, representerad af dess öfverhufvud, samhällets fordran af självförsakelse, individens underordnande under det allmänna, kort sagdt, auktoriteten i dess berättigade och vackra betydelse. Jag tvekar, om vi i alla dessa afseenden kunna mäta oss med våra föregångare. Det

forna patriarkaliska förhållandet mellan lärare och lärjungar finns icke mer. Studiernas extensitet motsvaras icke alltid af deras intensitet; ynglingen kommer ofta trött från skolan, reflexionen är ofta brådmogen, fantasin öfverretad, viljan förslappad, den fysiska utvecklingen försummad, ynglingens kraftiga lust och lekar tidigt förvissnade. Allt detta hör till tidens kända klagomål, kanske stundom öfverdrifna, men förtjente att väl beaktas. Jag kan ej här dröja vid bristerna i universitetets organisation, i undervisningen och det akademiska lifvet; det må förlåtas mig, om jag ej vill sluta med skuggor. Lyckligtvis finnes för hvarje brist ett botemedel i den redliga viljan, det fortgående utvecklingsarbetet och i en öppen ställning till landets kritik. Mitt afskedsord till universitetet kan icke vara annat än: framåt, beständigt framåt för sanning och fosterland!

M. H. Jag nedlägger härmed det rektorsämbete, som blef mig anförtrodt den 15 September 1875, men hvilket jag, till följd af nödtvungen frånvaro på utrikes ort, i verkligheten förvaltat endast från den 1 Augusti 1876. Detta ämbete kommer nu att öfvertagas af utnämnde rektor, professoren i grekisk litteratur kansliradet J. J. W. Lagus, till hvilken ämbetsinsignierna öfverlämnas och som, i anseende till sin frånvaro i dag under en vetenskaplig resa på utrikes ort, kommer att vid återkomsten aflägga sin ed och installeras inför universitetets konsistorium. Under tillträdande rektors frånvaro intages hans plats af utnämnde prorektor, professoren i finska språket och litteraturen A. E. Ahlqvist.

Härmed nedlägger jag tillika, efter erhållet nådigt afsked, det lärareämbete, hvartill jag haft äran blifva utan ansökning kallad, först som extraordinarie professor

den 15 Mars 1854 och sedermera som ordinarie professor den 7 Maj 1863.

Jag känner icke någon större ära eller lycka i detta land för en ringa man, än att få tjena detta åldriga lärosäte, denna genom seklerna strömmande ljuskälla, från hvilken nu i tvåhundratrettioåtta år en välsignelsebringande kultur gått ut till det finska folkets hyddor. Att hafva fått verka där, att, om ock blott för det försvinnande korta momentet af föga mer än två år, hafva stått i dess främsta led, det måste uppfylla äfven den stoltaste med den ödmjuka känslan af egen ofullkomlighet. I den långa tidsföljden af universitetets illustre rektorer står jag såsom en af de ringaste i förmåga och lärdom, såsom den där af egen kraft har förmått intet; men Hans nåd, som är stark i de svage, har gifvit mig kraften, att jag dock nu kan öfverlämna detta stora och betydelsefulla läroverk orubbadt, blomstrande och fruktbärande i efterträdares händer, såsom jag emottagit det af mina företrädare. Honom allena, Allsmäktig Gud, som ledt det finska folkets väg från mörker till ljus, ske äran, såsom Hans allena är makten i tid och evighet.

Jag tackar universitetets högtärade vicekansler för den beständiga välvilja, hvarmed han under denna tid ledt universitetets angelägenheter och förunnat mig sina erfarna råd. Jag tackar universitetets samtlige lärare och tjenstemän, mina högtaktade medarbetare, för deras vänskapliga medverkan, som så verksamt bidragit att upprätthålla läroverket. Jag tackar Finlands studenter för deras goda förhållande, särskildt under det senaste läseåret. Jag har älskat dem, såsom landets hopp, jag har talat till dem med den uppriktighet som varit min pligt, och om icke alla nu förstå mig, skola de engång förstå mig som män. Jag tackar med rördt hjärta

universitetet och dess styrelse för att jag, under min ämbetstid, haft den lyckan att få tala till vårt folk, och till andra folk, i universitetets ärade namn — för att jag fått i dess namn förherrliga Johan Ludvig Runebergs minne vid hans graf och i denna festliga sal — för att jag fått med jubelkransen på Elias Lönnrots grånade hjässa inviga den fattiga, länge förgätna finska kojans söner till vetandets ljus och en stor framtid.

Sist och högst tackar jag Gud Allsmäktig för att han så nådeligen bevarat, hägnat och välsignat Finlands universitet under mitt ämbetes tid och under femtio års skiften; att han låtit det skåda krig och tvedräkt, eld och våda, hunger och farsoter, inre och yttre faror, mörka och klara tider, men dock behållit det upprätt orubbadt af alla stormar; att han låtit det se släkten af gamle och unge gå bort från dess salar, men dock alltid kallat nye arbetare i deras ställe med nya krafter, till en ny framtid och nya utvecklingsbanor. Han hägne det med sin nåd genom seklerna framåt till Finlands ära och Finlands ljus!

ÅRET 1827.

ÅRET 1827.

Inbjudningsskrift till filosofie magister- och doktors-promotionerna den 31 Maj 1877.

»Huru ofta — säger Geijer — synas ej människorna likasom hafva sammansvurit sig för att fasthålla tiden och, förvänjda genom ett förrädiskt lugn, trott sig kunna föreviga ett tillstånd som svarat mot ögonblickets önskningar! Förgäfves. Ett djup öppnar sig under deras fötter, en blixt kommer, man vet ej hvarifrån, tänder, man vet ej huru, och den fasta grunden, stödet för så många tusendes förhoppningar, är ett svallande, flammande haf, där mansåldrars arbeten störta öfver hvarandra. Hvar skola vi då söka det bestående, oförgängliga? Hvar, om icke i anden, meningen af det hela, det lefvande, odödliga i historien, som, just genom själfva förstörelsen, i allt renare och bestämdare former sig uppenbarar?»

Den nuvarande hotande världsställningen gifver oss en osökt anledning att ihågkomma dessa ord af en häfdatecknare, hvars genomträngande blick mätte tidernas djup och som, mer än de fleste dödlige, var mäktig att uppfatta det hela bland spillrorna. Stående vid början af en stormperiod, erinra vi oss andra sådana tidpunkter, när äfven vårt land känt sin fasta klippgrund vackla och när detta vårt universitet stått nära tillintetgjordt på askan af det förgångna.

Det är en sådan tidpunkt jag anhåller att här få återkalla i minnet. Jag återgår ett halft sekel i tiden, emedan den filosofiska fakulteten vid hvarje promotion alltsedan 1819 känt sig manad af vördnaden för fäder och föregångare att egna en hågkomst åt dem, hvilka femtio år förut mottagit vetenskapens utmärkelser. Och jag skådar icke tillbaka för att upplifva smärtande minnen eller afteckna ruiner, utan fastmer för att bland spillrorna söka detta stora hela, som icke förgås — händelsernas tanke, som hvarken elden förtär, kanonen dödar eller grafvarna uppsluka och som ej slocknar med bräckliga människolif. Den fördolda, ledande, sammanhållande handen, som tron omfattar och som vetenskapen beständigt söker i företeelsernas värld, framträder vanligen klarast i sitt verk att hopfoga spillror. »Lika litet i historien, som annorstädes, hör man gräset växa.» Naturforskaren sönderbryter ett mineral, för att utröna dess inre struktur. En organism, som mänskligheten, kan icke på samma sätt huggas i bitar. Men vid löffällningen blottas grenarnas samband med stammen: man igenkänner kronans arkitektur.

Låtom oss dröja vid året 1827.

En monografi öfver detta år kan förliknas vid torson af ett tidehvarf, en gestalt utan hufvud, armar och ben. Uthugget ur tidens kropp, har det, utom kalendern, hvarken en början eller ett slut. Det lefver af en rot som varit och kastar frön för en tid som kommer. Det erbjuder knappt en fullbordad stor tanke, knappt ett afslutadt historiskt faktum. Men hvar finnes i tiden någonting fullfärdigt, afslutadt i sig? Hvarje generation har rätt att betrakta den korta minuten för dess tillvaro som tidernas krona. *Quorum pars fuimus.* Mänskligheten, det är vi, och hvarje ögonblick är dess höjdpunkt.

Historien är lefvande och personlig, hon måste hafva en reflex i oss själfva. Utan denna reflex är den historiska läxan en pressad blomma, i hvilken lärjungen fåfängt söker ett lif som förgått.

Generationen af år 1827 hade genomlefvat långa och oerhörda omhvälfningar både på andens och de yttre världshändelsernas område. Inom det knappa tidsmåttet af mindre än fyra decennier hade största delen af det gamla Europa fallit i stycken och åter sammanfogats. Franska republiken hade framglänst och slocknat; Napoleon I:s universalvälde hade gått öfver folken och åter sammanstörtat; en sköka, benämnd förnuftet, hade inkräktat Guds tron, och när morgonen grydde, fanns hon ej mer. Naturvetenskaperna hade begynt omskapa världen och konsten försköna henne. Kanonernas dån och braket af ramlande välden hade gjort folken lomhörda. Tiden var öfvermätt, trött, i behof af hvila. Sex år efter Napoleons död kände man sig ännu som dagen efter en begrafning. Det förgångna var öfverväldigande, det kommande ofattligt.

Med tröttheten följde den politiska, sociala, religiösa reaktionen och fann i den sin förklaring. Längesedan begrafna tidsformer uppstodo och bemäktigade sig statsrodren, samhällslifvet, biktstolarna. Så mycket var förstördt, att man icke trodde sig kunna återställa för mycket. Metternichs statskonst hade gått till verket att rekonstruera Europa på Wienerkongressens grundvalar, likasom hade aldrig folkens röst ljudit i rådssalarna eller deras blod flutit i frihetsstriderna. Den heliga alliansen uppstod på en af den stora revolutionens grundtankar, broderskapet, men vände sig i sin tillämpning mot de två öfriga grundsatserna: friheten och jämlikheten. Furstekongresserna i Aachen, Laibach och Verona organi-

serade en statspolis, bragt i system, medan jesuiterne återkallades, inkvisitionen återinfördes och den tämda franska örnen matade sina återkomne markiser med en milliard. Man hade upplefvat så otroliga ting, att äfven det otroligaste, äfven försöket att tvinga tidens rullande hjul ett sekel tillbaka, icke mer syntes höra till omöjligheternas område. De för ögonblicket ledande männen uti Europas rådkamrar hade »ingenting lärt och ingenting glömt» — ord, som äro karakteristiska för alla reaktionsperioder.

Tolf år efter Napoleons fall fortfor detta Sisyfusarbete, gynnadt af folkens utmattning. Det oroliga Neapel tyglades, det motsträfviga Spanien lades ånyo under Ferdinand VII:s och inkvisitionens faderliga spira. Man jagade carbonari, men vädrade demagoger. Pressens rytande Minotaurus lades i nyttiga fjättrar, och den patriarkaliska styrelseformen måste vara höjd öfver allt olämpligt klander. Hade icke Wartburgs studenter uppbränt tidens sansade litteratur? Hade icke Louvel lönnmördat hertigen af Berry och Sand genomborrat August von Kotzebue?

Men under allt detta uppväxte småningom en ny generation, hvilken ansåg sig icke mindre berättigad än dess företrädare att eröfra och omskapa världen. Ännu oförmögne att själfve uppbygga något, riktade de nye världseröfrarne sin protest mot reaktionens byggmästare. Detta släkte gaf sig ej tid att vänta; det ville strax efter utsädet skörda frukten. Att, efter en så väldig ansats i revolutionen, språnget blifvit så knappt i verkligheten och snarare liknade ett språng tillbaka, detta syntes mången vara ett hån. Hemliga föreningar utbredde sig öfver de flesta länder: man hade jagat spöken och fick konspiratörer. Idealisterne befunno sig i »världssmärtans»

period, där alla sår blödde och läkarne upprifvit förbanden. Af revolutionen återstod endast tviflet. Mänskligheten hade ej kunnat rekonstrueras utan Gud; staten och samhället hade ej kunnat lösryckas från sin historiska rot: förnuftet, friheten, framåtskridandet, allt hade svikit, och en gudomlig världsordning hade ännu ej klarnat för tidens tröstlösa blickar. Genom Byrons tjusande sång ljöd ett halfkväfdt skri af hopplös förtviflan, och på Chateaubriands känslofulla korståg för Gud, furste och fäderneslаnd svarade judarne Börne och Heine med att bespotta himmel och jord.

Medan de underjordiska makterna sålunda drefvo sitt dolda spel i tidens inre, utbrast, på sidan om centralhärdarna, en politisk kris, som i flera afseenden bildar en vändpunkt och leder oss till det årtal, hvarom här närmast är fråga.

Historien erkänner ingen slump. Från höjderna af sin ståndpunkt igenkänner eftervärlden i det som för samtiden synes tillfälligt länkarna af en följdriktig utvecklingskedja. Osmanernes välde i Europa lyder samma naturlagar som öfriga på Islam grundade välden: ett växtlif, som under gynnsamma förhållanden utvecklar sig raskt till förvånande styrka, fortlefver sin tid, förvissnar och dör. Den vitala kraften af en religion som är mäktig af utveckling saknas hos dessa statsorganismer; den kemiska processen får öfverhand och upplöser organismen. Sedan tvåhundra år befinner sig det turkiska väldet i ett sådant upplösningstillstånd. När därför Alexander Ypsilanti år 1821 framträdde i spetsen för den grekiska Hetärian, var detta, likasom de senare utbristande upproren på Kreta, i Herzegovina, i Bosnien och Bulgarien, ingenting annat än fallande löf från ett vissnande träd.

Det gamla Grekeland hade efterlämnat för djupa spår i hela den europeiska kulturen, och fyndet af Venus från Milo hade alltför nyss väckt en allmän hänförelse, för att icke samma Europa, som länge varit en likgiltig eller tvekande åskådarinna af det asiatiska barbariet på dess utmarker, ändtligen skulle taga parti. Spanien hade genom sin kamp mot Napoleon först återväckt nationalitetsidén i Europas medvetande; grekernes frihetsstrid bragte till klarhet denna i sina följder så skickelsedigra, så fruktansvärda idé, som en dag skulle störta »furst Mitternacht», omgöra Wienerkongressens europeiska karta och samla så många härtills slumrande drifter under nya fanor. Snart strömmade skaror af filhellener från Frankrike, England, Tyskland och andra länder till grekernes bistånd; hvarje seger hälsades med jubel, hvarje motgång med förnyade ansträngningar. I fyra år hade Europa, eldadt af Byrons sånger, drömt om det befriade Grekeland, då Ibrahim pascha oförväntadt dränkte Peloponnesus i blod och Missolonghis hjältemodiga fall (April 1826) kom att uppskaka samtiden.

Vid början af året 1827 rasade striden, blodig och oafgjord, på Attikas och Peloponnesus' klassiska jord. Mot Athéns fasta borg, det minnesrika Akropolis, försvaradt af Griziotti, stormade förgäfves Redschid pascha. En mörk natt i December 1826 hade öfverste Fabvier med sexhundrafemtio tappre landstigit vid Methana och slagit sig igenom det turkiska lägret, för att tillföra de belägrade krut, och vid hans sida red då, bland denna åt döden invigda trupp, hans adjutant, finnen August Maximilian Myhrberg. Värdigt forntidens berömdaste hjältebragder, följdes Akropolis' försvar af hela Europas beundran. Och när slutligen, (Juni 1827) den ringa återstående skaran af desse hjältar, som i mer än sex

månader trotsat fiendens öfverlägsna härar, hungersnöden, vattenbristen och döden i alla skepnader, nödgades kapitulera mot ett ärofullt aftåg, hade ändtligen folkens röst blifvit regeringarna öfvermäktig och tvungit England, Ryssland och Frankrike att frångå det Metternichska systemet, som i hvarje fritt folk såg en fiende.

Den nuvarande toryministären i England har åberopat Cannings politik i den orientaliska frågan. Det var dock denne store statsman som i sin ungdom besjöng Grekelands frihet och 1826 vid slutet af sin bana genomdref ett förbund mellan England och Ryssland, i ändamål att uppträda som medlare mellan sultan Mahmud och hans upproriska vasaller; ett förbund, hvari Frankrikes filhellener, i trots af ministären Villèle och censuren, tvungo sin regering att deltaga. Det språk som Divanen då förde gentemot de tre förbundna makterna erinrar på ett märkeligt sätt om turkiska styrelsens svar till de europeiska makterna i Januari och April 1877. När de allierades sändebud, efter lång väntan, begärde detta svar på sina framställningar i Maj 1827, förklarade Reis-Effendi, att h. m. sultanen begärde satisfaktion för det kränkande sätt, på hvilket man förnärmat hans rikes värdighet. Hvartill ryska sändebudet markis de Ribeaupierre genmälde: »l'intervention se fera ou par cinq puissances, ou par trois, ou par deux, ou par une.» Den 6 Juli undertecknade de tre makterna Londonertraktaten om Grekelands pacifikation. Sultanens minister mottog detta papper utan att läsa det, och när sex veckor därefter ett svar begärdes, yttrade han: »denna växel skall aldrig inlösas.» Följden blef ett ultimatum och svaret på detta ett öfvermodigt manifest, hvari sultanen på det bestämdaste afböjde all främmande inblandning i Turkiets inre angelägenheter, förklarande

sig hellre vilja gå under, än böja sig för de kristna makternas orimliga och orättvisa fordringar.

Så långt är 1827 års historia en redan uppfylld profetia för år 1877. Resten återstår. Canning upplefde icke slutet af den grekiska hjältedikten. Denne af alla nationer aktade statsman, hvars valspråk lydde: »borgerlig och religiös frihet för hela världen» och som förklarat att »grekisk jord var grekisk egendom», bortrycktes den 8 Augusti 1827 och lämnade sitt halfgjorda verk åt Wellington, som väl förstod att segra, men ej att regera.

Redan vandt att förnimma många ord och få handlingar, bidade Europa utgången af underhandlingarna om Grekelands öde, när på sena hösten samma år nyheten om slaget vid Navarino korsade hela den sluga statskonst, hvari Metternich, efter Cannings död, ånyo förstått att intrassla Europa. Få händelser hafva väckt en så allmän hänförelse. Det är bekant, att de förenade turkiska och egyptiska flottornas förstöring i bukten vid Navarino genom engelska, franska och ryska flottorna den 20 Oktober 1827 var lika oväntad, som oangenäm för Cannings efterträdare. Man skyllde, som vanligt, på slumpen — några af missförstånd lossade turkiska skott, som förvandlade en hotelse till ett dråpslag. Den lyftade släggan hade af sin egen tyngd fallit mot städet.

Navarinos frukter motsvarade icke heller grekiska folkets och filhellenernes väntan. Kapodistrias hade samma år i Juni blifvit vald till Grekelands president. Men gentemot den engelska och österrikiska statskonsten behöfdes ännu ett blodigt ryskt-turkiskt krig, freden i Adrianopel, år af söndringar, intriger och strider, innan kulturens klassiska jord upphörde att förtrampas af barbarernes hästar och en liten vanmäktig, inom trängsta

möjliga gränser inklämd stat tilläts att vid det Egeiska hafvet afbida det turkiska väldets förestående upplösning.

Utom skådeplatsen för det grekiska frihetskriget, Mahmud II:s reformer, ryssarnes intåg i Erivan och diplomaternes schackdrag, erbjuder året 1827 intet högre och varaktigare politiskt intresse. Allt var flytande, sväfvande, oafgjordt. Man fick »konservative» och »liberale», men den konstitutionella styrelseformen förblef ännu, trots Englands och Sveriges häfdvunna föredömen, ett olöst problem, som hårdnackadt bestreds ofvan- och underfrån. Med Alexander I föll idealpolitiken och dess urartade frukt, den heliga alliansen. Med Canning föllo den högre europeiska statskonstens praktiska synpunkter, och tiden halkade oemotståndligt framåt mot 1830 års kris. För ögonblicket, och medan jätteskuggan af Nikolai I under inre och yttre fejder ännu blott otydligt aftecknade sig mot framtidens horisont, riktades dagens halfsofvande blickar mot Metternich, Frankrikes Carl X och Portugals lismande tronpretendent Don Miguel.

Det var ingen lycklig tid för den kristna kyrkan, som kastades hit och dit mellan vantron, tviflet och sömnen. Papismens välorganiserade härar öfversvämmade åter de katolska länderna, funno understöd hos regeringarna, brände biblar och stängde kätterska kyrkor. Den protestantiska kyrkan i Tyskland bestod, under Hengstenberg med flere, en hård kamp mot Schelling, Hegel, Schleiermacher och andre den nyare filosofins banerförare, hvilkas läror först senare framfördes till deras fulla konsekvens. Den engelska högkyrkan bekämpade ihärdigt katolikernes emancipation i Irland. Till de skandinaviska ländernas och Finlands statskyrka hade ännu blott spridda återljud hunnit från striden i Tysk-

land, och de gamla formerna kvarstodo till det yttre orubbade, men undergräfda af de sedan förra århundradet rådande rationalistiska lärorna.

Tidens vakna lif framstod märkbarast i vetenskapen, konsten och den början de världsindustrin. På dessa områden frambragtes storverk. Naturforskningen sörjde Volta, uppfostringsläran Pestalozzi, musiken Beethoven, alla aflidne 1827. Men en rik skatt af snillen och banbrytare återstod ännu för samtidens beundran. Alexander von Humboldt, Berzelius, Herschel — Hegel, Niebuhr, Schlosser, bröderne Grimm — Thorvaldsen, Cornelius, Horace Vernet — Cherubini, Spohr, Boïeldieu, Catalani — Thomas Moore, Béranger, Tieck, Rückert, Oehlenschläger — se där några få namn, så att säga gripna ur mängden! Öfver dem alla intog den gamle skaldekonungen Goethe sin obestridda tron, medan Walter Scott, på höjden af sitt rykte, var tidens oupphunne mästare i den berättande stilen.

Lägges därtill ångkraftens växande utbredning, de första engelska järnvägarna, tunneln under Themsen, Parrys nordpolsexpedition och de mekaniska uppfinningarna på alla industrins områden, får detta tidehvarf, som var Stephensons och Brunels, sin belysning såsom en utsädestid för nästföljande mansålder. Det bar inom sig blomman af det förgångna, visserligen med afbruten stängel, men med nya rotskott, och fröen till en stundande utveckling. Man kunde i få ord rista dess runa sålunda: det var saknadens, hvilans och väntans tid. Allt som hängde vid det förflutna kände sig rotlöst; allt som sträckte sin famn mot framtiden famlade ovisst; men genom båda gick en aning om tidens pånyttfödelse.

*

Dessa allmänna drag af saknad, hvila och väntan fingo en säregen betydelse för det aflägsna Finland, som genom en våldsam kris blifvit lösryckt ifrån sin historiska stödpunkt. Landet stod ännu så nära 1808 och 1809 års tilldragelser, att det hvarken hunnit glömma det framfarna, eller inväxa i det dåvarande. Aderton år efter kriget stod hvar vuxen man och kvinna med sin rot i »den svenska tiden» och kände sig ovan under »det ryska väldet», såsom man då uppfattade och benämnde ställningen efter 1809. Tanken på en finsk stat, ett Finland för sig, förenadt med ryska riket, fanns, efter Speranski, knappt hos de ledande statsmännen, långt mindre hos folket. Hvarken Alexander I:s högsinta ord — eller hans finska resa 1819, där den milde kejsaren hyllades, utan att mängden tänkte på storfursten — eller den statsrättsliga grundvalen i konstitutionen, eller två regenters bekräftelse af densamma hade ännu blifvit uppfattade i denna betydelse. Det fanns en och annan statsman, främst R. H. Rehbinder, som med frågande varsamhet vidhöll grundsatsen af en politisk autonomi, där denna befanns möjlig. Konstitutionens bestämmelser fingo en pligttrogen tillämpning i sådana delar som icke kommo eller ansågos kunna komma i någon betänklig konflikt med riksenheten och de högsta styrelsegrundsatserna. Alltså förnams ingen hviskning om landtdag, om icke då och då en, sannolikt af Rehbinder fint anbragt antydning i regeringshandlingar från S:t Petersburg. Öfver hufvud uppfattades landets autonomi som väsentligen lokal och administrativ. Gränserna för det berättigade eller tillåtliga voro därför obestämda och beroende af personlig tolkning; hvarför ock generalguvernören grefve Zakrevskis stundom egendomliga uppfattning af landets lag bör bedömas efter den tidens synpunkter. Det bör

icke heller förbises, att den högre tjenstemannapersonal, som styrde landet under denna byråkratiska period, uppvuxit under Gustaf IV Adolfs godtyckliga regering samt blifvit förstärkt med numera landsmän från det forna Viborgska guvernementet. Att man i alla grader hämtade inspirationer från »högre ort», var, under sådana förhållanden, mindre förvånande än att dock det vida öfvervägande flertalet af tjenstemän, särdeles domarekåren, med omutlig redbarhet stod vid sin pligt.

Huru oförberedd tiden var för en politisk och nationell uppfattning af landets ställning, visar sig bäst af det ringa medhåll A. I. Arwidssons ungdomligt dristiga upprop åt detta håll uti Åbo Morgonblad fann i landet. Utom kretsarna af den ungdom, som alltid anslås af djärfva framtidstankar, betraktades Arwidsson med förvåning och tvekan, där han ej afgjordt ogillades. Ingen martyrkrona omgaf hans panna, ingen skola upptog hans lärosats. Hans skilsmässa från universitetet och landet blef ett samtalsämne och i mångens ögon en varning för brushufvuden. Skämtordet »fennomani», uppkommet i Sverige och utsagdt om Arwidssons anhängare, syntes för ytlige betraktare vara det enda som återstod af denna förtidiga »lokalpatriotism». Det var dock långtifrån så. Porthans och historiens utsäde grodde långsamt, omärkligt, men oemotståndligt i dess första naturliga jordmån, språket och folkpoesin. Renvalls nyss utkomna Lexicon linguæ fennicæ (1826) stannade på de lärdes bokhylla, och föga längre trängde Topelii Suomen kansan vanhoja runoja, eller Sjögrens och Gottlunds finska forskningar. Näst den andliga litteraturen på finska språket, funno ännu endast den folkelige Judén och von Beckers banbrytande Turun Viikkosanomat en vidsträcktare läsarekrets. Det var en ringa, frågande början, på hvilken

nästföljande generation skulle lämna ett svar, och vi, som nu lefva, känna svaret.

Vid universitetet och i skolorna var latinet envåldsherskare; för öfrigt läste och talade bildningen svenska. »Eskola kuppens visor» betecknade finska tungans svenska språkstudier. Skaldekonstens blomning i Sverige doftade genom många finska hem. Dess bindande makt på ett håll, dess väckande makt på ett annat får icke förbises. Utan den hade Franzén sjungit finska, *om* han sjungit; utan den hade Runeberg icke blifvit på samma gång det förgångnas och det kommandes skald. Mödrarna sjöngo »Den gamle knekten» vid barnens vaggor, de unga tärnorna kände Choræus från pärm till pärm. Tegnérs Frithiof var på allas läppar och hamrades på alla klavér med finnen Crusells melodier. Wallins predikningar lästes i hemmen alla söndagar och väl äfven i smyg från en del predikstolar; af Geijer kände man endast »Vikingen» och »Kolargossen»; desto mer af Atterbom, Stagnelius, Nicander, Valerius, Vitalis, jämte Upsala-upplagan af de tyske klassikerne och en god dosis af fosforismen. Ju mer politiken trädde i bakgrunden, ju mer lärdomen blifvit föråldrad, medan framtidens skötebarn, industrin, ännu låg i sin linda, desto mer värmde sig en frusen tid vid poesins flammande härdar.

Näst poesin var den då blomstrande historiska memoirlitteraturen allmännast spridd i landet. Napoleon Bonaparte hade sörjt för att äfven hos den okunnigaste, äfven hos den likgiltigaste inprägla ett stycke världshistoria. Han hade efterlämnat ett bredt spår på jordens yta. Den finske bonden, sjömannen och köpmannen kände honom lika väl som krigaren, statsmannen och häfdeforskaren. Under Napoleons fångenskap väntade

tusende, här som annorstädes, hvarje dag att förnimma underrättelsen om hans återkomst och nya världshvälfningar. Man förnekade i det längsta tidningen om hans död. När den icke mera kunde betviflas, återvände man till skildringarna från ett tidehvarf, i jämförelse med hvilket det nuvarande syntes färglöst och tomt. Kejsaren, marskalkarne, Josephine, Marie Louise, Hortense, Marengo, Austerlitz, Trafalgar, Nelson, Wellington, Talleyrand, Leipzig, Waterloo och vidare bortåt, ända till de blodiga vålnaderna af Ludvig XVI, Marie Antoinette, Marat, Danton, Robespierre — allt detta var ännu på hvar mans läppar. Lånebiblioteker hade uppstått på många orter och fylldes af Walter Scott, Lafontaine, Johanna Schopenhauer samt de röfvare- och riddareromaner, hvilka öfversvämmade första fjärdedelen af detta århundrade. Af vetenskaplige författare var Berzelius den allmännast kände; för öfrigt lefde man i den klassiska forntiden.

Landets kultur visar vid denna tid ett långsamt framskridande. Strömrensningens arbeten voro de enda som följdes med ett allmännare intresse. Om jordbruket och näringarna skrefs mycket, men lästes föga, utom i almanackan. Finska hushållningssällskapets skrifter hade så få läsare, att större delen af de kringsända exemplaren torde hafva stannat som makulatur till husmödrarnas disposition. Städerna samlade kapitaler och nedlade dem uti fartyg, salt och varor från Lübeck. Endast Helsingfors och Tammerfors voro i märkbart uppgående. Västkustens handelsflotta seglade, som förr, på Sverige, Köpenhamn, England och Medelhafvet, medan sydkusten begynte söka sin marknad i Petersburg. Tullspecialerna utvisade att stundom något sextital kannor rom, stundom ett par hundra buteljer vin blifvit införda

under året. Statsekonomin rörde sig med tunga steg under bördan af reglementen och skrån, hvilka ansågos som nödvändiga bromsningsapparater på det med alltför svindlande fart framrusande samhället.

Lefnadssättet var enkelt, dock med kvarlefvor af den ceremoniösa gustavianska tiden. Små tillgångar, ringa lefnadskostnad. Studenterne inreste till Åbo med terminens förråd af smör, bröd och lax eller ostar i släden. Hundra riksdaler var en betydlig förmögenhet. Dagens arbete begynte i skolorna klockan sex eller sju; middag åts klockan tolf eller ett, aftonvard klockan sju eller åtta. Konserter och spektakler med Kotzebues pjeser började, till de äldres förtrytelse, vid en så sen timme som klockan sex eftermiddagen. De fleste lefde i små kretsar med trånga vyer och gamla nyheter. Man har svårt att i våra dagar göra sig en föreställning om de dåvarande kommunikationerna. För en resa till Stockholm med paketbåten behöfdes, alltefter vind och årstid, från en till sex veckor. Nyheten om slaget vid Navarino behöfde en månad, för att hinna »med estafette» till S:t Petersburgs tidningar och ännu längre till våra. Det var många omgångar med ett bref, ännu flera med en resa. År 1827 infördes i landet de trifsamma verststolparne, men när den 28 Maj samma år den första diligensen, »Juokseva», afgick från Åbo till Helsingfors, var detta ett storverk, som icke länge bar sig. Man hade god tid för femtio år sedan.

Midti denna saktmodiga, stillsamma, förnöjsamma tid kom nu en fullkomligt oväntad och förfärande tilldragelse att plötsligt afbryta den traditionella utvecklingens gång och inkasta landet på nya banor. Under hösten år 1827 fanns endast en tanke, ett samtalsämne i landet, och det var det förstörda Åbo. Branden begynte den

4 September klockan nio på aftonen och fortfor hela följande dagen. Det var tisdag och onsdag. Man skulle tro, att budskapet om en så uppskakande olycka måste med luften och eldskenet spridas kring landet, och sant är, att ett rykte därom redan på torsdagen var kändt i Österbotten på mer än fyrtio mils afstånd. Men samma torsdag den 6 September vid middagstiden visste landets officiella tidning i Helsingfors intet därom. Lördag den 8 September innehöll detta blad en notis på några rader om branden. Tisdagen den 11 September lästes nyheter om ryska kyrkan i Helsingfors, om England, om Moldau, men icke ett ord om Åbo. Först den 13 September fann man i samma officiella organ för landets intressen en insänd skildring af den stora förödelsen. Detta som ett profstycke på dåvarande press, på hvad man ansåg sig skyldig allmänheten och på dennas tålamod.

Åbo brand uppskattades redan af samtiden såsom den i sin art mest fruktansvärda och skickelsedigra olycka som Finland någonsin upplefvat, och insamlingen för de brandskadade blef storartad. Ännu behöll staden sitt härjade tempel och finska kyrkans primas, men olyckans dimensioner framstodo klara, när, redan den 21 Oktober samma år, det finska universitetet flyttades till Helsingfors, dit åtföljande kejserliga senaten, som emigrerat från Åbo 1819. Statsstyrelsens önskan att förlägga hufvudstaden och universitetet, fjärmare från Sverige, närmare riksenheten och bakom Sveaborgs kanoner, kunde ej missförstås. Men först en senare tid har kunnat ana, om också ej fullt uppfatta hela betydelsen af denna stats- och kulturintressenas flyttade medelpunkt. Den historiska traditionen har en retarderande makt. Man måste antaga, att landets utveckling skulle ha fortgått äfven på den traditionella grund, hvarifrån intelli-

gensen och samhällsinstitutionerna utgått; men man kan icke betvifla, att ju dess gång påskyndats genom flyttningen till nya förhållanden och främmande inflytanden. Sedan två decennier förgått efter första flyttningen och ett nytt släkte uppvuxit, antogo i själfva verket framstegen i alla riktningar en växande hastighet på den nya utgångspunkten för styrelsens och universitetets verksamhet. Man kan säga att det är i Helsingfors som Åbos traditioner utvecklat sin blomma. Och att icke ens flyttningen från en finsktalande del af landet till en svensktalande förmått hejda finska språkets, litteraturens och nationalitetens utveckling, torde, trots all friktion, numera vara klart. I det konstitutionella statsskicket anses det lyckligt att en framstormande tidsidé finner en nödig motvikt. Hvarje lifskraftig rörelse sofras af motståndet. Hvem framtiden tillhör, är tydligt nog. Det blir icke en eller annan provins som kommer att attrahera landet. Det hela förblifver större än hvarje af dess delar, men delarnas mångfald och olikhet betinga det helas utveckling.

Ur alla dessa synpunkter framstår försvinnandet af det forna Åbo såsom en providentiell tilldragelse, bestämd att inviga vårt land för en ny utvecklingsbana. Intet stort omskifte föds utan smärtor, och Finlands nya tid har framgått ur blod och aska. Hvad 1808 års slagfält börjat har 1827 års eld fullbordat. Där samtiden såg endast hopplösa ruiner, där ser en kommande tid nya murar och blomstrande fält. Askan har befruktat, tårarna vattnat kommande skördar.

Och om äfven denna nya blomstring en gång skall nå sin höst, hvem tviflar därför på nya vårar? Historien har blifvit kallad en mot det framfarna vänd profet. Hon är så, men hon är någonting mer: hon är ett vittne i profetens af Nazaret tjenst. Hennes väg går fram

öfver grafvarna, men blott för att intyga nya former af tillvaron. Grafven betyder för henne endast återuppståndelsen; hon förnekar döden, hon protesterar emot tillintetgörelsen, och hon låter oss i hvarje försvinnande tidsmoment skåda en skymt af den gudomliga världsordning, hvars mått är evigheten.

ALEXANDER I

Inbjudning till universitetets minnesfest på hundrade årsdagen af Alexander I:s födelse den 24 December 1877.

Hundrade år hafva förgått, sedan Konungarnes Konung lät en Furste födas, hvilken en dag skulle utöfva det mäktigaste inflytande på sin samtid, på ett stort rike, på detta land och på detta universitet. Det tillkommer historien, som mäter hans handlingar, att döma dessa och honom med sin oväldiga dom. Det tillkommer folken, som bevara hans minne, att göra hans uppsåt rättvisa, ehvad de burit eller icke burit en åsyftad frukt. Och det tillkommer ett annat sekel, som tankfullt betraktar hans längesedan tillmurade graf, att egna en hågkomst jämväl åt den dag när han föddes.

Den tid är förbi, när endast rökverk kunde tändas inför monarkernes tron. Men den tid är ännu ej kommen, när en så mäktigt i alla det närvarandes grundvalar ingripande historisk personlighet som Alexander den förste kan med full frihet och full oväld uppskattas. Bärarne af stora allmänna intressen måste, redan till följd af sin representativa ställning som tidehvarfvets och folkens målsmän, mätas med ett annat mått än den försvinnande individen. På marmorgrifterna växer intet gräs: de runor, som i dem ristas, måste ristas sent, för att ristas djupt. Det är oss nog, när vi kunna nalkas dessa grifter med aktning. Ett afslutadt lif måste fattas helt: man mäklar

icke med små ting i den stora skuggan af döden. Här upphöra samtidens lidelser, samtidens lystnad: ärepriset för en stor handling eller en ädel lefnadsbana behöfver icke mer nedsättas af den förnedrande misstanken att vara det underdåniga nitets anbefallda loford, och vid en graf kan icke ens tystnaden mera tolkas som sidvördnad.

Alexander den förste, Rysslands kejsare, Polens konung och Finlands storfurste, tillhör dessa högtställda personligheter, hvilka hvarken under lifvet eller efter döden kunna hemfalla åt glömskan. Herskare öfver ett rike af första rangen i makt och kallad till dess tron under den mest stormiga period som den nyare historien vet omtala, var han under lifvet den självskrifne bäraren af stora tidsfrågor, ledaren af mäktiga folkrörelser, målet för farhågor eller förhoppningar af den mest genomgripande och mest omväxlande art — fruktad som få, och älskad som ännu färre varit det, stundom smädad, ofta misskänd, ännu oftare uppburen af en gränslös beundran, men aldrig förbisedd, bortskymd eller förblandad med skaran af öfrige dödlige. Såsom en tornspets stod han synlig öfver länder och millioner: hvart man än vände sig i Europa eller Asien, syntes öfverallt hans höga gestalt, än omstrålad af ett välgörande ljus, än kastande öfver fjärran trakter världsherskarens skugga. Innan han bortgick från skådeplatsen, hade tidens väldiga vågor rundtomkring redan lagt sig till skenbar ro, och fredens välsignelser, dem han framkallat, ljödo som aftonböner kring hans tidiga graf. Men så öfverfull af uppskakande skiften, bragder och omstörtningar var den tid, under hvilken han lefvat och verkat, att den närmast efterföljande generationen likasom hvilade sig i skuggan af dessa tilldragelser och icke tröttnade att åter och åter

omläsa de blodiga blad i häfderna, där de på hvarje rad funno namnet Alexander vid sidan af namnet Napoleon — »min rival i ära och makt», såsom Napoleon yttrat om denne sin medtäflare. När dessa två namn, hvilka uppfyllt tidehvarfvet, nedsjönko under de lefvandes horisont, blef för ett ögonblick stiltje i världen; tiden vände sitt trötta anlete mot det förgångna, som syntes så öfverväldigande, att intet arf af glans eller storhet mer tycktes återstå för det tillkommande.

Dock blott för ett ögonblick. Snart växte nya stormar ur den töckniga luftkretsen, nya gestalter framträdde på skådebanan, nya idéer bröto sig väg för att omskapa världen. Alexanders namn kunde tystna på folkens läppar, det kunde ersättas uti Europas rådslag, men det kunde icke förgätas. Historien bemäktigade sig detta lysande byte och täflade på nästan alla Europas språk, än att sofra det från dagopinionernas slagg, än att intvinga det i ett politiskt eller filosofiskt system, än att utvidga, än att inknappa dess dimensioner. Memoirlitteraturen, hvars blomstring inföll vid denna tid, kastade sig med begärlighet öfver samma ryktbara namn och analyserade det i en mångfald af enskilda karaktersdrag från hofvet, kabinetterna eller valplatserna. Folktraditionen fann ett outtömligt förråd af legender i hågkomsten af de många tillfällen, när den människovänlige kejsaren, med den för honom egendomliga förmågan att vinna hjärtan, hänförde den stora mängden med ett drag af godhet eller ett hjärtligt ord. Oberoende af alla politiska skiften, alla förvecklingar eller olika omdömen, som hans och hvarje regering måste framkalla i ett vidsträckt rike och en upprörd tid, förblef Alexander I:s minne högeligen älskadt, icke allenast ibland hans egna folk, utan äfven i de främmande länder, där mildheten

och behaget af hans personlighet utöfvat sin kända tjusningskraft. Få regenter, få dödlige hafva, under bestående förhållandens tvång, fått på sin lott att bryta så mycket motstånd, att korsa så många fientliga planer, att utreda så invecklade trådar i samtiden och dock, under allt detta, lyckats vinna en så allmän personlig tillgifvenhet. Måhända låg hemligheten af Alexanders inflytande på världshändelserna mera i det förtroende hans personlighet ingaf, än i fruktan för den makt, som Försynen lagt i hans händer och som snarare syntes egnad att framkalla misstro. Utan att alltid vara den af känslans intryck ledde och för alla inflytanden öppna karakter, som några häfdatecknare skildrat honom, var denne monark utan tvifvel, af medfödd godhet, snarare egnad att herska genom kärlekens, än genom våldets makter, och man torde icke taga fel, när man ytterst härleder hans sorger, icke mindre än hans ädlaste handlingar, ur en djup, en omisskännelig grund af människokärlek och ett oaflåtligt bemödande att praktiskt tillämpa denna kärleks ingifvelser på riksstyrelsen eller på tidsfrågorna.

Det är denna synpunkt kabinetternas statsklokhet vanligen ringaktar, förbiser, eller åtminstone underordnar staternas, dynastiernas själfviska intressen, och det tör visserligen ej kunna förnekas, att ju en politik, dikterad af känslan, icke utan fara saknar sin nödiga motvikt i den kalla beräkningen. Men lika så visst som folken styras minst lika mycket af känslor som af intressen — likaså visst som aldrig den kallt beräknande statskonsten ensam förmått att skapa varaktiga verk, när den inbillat sig att »folken nedsväljt sitt hjärta i magen» — likaså visst är ock, att lifvets ideala makter icke ens af statskonsten kunna ostraffadt lämnas ur sikte. Förgäfves

samlar i våra dagar en Buckle bevisen för att mänsklighetens framsteg betingas uteslutande af de materiella villkoren för tillvaron och den intelligens som förmår att göra sig dessa till godo: det framfarna och det närvarande vittna vid hvarje steg däremot och bevisa fastmer, att de andliga, de sedliga krafterna dock äro de som ytterst betinga världsutvecklingen. Att Alexander I, gentemot folkens passioner, kabinetternas kalla egoism, det adertonde seklets ärfda statskonst och den ryska stormaktens traditioner, vågade tänka sig möjligheten af en på sedligt framskridande byggd idealpolitik, detta måste för anhängarne af Metternichs statsklokhet synas som svärmande utopier; för en annan uppfattning innebär denna tanke alltid någonting ädelt och stort. Det kan icke förvåna, att Napoleon betviflade Alexanders uppriktighet: våld och list förutsätta alltid samma bevekelsegrunder hos sina motståndare. Aldrig har ett snille på tronen med mera planlagd beräkning användt som häfstänger för sina ändamål folkens materiella intressen och själfviska lidelser, än den förste Napoleon, och aldrig har denna samvetslösa beräkning lidit ett grundligare nederlag. Alexander I och Napoleon I stodo gentemot hvarandra icke blott som rivaler i makt och ära, icke blott som representanter af motsatta politiska systemer — legitimitet och usurpation — där skickelsen lät autokraten försvara folkens frihet, medan revolutionens hjälte anförde despotismen — utan ännu mycket mer såsom tidehvarfvets störste idealist och störste realist. Och desse två räckte dock engång hvarandra handen. Sällan har världen bevittnat en skarpare inre motsägelse, ett mera onaturligt fördrag, än freden i Tilsit. Tidens fullbordan skulle, få år därefter, blotta rätta halten af detta fördrag. Hela Europa skälfde under den fruktansvärda kamp, som

nu brast ut mellan de oförsonliga motsatser, hvilka under ett ögonblicks villa räckt hvarandra handen vid Niemen, och med Napoleon föll mer än hans lycka, mer än hans snille, mer än ett universalvälde: hans fall var domen öfver den realism, som i människonaturen endast ser de blinda instinkternas, de själfviska materiella krafternas ändlösa kamp om tillvaron eller makten.

Det är sant, att idealpolitikens sköna dröm efter stridens hänförelse vaknade med svikna illusioner och att det då lefvande släktet njöt af segern endast utmattning och vanmakt. Sedan man hoppats allt, kom en tid när man hoppades intet. När blomman affallit, väntade man genast den rika frukten och förstod icke, att den första karten smakade bitter, emedan frukten behöfde mansåldrar för att mogna. Icke ens statskonsten är fritagen från ungdomsdrömmar. De politiska och sociala problemernas slutliga lösning ryckes ständigt åter och åter bort mot ett obekant fjärran. Med hvilken brinnande längtan utsträcker ej den lidande mänskligheten sin famn mot hägringen af en evig fred och nationernas allmänna broderskap! Och dock, så länge två mänskliga varelser lefva på jordens yta, om ock den ena räcker sin arm från Europas kuster och antipoden på andra halfklotet uträcker sin från stränderna af Kap Horn, så länge är kriget ännu alltid en möjlighet. Är det därför oberättigadt, är det därför dåraktigt, att arbeta för fred och broderskap mellan jordens folk? Nej, detta arbete, detta hopp om en lyckligare framtid måste alltid räknas bland de upphöjdaste mål för mänskliga bemödanden. Att förebrå Alexander I för att han i ungdomens varma dagar fattat sin uppgift högre och större, än någon då regerande furste på Europas troner, detta är att förneka mänskligheten dess rätt och lifvet dess utveckling.

De dagar kommo, och de hade randats vid Moskvas brand, när Alexander I sökte i en högre, gudomlig skickelse tröst för de förhoppningar, hvilka det icke var honom förunnadt att se uppfyllda i tiden. I denna riktning kunde hans skeptiska samtid icke följa honom, och det sista decenniet af hans lif har förblifvit en gåta för dem som i kristendomen endast se mysticism. Folkens kärlek förblef honom trognare än hans förhoppningar. Denna kärlek hade bevisat sin makt och sin offervillighet 1812; den följde honom sedan intill grafven och bortom grafven. Ännu när detta nittonde sekel, tyngdt af ära och mödor, lutar emot sin nedgång, skådar det med varm vördnad tillbaka på den unge furste, som vid dess början, först bland Europas mäktige, omfattade de idéer, hvilka gjort seklet stort och hvilka numera, luttrade af striderna, utbredt sig öfver världen. Alexanders namn står inristadt öfver seklets port. Den som engång, lik denne monark, varit sin samtids älskling och burit mänsklighetens fana uti dess främsta led, han kan icke mera öfvermannas af glömskan, hans minne går segrande genom Lethes böljor till kommande tidehvarf.

*

Alexander I hade icke makten af Peters okufliga energi, men samma uppsåt att pånyttföda sitt rike. Världshändelserna gåfvo honom hvarken tid eller lugn att egna en odelad omsorg åt detta haf af böljande krafter, som stormade mot framtidens stränder och väntade herskareordet för att klarna. Och dock har han kvarlämnat djupa, välgörande spår i Rysslands historia. Allt — eller nästan allt — som höljt hans efterträdares regering med ära — lagarnas och domstolarnas reform, lifegenskapens upphäfvande, folkundervisningens höjande, ämbetsverkens kontroll, handelns frigifvande — allt detta

var af Alexander I förberedt och såsom fruktbärande tankar nedlagdt i framtidens sköte. Med lagens växande välde begynte den första väckande och lifvande gryningen af borgerlig frihet utbreda sig öfver detta omätliga rike, och själfva de däraf följande missförstånd, som bedröfvade kejsarens hjärta, vittnade om ett storartadt mod att — såsom Tacitus säger om Nerva — *miscere principatum ac libertatem.*

Öfverlämnande åt det tacksamma ryska folket att nu, midtunder blodiga strider, hämta vederkvickelse af en älskad herskares hågkomst, skola icke heller Finland och dess universitet förgäta sin skuld till Alexander den förstes för oss på engång kära och vemodiga, men alltid betydelsefulla, alltid oförgätliga minne.

Sedan mer än sextio år har den tusenåriga kampen emellan nordens makter om herraväldet öfver Östersjön ändtligen nått sin slutliga lösning. Ett boskifte har föregått, och ett arfskifte följer i häfderna. En naturligt begränsad strand är nu lagd för makternas böljor, såsom för hafvens, och i den mån stridens generationer med deras ärfda groll dött bort, i samma mån börja folken vid Östersjöns kuster att göra hvarandra rättvisa och räcka hvarandra en vänskaplig hand. Än mer: i den mån seklernas historiska härfva likasom afnystar sig i rediga trådar på tidernas rulle, i samma mån reder sig äfven återblicken på det förgångna, och i samma mån visar sig mycket af det som man härtills ansett för slumpens verk, maktlystnadens ränker eller mänskliga passioners blinda lek, från en annan tids perspektiv såsom en följdriktig utvecklingskedja, sammanlänkad af den fördolda hand, som styr folkens öden.

Efter hand blir man alltmera ense därom, att den uråldriga svenska maktens och det jämförelsevis unga

ryska rikets steg genom tidehvarfven båda följt den historiska utvecklingens lagar och väl kunnat af tidsomständigheter påskyndas eller fördröjas, men icke slumpvis afledas ur en gifven riktning. Likaså klar framträder efter hand den öfvertygelsen, att icke heller det mellan dessa makter inklämda finska folkets öden blifvit kastade hitåt eller ditåt af tillfälligheternas spel, utan fastmer, sedda i deras helhet, låta igenkänna en beundransvärd högre ledning. För svagt till sin massa och för passivt till sitt skaplynne, för att på egen hand bryta sig väg, har detta, ensamt bland talrika stamförvanter utkorade folk fått mogna i hårda strider vid Sveriges sida, nog länge för att inväxa i västerländsk kultur, men icke nog länge för att hinna glömma sig själf och den nationella mission, hvartill det utan tvifvel är kalladt. Icke förr, icke senare, än dess politiska och sociala uppfostran gjorde sådant möjligt utan en öfverhängande fara, lösrycktes detta folk från sina forna förbindelser, för att hänvisas på egna kulturkrafter och mogna för en självständig utveckling. Inför seklernas logik försvinner det skenbart tillfälliga i enskilda tidsmomenter. Finlands förening med ryska riket var förutbestämd från den dag när varägen Rurik grundlade ett rike vid Ilmen, från den dag när Ivan III Vasilievitsch frigjorde och samlade Rysslands makt, och från den dag när Peter I uppnådde Östersjön. En förkänsla däraf genomgick land och folk allt från stora ofredens dagar. »*Ecce, Fennia, tridentem!*» Den politiska tyngdpunktens omkastning från väster till öster var redan ett faktum: när Finland skulle, enligt tyngdlagarna, af den attraheras, var endast en tidsfråga.

Ofantligt mycket — mer än krisens beskaffenhet, mer än generationers välfärd — landets hela framtida

utveckling berodde på tidpunkten *när* det oundvikliga skulle ske. Hvad hade blifvit af detta land, om det som skulle ske hade skett år 1721, när folkets lifskraft var bruten, all kultur slagen till jorden och själfva den sedliga makt, som band allt tillhopa, dignade under olyckans börda? Hvad hade blifvit af detta folk, om samma oundvikliga skickelse drabbat det år 1743, när det ännu med svaga, återbörjande krafter arbetade på sin pånyttfödelse och experimenterade med en republikansk statsförfattning, oändligt lärorik för dess politiska uppfostran, men utan rot i dess traditioner och utan kraft att sammanhålla dess åtskilssträfvande partiintressen? Viborgska guvernementet besvarar dessa frågor. Efter 1743 fingo sextiofem år förgå, under hvilka land och folk återhämtade sina krafter, odling och välstånd utbredde sig öfver ödemarkerna, samhällsinstitutionerna utvecklades, lagarna rotfästades, kulturen uppnådde en förut okänd blomstring, det adertonde seklets och det västra Europas upplysning inströmmade genom alla fogningar. *Då* utvalde skickelsen, med skarpare blick än någon jordisk vishet, rätta tiden för det annalkande, så länge förberedda och dock så fruktade omskiftet — då, när Finland, starkare än det någonsin varit, kunde bära en sådan förändring, utan att krossas, och tillgodogöra den, utan att förlora sig själf — *då,* när det pröfvat alla former af det konstitutionella statsskicket, alla kulturens utvecklingsgrader, när det kände ett ännu dunkelt, oklart, halfförstådt, men vaknande folkmedvetande röra sig i dess bröst och samtidigt, genom en beundransvärd skickelse, styrdes af en statsförfattning, som bevarade grunddragen af politisk och medborgerlig frihet, men på samma gång gaf åt regenten ett inflytande och en handlingsfrihet, som närmade sig enväldet och följaktligen ej

kunde synas alldeles oförenlig därmed — *då* skedde detta, som skulle ske, som ej kunde af någon statsvishet, eller något hjältemod, eller någon trohet förebyggas — och därför att det skedde *då*, skedde det till Finlands lycka.

Om detta allt är slump, må man upphöra att söka ett samband i världshändelserna eller att tro på en högre ledning af folkens öden.

På Rysslands tron satt år 1809 Alexander I. Det är af vikt att uppfatta denne monarks ställning vid en för oss så afgörande vändpunkt. Utan ett logiskt samband mellan det framfarna, det närvarande och det tillkommande, måste han i vår historia uppträda såsom en lycklig eröfrare. I en förnuftig världsutveckling blifver hans framträdande i Finlands häfder providentiellt.

Kejsar Alexanders väg denna tid gick såsom en trång dalgång emellan branta bergväggar. Det då möjliga omgafs på båda sidorna af omöjligheter. Tio år förut eller tio år senare skulle samma händelser ledt till ett mycket olika resultat. Ett konstitutionellt statsskick, berättigadt genom en föregående politisk utveckling, blef, i det nu inträdda omskiftet, en möjlighet endast då, när Alexander I, i den första glansen af sin ungdom, sin ära och sina högsinta syften för folkens väl, beslöt att med fria institutioner vinna ett folk, som så hjältemodigt trotsat hans vapen, men så förtroendefullt böjde sig för hans mildhet. Utan tvifvel leddes beslutet af statskloka skäl vid sidan af en för denne monark egendomlig och storartad uppfattning af hans pligter såsom regent. Han hade vid landskiftet i Tilsit öfvertagit Finland — som några trodde i utbyte mot Spaniens krona för huset Bonaparte — men han hade anledning att misstro denna Danaernes skänk. De, hvilka ansett förstärkandet af

Rysslands makt vid Östersjön för ett af Napoleons största fel, hafva glömt, att denne berömde matematiker aldrig gjorde ett medgifvande utan beräkning. Gustaf IV Adolf skulle straffas, men Alexander förrådas. Finland skulle icke förstärka medtäflarens makt: det skulle blifva en ständig törntagg i Rysslands sida, bestämd att plantera upproret vid dess gräns, ett oförsonligt minne, som för alltid skulle skilja Sverige från förstnämnda rike och därmed föreviga söndringen, afunden, krigen mellan de nordiska makterna.

För att i Rysslands intresse förebygga denna eventualitet, funnos två medel. *Antingen* skulle Finland, fullständigt tillintetgjordt, inkorporeras i ryska riket och Sverige göras oskadligt genom att reducera dess makt till ett minimum, eventuellt genom återgifvandet af dess södra provinser åt Danmark och dess tyska besittningar åt Preussen. *Eller* skulle Finland, oupplösligt förenadt med ryska riket och i alla internationella frågor, likasom i krigsmakten, underordnadt kejsarens, dess storfurstes, bestämmande, bilda en fristående, pålitlig gränsvakt vid Rysslands sida, behålla sin konstitution, sin förvaltning, sina samhällsinstitutioner och öfver hufvud göras lyckligt, för att göras troget, medan grannstaten på andra sidan om Bottniska viken skulle genom en naturenlig arrondering inom skandinaviska halföns gränser förmås att för alltid afstå från hoppet att återvinna sina forna ultramarina besittningar.

Det *förra* alternativet, som innebar en traditionell krigs- och stormaktspolitik, måste dock, ifall det valdes, utfalla strängare i sin tillämpning på Finland, än på rikets förut eröfrade provinser. Detta land hade i mer än ett halft årtusende stått till Ryssland i ett fientligt förhållande. Hos dess folk, som aldrig känt envåldet

och som — med sitt sega fasthållande af gammal sed och inrotade föreställningar — skulle finna sig fullkomligt främmande i sin nya ställning, måste följaktligen förutsättas en dold fiendskap bakom en skrymtad undergifvenhet och en beständig frestelse att vid första gynnsamma tillfälle, med Sveriges bistånd, afkasta oket. Därför måste hvarje initiativ beröfvas detsamma, hvarje rörelse öfvervakas och undertryckas, hvarje minne dödas, hvarje tanke förkväfvas, för att icke gestalta sig till ett motstånd eller en fara för den herskande makten. Ingen tillväxt i välstånd eller i bildning fick öka dess inflytande eller stegra dess själfkänsla; dess folkmedvetande måste förstöras i hvarje punkt, där det ej kunde helt och hållet assimileras med rikets; dess tillgångar måste förnämligast användas till underhåll af en krigs- och polismakt, nog stark och nog vaksam, för att i dess linda nedslå hvarje tillstymmelse till ett uppror eller hvarje början till en af dessa beständiga sammansvärjningar, som äro oskiljaktiga från ett sådant regeringssystem. Och i denna ställning skulle således Finlands egentliga betydelse för Ryssland, oberäknadt dess örlogshamnar, bestå i att utgöra en barrier af ödemarker vid rikets nordvästra gräns.

Lyckligt för Finland — och lyckligt för Ryssland — var kejsar Alexander nog vis och nog ädelmodig att välja det *senare* alternativet, såsom det mest förenliga med hans pligter som regent och hans uppfattning som människa. Han förutsåg, med den verklige statsmannens klarseende blick, att detta nyförvärfvade område, så obetydligt i jämförelse med hans ärfda rike, men så betydelsefullt genom sitt dominerande läge vid det hörn, där Östersjöns tre stora vattenbassiner sammanflyta, kunde blifva en värdefull tillökning i Rysslands makt,

om det behandlades med aktning och välvilja, om det beröfvades hvarje förnuftig anledning att önska sig bort från Rysslands gemenskap, men däremot fann sig af egen fördel, ej mindre än af tacksamhetens band, uppmanadt att fasthålla sin nya ställning och i nära vänskap med ryska folket dela den gemensamma tillgifvenheten för en älskad monark. Att förstärka Finland, det var, under sådana förhållanden, att förstärka hufvudstadens och norra Rysslands naturliga utanverk, som endast kunde angripas öfver ett stormigt, klippigt, mer än halfva året spärradt haf och som aldrig kunde vändas emot beskyddaren, utan att förskylla sin egen undergång. Att kraftigt befrämja det finska folkets välstånd, upplysning och nationalmedvetande, det var den enda möjligheten att utplåna forna fejders minnen, att öfverbjuda den svenska tidens traditioner och försäkra sig om en varaktig trohet. Ett svagt, än mera ett missnöjdt land, så nära den ryska maktens centrum, måste alltid blifva ett fält för främmande intriger eller egna oordningar. Ett inom sig starkt gränsland, som dock alltid måste känna sin politiska obetydlighet gentemot riket, skulle undgå sådana frestelser och kunna inom sig utbilda ett klarare medvetande om sina pligter mot kejsaredömet.

Snart sjuttio års lojala framsteg och ett lika långt fredslugn emellan de nordiska makterna vittna att kejsar Alexander adderat framtidens summa rätt. Tiden har läkt de sår, som icke kunde undgå att blöda efter en våldsam skilsmässa, och tryggadt inom den skandinaviska halföns naturliga gränser, önskar icke ens den då styckade svenska makten att återfå Erisäpplet i norden, detta Finland, som var så kärt, men så ohållbart, så minnesrikt, men så hopplöst för svenska hjärtan. Historiens lagar äro starkare än regenter och folk; de gå fram med

makten af en naturnödvändighet, och om de ofta slå, kunna de äfven ofta hela. Icke Alexander, icke Napoleon Bonaparte har fört Finland till Rysslands sida: världsutvecklingens lag har bragt det därhän, och den, som däröfver klagar, må anklaga seklerna — och geografin.

Det providentiella inflytande, som redan i kejsarens första ungdom ställt vid hans sida César Laharpe, framkallade nu, vid grundläggningen af Finlands nya statsskick, en rådgifvare med så upphöjd och klar uppfattning af ställningen, som framtidsmannen, tänkaren och statsmannen Mikael Speranski. Denne tjenare förstod sin herre, som få eller ingen annan. Han var den hand, som gaf tanken dess praktiska form. Skulle en utsikt öppnas för de friare institutioner, af hvilka den högsinte monarken hoppades engång kunna göra alla sina folk delaktiga, hvar fanns väl därtill en lämpligare början, än detta nyvunna land, som, darrande för sin framtid, väntade kejsareordet, eller detta folk, som, ensamt bland de många millionerna, kunde anses moget därtill, emedan det ensamt vunnit erfarenhet af den konstitutionella styrelseformen i alla dess växlande skiften mellan närheten af en absolut tron och närheten af ett folkvälde?

I vår tid synes kejsarens beslut självfallet och naturligt, emedan det öfverensstämde med hans ädla karakter och hans personliga uppfattning. Man har förgätit det motstånd, som måste besegras, de mäktiga traditionella hinder, som uppreste sig äfven emot en självherskares upplysta afsikter, innan en så abnorm tilldragelse i det ryska rikets annaler, som Borgå landtdag, kunde genomföras och det med vapenmakt vunna landet inordnas såsom en konstitutionell stat i den absolut regerade landkomplexen. För första gången såg man en eröfrare, på höjden af makt och ära, frivilligt gifva det afväpnade,

slagna folket, nyss hans fiende, mer än skickelsen och historien ännu tilldelat hans ärfda undersåtar, ja, mer än detta folk i dess underordnade provinsiella ställning förut hade ägt: betydelsen af en nation för sig. Man må icke mäkla med tacksamhetens heliga pligt. Äfven om Finlands nya ställning, såsom vi måste uppfatta den, hvilar på ett statsrättsligt fördrag — äfven om de bindande skäl, som ofvan anförts, måste göra en sådan ställning riktig och önskvärd i Rysslands eget intresse — kvarstår dock alltid kejsarens af fri suverän vilja utgångna och i strid emot mäktiga inflytanden genomförda initiativ såsom en storartad handling af rättvisa och ädelmod, egnad att inrista för alla tider hans namn i finska hjärtans djup. Inför denna kejserliga handling böjer sig ett fritt folk med oskrymtad vördnad, och eftervärlden, som bedömer dess följder, förenar sin röst med samtidens i en enhällig beundran.

En tid förgick, innan man i Finland vågade tro på verkligheten och varaktigheten af en lycka, som knappt någon djärfts att förutse. Kejsaren själf hade vunnit allas hjärtan i Borgå, i Åbo och hvarhelst han i landet uppträdde; men bakom kejsaren stod ett system, ställningen var ny och fördomarna starka. Då flög genom städer och byar nyheten om den kejserliga julgåfvan 1811: Gamla Finlands återförening med det öfriga landet. Bördan af ett helt sekels strider, olyckor och sorger var med ens aflyftad, fädernes skuggor försonade, bröder återskänkte åt bröder, ett lemlästadt folk hade återfått sin afhuggna arm och fäderneslandet sin historiska gräns. Äfven denna suveräna handling af ett sällsynt och storartadt ädelmod, ofta klandradt på andra sidan om gränsen, måste betraktas som en förutseende statsklokhet. Hade den afsöndrade delen af landet förblifvit finsk till

sin kärna och rot, skulle, efter 1809, dess bibehållande under en annan styrelse och förvaltning varit att skapa en ständig konflikt mellan intressen och önskningar, ett »riitamaa» utan verklig fördel för kejsaredömet, men till kännbar skada för detta område själf. Var åter det Viborgska guvernementet att anse som naturaliseradt ryskt, så måste ju dess införlifvande med Finland där förstärka det ryska inflytandet. I hvardera händelsen handlade kejsaren lika klokt som rättvist, när han icke ville göra sitt verk till hälften. Och denna handling öfvertygade äfven de klentrogne om uppriktigheten af hans afsikter — en tröstande öfvertygelse i tidens tvekan och farhågor, ett nytt betydelsefullt och rättmätigt anspråk på hvarje finsk mans odelade erkänsla.

För dem som väl icke betviflat kejsar Alexander I:s ädla afsikter, men ansett hans beslut hafva berott af tillfälliga inflytanden, måste framhållas fastheten och konsekvensen i hans handlingssätt rörande Finland. Sedan kejsaren engång afgjort landets nya ställning, vittnar en lång rad af viktiga regeringsåtgärder om hans fasta och följdriktiga genomförande af en därmed sammanhängande organisationsplan, från och med regeringskonseljen 1809 ända till kejsarens minnesrika, af den huldaste välvilja förskönade och af folkets kärlek omgifna resa i landet år 1819, ja, ända till de sista administrativa författningarna 1825 om undervisningen, vaccinationen och lånemagasinerna. Allt detta tillhör numera historien och behöfver icke här uppräknas; men det som bör erinras är, att alla dessa åtgärder och ynnestbevis utan afbrott beteckna ett vidhållande af *det andra alternativet* för Finlands styrelse efter eröfringen, det är: landets fristående administration, dess förstärkande, dess upplysande, dess tillfredsställande och,

genom allt detta, direkt eller indirekt, en utveckling af dess nationalmedvetande, som ock under Alexander I:s regering begynte finna ett bestämdare, ehuru ännu endast sporadiskt uttryck.

Man kan icke förbise, att ju tiden ännu icke var mogen för det andra alternativets *fullständiga* genomförande. Under kejsaren stodo verkställarne af hans vilja och under dessa folket. Men såväl dåvarande högre och lägre tjenstemän, som folket själf, hade uppvuxit efter Förenings- och säkerhetsaktens införande samt under Gustaf IV Adolfs regering i en skola af underdånighet, hvars inflytande icke förminskades af Viborgska guvernementets införlifvande eller af den ofta inbillade skräcken för den nye herskarens enväldiga tron. Man var ännu långt ifrån att uppfatta betydelsen af en ny finsk stat och dess ställning till kejsaredömet. Det saknades icke män som med den nödiga varsamheten förenade en fosterländsk frimodighet; men det saknades icke heller tillfällen, ju längre dess flera, när kejsarens vilja kunnat finna en liberalare tolkning och hans upplysta afsikter mötas af en större uppriktighet. Den reaktion, som inträdde i de senare åren af Alexander I:s regering, var en reflex af Europas mulna himmel; höstliga moln, som från herskarens anlete afspeglade sig i förstorade dimensioner hos omgifningen — skuggan af *det första alternativet,* som tidtals, då och sedermera, uppsteg på horisonten, utan att *det andra* någonsin var öfvergifvet. Kejsarens högsinta uppfattning af hans mission för Finland förblef i grunden alltid densamma, han vidhöll den intill sin lefnads slut, och därför följdes han till grafven, som få regenter, af folkets tårar.

NATUREN OCH SKALDERNE

UTKAST.

1876.

Säg mig den hemlighetsfulla makt, som binder oss vid vår födelsebygd! Hvad är det för en själarnas tyngdlag, som drager oss åter och åter tillbaka till en fordom älskad nejd, där numera allt är förändradt — husen ombyggda, träden nedhuggna, blommorna vissnade, vännerna borta, de gamla försvunna, de unga gamla och piltarne vuxne till hoppfulle medborgare om sex fot i längd? Vi beundra laxynglet, som efter sina ströftåg i hafven återvänder fullvuxet till kläckningsorterna; men hvad gör då detta yngel af tankar, känslor och föreställningar, som befolkar sin kläckningsort, det lilla tioåriga goss- eller flickhufvudet? Gå de icke i samma långa kometbana genom världsrymden tillbaka till utgångspunkten? Utspinna de sig icke i en fin tråd genom en lång rad af år ända till vintersnön på den hundraåriges hjässa?

Ja, vi kunna icke neka därtill. Lärde eller olärde, kvicke eller dumme, stolte eller ödmjuke, födgenier eller artister, det gör alldeles ingen skillnad; vi lyda naturlagarna. Återvända icke vi själfva, så återvända våra intryck till födelsebygden. Vi kalla det barndomsminnen, men det är något mer, det är vår själs blomma, som sammanhänger med roten. Det är möjligt att vi kunna

rota oss med nya afläggare i en främmande mark; men ur den nya roten uppväxer någonting annat, som icke mera är på samma sätt, helt och lifskraftigt, vi själfva — en ny stängel, en ny blomma. Det hjälper icke ens att vi omplanteras i unga år — ingen såpa tvättar mulatten hvit; långt mindre klappar någon ut svensken eller finnen från den tröja, där han bosatt sig.

Fatalism! Darwinism! Är icke människoanden ett fritt väsen, mottagligt för nya intryck hela lifvet igenom? Är icke dess bestämmelse att i hvarje nu utveckla sig till någonting högre och bättre än den förra tillvaron, och manar oss icke religionen att hvarje dag dö bort från oss själfva, för att upplefva i en ny människa? Huru kunna då våra fria tankar, våra lättrörda känslor, våra ständigt växlande föreställningar bindas såsom gräset vid marken och fjättra vår andes flygt vid längesedan förgångna barndomsintryck?

Ja väl, och dock äro vi nu engång sådana. Visste vi, såsom den finske trollkarlen, ursprungsordet till allt, så vore lifvet icke mera en gåta, och vi skulle besvärja de nornor, som nu beherska oss.

Har du sett dessa fotspår i bergen, om hvilka så många sägner finnas och som tyckas vara så trogna aftryck af människofoten? Om nu den hårda graniten en gång varit så mjuk, att han mottagit hvarje intryck — och om du betviflar detta, så vet du, att skiffern och andra stenarter bära aftryck af växter och djur — kort sagdt, om stenen bevarar spår af så lätta föremål som en ormbunke, hvarför skulle vi betvifla att människohjärtat bär varaktiga spår af tidiga erfarenheter? Den halfslocknade nittioåriga gumman har glömt det som hände för två timmar sedan, men hon minns, som i går, en tilldragelse från sin barndom. Hvilka skaror af

intryck ha icke dragit genom Runebergs själ, men bakom dem alla står ännu, lifligt och ofördunkladt, minnet af Kulneffs skäggiga ansikte, som pilten såg vid fyra års ålder.

Vi äro allt för benägne att vid en längre framskriden ålder jämföra våra nuvarande trögare sinnen med barndomens och föreställa oss att vi alltid varit af bly, icke af vax. Men gå vi rätt in i oss självfva, så förstå vi, att barndomsintrycken äro någonting annat. Flyktiga som solstrålar, lysa de ända ned till själarnas botten. Det är grunda sjöar, men när de sedan fylla sig djupa, stanna en del bilder kvar som fotografier på bottnens hvita sand. Det som vid denna ålder brister en känsla i djup och varaktighet, det ersättes af hennes utomordentliga spänstighet. Man vore frestad att tillskrifva barnaåldern andra och fullkomligare sinnen, än de fem hjul, på hvilka vi åka fram genom världen. Visst är, att ett barn ser annorlunda, hör, luktar, smakar och känner annorlunda, än den vuxna människan. Jag påminner mig ännu — och troligen ha tusen andra erfarit detsamma — att jag, som ett litet, sömnigt barn, kände tydligt med tillslutna ögon, när min moder satt kvar bredvid mig, eller när hon gick bort. De gamla asparna i vår trädgård omgåfvos af en alldeles egen strålglans, som icke fanns hos något annat träd. Vi bodde mellan två forsar, och den norra forsen spelade tydligt en annan ton än den södra. Huru länge och lifligt vi alla erinra oss smaken för vissa rätter i barndomen och afsmaken för andra, är välbekant, men mindre bekant är den utomordentliga finhet i luktsinnet, som ofta — jag vill icke säga alltid — utmärker barnaåren. Icke allenast vissa föremål, såsom blommor, frukter, grönsaker, bär, träd, djur, vatten, stenar och jordarter, ja nästan hvarje

föremål i den dagliga omgifningen, kvarlämna ett bestämdt intryck på luktsinnet. Detta samma bestämda intryck fäster sig vid personer, gårdar, boningsrum; ja, det utbreder sig öfver hela nejder och städer. Det är som skulle alla dessa föremål omgifvas af en egen atmosfär, oförnimbar för andra, men hvilken ett barn uppfattar, antingen direkt med luktsinnet, eller kanske rättare med detta *sjette* sinne, som man återfinner hos urskogens vilde, eller hos hunden, och som tyckes bestå i en högre utveckling af känseln — ett totalintryck på nervsystemet. Jag påminner mig ännu ganska väl, att icke blott hvarje ström, bäck, sjö, berg, skog eller backe hade sin egendomliga lukt, utan att äfven hvarje stad, by och gård fick däraf en egen stämning. I några fall voro dessa intryck subjektiva och tillfälliga, såsom när en utmark i närheten af hemmet alltid tycktes mig lukta rök, för att jag en gång där sett en skogseld, eller när en annan trakt alltid luktade hampa, för att man brukade röta hampa där i en insjö om höstarna. Men i andra fall kan jag lika litet förklara hvarför en skogsbacke luktade hallon, då likväl inga hallon växte där, som hvarför, bland mina skolböcker, Ciceros tal hade en annan parfym än Euklides' elementer. Under skoltiden reste jag fyra gånger om året en sträcka af tjuguåtta mils väg genom tolf socknar och blef så förtrogen med dessa nejder, att nästan hvarje socken, ja nästan hvarje backe och skogsdunge hade sin egen färg eller lukt, på hvilken just den kunde igenkännas. Äfven kända och okända människor tycktes på samma sätt omgifna hvar och en med sin atmosfär, utan att detta intryck stod i närmare samband med de sympatier eller antipatier, som äro så vanliga hos barn och som tillhöra denna ålders instinktlika uppfattning af personliga egenskaper.

Jag föreställer mig, att denna egendomliga iakttagelse hos barnaåldern, i synnerhet detta sjette sinne, så omedvetet och oförklarligt det än må synas, är förtjent af uppmärksamhet, emedan det sprider ljus öfver hemmets och fosterbygdens mäktiga inverkan på hela lifvet. Ännu länge sedan glansen förbleknat, den omedelbara uppfattningen förslöats och det sjette sinnet förlorat sig i reflexioner, kvarstanna barndomsintrycken som en stämning för känslan. Just därför att dessa intryck varit omedelbara, kunna de väl afnötas, men icke tillintetgöras. Vi gifva dem sedan namn och kalla dem kärlek till fosterbygden, eller någonting annat, men deras rot går djupt ned i vårt väsens grund.

När vi veta, att insekterna antaga blommornas färger, att många fåglar förkläda sig i likhet med den trädstam, där de mest uppehålla sig, eller att haren omskapar sig hvit eller grå efter markens färg, hvad är då enklare eller naturligare, än att äfven landet färglägger sina bebyggare? Är det en fantasi, om vi antaga att den öfvervägande grå eller mörka folkdräkten i så många bland Sveriges och Finlands nordliga landskap är en reflex af barrskogarnas dunkla färg? Arndt härleder svenskarnes förkärlek för det lysande, vare sig i bragder eller i namn och titlar, från nordbons långa vinterlängtan till ljuset. Hos finnarne i aflägsna skogsbygder framträder samma barnsliga tycke i ett begär till glitter, som bjärt afsticker mot enkelheten i öfrigt.

Skalderne vore icke skalder, om de ej stodo under ett direkt inflytande af naturstämningen. Det är likaså omöjligt, att Eddan kunnat uppstå i ett land utan bergstoppar, som att Kalevala kunnat uppstå utan den ensliga, ändlösa mon. Det har blifvit anmärkt om Frese, Creutz, Franzén, Choræus och Runeberg, som alla diktat på

svenska tungomålet, att de, detta oaktadt, återspegla något af deras finska fädernesland. Det måste ha varit starka inflytanden, som hos dem kunnat tränga igenom icke blott språket, utan än mer den svenska och delvis franska bildningsform, under hvars herravälde de vuxit upp. Väl har den svenska kulturen icke trängt nog långt ned, eller nog djupt in i Finland, för att där kunna frambringa en folkskald i samma mening som till exempel Bellman. Detta blir endast möjligt på det språk som talas af folkets stora flertal, och med den detaljuppfattning af lifvet, som där utpräglar sig i hela sin egendomlighet. Men att den svenska dikten i Finland har lyckats tillegna sig de väsentliga grunddragen af folkets världsåskådning bevisar Runeberg, som också i detta hänseende trängt djupare än någon af sina föregångare.

Folk och natur äro icke alldeles detsamma, då ju ärfda anlag och historiska öden modifiera hos folket naturens inverkan. Men naturintrycken äro permanenta, medan anlag och öden växla, och därför uttaga de förra i längden sin rätt öfver de senare. Om Sveriges och Finlands natur vore fullkomligt densamma, skulle de båda folken i dessa länder, oaktadt ärfda olikheter, vara mindre skiljaktiga i sin uppfattning af lifvet. Men Sverige och Finland äro mera olika hvarandra, än man vanligen föreställer sig. Den skandinaviska halföns långa utsträckning mellan två saltvatten gör hafsklimatet öfvervägande, medan Finlands större bredd och saknad af oceanluft ställa detta land under kontinentala inflytanden. Med sin ringa salthalt vid kusterna mottager Finland en större inverkan af sina tallösa och stora insjöar, än Sverige. Båda länderna hvila på berggrund; men den skandinaviska halföns berg dominera landet mera än

Finlands, hvars lägre granithällar gömma sin hufvudmassa i jorden. Till följd däraf är det svenska landskapet mera omväxlande och inverkar mer på ett rörligt lif, än det finska landskapet, som får sin storartadt ensliga karakter af vida, hårda sandmoar, bevuxna med ljung och barrskog samt broderade med sjöar i silfver och blått. Den geologiska formationen år i Sverige rikare och mångfaldigare, jorden är bördigare, järnet brytes här ur bergen, medan det i Finland utfäller sig på sjöarnas botten. Likaså försäkra oss botanister och zoologer, att växt- och djurlifvet i Finland bildar en öfvergång från den skandinaviska västern till den ofantliga kontinenten i öster.

Jämföra vi nu intrycket af denna öfverallt nordiska, men dock så olikartade natur väster och öster om Bottenhafvet, så finna vi i Sverige en kraft som ligger i dagen och sträfvar mot höjden, i Finland åter en kraft som gömmes i djupet och utbreder sig till en grundval. Det är tydligt, att om naturen inverkar på människan, måste hon i Sverige öfvervägande mana till handling, i Finland öfvervägande till begrundning. Eller, hvilket är detsamma, i Sverige drager hon företrädesvis utåt, i Finland inåt. Låt oss lägga märke därtill, ty det förklarar åtskilligt i folklynnet och skaldelynnet.

Få skalder ha mottagit starkare intryck af sitt hemlands natur, än på svenska sidan *Geijer*, på finska sidan *Franzén*. Låt oss då höra båda besjunga samma ämne, den ene inom ramen af ett svenskt, den andre inom ramen af ett finskt landskap.

Geijer börjar med följande tafla sin storartade dikt om »Den siste kämpen»;

I natten tindrar blixtarnas sken;
på klippans spets sitter kämpen allen,
det väldiga svärd vid sin sida.
En ny tid kommer. Hans tider förgå,
hans styrka är bruten, hans hjässa är grå.
Hvi skulle han längre förbida?

Från branta fjället han trotsig ser
i stupande forsens afgrund ner;
af längtan tänds honom bloden.
I vågens damm tyckas vålnader stå,
ur djupet röster manande gå:
Hell den, som får vara hos Oden!

Och dikten slutar därmed att kämpen störtar sig från klippan i djupet.

Franzén åter börjar »Den gamle knekten» med följande tafla:

Det var i Saimen på en ö,
dit sällan någon länder,
förutan måsar ur den sjö,
som stormar vid dess stränder.
Där står på udden än i år
en krokig tall med mossigt hår.

På klippan i dess skugga satt
en man af gamla världen,
med snöhvitt skägg och krigsmanshatt
långt synlig ut på fjärden.
Hans blårock, med sin elghudsgjord,
var ej för dagens fänrik gjord.

Det syntes på hans vissna kind
en banad väg för tåren;
och kulen fläktade en vind
de glesa silfverhåren.
Hans blick än sjönk i djupet ner,
än log åt skyn, som sorgen ler.

Och denna dikt, i hvilken en faders smärta är sammanflätad med en bruds längtan, slutar därmed att den hundraårige kämpen icke syntes mer »där han var van», vid den mossiga tallen, på den skumhöljda klippan. Jämförelsen är vältalig. Desse två kämpar stå vid hvarandras sida som kämpar för två folk med en grundväsentligt olika uppfattning af lifvet. Medan den ene ser trotsig ner från det branta fjället i den stupande forsen, blickar den andres tårfulla öga än mot den ensliga sjön, än mot himmelens irrande sky. Där är kraft hos dem båda, men hos den ene handlingens, hos den andre resignationens. Om det är svenskt att, som Geijers kämpe, kunna störta från ättestupan, så är det finskt att, som Franzéns kämpe, kunna obemärkt försvinna.

Det vore lätt att framvisa en lika skiljaktig uppfattning till exempel hos Tegnér och Runeberg, i de dikter, hvilka direkt beröra fosterlandet. Ingen finsk diktare har skrifvit något som i glödande prakt kan jämföras med »Svea»; ingen svensk diktare har besjungit fosterlandet med en så lugn och djup hängifvenhet, som »Den femte Juli». En estetiker skall måhända säga oss, att Tegnér är den svenska lyrikens spets och att Runeberg är den finska epikens krona. Det är oss nog, att hos båda afspeglar sig ett folklynne och en naturstämning.

Det innerliga, hvilket man har anmärkt som en grundstämning hos de fem ofvannämnde finske skalderne, måste någonstädes hafva sin källa i den finska naturen. Jag har försökt antyda detta i några allmänna drag, men det skall blifva oss klarare, om vi kasta en blick tillbaka på två af desse finske diktares födelsebygd: Franzéns och Runebergs.

Franzén var trettioåtta år, när han öfverflyttade till Sverige. Hans lif var så jämnt deladt mellan två fosterland, att hälften tillhörde hvartdera landet, och flyttningsåret 1810 bildar hans lefnads midt. Han var en af de icke få, hos hvilka båda länderna vuxo tillsamman till ett, som hade aldrig ett stormigt haf skilt dem åt. Men det är tydligt, att den tidigare hälften af Franzéns lif måste ha varit bestämmande för hans riktning allt intill änden.

Han föddes, som bekant, den 9 Februari 1772 i Uleåborg, inreste vid tretton års ålder till Åbo akademi, tillbragte där sin mesta ungdomstid, men fortfor om somrarna att gästa födelsebygden. Hans rot förblef i den höga norden.

Uleåborg var på den tiden Finlands tredje stad, näst Åbo och Helsingfors. Det hade tretusen invånare, handlade med plankor, tjära och lax och var på god väg att blifva rikt med sin nya stapelfrihet. Alla armar voro i rörelse för detta lofliga och angenäma ändamål. Hvar själ i staden var stadd på köpenskap, handelsspekulationen hade gripit omkring sig i alla familjer; fruarna reste på marknader, döttrarna insaltade lax, piltarne lekte sjömän. Ingen omgifning tycktes mindre egnad att frambringa en skald, allraminst en så finkänslig skald som Franzén. Detta hederliga, duktiga, välvilliga, men tämligen grofhändta folk syntes snarare erbjuda ett tacksamt fält för en genremålare. Orten och tiden voro rika på befängda originaler och många slags kantigheter, som i en senare tid gifvit uppränningen till Sara Wacklins »Hundrade minnen från Österbotten».

Franzéns fader och, längre fram, äfven hans styffader, kommerserådet Keckman, tillhörde stadens anseddaste köpmän. I deras hus var en ständig rörelse af

sjömän och kunder, som där hade stadskvarter. I barnkammarens omedelbara grannskap låg kontoret, där halfvildar från ödemarkerna hvarje vintermorgon stampade snön från lappstöflarna. En fanns visserligen i detta hus, som midt under omsorgerna för den stora skaran af familj, tjenare och gäster behöll en öm och finkänslig själ. Det var den unga husmodern: vid hennes barm uppväxte gossen Frans Michael; hans skaldegåfva var möderneärf, men resten af sina intryck fick han ifrån naturen.

Staden själf, med sina krokiga gator och obetydliga trähus, hade föga annat, som anslog det unga sinnet, än den hvitmenade kyrkan med Johannes Messenii graf och det längesedan förfallna slottet från Johan III:s och Carl IX:s tider. Det omgifvande landskapet är snarare fult än vackert — gammal hafsbotten, förvandlad till en vidsträckt, enformig sandslätt, här och där afbruten af låga kullar. Längre i öster stiger graniten i dagen och bildar, några mil ifrån staden, en vacker bergstrakt, Muhos, välbekant för alla uleåborgare som tröttnat vid den föga fruktbara slättmarken närmast kusten.

Franzén behöfde således icke resa långt, för att finna naturskönhet. Men han fann den på närmare håll, omedelbart invid staden. Där utbredde hafvet sin vida vattenspegel, som en syster till slätten, ty kusten vid Uleåborg saknar den förtjusande skärgård, som bekransar så många andra bland våra stränder, och erbjuder endast en större ö, Karlön, omgifven af några låga och långsträckta mindre öar. Men staden hade haft nog förstånd att placera sig tättinvid mynningen af en bland nordens titaner, Uleå älf. Det är en stolt och friboren flod; han bryter sig väg genom åsar och berg, genom isar och ödemarker. Den sista af hans väldiga forsar tömmer

vid Uleåborg sin skummande bölja i hafvet. Natt och dag höres hans dån mot de trotsiga klippöar, som stänga hans väg och tvinga honom att grena sig i smala armar vid sidan af hufvudfåran. Laxens språng och tjärbåtarnas svindlande färd äro sommarens dagliga skådespel. Men i Maj månad, när älfven afkastar de isar, som fjättrat lugnvattnen mellan forsarna, upptorna sig ismassorna stundom till berg i den sista forsen, Merikoski. Då dämmes vattnet, strömmar ut öfver flodbädden ofvanför staden, forsar in öfver strandgatorna och förvandlar gårdarna till sjöar, där man ror mellan isstyckena, intill dess att den fruktansvärda dammen brister af trycket med åskans dån och den befriade floden, hvit som snö, går ånyo sin stolta bana mot hafvet.

Denna manliga flod har runnit genom hvarje uleåborgares lif. Utan allt tvifvel har han äfven bidragit att uppfostra skalden Franzén, men icke den skald, som man skulle ha väntat: en djärf, mäktig, glödande sångare för frihet och fosterland. Det är det egendomliga hos naturintrycken, att de oftare frambringa sina motsatser än sin likhet, och den som tviflar därpå må endast erinra sig, huru just de gladaste, ljusaste sommarminnen hellre framträda under intrycket af en mörk höstafton, än i en berså af idel grönska och ljus, den tiden häggarna blomma. Franzéns själ var genomväfd af känslans finaste, ömmaste silkestrådar. Hans manlighet låg i den fasta grundsatsen, ej i en stormande kraft, och endast undantagsvis hör man i hans sånger floden brusa. När han satt som barn vid den skummande forsen, utbredde sig bortom hvirflarna den lugna, leende taflan af ett solbeglänst haf, jämna, låga stränder, gröna öar, täcka trädgårdar, vänliga lekplatser. Öfver allt detta låg en frid, som forsens oro endast förhöjde. Skyarnas färgspel

har aldrig förekommit mig så tjusande, med dess fina luftbilder, som just här vid bryggan till det gamla packhuset nedanför forsen, när till höger alla reflexer glittrade i det ilande vattnet och till vänster uti det lugna. Till höger var det liffulla, leende element, ur hvilket *Selma* stod upp, som Afrodite ur vågen — en så ljuf Afrodite, som blott Franzén kunde uppfatta henne — till vänster det perspektiv, på hvars fond *Fanny* framträdde i den milda glansen af sin himmelska skönhet. Dessa älskliga, skära gestalter äro där liksom hemma, och hvilken andel än jordiska bilder må hafva haft uti dem, är det visst, att deras ursprung står i samband med minnen från hemstranden.

Just de dikter, som Franzén utgifvit under den gemensamma rubriken »Selma och Fanny» samt »Naturbilder», innesluta den finaste doften af hans skaldegåfva. De upprinna ur två djupa källor: naturen och hemmet, men båda dessa sammanflyta ofta så, att de ej kunna åtskiljas. Där är mycken himmel i båda — det himmelska förklarar och skiner igenom det jordiska. När vi veta, att Franzéns barndom icke var af de ystra och pojkaktiga, utan ett stilla drömlif, som uppfyllde hans lediga stunder utom boken, måste vi tänka oss, att han företrädesvis sökte sin ro i just sådana betraktelser, som färgspelet vid stranden framkallade. Jag tänker mig den milde, blyge gossen ensam på den nämnda bryggan en skön sommarafton. Forsen brusar, hafvet är lugnt. Från den ljusa aftonhimmelen sprider sig nordens obeskrifliga klarhet öfver de glimmande vattnen, de låga, gröna stränderna, den vida mon och horisontens töckniga kullar i öster, medan rödstjärten sjunger sin ensliga melodi i en hängbjörk vid stranden...

Äfven Runeberg tillbragte en del af sin barndom hos en släkting i Uleåborg. Det är bekant, att hans

tidigaste dikter andas en stämning som påminner om den Franzénska. Men hans skaplynne var ett annat. Hans barndom var full af ysterhet, pojkstreck och äfventyr, likasom han ända till äldre dagar älskade det aktiva och rörliga lifvet i naturen, än som fotvandrare, än som jägare, än som fiskare. Hans intryck från Uleåborg hade väl i grundstämningen något besläktadt med Franzéns, men han älskade mer att betrakta båtarnas färd i forsen eller att leta muskötkulor i ruinerna af det gamla slottet. Den stolta älfven rann på ett annat sätt genom hans barndom. För honom sjöng forsen om kamp, frihet och hjältebragder, såsom i själfva verket uleåborgaren röjer en böjelse för själfständighet, hvilken icke aflupit utan konflikter med stadens styresmän. Runeberg behöfde anblicken af mäktiga vatten, för att blifva hvad han blef och för att komplettera intrycket af en stillsam födelseort.

Han föddes 1804, liksom Franzén på gammal hafsbotten. Äfven nejden kring Jakobstad är en vid slättbygd, här och där genomskuren af små vattendrag, men utan den lifvande anblicken af en mäktig flod. En liten, om sommaren nästan uttorkad bäck silar invid staden sitt vårflöde i hafvet. Så långt ögat når, mötes det endast af låga kullar, åkrar, ängar, vägar och glesa skogar. Men slätten har här förlorat karakteren af mo och intrycket af enslighet. En tätare, slöjdkunnig befolkning, välbyggda gårdar, stenmurar och kvarnar gifva landskapet lif och omväxling. I stället för de låga, sandiga, med barrskog bevuxna öarna, utbreder sig vid kusten en skärgård af täcka holmar och sund, där löfskogen är den öfvervägande. Staden själf var i Runebergs barndom en småstad utan alla yttre behag, ett föremål för Choræi kvickheter, delad mellan en oligarki af köpmän och med en tämligen liflig sjöfart på Stockholm. Jakobstad var

lika svenskt till språk och seder, som Uleåborg var finskt, hvilket gjorde en betydlig skillnad i tycket, men också här var tiden fruktbar på originaler och kantigheter, som ingen bättre och gladare förstått att skildra, än Runeberg själf.

Jakobstad delade sitt inflytande på skaldens barndom med Uleåborg och Vasa, men torde behållit brorslotten bland de tre. Vasa var för honom boken och läxan, Jakobstad var friheten och glädjen. Här delade han sin sommar mellan bössan och näten vid faderns fiskarestuga på Alholmen utanför staden. Son af en sjöman blef han tidigt förtrogen med båten, seglet och hafvets oroliga böljor. Den naturstämning, som uttalar sig i »Svanen» och många bland Runebergs äldre dikter, är upprunnen på dessa vackra löfstränder, och när man läser:

Hur skuggan där är djup och rik
inunder björk och al,
hur guldbestrålad hvarje vik
och hvarje bölja sval;

tycker man sig förflyttad tillbaka till sundet vid Alholmen, där båten med lätta årtag skrider framåt i alarnas skugga, likasom rädd att grumla den blanka vattenspegeln i juniaftonens klarhet.

Efter dessa första intryck följde sedermera andra, när Runeberg vid aderton års ålder reste in till Åbo akademi. Äfven Pargas vackra skärgård i närheten af sistnämnda stad har lämnat sina aftryck i Runebergs dikter; ovisst likväl, om de äro något annat än reflexer från Alholmen. Några år senare förlefde skalden två år i Saarijärvis och Ruovesis ödemarker, dem han så mästerligt skildrat och som påtryckte hans sångmö den finska naturens mest storartade grunddrag. Sevrige kan

endast i de inre delarna af Värmland och Norrland uppvisa motstycken till denna af odlingen oberörda natur, och äfven där blott i mindre skala. Det är ett öfverväldigande djup af enslighet i dessa finska urskogar, dessa ofantliga moar af tio till tjugu mils bredd, dit först i våra dagar yxan funnit en väg och där nybyggaren förgäfves ser sig om efter en granne. Intrycken därifrån ha varit bestämmande för Runebergs episka dikter; men under det att han i ödemarken upptecknade hågkomster från sin barndoms leende kustnejder, återfann hans sångmö i Helsingfors och i Borgå minnen från ödemarkerna.

Runeberg, som vann en förtroligare bekantskap med skogen och sjön i olika delar af landet, afspeglar rikare och mångsidigare den finska naturen; han förstår att uppfatta henne i stora och samlade drag: en plastisk relief af beundransvärd skönhet, där alla detaljer likasom sammanflyta i ett totalintryck: »Säg, kan man dö för detta land?» — Franzén däremot, hvars lif i naturen var mera ett drömlif och som mottog nästan alla sina intryck från kustnejderna, återgifver mera den obestämda, musikaliska stämningen af sitt land, färgspelet af dess luft, de milda dagrarna af sommarhimmelen och det rörande behaget af hösten. Hans fosterland är så genomfläktadt af hemmets varma luft, att det kännes nästan kyligt, när han någongång, såsom i »Finlands uppodling», går ut från den kära, förtrogna kretsen till mera omfattande vyer. Men äfven hemmet, som han skildrar så älskeligt, är genomväfdt af himmelska dagrar. Franzén kunde säga om de bästa af sina lyriska dikter hvad han säger om regnbågens »blommor från skyn»:

Jag tog dem liksom fallna
från himlens öppna port.

Sveriges andel i Runeberg och Franzén är berättigad genom språket, genom bildningsgrunden och genom allmänna nordiska drag i naturstämningen, hvartill kommer Sveriges anspråk på den senare hälften af Franzéns lefnadsbana. Ändock lärer ingen svensk förneka hos båda Finlands bördsrätt, den andliga icke mindre än födelsebygdens. Litteraturhistorien må försöka att klyfva den ena eller andra i två hälfter, om hon det gitter: för oss andra förblifva de hela. Hvarje äkta skaldekonst har något universellt, som står öfver dess hemlandstycke; icke heller förebrår någon furan eller björken, att på samma gång de tillhöra oss, tillhöra de norden. Det kommer dock ytterst an på hvilken vind där susar i deras grenar. Kommer nu denna vind, blandad med oceanluft, från den skandinaviska fjällryggen, så skall ett uppmärksamt öra lätt upptäcka en kraftigare och djärfvare susning; kommer han åter ifrån den finska mon, så röjer han sitt ursprung genom en djupare, vekare ton.

Jag vet väl att de, som konstruera människolifvet efter ett med cirkelmått uppmätt system, skola ha mycket att invända mot denna såkallade naturstämning, hvilken man lika litet kan beräkna med siffror eller fånga med händerna, som färgskiftningarna mellan grönt, blått och violett på den nordiska vinterhimmelen. Har icke Uleåborg fostrat råbarkade garfvare, har icke Jakobstad fostrat talgögde hökare, ha icke Sverige och Finland, under samma naturinflytanden, danat en massa af de mest hvardagliga filistersjälar och icke allenast musernas gunstlingar? Utan tvifvel. Fråga den moderliga jorden hvarför hon på samma tegar frambringar nyttiga kålhufvuden och onyttiga rosenbuskar. Fråga solskenet hvarför samma stråle belyser kärret, åkern och den blommande rönnen. Ingen svarar oss. Den tysta,

hemlighetsfulla naturen delar sin märg åt alla och utströr med skenbar nyck sina olika gåfvor. Hvart vi vända oss, återkomma vi dock alltid till laxynglet — till den oförklarliga tyngdlag, som binder allt lefvande vid dess rot. Slit dig lös, om du kan; gå till antipoderna på andra sidan om jorden, och försök om du lyckas göra dig fri från din hemtomte — det är fara värdt, att han skall följa dig dit på lasset och ropa till dig, när du ankrar vid Nya Zeeland: äro vi här nu? Det är nu så, att det engång är så.

Hvarhelst vår väg i världen går,
vår rot är där vår vagga står.

Hvarken du eller jag kan hjälpa det. Vi kunna blott anteckna det som en skizz från lifvet.

RUNEBERGS MINNE

1. Inbjudning till universitetets minnesfest den 6 Maj 1878.

2. Tal vid samma minnesfest.

1. Runebergs uppfattning af skaldekonsten.

Nascentem Melpomene placido aspexit lumine.

„Poesin är ej *ett* tidehvarfs kortlifvade barn, som måste dö i ett annat. Hon är jämnårig med mänskligheten, lika evig som förnuftet, hvars klaraste spegel hon aldrig upphör att vara. Hon växlar blott former och gestalter; hennes anda är alltid densamma, hennes bemödande alltid ett: att uppfatta och bevara de aningar, de föreställningar, det oändliga hopp, hvarigenom hon hänger tillsammans med en högre osynlig värld och som utgörà den dunkla kedja, hvarmed hon är fästad vid himmelen. I hennes sköte, som på den enda heliga, rena plats på jorden, har människan nedlagt denna sin dyrbaraste egendom. Alla religioner hafva från tidernas början klädt sig i hennes färger, och den heligaste religion i världen försmår ej hennes språk. Hon är den enda som äfven har ett uttryck för det obegripliga, högsta, som alltid flyr utom begreppets bestämda gräns; den enda som äfven gör detta uppenbart i sina förtjusande bilder. Huru hon förmår detta, huru hon mäktar ingifva en oändlig anda i sina skapelser och liksom låta det osynliga framgå för ögat: detta under kan också blott tydas på det sätt, att hon är ett yttrande af den högsta förmågan hos människan, som man af ålder

kunnat tänka sig endast såsom någonting underbart och gudomligt; med ett ord: att hon är ett yttrande af *snillet!*»

Dessa ord tillhöra E. G. Geijer. Själf en af Gud och naturen invigd skald, är han, såsom tillika tänkare och vetenskapsman, i alla afseenden en kompetent domare. Det här något ensidiga framhållandet af poesins samband med det öfversinnliga förklaras däraf, att framställningen gällde »inbillningsgåfvans fördelar för människors moraliska uppfostran». Naturgrunden låg här mera i fjärran. För öfrigt behöfver man icke läsa årtalet under dessa rader (1810), för att igenkänna en *ung* skald, som talar. Från hans högstämda uppfattning af poesin är blott ett steg till den snilledyrkan, som så lätt uppstår ur en idealisk världsåskådning. Författaren reserverar sig däremot: han uppfattar snillet i »dess högsta och strängaste bemärkelse». Men äfven i denna begränsning åtskiljer han icke nog bestämdt mellan reflexen och ljuskällan. I det att han uppfattar poesin i dess höghet såsom en gudaingifvelse, en återspegling af gudsbelätet i människan, förgäter han, att detta beläte, i en fallen värld, är endast den alltid sköna, alltid rörande, men dock alltid styckevis framträdande spillran af ett brustet helt, som blott i en högre tillvaro finner sin fulländning. Är skaldekonsten en gudaingifvelse, så upphör den icke därför att vara behäftad med mänsklig brist, så är äfven den högst utkorade, ur helhetens synpunkt, endast »stycken af en skald», såsom Geijer, böjande sig för ett högre, yttrar om sig själf. Snillet — detta sväfvande uttryck för en relativ ljusstyrka — betingar så litet den enda »*rena*», långt mindre den enda »*heliga*» förvaringsplatsen för mänsklighetens dyrbaraste egendom, att denna lika väl kan förvaras hos den okunnigaste, den minst med snille begåfvade, ja, att fastmer

just snillet är framför andra underkastadt de i skönhetens mest förföriska färgprakt klädda frestelserna af orena inflytanden. Stoft låder vid den höga sångmöns vingar, så snart hon mäter sig med det högsta, och det bästa man om henne kan säga är att hon äfven i fallet behållit en återglans af sin ursprungliga änglagestalt.

Det bör tilläggas, att en ande med Geijers rika utveckling icke stannat vid ofvananförda, till dyrkan gränsande uppfattning af poesin. Han är långt ifrån att förguda skalderne. I kvädet om en skald af de kolossala dimensioner som Shakespeare — »der Centralmensch» — öfverfaller honom tanken på »detta lifvets flärd och hemska tomhet». Byron kallar han en skald af djupet och natten, ett gråtande människobröst, och när han, själf vid sin lefnads afton (1846), besjunger Tegnérs död, hör man i sången vänskapens tårar droppa, men knappt något mer om »nordens största sångarminne».

Nu, när det gäller ett annat sångarminne, det största för oss, har jag velat anföra dessa en af de ädlaste svenske föregångares ord om hvad poesin är — och icke är — för att, genom jämförelsen, i någon mån antyda det omätliga framsteg i uppfattningen af skaldekonstens rätta väsende, som för de nordiska folken betecknas genom *Johan Ludvig Runebergs* framträdande.

Föga estetiserande, såsom Runeberg var, och långt mera böjd att i skaldeverk uttala sin uppfattning af poesin, än att sammanfatta dem i en *Ars poetica*, har han nedlagt sina bästa och finaste teoretiska iakttagelser därutinnan i dessa fria, ofta så humoristiska, för åhörarne så oförgätliga samtal, dem ingen stenograf antecknat för eftervärlden. I de af honom redigerade första årgångarna af Morgonbladet finner man dock några sammanfattade anmärkningar, hvilka tydligt nog angifva hans

ståndpunkt. Jag inskränker mig till att anföra några rader ur kritiken öfver Sveriges då gällande poetiska litteratur (1832), hvari författaren, efter en skarp mönstring med den äldre franska skolan och fosforisterne, låter alla dagens storheter — utom Geijer — passera revy och yttrar sig om Tegnér på följande sätt:

»Tegnérs poesi är än mera ytlig. Hos honom ser man föga någon skymt af ideal, ja icke ens en strid, som skulle röja hans aning om ett sådant. Det lugn och den friskhet hans poesi uttalar äro icke följder af en glad blick i en natur, som blottat för honom sin skönhet, utan fastmer af en reflexionsförmåga, som är stolt i sin kraft, och af ett välde öfver den yttre formen, för hvilket ingen svårighet är oöfvervinnelig. Tegnér har därför ett stort tycke af Leopold, så himmelsvidt skilda dessa båda författare än förefalla oss vid första påseendet, och det är ganska säkert att de, omkastade i tid och rum, nästan varit hvarandra. Det kan ej beskrifvas, huru litet intryck en sådan poesi som deras gör på ett sinne, för hvilket naturen klarare visat sin herrlighet. För ett sådant är denna skimrande glans som för den djupt religiöse en predikan af Lehnberg. — Inom hvarje människa bor naturen i alla dess möjliga idéer, och att människan icke *är* allt och *ser* allt, kommer däraf, att många eller alla dessa idéer slumra i hennes medvetande, likasom oanslagna toner i ett instrument. Om därför någon har en ren och klar åskådning af en idé, en naturens uppenbarelseform, och kan i mänsklig förmedling framställa dess skönhet, så svara tusende sinom tusende hjärtan på den ton han angifvit, och han blir för dem en Columbus i andligt afseende, och mänskligheten har genom honom upptäckt en ny värld, som väl fanns inom dess område förut, men låg insvept i natt. Men

hvar och en, som rent insett skönheten af *en* idé, har också därigenom fått en måttstock för det sköna i hela naturen, öfver hvars mätning intet kan gå och under hvars mätning allt är otillfredsställande.»

Vid detaljerna af denna djärfva kritik, som Runeberg i en lugnare ålder icke vidhållit, torde man icke böra fästa för mycken vikt. Men man äger intet bevis att hans vid tjuguåtta år uttalade grundåsikter om poesins väsende skulle senare undergått någon märkbar förändring. Tvärtom utvisa hans egna skaldeverk just det postulat han här uppställer, nämligen »den rena och klara åskådningen af en idé, en naturens uppenbarelseform, hvars skönhet framställes i mänsklig förmedling». Reducerad till sitt kortaste uttryck, innebär denna tanke, under förutsättning af naturen och människan såsom utgångspunkter, de tre grundvillkoren: *enkelhet, sanning, skönhet.* Att ur dessa villkor framgå nödvändigheten af en harmonisk form och ett följdriktigt innehåll, behöfver knappt tilläggas. Om den förra nödvändigheten har Runeberg mångenstädes uttalat sig, och få skalder hafva, under all tankens frihet, med så mycken stränghet utmejslat en på engång korrekt, enkel, skön och uttrycksfull form. Om följdriktigheten yttrar han i recensionen af Törnrosens bok (1835): »I dikten skall allt vara ordning, allt sammanhang, allt historiskt i den höga bemärkelse, att allt skall hafva sin förklaring i den helhet, i hvilken det förekommer, och betinga blott ögon för att erkännas. Sådan skall dikten vara, en bild af den gudomliga ordningen, en bild af den historiska ordningen, sådan den afslöjat sig äfven för det mänskliga ögat i vissa storartade, genomgripande grupper». — Och kort förut säges: »Allt hvad som diktas harmoniskt och naturenligt är faktiskt och historiskt sant, det vill säga har

varit eller skall blifva, ty äfven det tillkommande är historiskt, sedan man fångat det».

Redan dessa få drag torde angifva konturerna af den höga och stränga uppgift Runeberg, först bland Sveriges och Finlands diktare, uppställde för skalden. Huru han själf förverkligat denna uppgift samt hvilket inflytande han därigenom utöfvat på hela nordens diktkonst, detta tillhör litteraturhistorien att utreda och ligger utom gränsen för dessa blad. Endast det säregna må anmärkas, att Runeberg är en bland de få store skalder, som icke efterlämnat en diktareskola, i den mening man vanligen tänker en sådan. Han har ej saknat lärjungar, som från hans läppar uppfångat sångens och vishetens ord samt af dem behållit ett minne för lifvet; lika litet saknas strödda spår af efterbildningar — misslyckade, som alla sådana. Men lärjungar, som, jämte de stora grundvillkoren af enkelhet, sanning och skönhet, skulle i någon märkbarare mån hafva tillegnat sig hans uppfattning och hans framställningssätt, söker man fåfängt. Orsaken torde främst vara den omfattande, universella, allmänt mänskliga karakteren af Runebergs sångmö, hvaraf följer, att en efterbildare aldrig kunnat tillegna sig mer än enskilda ljusreflexer af denna väldige diktarande, utan att vara lika hel och omfattande som mästaren själf. Vidare har den beundransvärda objektivitet i uppfattningen, hvilken hos Runeberg var en frukt af den grekiska antikens studium, icke lätteligen kunnat uppnås af en senare generation, som för dessa studier blifvit alltmera främmande. Och slutligen kan, som förklaring öfver bristen på en skola, antagas att den sällsynta saknaden af maner i framställningen, äfvensom frånvaron af sådana egendomliga små utsprång — i studentlifvet kallade »knoppar» — som efterbildare vanligen med

förkärlek tillegna sig, gjort imitationen vanskelig. Någon önskan att bilda en skola omkring sig röjdes aldrig hos denne skald, som tvärtom hos sina åhörare älskade att inskärpa friheten från andliga bojor såsom en grundsats och aldrig underlät att med loford anmärka hvarje själfständig uppfattning hos de yngre diktare, dem han — alltid höjande andra till sig — brukade hedra med det förtroliga namnet »smeder» och yrkesbröder.

Till litteraturhistorien höra äfven de olika inflytanden Runebergs sångmö själf emottagit. Ett af de tidigaste var utan tvifvel Franzéns. Tre decennier igenom sjöngos dennes älskliga visor, stundom blandade med en och annan af Choræus', vid hvarje vagga i Finlands bildade hem. Och denna ömma, oskuldsfulla sång, hvilken i sig förenade allt det som rör ofördärfvade hjärtan, blef äfven för Runeberg barndomsintrycket, hvilket sedan, alltid älskadt, aldrig förgick och tydligt afspeglar sig i efterträdarens första slag på lyran. I skolan kom med romarespråket Virgilii Eneid, som åter vid akademin blef förstugan till det gamla Grekeland och skaldefadern Homerus. Efter denne, som blef bestämmande för skaldens hela uppfattning, kom Sofokles och med honom blomman af den antika skaldekonsten, allt detta tidigt nog för att i en ung själ bygga en fast grund för skönhetslagarna. På denna grund intryckte efter hand nutidens då berömdaste mästare, Goethe och Walter Scott, sina friska spår, medan Cervantes — då nyss iklädd svensk dräkt — log med dem sina odödliga löjen. Bland de i molnen sväfvande nyromantikerne blef Uhland den käraste, emedan han var den sannaste. Dante, Shakespeare, Ossian blefvo först i en senare ålder skaldens förtrogne, men de franske diktarne, vare sig klassiker eller romantiker, förblefvo alltid för Runeberg

främmande och de sista mönster han velat välja för skaldekonsten.

Från den skandinaviska litteraturens alltför starka inflytande räddades Runeberg genom antikstudierna. Utan tvifvel läste han i unga år lika mycket, som han under sin kraftiga diktareålder läste litet. Sveriges efter den franska smaken utbildade gustavianer anslogo honom icke, och, med all värma i öfrigt för svenska minnen, var han för mycket finne, för att finna behag i vitterhetens bärsärkar och poetiska örnar. Af Oehlenschläger kan man knappt upptäcka ett spår hos den finske diktaren, och om man ej kan undgå att märka sådana af Tegnér, som på 1820-talet oemotståndligt ryckte ungdomen med sig, finne vi af ofvanstående kritik att hänförelsen snart förgick. Bland danskarne förblef den samtida Christian Winther alltid den närmaste själafränden, sannolikt för den blommande doft af natur, som andas i »Hindens flykt» och »Träsnitten».

Svårare är att förklara den strängt logiske, strängt objektive finske mästarens omisskänneliga förkärlek för ett så ytterst nyckfullt, i alla möjliga och omöjliga rymder af diktens världar kringfladdrande snille som Carl Jonas Ludvig Almqvist, och likväl är det visst, att ingen enda svensk diktare, äldre eller yngre, af Runeberg ställts så högt. Frändskapen mellan två så olika danade och så olika utbildade skaldelynnen — frändskapen åtminstone från finsk sida, ty det är icke bekant att Almqvist erkände någon annans öfverlägsenhet än sin egen — är ett psykologiskt fenomen af desto större intresse, när man minnes att Almqvist fann sina varmaste beundrare öfverallt i Finland, medan svenske läsares omdömen om honom voro de mest delade.

Med kännedom af de djupa antiteserna i dessa båda skalders hela uppfattning af lifvet, vore man frestad att söka förklaringen just däruti — det är, i motsatsernas inbördes dragningskraft. Vid närmare betraktande finner man dock, att beröringspunkter ej saknas i denna olika uppfattning. Almqvist var själf en värld af motsatser, men — säger om honom Runeberg — »författarens ojämnhet är af det slag, som skiftar mellan skönhet och fel, icke mellan platthet och medelmåtta». Längre fram yttrar han: »Det hör till det skönas natur att vara mäktigare än det icke sköna, och man må rycka an med tusende fel, finns blott en enda väsentlig skönhet att ställas emot dem, så falla de till obetydenhet. Vi hafva funnit ett sådant förhållande i Törnrosens bok».

Alltså: *det bästa* hos Almqvist stod Runeberg nära, och detta bästa fanns utströdt i lika slösande mått som det, hvilket samtiden kallat demoniskt, men hvilket Runeberg betecknar med det milda uttrycket *fel.* Att hafva »skiftat mellan skönhet och fel» — för att begagna Runebergs ord — är icke blott historien om Almqvist, utan historien om ett människolif, och den uppfattning, som glömmer de tusen felen för en enda skönhet, står så nära som möjligt den högsta kärlekens dom. Runebergs yttrande om Almqvist sommaren 1851: »Vår herre spelar ofta en vacker visa på en sprucken fiol» är, i stor mänsklig betydelse, sådan *han* uttalade det, värdigt en Shakespeare.

En beröringspunkt mellan de båda skalderne torde igenkännas i följande ord af recensenten om Törnrosens bok, sedan han yttrat, att anden däri är omöjlig att teckna: »Om man ville likna det hela vid någonting, så kunde man ställa det i jämförelse med en djup, aningsfull skog, genom hvilken man vandrar med ofta besvärad

gång, men öfverallt liksom omgifven af osynliga andar. Man störs, man väcks, man ler; men i nästa minut är man gripen åter och väntar med klappande hjärta en uppenbarelse». — När man känner den otillfredsställelse, den trötthet, den mättnad, med hvilken Runeberg i början af 1830-talet betraktade Sveriges dåvarande poetiska litteratur och förutsade dess undergång[1], förstår man den glädje, med hvilken han hälsade uppträdandet af en ny författare med den dittills oerhörda begåfning som Almqvist, och hvilken — om ock i spridda drag — förmådde aflocka naturen dess hemligaste suckar i en doft och en finhet, som ingen annan, icke ens Runeberg själf, har uppnått. Om däremot Almqvists, för tidens ungdom så öfverväldigande inflytande någonstädes kan upptäckas i den då redan mognade finske diktarens verk, är tvifvelaktigt. Man har trott sig finna spår däraf i tredje delen af Runebergs lyriska dikter och i Nadeschda — i sådant fall lätta försvinnande spår i stämning och uttryck. Engång fullvingad i diktens värld, förblef Runeberg sig själf så fullständigt som få och afkastade alla bojor[2]. Att han lefde sig in i Ossians åskådning, såsom han,

[1] »Och så är min öfvertygelse, att en ny revolution, lik den förra (fosforismens), skall inträffa i Sveriges vitterhet ännu, då allt hvad för närvarande är högt ansedt skall kastas ned lägre än det i sig själft är, och nya, till äfventyrs lika falska toner blifva hyllade och ansedda som oöfverträffeliga.»

[2] Sant säger härom *G. Lagus* (»Den finsk-svenska litteraturens utveckling», sid. 137): »Runeberg hade aldrig för sig uppställt något ideal, efter hvilket han sökte forma sina känslor och tankar, aldrig hyllat någon poetisk lära, som gifvit honom rätt att sjunga så som han sjöng. Hans styrka och hans rätt bestodo i förmågan att helt och hållet sammansmälta med sitt föremål, och därigenom bevarade han såväl dettas egendomlighet, som sin egen frihet.»

vorden psalmdiktare, lefde sig in i Davids, band lika litet hans vingar, som den nordiska flyttfågeln uti Egypten kvittrar en främmande ton. Det enda band han underkastade sig, och äfven detta med reservation, var den kyrkliga uppfattningens fordringar uti psalmen.

Till yngre års inflytanden på Runebergs sångmö måste man räkna de främmande folksånger, af hvilka ett så stort antal öfversättningar, utom de särskildt utgifna serviska, ingå i diktsamlingen: från England, Skottland, Tyskland, Böhmen, Lithauen, Ryssland, Ny-Grekeland, Grönland, Lappland, Madagaskar. Detta var en skalds *resor*, hvilken för öfrigt aldrig, utom en enda kort utflykt till Sverige, öfverskridit sitt lands gränser. Han reste i andens världar. Fri som skyarnas lärka i denna oändliga rymd, hvilken icke bindes af tidens eller rummets inskränkningar, lärde han sig känna gamla och nya folk i de spår deras ande efterlämnat och blef, under *dessa* resor, mera förtrogen med mänskligheten, än mången som under en stor del af sin lefnad kringflackat världen. Själf folkelig och älskande hvarje oförkonstlad yttring af folkanden, mottog han af dessa intryck, understödda af en mäktig fantasi och höga förebilder, den universella, den objektiva uppfattning af lifvet, som antikens studium redan hos honom grundlagt. Utan dem, utan denna förtrogna bekantskap med olika folk, hade han aldrig blifvit den folkskald, som med lika objektiv sanning besjungit österns och västerns olika lifsåskådning. Hvad honom brast i personlig bekantskap med en annan natur var endast egnadt att bevara intrycken af eget land i dess fulla friskhet. Han hade aldrig lärt genom den flyktiga jämförelse, som är så vanlig hos turister i denna beresta tid, att hvarken förringa eller öfverskatta hemlandet: för honom förblef det

alltid *vårt* land, fattigt i håfvor, rikt i kärlek, hårdt i sin fordran på obetingad försakelse, men skönt som en moder vid barndomens vagga. Och detta land hade han icke lärt af andra att älska, det inväxte i honom, och han växte därur, som furan ur mon, men därför växte han hög nog att kringskåda världen och stark nog att besjunga sin rot.

Det mäktiga inflytande Runeberg mottog af eget land och folk och som han rikt återgäldade, sammanhänger så nära med hvad han verkat för land och folk, att detta fordrar en mera utförlig belysning. Här endast några ord om arfskiftet af det dyrbara namn, hvilket Sverige bördar som sin andliga egendom och Finland nödigt vill dela ens med kulturkällan.

Hvarför tvista om namn som tillhöra världen? I sin uppfattning af konsten var Runeberg universell. Att han blef skald, var en skickelse, måhända den lyckligaste; men fyrtio år senare och under gynnsamma förhållanden skulle han med samma storhet och kraft hafva blifvit en konstnär — blifvit det hvad den tredje sonen i vår tid blifvit med ärfda anlag: en skald af mejseln. Nästan allt hans epos, all hans dram och en god del af hans lyrik är en i tankens marmor utmejslad skulptur, där icke ett drag kan ändras, utan intrång i bildens harmoni eller i formens skönhet. Den sköna måttan och det antika lugnet hvila öfver denna ädla skulptur. Om därför något land äger anspråk uppå att vara Runebergs sångmös amma, så torde företrädet tillhöra det gamla Grekeland. Några få, säkerligen mot hans egen önskan bevarade diktförsök från den tidigaste ynglingaåldern, före bekantskapen med Homerus, vittna om den kart, som föregick frukten. Man finner där en hurtig pojkes obesvärade gyckel, men knappt en aning

om det ömma, känsliga, begrundande skaldelynne, som utmärker Franzéns första blyga vingslag redan i barndomen. Runebergs själ var byggd af ett hårdare virke, utvecklades långsamt och mognade sent. Utan tvifvel korsades många olika inflytanden redan i modershemmet och ömsom i svenska, ömsom i finska talande bygder (Jakobstad, Uleåborg, Vasa), likasom dylika trängde igenom vid Åbo akademi. Men fattigdomens stränga arbete, deladt med hågen att ströfva i skog och mark, synes hafva bevarat ynglingen friskt mottaglig för den inströmmande lifsluften af en antik världsåskådning. Strödda, ännu oklara, oordnade intryck från andra håll blefvo i denna luft renade och mottogo från den sin belysning. Lika otvifvelaktigt som Runeberg omedelbart i språk, släktskap, vänskap, idéförbindelser och medelbart i allmän kultur mottagit svenska intryck, känt sig med dem förtrogen samt på denna grund kan reklameras af Sverige, lika otvifvelaktigt tillhör han, såsom skald, genom den grekiska skolan, hela mänskligheten. Hans fäderneslandi trängre betydelse behöfver icke täfla, som sådant, om företrädet. Dess anspråk grunda sig på andra förutsättningar. Den jord, som frambragt ett rikt fruktträd, behöfver icke tvista med sol, regn och vårluft om äran att vara en ädel företeelses vagga.

För att åskådliggöra huru Runeberg under alla inflytanden förblef finsk i sitt väsens rot, behöfver man icke välja dem bland hans verk, där skådeplatsen är förlagd inom eget land, eller som i andra afseenden direkt anslå hemlandstoner. Jag skall anföra ett af hans äldre och mindre betydande lyriska stycken, hvars närmaste intresse ligger i hans dåvarande uppfattning af skaldeidealet, nämligen »Barden». Denne bard är så kosmopolitiskt hållen som gärna är möjligt, och kan lika

naturligt tänkas hafva uppträdt på Island, eller i Tyskland, som annerstädes. Motivet och stämningen tillhöra den tyska romantiken och återfinnas hos Uhland[1]. Men med allt detta hafva den finske diktarens uppfattning och framställning icke kunnat undgå att antaga en egendomlig färg af hans land och hans folk.

Icke mindre än fem af styckets elfva verser skildra bardens första utveckling: hans lugna barndomsdal med källan vid hans hydda; hans trånga värld, som dock naturen gjorde stor och skön; älfvens kraftiga språk, skogens ensliga saknad, klippan i hafvets stormar och vårens tjusning — allt en naturmålning med hemlandsdrag. Där växte han, omedveten af framtidens värf, obekant och *sluten i sig själf,* men stor i sin tysta håg, såsom han måste växa i ett sådant land. Hans barm blef bekant med fröjder och kval, han tog farväl af moder och hembygd, och nu följer i fyra verser hans korta vandringssaga. Han drog ut i världen, han sjöng för slafvar och konungar, riddarsköldarna dånade, tärnan rodnade under stormen af okända känslor. I de två sista verserna återfinna vi hemlandsdraget. Gammal vorden, drog barden åter till fosterbygden, grep ännu en djup ackord på sin lyra och »gaf åt andens fosterbygder anden». Sekler förgå, vården grusas öfver hans graf,

[1] *Der Sänger.*

Er kommt zum Völkerfeste,
er singt im Königssaal,
ihm staunen alle Gäste,
sein Lied verklärt das Mahl;
der Frauen schönste krönen
mit lichten Blumen ihn;
er senkt das Aug' in Thränen,
und seine Wangen glühn.

men hans sång lefver, och »hjärtan glöda vid den ädles minne».

För jämförelsen med en svensk uppfattning af samma ämne må här anföras en bekant och framstående dikt af Geijer. »Den siste skalden» vandrar ensam i kvällen, grånad och kämpahög, klappar på konungens port och inträder midtunder en glad fest. Tyst blir salen, månget hjärta bäfvar, konungen gör korstecknet och bjuder främlingen mjödbägaren. Den hundraårige skalden kommer från frälsarens graf och beder att än en gång få i fädernebygden höja festens ära. Han sjunger i forntida runor länge förgångna dagars minnen, huru han då satt vid kungabord, drog med hären till strid, tände hjältevrede i kämparnes bröst, där de tyste i natten räknade stjärnornas lopp, och hörde ur dånet af forsen röster mana till Valhall. Än minns han den natt, när branden bröt ut i Upsala tempel, de åldriga murar störtade ned och de gamle gudar drogo ur landet. Då blef han döpt i Fyris blodiga å, och åttio år har han sedan väntat; men de gamle gudar vända ej åter, därför måste han gå till dem, och de kristnes gud skall ej vredgas, om skalden från fordom nu går att byta himlen mot Odins sal och sjunga sin sång med Brage den gamle. Vid dessa ord uppstår i salen ett harmfullt sorl, konungen uppstår att straffa hedningens trots, men skalden famnar sin harpa, och med dess sista klang bortsväfvar hans själ ur stoftets bojor.

Hvilken kraft, hvilken världssmärta, hvilket brak af ett fallande tidehvarf inrymmas icke i denna tragiska skildring! I jämförelse med den ljuder »Bardens» sång, i saknad af tidsfärg, blott som ett blekt återljud. Men om den svenske skalden utvecklar sig, såsom Geijers sköna bild, ur ett land af fjällar och järn, ur

hugstora minnen, ur väldiga kämpabragder och stormaktstankar, så utvecklar sig den finske skalden, ej mindre följdriktigt, ur den lugna dalen, ur skogarnas enslighet, ur vårens tjusning och hjärtats stridande känslor. *Storhet* finnes hos båda, men hos den ene utåtstormande, hos den andre inåtvänd; *kraft* finnes hos båda, men hos den ene i handling, hos den andre i resignation; *kärlek* finnes hos båda, men hos den ene i höjd och vidd, hos den andre i djup. Trognare kan man icke afspegla den svenska och finska folkanden, än desse författare i dikternas slutscen. Geijers Skald stupar, midti ackordet, under protest mot en ny världsåskådning; Runebergs Bard utandas sitt lif, midti ackordet, utan ett ord. Så låter äfven Franzén »den gamle knekten» sluta i tystnad: man vet endast, att han »ej syntes mer där han var van». Men svenskt, som alltid, låter Geijer »den siste kämpen» sluta ett lif af bragder med ett språng ifrån ättestupan. Det är ej skalderne, det är folken som sjunga.

*

Lyran var Apollos ära, och Sånggudinnorna hafva i alla tider hälsats som ljusbringarinnor för folken. Alexanders-universitetet, som, enligt § 1 i dess statuter, är kalladt till en målsman för vetenskap och fri konst, har denna gång velat i främsta rummet betyga sin aktning för den store *skald*, hvars minne är kärt för hela fosterlandet. Från Johannes Paulinus (Lillienstedt) ända till Frans Michael Franzén upphörde sången icke att ljuda genom seklerna vid Auras gamla lärosäte, och flyttande till en annan strand, hafva dess Muser lyssnat till Johan Ludvig Runebergs första fulltoniga slag på en högstämd lyra. Universitetet skall alltid räkna det så-

som en ära att hafva två gånger räckt denne Apollos älskling lagern, första gången då han, ännu okänd och bragdlös, doldes bland ynglingaskaran, andra gången när hans namn flög på ryktets vingar kring världen; men denna gång kransade lagern hans nyss i blommor bäddade graf.

Ofvanstående anteckningar hafva blott kunnat sprida en sparsam belysning öfver Runebergs egen uppfattning af skaldekonsten samt några af de inflytanden, som betingat hans uppträdande. Tidens, landets och folkets inverkan därpå skola vid dagens fest närmare antydas. En så rik andes innehåll kan dock ej af hvar fattig man läggas i dagen. Djupa källor tömmas icke med små skopor. Skalderne själfve frukta att torrläggas genom en sådan utsilning, och den hädangångne mästaren var ingen vän af de herrar naturforskare, som kallblodigt afplocka poesins vingar, för att mäta fjädrarnas längd och bredd. Må hans ädla skugga förlåta, om en af hans lärjungar, nödd och tvungen, vidrört de strängar som skärast vibrera i kärlekens hågkomst.

Professor Runeberg tillhörde detta universitet, icke blott såsom student och graduerad, utan ock såsom akademisk lärare. Näst titeln af människa, medborgare och skald, var den akademiska titeln honom kär, och han förskonades intill sin död från att utbyta den mot en annan. Den korta historien om hans akademiska lärarebana äger bland många sköna blad äfven ett dunkelt, som senare generationer betecknat med sorgkant: det om skilsmässan från universitetet. Men såsom hela denna bana var utmärkt af en frisk, lifvande verksamhet för vetenskapen och den allmänna bildningen, så blef äfven skilsmässan fruktbar, och afskedets saknad mildrades, såsom detta universitet sällan bevittnat, af äldres och yngres hänförelse.

Johan Ludvig Runeberg blef student den 2 Oktober 1822, filosofiekandidat vårterminen 1827 och promoverad filosofie doktor den 10 Juli samma år. Matrikeln upptager icke studentvitsordet, och kandidatvitsorden hafva gått förlorade, men därpå ligger ingen vikt. Den 24 Februari 1830 började tjenstebanan med en amanuensplats vid konsistorium, och den 25 Augusti 1830 utnämndes doktor Runeberg till docent i vältaligheten, hvarmed då förstodos latinska språket och litteraturen. Som specimen för denna docentur hade han utgifvit och försvarat en afhandling på latinska språket, innehållande en jämförelse mellan Euripides' tragedi Medea och samma ämne behandladt af Seneca. Opponenten professor Linséns utlåtande om detta specimen godkänner detsamma i summarisk korthet »med afseende å språkets och framställningens förtjenster». — Den 30 November 1833 utgaf och försvarade Runeberg, äfvenledes på latin, »några anmärkningar om den tragiska koren» hos grekerne, ett arbete, som, oaktadt dess korthet (30 sidor kvarto), vann ett förtjent vetenskapligt anseende. Sedan opponenten professor Linsén anmärkt huru liknande åsikter blifvit antydda af Solger och redan af Boccaccio, bedömer han afhandlingen såsom »en fri och i många hänseenden själfständig utveckling af det valda ämnet, vid hvilken framställningens obestridliga förtjenst förhöjes af det egna intresse läsaren känner, då han vet, att dessa den högre estetikens grundsatser här blifvit uttalade af en författare, som själf vid konstens utöfning lyckligt följt desamma. Den röjer därjämte ett flitigt studium af de grekiske tragederne, i synnerhet af den herrlige Sofokles, och motsvarar således utan tvifvel ändamålet med dess utgifvande, äfvensom densamma på ett tillfredsställande sätt blifvit försvarad».

»Ändamålet» var en ansökning om då lediga adjunkturen i grekiska språket och litteraturen. De sökande voro endast två, men om företrädet mellan dem utspann sig en lång och het strid af ett märkeligt betecknande innehåll. Tiden är ännu ej kommen, när ett fullständigt och oväldigt ljus kan spridas öfver denna för Runebergs ställning så afgörande meningskamp; men den tillhör otvifvelaktigt Finlands kulturhistoria. Af femton röstande uppförde *fyra*, nämligen professorerne Linsén, Sjöström, Ekelund och P. A. von Bonsdorff, den förstnämnde och sistnämnde med varma, utförligt motiverade vota, docent Runeberg på första förslagsrummet. *Elfva* voterade för medtäflaren, som erhöll tjensten.

Efter denna seger för konsistorii dåvarande pluralitet stördes vetenskapernas lugn tid efter annan af häftiga strider. Trängd åt sidan och tyngd af de omsorger, som binda bly vid Sånggudinnornas fötter, beslöt sig den obemedlade docenten att ansöka en ledig lektorsplats vid Borgå gymnasium. För att kvarhålla honom vid universitetet, föreslog och utverkade professor Rein den 31 December 1836 en underdånig hemställan till Kansler om ett årligt anslag af tvåtusen rubel banko assignationer att af docenten Runeberg åtnjutas så länge han kvarstod vid universitetet, i stället för ett dittills uppburet sparsamt litterärt understöd. Innan likväl svar härå hann anlända, afsade sig Runeberg nämnda anslag och utnämndes den 19 April 1837 till lektor i romerska litteraturen vid Borgå gymnasium.

Härmed afbröts hans akademiska bana. Hans vetenskapliga verksamhet reducerades till elementarundervisningens ständigt återkommande kurs; men om grundliga studier, om kärlek till vetande, om den klara intelligensens förmåga att tränga till tingens djup och omfatta deras

lagar berättiga till äran att kallas en vetenskapsman, så förblef Runeberg en sådan under hela sitt lif. I sitt ofvananförda votum bevisar professor Linsén, sedan han lofordat Runebergs »sköna latinitet» och utmärkta föredrag, den stora vikten däraf att vid klassiska studier icke blott *formen*, utan ock *innehållet* af de gamles skrifter uppfattas. Men under det att språkkännedomen är ett resultat af flit, är uppfattningen af den klassiska forntidens lifsåskådning, hvilken uppfattning utgör vetenskapens rätta kärna, förbehållen endast få och högre begåfvade. Där då den högre intelligensen saknas, röjer sig alltid ett yrkande att flitens resultat må uppställas såsom *det enda* vetenskapliga, och om detta möjligen kan anses berättigadt för elementarundervisningen, hvarpå vi tvifle, så är dock visst, att universiteternas högre vetenskapliga utveckling ofta blifvit på ett betänkligt sätt retarderad genom en sådan trång uppfattning som den, hvilken beröfvade vårt lands universitet och generationer af studerande ungdom Runebergs inflytande såsom vetenskapsman. — Men, säger samme professor, om ock några instämma med Cicero (pro Archia) däri, att skaldens namn, som icke ens barbaren ohelgar, bör vara oss heligt, så är likväl antalet vida större af dem, hvilka i tysthet bekänna sig till samma åsikt, som en utgifvare af Ciceros orationer (fjärde Västeråsupplagan 1809) bekänner i följande lärda not: »I gamla tider var en Poet ett stort Creatur, som till exempel Homerus. Dock i själfva verket skämde de bort Lärdom och vishet, inveklande densamma i så många mörkheter och Fabler, at man ännu icke hunnit at hitta på deras rätta uplösning». — Och — fortfar Linsén — »bland dem som beundra poesin smärtar det i alla fall rätt få, att om henne kan sägas: *laudatur et alget.*»

Den 8 Maj 1837 samlades omkring trehundra af skaldens äldre och yngre beundrare till en afskedsfest på en villa, då bekant under namnet Sparbanken. En enda välgångsskål förenade uttrycket af alla närvarandes saknad och kärlek. Rörd ända till tårar, svarade Runeberg, kort som hans vana var, sägande sig »alltid bevara i kärt minne detta universitet, där han snart i femton år lärt sig skåda lifvet ljust och icke mörkt». Under intrycket af hans hänförande samtal glömdes tidens lopp. I den ljusa vårmorgonen ledsagades skalden åter till sin bostad. Vid Långa bron, där ett sund inflödar, sjöngo studenterne »Källan». När vi kommit till versen:

Och spegelns ljus och mörker skall
likväl af dem bero,

afbröt han oss. »Nej, nej — utropade han — sen denna spegel! Är *den* ren, skall ingen sky förmörka den — ingen, ty den bär sitt ljus i sig själf!»

Och denne man fick universitetet icke behålla.

2. Runebergs betydelse för fosterlandet.

Den höga sången tystnar[1]. Det är frid öfver grafvarna midti världens ofrid, och stormfritt, glänsande som en aftonrodnad, uppstiger Minnet att än en gång hälsa en ändad lefnadsdag.

En sommarafton för snart femtio år tillbaka tecknades följande ord på ett blad, som längesedan förgåtts:

Hur ljuft att dröja, hur lätt att fara,
när Minnet lofvar vårt namn bevara!

Orden äro Johan Ludvig Runebergs, antecknade på bladen i en kär, landtlig sommarfristad, som bar Minnets namn — otryckta ord, numera kända blott af några få kvarlefvande. De angifva den stämning, under hvilken en stor skald diktat i unga år: han upprepade dem, när han, gammal vorden, stod vid gränsen af lifvet. Hoppet att icke spårlöst försvinna från jordens yta har alltid manat till stora handlingar. Och Minnet har denna gång infriat sitt löfte: den bortgångnes namn står ristadt i folkens hjärtan.

När i dag för ett år sedan den elektriska tråden bar öfver Finland och världen budskapet om ett slocknadt lif, *då* var en sorgedag, *då* gick en suck af saknad öfver

[1] Requiem af Mozart.

alla de vida, ensliga moar, öfver alla bygder och boningar, öfver alla vågor och tankar i de tusen sjöarnas land, som af den hädangångne fått sitt poetiska namn, och mer än så. När, få dagar därefter, landets församlade ständer, omgifne af landets ungdom, stodo i täta, mörka leder kring grafven i Borgå, *då* var en sorgefest, sådan Finland aldrig bevittnat förr — och det har dock begrafvit så många ädla söner och döttrar, så många hjältar, vise och utmärkte medborgare. Men hågkomsten af *denna* graf går från släkte till släkte.

Nu, när Finlands universitet har känt sig manadt att, i fosterlandets, konstens och vetenskapens namn, egna den höga skuggan en gärd af sin vördnad — *nu*, när en ny vår för andra gången kläder den kära grafven i grönska och eftervärldens nya morgon har uppgått däröfver — *nu* samlas vi icke mer till en sorgefest — den flik af sorgens gamla färger, som än finnes kvar, är beströdd med grönska och rosor[1], ty *nu* fira vi »det ädlas seger», nu vidgas våra hjärtan af fröjd däröfver, att detta arma, förgätna land dock har fostrat en så rik och så frejdad son, att det fått ett så oförgätligt minne i arf — och först i dag kunna vi fullt fatta den fosterlandets tår, hvilken begråter »Molnets broder»:

Som en afton gråter dagg om sommarn,
full af glädje, ljus och lugn och sånger
och med famnen sträckt mot morgonrodnan.

*

Högtärade åhörare!

Ett år har förgått sedan den 6 Maj 1877, och ännu har ingen hand förmått teckna skalden Runebergs lif i

[1] Solennitetssalen var dekorerad i svart, men med rik grönska och guirlander af rosor.

stora, lefvande, fulländade drag. Tvekande står här en lärjunge på stranden af eftervärlden, ej för att mäta hans skuggas mått, men för att kasta ett blad af lager, bland många andra, i hafvet efter den bortilande mästaren. Höghetens piedestal växer långsamt ur askan af små hågkomster. Den väldiga gestalten står oss ännu för nära: han skymmer ännu själf den horisont, mot hvilken han en dag, sedd ifrån längre afstånd, skall afteckna sig fritt. Det är sant att han redan inom sin samtid stått ett hufvud högre än andra; men den närmast följande generationen minns för mycket af individen, för att i honom uppfatta det allmänt mänskliga. Vandraren, som i dag går förbi Runebergs enkla bostad i Borgå, tänker måhända mer på det lilla fågelbrädet, där småfåglarna matades, än på hvad den hand verkat, som strödde ut kornen.

Jag skall därför icke försöka att teckna vår store landsmans lif, jag skall försöka att teckna hans lifs mening, och icke ens hans lifs mening för skaldekonsten eller för mänskligheten, utan endast för fosterlandet. Redan detta är för mycket för några flyende ögonblick; det är så mycket, att generationer ännu skola stafva därpå.

Forskaren undersöker med omsorg alla de många naturförhållanden, alla de olika inflytanden, som måste samverka för att frambringa en god skörd. Naturens och mänsklighetens mekanik måste samverka med icke mindre komplicerade krafter för att frambringa en stor medborgare, en stor vetenskapsman eller en stor skald. Landets, folkets, tidehvarfvets, lagarnas, sedernas och kulturens inflytanden måste alla sammansvärja sig för att ur de medfödda anlagens grund utveckla den fullmogna frukten af ett upphöjdt människolif. Och när jag säger, att Johan Ludvig Runebergs lif var ett resultat

af alla dessa förenade inflytanden, har jag icke därmed förnekat en ädelboren andes fria själfbestämning; jag har endast ställt honom i det naturnödvändiga sambandet med den rot, ur hvilken han uppvuxit.

Naturens inverkan har skalden själf skildrat i »Barden»: den tysta storheten af himmel, haf och ensliga skogar; den inåtvända kraften af berg, som begrafva sina massor i djupen; den kärleksfulla skönheten af en natt utan mörker; den stilla försakelsen af en hastigt flyende vår och det slutna, begrundande lynnet af oöfverskådliga ödemarker. Detta allt är nordiskt. Lägg härtill ett land som vårt, så hårdt i sitt famntag, så strängt fordrande sina söners hela viljekraft, så ofta pröfvande styrkan af deras mod, ihärdigheten af deras kamp, och vi hafva den finska fädernebygdens stora uppfostringsanstalt för de andar hon manar i dagen. Lika omöjligt som Skandinaviens Edda har kunnat uppstå i ett land utan fjällar eller Tasso har kunnat sjunga utan Italiens glöd, lika omöjligt ha Kalevala eller Runeberg kunnat uppstå annorstädes än i detta land, eller dock ett land som liknat detta i sina grunddrag.

Runebergs födelsebygd vid Österbottens kust är ett lågland, bekransadt af klippor och skär. Jakobstad ligger omgifvet af åkerfält, ängar och rullstenar; bergen ha sjunkit in i jorden; en liten fattig bäck silar sitt vatten genom den sandiga jordmånen. Man förstår huru dessa vida slätter kunde dana en långsynt blick, men man frågar sig huru det var möjligt att stora, djärfva, stormiga tankar där kunde uppväxa. Hafvet besvarar frågan: storheten låg icke fjärran och icke dold. Detta glänsande, kraftfulla, stormiga Bottenhaf, där en sjömans son lär sig tidigt att sköta sitt segel i bränningarna, det var den första vaggan för Runebergs dikt. Sedan kom

han i unga år till Uleåborg och tog intryck af väldiga forsar. Därifrån till Vasa, till gungande skördar, men vägen dit gick öfver ännu blodiga slagfält. Efter dessa intryck följde Åbo med dess natursköna, rika skärgård; därefter norra Tavastland, där ödemarken utbredde sig i det stora, ensliga lugn, som är betecknande för den finska mon. Slutligen hamnade skalden, tjugufem år gammal, vid Nylands kust, där han blef bofast för hela den långa återstoden af sitt lif och där han återfann något af födelsebygden, men i rikare omväxling och i närmare beröring med den öfriga världen.

Spåren af de intryck, som natur och fädernesland härmed steg för steg efterlämnat i skaldens dikt, äro icke svåra att återfinna. Runebergs naturpoesi, sådan denna ogrumlad framträder i »Svanen», har hämtat sin grundton från Österbotten. Med ungdomens känslor tillkom i Åbo »Källans» reflexion och det erotiska inslaget. Först i Saarijärvi och Ruovesi inträdde med »Elgskyttarne» folket i dikten och började raden af de episka skildringar, hvilka sedan i Nyland blefvo Runebergs storverk. Det är egendomligt, att icke Österbotten, som räknar de flesta och största slagfälten, utan Nyland, som af dem räknar endast få och obetydliga, har åt Finland gifvit de fleste berömde fältherrar, och bland dem Fänrik Ståls skald.

Detta var leran, ur hvilken Gud modellerat en skald och i hvilken han sedan inblåste en lefvande ande af folk och tidehvarf. Den store diktaren uppväxte ur folkets sköte och växte icke därur, när han växte ur vadmalströjan. Hans fädernehem var fattigt, hans gladaste barndom genomlefdes med sjömän och fiskare. De trånga småstäderna voro rika på dessa burleska originaler och egendomliga folktyper, hvilka han så mästerligt skildrat och

aldrig upphörde att älska. Där fanns en starkt utpräglad frihetskärlek hos denna befolkning af frie jordägare, och hos medborgaren Runeberg satt alltid någonting kvar af den österbottniske demokraten, visserligen betydligt skolad af lärarekallet eller, om man så vill, af prästkragen, såsom han själf skulle ha uttryckt sig. Att han under största delen af sin lefnad stod under städernas inflytande och blott under somrarna kunde röra sig i mera obundna kretsar, skulle hos hvarje annan varit en brist. För Runeberg fanns folket öfverallt, emedan han öfverallt drog det till sig, öfverallt igenkände det, älskade det och blef dess förtrogne. Folkeligt enkel äfven i sina mest upphöjda skildringar, kunde han, med sin sällsynta berättaregåfva, troget återgifva hvarje oreflekterad uppfattning, hvarje naivt uttryckssätt, medan han flydde salongernas konvenans, där han kände sig bunden. Språket, ärfdt af fader, moder och födelsebygd, förblef det svenska, som var honom kärt och under hans hand framträdde, icke alldeles fritt från i Finland häfdvunna provinsialismer, men frigjordt från glitter och med sin ädlaste malm. Af finska språket hade Runeberg omgifvits i Uleåborg, i Tavastland och delvis i Åbo, icke nog länge och nära för att blifva förtrogen därmed, men tillräckligt nära för att uppfatta dess lifsåskådning. Aldrig skulle en främling för detta språk förmått så finkänsligt, som han, omplantera till svenskan några de skäraste blomstren af dess lyrik. Oberoende af språket, sjöng han sina populäraste sånger ur folkets hjärta. Det var ben af våra ben, själ af vår själ. Ingenting är lättare än att hos Runeberg framvisa inflytandet af den skandinaviska kultur, som tillhörde hans tidehvarf och hans fädernesläkt, men mot denna bakgrund afspeglade sig hans land och hans

folk i sin egendomlighet med hela makten af en lifserfarenhet och af en hjärterot.

Skalden Runeberg var född på gränsen af två tidehvarf för världen och två tidehvarf för hans land. Han var ett barn och förnam med ett barns lugn, när Europa omgestaltades och nationaliteterna begynte framträda bakom sina politiska gränser. Samtidigt stod han mellan ett Finland som gick och ett Finland som kom. Hans barndom och första ungdom mottogo intrycken af en generation som stod med sin rot i den »svenska tiden» och sedan, under den »ryska tiden», beständigt tyckte sig se kosacken Kulneffs skäggiga ansikte titta fram bakom förhänget. Landet behöfde tre decennier efter 1809 för att hämta sig från sin häpnad och åter känna sig hemma. Dessa tre decennier, hans lefnads hjärtblad och knoppning, hafva intryckt sin stämpel i skalden och sin tidsfärg i dikten. Men skalden blef icke stående där hans ungdom stod: han växte, som alla stora andar, med den tid, i hvilken han lefde. Folkandens öfvermäktiga böljor buro honom, den mäktige, framåt.

Redan i andra decenniet efter Finlands skilsmässa från Sverige märktes förkänslan af ett nytt folkmedvetande. Man begrät det förflutna, man trodde sig stå i tidens höst och visste ej att man redan befann sig i vårens början. Tanken på ett nytt Finland, uppburet af ett folk för sig, begynte droppvis slå ned bland en generation som förlorat sitt historiska fäste. I tredje decenniet efter krisen föllo dropparna tätare och antogo gestalten af ett majregn på törstig mark. I fjärde decenniet blef däraf en bäck, i femte decenniet en sakta ström, i det sjette en strid flod och i det sjunde en brusande fors. Runeberg fördes med tidsvågen genom det andra, det tredje, det fjärde och in i det femte decenniet, icke

längre. Han ankrade i det sakta strömdraget, han erkände icke den strida floden, än mindre den brusande forsen. Den fristående finska nationaliteten, talande två tungomål, dess utveckling på en historisk grund och dess segerrika framtid stodo för honom vissa och klara. Om utvecklingens former och gång har han, mig veterligen, icke uttalat sig. Utan tvifvel vidhöll han den svenska kulturen såsom utgångspunkt och såsom en omistelig bundsförvant. Han ansåg det icke lyckligt att folken bryta med sin historiska tradition: det nya måste, i hans tanke, få ett innehåll af handling, innan det växer till bestående makt och kan ersätta det gamla. Emedan han öfverskådade utgångspunkten och målet, källan och hafvet, ville han hafva en segelbar väg mellan båda, icke strömhvirflar, som kasta en farkost på endera stranden, med fara att förgås i vågornas svall.

Det är välbekant, med hvilken lefvande kraft och mästerlig individualisering Runeberg uppställt typer af finska folket ur alla dess samhällslager. De hafva alla, utöfver sin allmänt mänskliga grund, något gemensamt, som icke återfinnes i andra länders folktyper, ett hemlandsdrag, så bestämdt, så åskådligt, att de först däraf få sin rätta belysning. Men hvad innebär detta bestämda och genomgående drag annat än den enstämmiga, lugna och dock så djupt i alla förhållanden ingripande bekännelsen: *vi äro ett folk för oss!*

Ja, ett folk för oss. När Fänriken i den herrliga »femte Juli», samlande alla de spridda dragen af folk och land, säger till oss: »det är det folk vi kalle vårt! ... säg, kan man dö för detta land?» — då svara honom tusen röster från alla dessa torp, byar, städer och herregårdar, från plöjarens fåra och krigarens bivuak, från ung och gammal, från man och kvinna: *ja, vi äro*

ett folk för oss! Och detta ord tränger från dikten in i verkligheten, från de förgångna dagar in i det närvarandes bröst och långt framåt in i okända sekler; det går som ett växande genljud öfver all Finlands bygd, det återljuder på båda våra språk, det upplöser alla våra meningsstrider, nedbryter alla murar mellan landets söner och döttrar, förenar alla söndrade hjärtan, alla kämpande viljor, ädla mål och ljusa förhoppningar i denna samma mäktiga forntids-, nutids- och framtidslösen: *ja, ja, vi äro ett folk för oss!*

Detta ord är seklernas ord. Det har legat begrafvet, som ett frö i jorden, under främmande herravälde — det har slumrat omedvetet och halfmedvetet i många generationers hjärtan före oss; det har funnits till som aning och känsla långt innan det uttalades och långt innan det blef klart för oss — det har i många hårda försakelser upprätthållit vårt dignande folk — det har hägrat för statsmannen, det har fört krigaren i döden — det har blifvit förnekadt och alltid kommit tillbaka, utplånadt, nära tillintetgjordt och beständigt ånyo uppståndet — slutligen har det sammanstafvats af lärde forskare ur tideböckerna och blifvit med tvekande undran uttaladt. Men först när detta ord fick vingar af dikten, först när det blef en sång från Runebergs lyra och gick ut i världen under namn af »Vårt land» — först då blef seklernas ord äfven folkets ord och kan icke mera dö på folkets läppar. Skalden Pindaros omtalar »odödliga ljud, hvilka, engång anslagna, aldrig kunna förklinga mer». Sådant är detta ord. Det innebär vår historia och vårt berättigande att finnas till. Utan detta ord skulle vi försvinna som en strandlös våg i det norra Europas folkhaf. Utan detta ord *kunna* vi icke lefva — och *vilja* det icke heller.

Det var en märkelig tid, när vårt lands störste skald föddes, och en märkelig tid, när han trädde fram. När han föddes, brast Finland sönder, lösryckt såsom en spillra från sitt politiska fäste, och när han framträdde, växte det samman genom sitt folkmedvetande. Det kan synas som en slump, att Kalevala och Runeberg, som icke stodo i någon direkt beröring med hvarandra, uppträdde samtidigt. Men historien erkänner ingen slump. Tiden var fullmogen och måste af logisk nödvändighet framföda någonting stort. Då uppstodo samtidigt ur folkmedvetandets djup ett nationalepos och en sekularskald.

Tegnér har kallat skaldekonsten »nationens solvisare, som betecknar hvad dess dag lider». Ja väl, hvad vårt folks dag lidit, det lärde man i detta århundrades fjärde decennium. Man stirrade ännu förvånad på »Elgskyttarne», när man plötsligt hörde Ilmarinens väldiga slägga dåna i Väinölä.

Fredrik Cygnæus har tidigt och skarpsynt utredt sambandet mellan Kalevala och Runebergs diktkonst. Det ligger däri att folkmedvetandet nu kunde uppfatta och bära det länge sökta, det i århundraden anade, efterlängtade, men aldrig härtills klart utsagda ordet: *ett folk för oss.*

Hvarje folk i Europa har haft sin forntidsmyt, sin hjälteålder och sina skalder, hvilka besjungit dem. Men intet folk har i samma tidsålder sett två så mäktiga, på en gång så befryndade och så väsentligt olika mytcykler uppstå inom sitt sköte, som Kalevala och Fänrik Ståls sägner.

Den hjälteålder, som Homerus, Ossian, Niebelungensagan och andra besjungit, var, likt Kalevalas, en tradition från förgångna sekler. Fänrik Ståls hjältar

rycktes, ännu lifsvarma, ur det närmast föregående släktets rykande ruin; de grepos, så att säga, på sitt lifs gärning för att inkastas i diktens smältdegel och där omgjutas till myter. Fanns då icke i Finlands förgångna tid någon annan hjälteålder, lika anslående som 1808, att uppsökas och ställas förklarad i diktens belysning? Hvarför har ingen finsk skald besjungit trettiåra krigets eller stora ofredens hjältar? De hafva dock på sin tid kämpat med samma hjältemod och samma blodiga offer för sitt lands ära. Men det folkmedvetande, ur hvilket en hjältedikt uppväxer, fanns icke då: Stålhandskes veteraner hvila förgätne i främmande jord; öfver karolinernes grafvar ljöd endast Freses klagande stämma, svag som en suck och föga förstådd. Arvid Wittenbergs sagolika bragder och Carl Armfelts blodiga hjältestrid måste framletas ur tideböckerna, medan hvarje pilt i våra dagar känner icke blott Döbeln och Adlercreutz, utan äfven 1808 års trosskusk och Lotta Svärd.

Hvilka gestalter nu, dessa i lifvet så enkla, ofta så tarfliga typer från 1808! I går med få undantag glömda, okända, namnlösa för världen; i dag uppståndne i glans ur grafven såsom odödlige representanter för ära och tro. Sådan är diktens lifgifvande makt, den dikts, som sjunger ur folkens hjärtan.

Mellan Kalevalas och Fänrik Ståls första framträdande låg en tidrymd af tretton år. Båda hade haft föregångare, men deras första intryck var olika. Kalevala framträdde tyst som en tanke och slog sitt folk med förvåning, blandad med tvekan. Undransvärdt; men hvad angingo oss desse hedniske halfgudar för ett årtusen tillbaka? Den stora nationaldiktens rykte måste importeras från utlandet, innan det här fann ett all-

männare gensvar. Tretton år senare var man bättre förberedd. När Fänrik Stål framträdde, förstummades allt som icke brast ut i jubel eller smalt i tårar. Runeberg hade uttalat det ord som hans folk väntade. Han hade uttalat nationens enhet med en tonvikt och en åskådlighet som tiden begrep, emedan rösten kom ur dess eget bröst. Här voro inga protester mera möjliga. De, som i Kalevala endast läste en karelsk fornsaga, kunde icke tillsluta sina ögon för det allt omfattande fosterlandet hos Fänrik Stål; och de, som hos denne misstrodde ett ensidigt förherrligande af den krigiska bragden, kände sig starkare nu än förr att lefva för det land, för hvilket man så kunde dö. Efter Runeberg är det icke mera möjligt att uppställa *två folk* på Finlands jord. Skiljemurarna af härkomst och språk falla i grus inför denna öfverväldigande historiska tradition, som sammanbinder allt i gemensamma minnen och en gemensam kärlek. Det starkaste af allt bindande kitt är slagfältens blod.

Till den fosterländska betydelsen af Runebergs dikt kom inflytandet af hans personlighet. Bakom det högstämda ordet stod en högrest man. Han var en ovanlig, en i all sin enkelhet mäktig företeelse. Han beherskade alla, utan att göra anspråk därpå. Sokrates' sköna konst att väcka tankar, icke att påtruga dem, var Runeberg medfödd. Det är svårt att afgöra, hvilket starkare inverkade på en åhörare, skaldestycket eller skalden. Båda intrycken förenades i de högtidsstunder, när han i förtroliga kretsar stundom uppläste en af sina »fänrikar». Slösande gaf han sig själf utan åtskillnad åt lärde och olärde, men han fordrade frihet. I salongen, katedern, predikstolen kunde ej djupens källor flöda. Deras antal är stort, som räkna bland sitt

lifs dyrbaraste hågkomster en afton i skaldens gästfria hus. Borgå blef en vallfartsort för landsmän och främlingar, för de varmhjärtade, som sökte det upphöjda i lifvet, och för de nyfikne, som smickrades af bekantskapen med en ryktbar man. Alla hemförde från Runeberg nya väckelser, men de glömde ett, de glömde blott alltför ofta, att de frånröfvat en stor skald den oersättligaste tid och den dyrbaraste hvila — att de frånryckt skaldekonsten, fosterlandet och världen odödliga verk, som endast uppväxa i ensamhetens lugn, glömde, att dessa »romerska nätter», som tjusade dem och hänförde skalden själf, måste slutligen bryta en kraft, som var danad att uppnå lifvets yttersta gräns. Borgå blef icke allenast sångens medelpunkt och de höga idéernas vagga: det blef äfven Promethei klippa och Promethei graf.

It fama per orbem. Där aldrig Finlands namn förr varit hördt, begynte det nu med Kalevala och Runeberg göra sin rund bland folken. Men om en man som han i detta aflägsna hörn af Europa stod ensam synlig för världen, stod han central i Finland. Efter människors vanliga måttstock var han en ringa man: där fanns ingenting lysande, ingen börd, rang eller rikedom i hans yttre ställning. Icke ens hans medborgerliga verksamhet, så aktad den var, gaf glans åt hans namn. Han tillhörde intet parti, ingrep ej i politik eller samhällsfrågor, tjenade ett obemärkt läroverk och gick därifrån tillbaka till sånggudinnornas tjenst. Dock hur mäktigt var icke hans inflytande! Vi hade ingen annan furste bland oss, hvarken i krona eller lagrar. Till hvem skulle vi gå? För hvem skulle vi böja oss? Vi gingo till den ringe skolläraren i Borgå, för honom böjde vi oss, han blef vår öfverman. Till honom blickade landet upp; han höll tillsamman alla dessa stridande meningar

och åtskilssträfvande viljor, som kifvas om makten i söndringens tidehvarf. Han var föreningsbandet, den enda auktoritet som ingen bestred; det enda namn, jämte Elias Lönnrots, som uppbars af alla med samma tillgifvenhet. Det är godt för folken att äga en sådan man, en skiljedomare, ej en idol. Han är som en klippfast strand, vid hvilken tidens oroliga böljor lägga sig för att återhämta klarhet och lugn. När en sådan man tror på framtiden, hvem vill förtvifla?

Två fasta grundpelare hafva i Finland uppburit det nittonde seklets midt. Johan Ludvig Runeberg och Elias Lönnrot äro endast två armar ur samma bröst, två pulsslag ur samma hjärta. En har fallit, en kvarstår. När båda tillhöra det förflutna, återstår efter dem den fosterländska sången, som ej mera dör.

Det är något förunderligt med sången »Vårt land»: den hänvisar på det förgångna, uttalar det närvarande och förutsäger det tillkommande.

I hvarje äkta skaldekonst finnes något omedvetet profetiskt, något som pekar framåt. Kalevala slutar med häntydningen på en annan Sampo, en ny kantele, och samma framtidsaning genomgår större delen af Finlands dikt på båda språken, om också ofta blott som en obestämd längtan. Vi förnimma rösten af ett folk som växer och skådar framåt. Allt pekar framåt: föregångarne på Franzén, Franzén på Runeberg, och Runeberg slutar nationalsången »Vårt land» med en hänvisning på den dag, när

högre klinga skall en gång
vår fosterländska sång.

Hvad betyder då denna fosterländska sång, som en gång skall klinga högre än Runebergs? För oss, som

nu stå under den store skaldens inflytande, synes det ofattligt, att en högre, en rikare, en skönare sång än hans någonsin skall besjunga vårt land. Men andens värld är omätlig och går från klarhet till klarhet. Äfven den mäktigaste flod går fram mot ett mäktigare haf.

Ett är visst: den sekularskald, som i en okänd framtid skall efterträda Runeberg, kan, likasom han, endast framgå ur en tid af stora, i folkets hela lif ingripande hvälfningar. Framtidens sång behöfver icke vara högre tänkt eller skönare sjungen. Men högre kan endast den sång »*klinga*», som uttalar ett högre, ett djupare, ett endräktigare och allmännare folkmedvetande än det som Runeberg ur sin tids hjärta förmått uttala, och denna sång ur ett folks vidgade bröst skall i framtidens Finland sjungas på finska språket.

Han är nu borta, jätten, till hvilken vår samtid blickade upp och som hade kraft nog att till sig upplyfta ett helt folk. Till hvem skola vi gå för att begära det ord som förenar oss, den ande som bär oss öfver tidens svallande våg? Jag säger icke: hvem skola vi tillbedja? Icke den störste, den bäste, den mest begråtne bland dödlige förgäter någonsin Döbelns fråga:

Hvad hade jag fömått af egen makt?

Och Fjalars gamle Sjolf svarar:

Hvad du själf förmådde, det var att falla
glömd, som trädet faller i stiglös skog.

Den store son som fosterlandet begråter har nedlagt sin lager inför den Allsmäktiges tron, — denna lager, om hvilken Goethe säger i dikten om Tasso:

Der Lorbeerkranz ist, wo er dir erscheint,
ein Zeichen mehr des Leidens, als des Glücks.

Men vi, som nu församlats kring detta ädla minne, i denna sköna sal, hvilken en eftervärlds kärlek smyckat så festligt i bilder och grönska, vi skola tillbedjande tacka den höga Försyn, som sänder åt folken den rätte mannen i rätta stunden och som i Johan Ludvig Runeberg sändt åt Finland dess enhets, dess frihets, dess äras skald. Tillhör han mänskligheten, tillhör han det godas och skönas värld, som icke vet af gränser och folk, så fyllas våra hjärtan af desto högre glädje däröfver att han dock i främsta rummet är *vår* och betalat en del af vår skuld till mänskligheten — däröfver att hans lif och hans sång dock ytterst och innerst varit ett lif och en sång för *vårt* land:

Sin fosterjord han trohet svor...
Med denna kärlek blef han stor.

JOHAN VILHELM SNELLMAN

Ord talade vid jordfästningen den 7 Juli 1881.

Sedan det eviga ordets amen blifvit utsagdt, må det tillåtas äfven en röst ur tiden att tala, icke för att lofsjunga mänsklig kraft eller vishet; icke för att strö fåfängliga blomster öfver den mans graf, hvilken i lifvet aldrig låtit beröm eller tadel leda sig ett steg från sin bana; icke heller för att söka skildra en lifsverksamhet som är alltför omfattande och betydelsefull för att inrymmas inom en kort stund af öfversvallande känslor, utan blott för att i afskedsstunden frambära några få ord af vördnad och kärlek såsom hälsning från ett sörjande folk.

Ty budskapet om denna bår går vida kring Finlands bygder. Detta folk har lärt att sörja. Det har sörjt skaldernes konung, det har sörjt maktens älskade storfurste, det sörjer nu en storman i tankens rike. Detta folk vill ock säga sitt amen vid Johan Vilhelm Snellmans graf.

Här hvilar en folkets stridsman på sin fana; hans lif har varit en strid alltfrån ungdomens dagar, en strid för vetande, för idéer, för frihet och framåtskridande, för folk och fädernesland, för sanning och rätt. Det var ett stormigt lif, icke utan mellanstunder af lugn och mänsklig lycka, men dock åter och åter en strid intill

slutet. Och hvar han stred, där gick han fram med öfvertygelsens kraft, med sanningens visshet och frimodiga röst, därför väjde han icke, om han gaf eller mottog blodiga sår. Icke alla visste att inom detta bepansrade bröst, bakom denna vilja af järn klappade det kärleksfullaste hjärta. När man kände slagen af denna arm, hvilken tycktes vilja nedbryta allt som stod i hans väg, då visste mången ej att detta var *hans* sätt att älska det rätta; han uppfattade icke själf att det kunde tolkas annorlunda. Ungdomen förstod det, den förstod honom. Men det är icke på stridens sköldar, det är på den höglagde kämpens urna som eftervärlden ristar sin oväldiga dom. Det nu lefvande släktet, som deltagit i striden och bär dess ärr, är jäfvigt att döma den man som hvilar här. Det kan upprita grunddragen af hans lif, fatta hans uppsåt, förstå hans verk, men först bortom denna grift skola dimmorna klarna, först där faller det ändliga och tillfälliga bort, det väsentliga kvarstår, handlingen dömes efter dess frukt, och lifvets stora bokslut upprättas efter dess saldo.

Så mycket är oss klart, att Gud sände åt Finland denna skarpa tänkare och denna oböjliga vilja uti en tid, när lifvets ideala ändamål trängas tillbaka för de praktiska frågorna och när till följd däraf öfvertygelserna mångenstädes svikta och viljan mistar sitt härdade stål. Så mycket kunna vi fatta, att Gud har sändt denna väldiga ande till oss i brytningens tid, som kommit och måste komma, när ett folk vuxit ur de gamla formerna för sin tillvaro och inträder i nya. Därför sände Gud oss en tankens, ordets och handlingens man, som stod med sin ungdom på det förgångnas historiska grund, stod med sin mannaålder i mellanskiftet och med sin ålderdom upplefvat den nya tidens brusande ström. Endast

en sådan ande kunde uppfatta tidens växling och kunde beherska den.

Vi behöfde en sådan man, en oförfärad kämpe, som ständigt gick framåt, ständigt var stridsrustad, icke allenast mot det orättvisa, mot det falska, skefva och usla i lifvet, utan äfven mot den likgiltighet, som han såg vida omkring sig. Vi behöfde en man, fullrustad med vetandets vapen, med det stål i viljan, som inga hinder kunde nedslå, inga nederlag öfvervinna, för att till full klarhet föra tidens grundtanke, som är i bottnen af alla frågor, som aldrig kan undanskjutas, som måste träda fram i alla riktningar, nämligen Finland i sig, för sig och genom sig.

Med en sådan man skall historien icke mäkla, om han alltid valt den rätta vägen, det riktiga medlet; historien skall fråga efter hans mål och skall svara att detta var värdigt en man som går i spetsen för sitt folk. Därför må vi andra, som hafva haft den lyckan att vara hans samtida, och som nu stå här såsom hans första eftervärld, böja oss vördnadsfullt för detta minne, ty det skall icke glömmas i finsk häfd och finska hjärtan, så länge detta folk och land bestå. När vi minnas huru många fräjdade söner detta land har haft råd att förlora inom en knapp människoålder, med hvilka ädla grafvar det ligger beströdt, de flesta i vår närhet, i samma jord som skall emottaga Johan Vilhelm Snellman, när vi tänka på alla dessa förluster och fråga oss, huru detta fattiga och fåtaliga folk kunnat förlora så mycket och dock äga mod att lefva och kraft att hoppas, så blir svaret: det är för att desse män hafva gifvit åt folkets anda ett bestående innehåll, för att med sådane män och deras föredömen kan ett folk icke dö, icke förlora modet att lefva, hoppet om en framtid. Ty folken lefva icke

allenast af bröd, de lefva af stora tankar, upphöjda föredömen, tålamod att försaka, kraft att arbeta, mod att strida och förtröstan på framtiden. Detta är arfvet efter desse män, med hvilka Johan Vilhelm Snellman vuxit upp till tankens klarhet och öfvertygelsens mognad. Han hörde till denna sällsynt högt begåfvade kärntrupp af finska ynglingar, hvilka sedermera blefvo de ledande tankarna i fjärde, femte och sjette decennierna af detta århundrade och hvilka lämnat efter sig, icke spår i sanden, utan glänsande skördar. Bland desse män, alla arbetets män, alla rikt utrustade med snille, hjärta och vilja, var Snellman en af de högst begåfvade. Han var bland dem järnstören, graniten, den handlingskraftigaste, den viljestarkaste; de uppreste sig ofta mot hans öfvermakt, de gingo sin självständiga väg såsom det höfdes sådane män, och dock höllo de Snellman kär, och han höll dem kära till lifvets slut. Vi minnas ännu för några få månader sedan den redan brutne mannen, som här i detta samma tempel talade vid en af de sist bortgångna ungdomsvännernes graf, vi hörde hans åldriga stämma darra af rörelse.

Sådan var han. När man ser det hårda berget resa sin topp mot himlen, känna endast få den friska, lefvande, varma källa, som rinner upp vid dess fot.

Af denna engång så ungdomskraftiga, så hoppfulla, med så rik framtid begåfvade krets gömma vi nu i jorden den näst sista länken. Jag önskade att den siste af dem, att Elias Lönnrot stode här och talade dessa afskedsord; ingen af oss kan uttala dem så som han vore färdig att göra det. Denna graf är oss alltför djup.

Men jag hälsar Dig dock, Du gamle stridsman för sanning och rätt, för folk och fädernesland, för samtid och framtid, jag hälsar Dig på det språk, hvilket Du

talat och på hvilket Du verkat. Du skall ock hälsas på det språk, hvilket Du har medverkat att lyfta från okända hyddor till ära och framtid. Utan fullmakt, men viss om att icke jäfvas, hälsar jag Dig i det odelade finska folkets, det odelade finska fosterlandets namn.

Haf tack för allt hvad Du verkat, medan din dag var! Haf tack för hvad Du velat, men icke hunnit verka! Ty Ditt verk rymdes icke inom de trånga gränserna af ett människolif — det var seklernas verk.

Därför skall det ej förgätas med stunden, det skall lefva i fosterlandets hjärta, fullkomnas och mogna i efterkommande släkten.

Hvile i frid efter lifvets heta strider! Må fosterjorden grönska öfver din graf med beständigt nyfödda vårar. Må Herren Gud föra din ande till klarhet. Honom allena vare ära och lof, Han, som sände Dig, Han, som gaf Dig åt oss, Han, som utrustat Dig med de stora gåfvorna för ditt stora verk. Han gifve ock åt det nu lefvande och det efterkommande Finland söner sådana som Du, med tankens klarhet, viljans fasthet, med ädlaste mål och en brinnande kärlek till folk och fosterland!

Farväl!

ELIAS LÖNNROT

Till den 9 April 1882, då Lönnrot fyllde åttio år.

1. Ett folks kärlek.

På ett folks kärlek hänger dess tillvaro. Utan varm luft växer intet grönt strå. De folk, som hata, äro dömda till undergång. Karthago hatade och gick under. Från den stund Polen begynte hata, var det förloradt. Bygga, icke rifva, upprätta, icke kullslå, är lifvets grund.

Det enskilda lifvet öfversvallas af känslor. Om dem sjunger skalden: »Mitt lif är en våg». De skönaste vårar blomma bort, kärlekens armar digna, tåren förtorkar, kransarna vissna, minnesvårdarna vittra, morgondagen trampar liknöjd på gårdagens grafvar. Om några få år återstår icke ens minnet. De namn äro lätt räknade, som öfverlefva det tredje släktledet. Några kvarstå, förenade med ett berömligt verk, som lefvat längre än stiftarne. Andra framletas om hundrade år i arkiver och böcker. Hvad mer? Åra åt de rättskaffens glömda! Är jordlifvet allt, då är glömskan den eviga döden. Men jordlifvet är icke allt. »Det varder sådt i förgänglighet, det uppstår i oförgänglighet.»

Och dock är behofvet att fortlefva i ett älskadt minne så mänskligt berättigadt, att de flesta, och särskildt de bästa människor göra hvad de förmå för ett sådant minne efter sin död. Föräldrar vilja försäkra sig om barns och barnabarns hågkomst; ättetaflor, arfslagar,

donationer, stiftelser, skrifter, allt är mer eller mindre förenadt med önskan att bevara ett minne, ett namn för jordens korta evighet. Lyckligast äro de, som förvärfva en plats i sitt folks kärlek — detta folk, som består ännu när släkterna utslockna och stiftelserna förfalla — detta folk, som ännu när minnesvårdarna fallit i grus förtäljer vid aftonbrasan för barn och barnabarn sina välgörares namn eller sina älsklingars bragder.

Detta folk kan glömma, liksom den enskilde, och glömma snabbare än han, men också minnas längre än han. Ett folk är intet annat än summan af enskilde. Det beherskas af alldeles samma behof, lifsvillkor, lidelser, svagheter, som hvar och en i siffran af dess millioner. Men den mänskliga anden äger en underbar kraft att växa genom sammanslutning. Såsom många församlade troendes bön bestormar himmelen; såsom sången växer i liffull styrka genom en talrik kör; såsom krigaren i ledet känner sig upphöjd öfver ensliga stunders bäfvan; så samlar sig i folket mångas förenade stämning till en icke anad och för den enskilde oberäknelig lefvande kraft. Ojämnheterna afnötas, hugskotten nedtystas, lidelserna få något kompakt och fruktansvärdt, ädla och oädla drifter uppträda mer koncentrerade, sedliga makter och den naturliga rättskänslan få mod att framträda. Folket är ett böljande haf, föränderligt, ombytligt och dock i djupet detsamma; vågen är kraftlös, hafvet mäktigt, vågen förgår, hafvet blifver. Denna samlade kraft är så litet fritagen från förvillelser, folkets röst är så litet Guds röst, att historiens blad äro fullskrifna med bevis på motsatsen. Men detta oaktadt är folket en makt som beständigt öfverväldigar den enskilde. Dess kärlek lyfter; dess hat förkrossar; dess likgiltighet förlamar. En flod kan ledas ur sin bädd och ett folk ur sin bana;

men utan att beakta flodens naturlagar kan ingen Cromwell, ingen Bismarck ställa sin breda skuldra mot dess ofantliga tryck.

Folkens kärlek framträder, allt efter deras lynne, än högljudt jublande, än sluten och tyst. Hos några mera en öppen famn, hos andra mera ett trofast hjärta. Men på något sätt måste, äfven hos de tysta folken, kärleken finna ett uttryck. Han lefver i deras sägner, han får ord genom deras skalder. Ofta erinrar han sig först vid en folkkär graf, att han glömt i lifvet trycka den bortgångnes hand.

Popularitet för i dag kan vara glömska i morgon. All folkgunst, som hänför sig till det blott tillfälliga, det blott lysande och i sig innehållslösa, är underkastad förgänglighet. Ett folk vill, som barnet, gärna beundra, och dess beundran uppsöker helst det storartade. Det storartade betecknas af *måttet*, af det som genom jämförelsen synes upphöjdt öfver det mindre och hvardagliga. Det verkligt stora, det verkligt upphöjda betecknas af *målet* och synes mindre, men består varaktigare. Att, äfven på en framstående plats, äfven med lysande gåfvor, arbeta för ändliga, själfviska ändamål, detta är *litet* och hemfaller åt glömskan. Att för sig uppställa, att med kraft och gåfvor söka i lifvet förverkliga ädla ändamål, detta är *stort* och fortlefver med målet.

Ett folk reflekterar ej öfver mått och ändamål; dess beundran, såsom dess kärlek, är reflexionslös. Det hän föres lättare af det storartade, än af det stora. Men gif det tid till besinning, och det skall ändra sitt åskådningssätt. Huru har icke franska folket beundrat Ludvig XIV, Voltaire, den förste Napoleon! Men fråga det hvilka det *älskar*, och det skall svara: Jeanne d'Arc, Henrik IV, Saint Vincent de Paul.

För att älska, måste ett folk finna, eller tro sig finna, någonting värdt att älskas. Makten, högheten, rikedomen, glansen, snillet, allt detta kan folket beundra, frukta, afundas, men för att älska det, behöfver motivet infattas i en ram af mildare känslor. I folkens kärlek ligger alltid ett motiv af sympati för någonting älskansvärdt. Ädelmod, högsinthet, rättvisa, mildhet, tapperhet, fosterlandskärlek, självförsakelse, stora olyckor eller oförtjent lidande, kort sagdt, hvarje lättfattlig mänsklig dygd, hvarje verkligt eller skenbart berättigadt anspråk på mänskligt deltagande tillvinna sig folkens hjärtan, under villkor blott, att motivet synes och uppfattas.

Tapperheten intager ett egendomligt rum ibland dessa dygder. Den uppfattas alltid som självförsakelse; mer kan ju ingen gifva, än lifvet. Därvid förbises dock, att tapperhetens värde är relativt, beroende af det mål, för hvilket man strider. Äfven den tappre legoknekten kan få en tår på sin graf. Kommer då därtill ett stort ändamål att adla den krigiska äran, som så oemotståndligt tjusar de flesta folk, då kan man förstå huru döden för fosterlandet banar en säkrare och hastigare väg till folkens hjärtan, än den mest uppoffrande lefnad. Mången krigare har, som Arnold von Winkelried, blifvit en folkhjälte, utan att man om honom vet mer än ett ärorikt fall, medan äfven den största självförsakelse i en fredlig verksamhet vanligen stannar obemärkt, för att den icke synes.

Huru olyckan inverkar sympatiskt på folken, därom vittna Erik XIV och Maria Stuart — trots historiens invändningar.

Historien aftecknar det enskilda folket mot mänsklighetens allmänna fond, alldeles som målaren aftecknar landskapet mot dess lands himmel. Stora personligheter,

ädla föredömen tillhöra alla folk, emedan alla folk hafva en andel i mänskligheten. Men hvarje folk upptager dem omedvetet som sina och omformar dem efter sin uppfattning. När den finska runan låter jungfru Maria plocka lingon i skogsbacken och begära bad i konung Herodes' badstuga, betyder detta blott att folket införlifvat dessa gestalter med sig. Titus skulle icke älskas som ett mönster för regenter, Hannibal icke som fosterlandsvän, Columbus icke som världsupptäckare, Washington icke som ett folks befriare, därest icke hvarje folk tänkte sig just i det läge, att sådane hjältar vore dess glädje och ära. Och gäller det folkets egne, då måste desse vara i sann mening *folkelige.* De måste besjälas af sitt folks ande — ben af dess ben och själ af dess själ — återspegla dess egendomlighet och i sig förkroppsliga dess framstående grunddrag. Därförutan kunna de icke igenkännas, alltså icke erkännas, icke älskas, deras verk icke blifva folkets verk, deras ära icke folkets ära. Ett folk är svartsjukt, det vill icke dela med sig åt andra det bästa det äger, det vill äga det helt, och när det älskar, fordrar det tillbaka en odelad genkärlek.

Ett exempel ligger oss nära. I den lysande raden af Vasaättens konungar ställer historien Gustaf II Adolf främst. Det svenska folket är icke med fullt hjärta af samma mening. Utan tvifvel ställer det denne konung mycket högt och känner sig varmt för hans ädla personlighet; men mot slutet af sin bana blef han svenskarne för europeisk, för universell. Än mindre förstod folket hans storartade, men osvenska dotter Kristina. De, som det svenska folket förstod och älskade, det var befriaren Gustaf Vasa, det var den folkelige nionde Carl, det var hjälten Carl Gustaf, folkvännen Carl XI och framför alla andre den storslagne tolfte Carl. *De* voro svenska.

Än i dag hänger folkets hjärta, trots alla stormaktens ruiner, vid Carl XII:s väldiga skugga. Än i dag är han Sveriges »störste son», likasom hans antipod, Carl Michael Bellman, trots alla protester, prisas som Sveriges störste skald. Hvarför? Därför att Carl XII var den mest svenske af alla Sveriges konungar, likasom Carl Michael Bellman var den mest svenske af alla dess skalder.

En senare konung, Carl XIV Johan, tog till sitt valspråk »Folkets kärlek min belöning», men vann, oaktadt föreningen med Norge, aldrig denna belöning, emedan han förblef fransman intill sin död.

*

I Finland framträder individen sent ur massornas skugga. Af hans tillvaro i den förhistoriska tiden återstå endast dessa underbart typiska myter, i hvilka folkanden så att säga uppslukat sina hjältar, för att i dem förkroppsliga sig själf och sin lifsuppfattning. Vid historiens gryning inblandade kyrkan sin katolska legend i den hedniska myten. Sista runan i Kalevala är byggd på den mest djupsinniga kamp mellan två tidskiften och två fientliga världsåskådningar, som någon folkdikt äger att framvisa. Martyren Henrik, som gaf sitt lif för folket, blef det kristna tidehvarfvets förste folkhjälte, medan den helige Hemming, som egnat ett långt lif åt samma folk, aldrig blef mer än ett halft munkhelgon. Hvar skulle detta politiskt, religiöst och socialt underkufvade folk söka sina gunstlingar, om icke i fantasins världar? Det sökte och fann en tredje myt, som uppstod i morgonskymningen mellan den hedniska och den kristna väldsåldern — jättesagan. Genast var också

dess hjälte färdig: den typiske Matti, hvilken alltid besegrade jätten så, som ett underkufvadt folk besegrar och hånar sin fiende, med slughet och list.

Det intryck man får af vår enda inhemska medeltidskälla, biskopskrönikan, är intrycket af ett folk som håller sig tillbakadraget och slutet. Konungarne voro fjärran och därtill främlingar. Man kände, ofta tungt nog, deras arm, men såg den sällan. Spår af en verklig tillgifvenhet för tronens innehafvare kunna knappt upptäckas förrän i en så sen tid som Carl IX:s. Han och hans store son, Gustaf II Adolf, voro personligt kände och älskade af Finlands folk. I en nyare tid har Gustaf III förstått att vinna en personlig tillgifvenhet, och än i dag begråter finska folket sin högt älskade Alexander II.

Det är anmärkningsvärdt, att så berömlige män, som Sten Sture den äldre och Gustaf Vasa, icke tillvunno sig finnarnes kärlek. De voro för svenske för Finland, såsom Gustaf II Adolf var för europeisk för Sverige. Icke ens hertig Johans ungdomsdrömmar om ett själfständigt Finland lyckades här gifva hans namn en populärare klang. Denne herre var åter för polsk, och folket bet icke på den polska kroken.

Så styckadt detta land ännu var, landskap vid landskap, och så osmälta dess skilda stamfolk ännu spjärnade mot hvarandra, hade dock folkanden alltifrån det fjortonde seklet hunnit trycka sin omisskänneliga finska prägel på samhällsskicket och på hit inflyttade främlingar: svenskar, tyskar, danskar, senare äfven andra. När då den första inhemska adeln uppstod, med eller utan främmande ätteblod, skulle man vänta sig folkhjältar bland så många tappre män, som gingo i spetsen för härskarorna. På krig och bragder var ingen brist, men folket förblef

tillbakadraget och slutet. Undantagsvis uppträder en folkhjälte i den hurtiga sägnen om Matthias Kurk, och uppträder som bonde. I traditionen förnimmas stundom genljud af händelser, hvilka gjort intryck på folket, såsom Viborgs smäll. Pontus De la Gardie och hans son Jakob, personligt kände, ha kvarlämnat spår i sägnerna. Men öfver hufvud har folket med en betecknande tystnad förbigått adelns och krigens bragder, som i andra länder uppfylla folktraditionen. Söker man förklaringen däri, att folket haft mera anledning att frukta, än att älska sina adlige anförare, så återstår att förklara hvarför icke ett så storartadt och i den finska soldatens hågkomst så djupt inpräglad drama, som trettiåra kriget, förmått ställa på scenen en verklig folkhjälte. Och än oförklarligare blir, hvarför stora ofredens kamp på lif och död inom eget land icke bland sina talrika minnen, sina Sissar, Kivekkäät, Långström, Löfving, Luukkonen, Härkmannin pojat och andre »molnets bröder», lyckats framvisa något mer än spillrorna af en sådan folkets man, hvilken i den bistra fejden skulle blifvit dess hämnare och dess gunstling. För att finna en sådan — eller flera sådana — måste man leta så långt fram som till 1808, och när man där funnit honom, ser man honom, stämplad af skalden, först genom denne införas i folkmedvetandet. Man frågar sig, om utan Runeberg 1808 års folk haft mer att förtälja om sina hjältar, än 1714 års folk.

Utan tvifvel måste man räkna finnarne till de tysta folken, till dem som kunna bära starka känslor i sluten barm. Detta folks tystnad bör således icke alltid tydas som kallsinnighet; men det har blödt för mycket, blödt mot sin vilja, för att kunna älska kriget. Det har visat sig kunna strida som få och bära hvad knappt någon

annan burit; huru skulle det förblifva kallsinnigt för sina hjältar och vända sig bort från egna bragder? Men ett är att gifva den krigiska bragden dess fulla, varma erkännande, ett annat att för den glömma allt. Låtom oss vara rättvisa! När eftervärlden skådar i lugn tillbaka på det framfarnas sorger och tiden lagt sin balsam på blödande sår, då är det skaldens glada ära att sjunga om stora bragder, som sprida sitt ljus öfver själfva olyckans natt och komma ett lyckligare släkte att jubla af stolthet. Men hvem ville begära af Finland 1714, att *det* skulle hafva besjungit tolfte Carl och hans karoliner? Hvem fordrar, att ett eröfradt, slaget, af sin konung och sin härförare prisgifvet land skulle haft mod att *sjunga* år 1808?

Det finska folkets håg är mer riktad inåt, än utåt. Det har nödtvunget uppträdt som krigare, aldrig som eröfrare. Dess verk är ett odladt land, dess ära en tillkämpad kultur. Att bryta väg genom ödemarker, att känna sig lyckligt vid sin ärfda torfva och där i stillhet begrunda lifvets gåtor, det är dess styrka, det är dess svaghet, men sådant är det. Visheten stod i dess föreställning alltid högre än styrkan. Det var den grå forntidens lära, att ordet med sångens makt skapat världen. Och denna sublima myt går igen efter årtusenden. När det finska folket, vaknadt till självmedvetande, i våra dagar med samlad kärlek uppreser sina två första ärestoder åt de män, som gått i spetsen för fosterlandet, hvilka ställer det främst som sina representanter i bronsen? En vetenskapsman och en skald — en tietäjä och en runoniekka. Se där dess folkhjältar, dess första, dess sista kärlek!

Och dock har detta folk älskat mycket, fastän det älskat tyst. Dess kärlek förnimmes sällan uttalad i ord,

men desto mera i handling — i offervillighet, i laglydnad, i trohet. En folkelig styresman, som Per Brahe, en rättvis domare, en försvarare af dess rätt och frihet, en hjälpare i nöden, kort sagdt hvarje man eller kvinna, till hvilken det med förtroende kunnat se upp, har uppburits af dess tillgifvenhet. Om det glömt någon, om det missförstått någon, är det för att desse stått fjärran eller, med ett språk på höjderna, ett annat i dalarna, ej *kunnat* göra sig förstådde af folket. Men i *en* hufvudriktning hafva folkets känslor märkbarast utströmmat. *Kyrkan* har varit dess uppfostrarinna, knappt mindre timligt än andligt, och i långa sekler dess rätte styresman, dess närmaste målsman. Kyrkan har, i dess föreställning, innehaft icke blott himmelrikets nycklar, utan ock den högsta världsliga visheten. Detta företräde öfvervägde, i folkets ögon, alla andra. Den okunnige bonden var icke nog katolskt bigott för att därför knäböja för en föraktelig präst. Han kunde uppresa sig mot dennes snikenhet och håna hans laster med denna skarpa satir, som ligger i folklynnet. Men oafsedt dessa undantag, förblef prästen folkets lärare, rådgifvare, läkare, förespråkare, vän och beskyddare, en inkarnation af den högsta visheten och i denna egenskap ofta beundrad, än oftare älskad äfven med sin mänskliga brist. Att uppnå en sådan hög värdighet för en läskunnig son, blef snart det djärfvaste mål för kojornas ärelystnad.

Och ur kyrkan utvecklade sig *skolan,* prästskolan, sådan hon då var och ansågs vara ända till våra tider. Hon blef älskad såsom en kyrkans dotter, och det var rörande att se med hvilken kärlek det fattiga folket understödde de fattige kringvandrande djäknarne. Skolan i Finland har bokstafligen lefvat af folkets allmosor, och om hon ännu kan kallas långtifrån rik, så är hennes

ställning mot forna dagar nu ett oerhördt öfverflöd. Men folkets kärlek och folkets ärelystnad bära henne, med växande uppoffring, fortfarande på sina armar som landets lyckobarn. Prästskolan kvarligger i folkets föreställning långt sedan doktor Martin Luther upphört att vara den ende doktor som folket känner. Att en folkskola kan vara till något nyttig, utan att man därifrån lyckas uppklättra ända till predikstolen, detta har man ännu i många delar af landet svårt att begripa.

Om i förgångna århundraden någon finsk man hos sig förenat alla de egenskaper, som främst äro egnade att tillvinna sig folkets kärlek, så var detta otvifvelaktigt kojans son, skolrektorn, biskopen, kyrkoreformatorn, språkreformatorn, den gudfruktige, lärde, folkelige och med brinnande kärlek till folket utrustade Michael Agricola, han, som visste förkunna, att äfven Gud kunde tala finska. Och likväl finnes knappt något annat yttre spår af det stora flertalets tillgifvenhet för denne ovanlige man, än att hans Rukouskirja »nöttes af alla finnars händer». Först sedan allt hvad Finland ägt bildadt och i högre omfattning fosterländskt i tre sekler vördat Agricolas minne, börjar nu hans namn genom tryckpressen åter upplefva bland det egentliga folket. Orsaken är, att detta folk först nu förmår uppskatta hans betydelse fullt.

Medvetandet om en folkenhet och ett solidariskt samband för hela landet uppkom väl stundom sporadiskt under tidernas tryck, såsom vid krig, konungaval, 1616 års landtdag, med flere tillfällen, men begynner först efter stora ofreden klarna och blifva konstant. Stora ofreden är det finska folkets nationella blodsdop, som fick sin bekräftelse 1809. Det är från förstnämnda tid landskapen smälta samman till ett helt Finland, och från samma tid begynte folket igenkänna sig själf som ett —

ett, icke två eller tre! Till följd däraf kan man rätteligen först ifrån denna tid tala om gemensamma känslor, likasom om gemensamma, af alla landsdelar erkända folkintressen. Sjuttonhundratalets krig och riksdagar styrkte detta samband, och efter skilsmässan från Sverige blef den nationella och politiska sammanslutningen en nödvändighet, i hvars kedja endast en länk, den sociala, ännu är under släggan.

Allt hvad numera framstår i Finland värdt att aktas och älskas, det tillhör hela vårt folk. Om Porthan, omedveten om hela vidden af sitt verk, kunde uppstå för hundrade år sedan, så är det säkert, att hans ärestod då varit otänkbar. Franzén kunde sjunga och älskas, men ingen tänkte på hans byst i Uleåborg. Runeberg och »Vårt land» hade i själfva Gustaf III:s vittra dagar varit en omöjlighet, och när skalden slog sina första fulltoniga slag på lyran i Åbo, var det långt till ärestoden. Snellman bröt sin väg genom berg och is. Castrén gick länge oförstådd att söka det finska folkets vagga. Och så har det varit med dem alla, ingen nämnd och ingen glömd, som nu stå solbelysta i folkets tacksamma hågkomst. Först nu är morgonen af deras eftervärld uppgången i klar dag. Först nu har folkhymnen kunnat diktas och sjungas, först nu kunna folkets män uppstå i brons, först nu kan Finlands historia skrifvas.

Vår tid har med seklernas arf äfven ärft deras försummade pligter. Det är en kapplöpning om äreminnen. Må vara, låt oss ära de döde, men spara de lefvande, som ha tid att vänta. Multnade ben i grafvarna äro starka nog att uppbära minnesvårdarna, men ärestoder åt lefvande trycka till jorden. Lofordet kränker känslan af egen brist, det finns ingen sann stor-

het utan ödmjukhet, och det bästa på jorden undflyr människors pris.

Därför prisa icke tallen på berget för att han står så högt öfver småskogen; han mäter sin storhet efter himmelens höjd och känner sig undermålig. Prisa honom hellre när han ligger bruten af stormen, och prisa honom då för att han sträckt sin krona mot ljuset.

Ja, prisa de store, de rättskaffens döde arbetarne för sitt land och mänskligheten, prisa i dem den evige anden, hvars redskap de varit, hvars verk de utfört, och prisa främst Honom för att åt desse store döde förunnats att lyfta, mana och förädla sitt folk! Och när vi prisat de döde, låt oss älska de lefvande! Kärleken känner intet mått och behöfver intet loford, han gifver sig obetingadt och helt, han kan aldrig förödmjuka. På jorden finns intet så högt och intet så lågt, att det icke skulle nås af kärlekens armar och känna sig lyckligt däraf. Lifvet är fullt af mödor och misströstan. Den starke kan tröttna, den modige blekna, den tålige knota. Låt oss älska vårt lands arbetare; kärleken lyfter, kärleken gifver mod och hopp. Och se vi bland dem en man, som, mer än andra ödmjuk, tålig och hoppfull, egnat ett långt lifs mödor åt folket och fosterlandet — en enkel, folkelig arbetets man, som utan ärelystnad, utan parti, alltid kärlekfull, alltid trofast, har utfört den största lifsgärning någon nu lefvande finsk man fått på sin lott och som anser sig mer än belönad genom den glädje detta arbete beredt honom själf — se vi en sådan man, Michael Agricolas jämnbördige efterföljare, hvilken en dag skall intaga sin plats närmast denne uti vårt lands historia och hvars profetiska namn bebådar en ny framtid för Finlands folk — låt oss *älska* honom, han begär intet

mer — låt oss i honom ära det tysta, tåliga arbetet, som gjort vårt land starkt och en dag skall göra det rikt — låt oss inför hans gråa hjässa nedlägga våra dåraktiga tvister och endräktigt, vördnadsfullt, trohjärtadt nu och för alla tider välsigna hans åttio år!

---

2. Paikkari torp.

Nyland har gifvit åt Finland en hufvudstad, ett fäste, idoga småstäder, forntida kyrkor, borgar och herregårdar, bördig jord, odlade bygder, hamnar, fabriker, bergverk, krigsära och nederlag, vetenskap och konst, minnen af det förgångna och nutidsförhoppningar. Men Nyland har äfven gifvit sitt land Paikkari torp. Hatten af för den fattiga kojan i en vrå af Europa!

Betrakta detta landskap! Är det icke älskligt, är det icke såsom en bit ur Finlands hjärta, så storartadt lugnt, så ensligt skönt? Ingen mästare i byggnadskonst eller trädgårdsodling har kommit sin hand vid denna jungfruliga natur. Ingen sandad gångstig leder dit mellan klippta häckar och fagra rosengårdar. Dessa björkar, där vårens fåglar sjunga, hafva sätts af vind och sol, där det bäst behagat dem. Inga runor ha ristats i dessa berg, ingen ångare har plöjt denna glänsande sjö. Hit når icke världens larm, här tystna dess strider. Sorgen och armodet kunna nå ända hit, men ingen ser dem, ingen annan än Gud hör här deras tysta suck.

Betrakta detta landskap en tidig morgon i Juni! Hälsa i luften, dagg i gräset, pärlor i björkarna, glans öfver sjön, bergen rodnande i soluppgången och den djupa tystnaden afbruten endast af kvittret från skogen. Hvilket ensligt och dock hvilket strålande lugn!

I alla tider har ensligheten varit stora tankars moder. En fattig gosse träder ut ur kojan, närmar sig stranden och ror bort i en ekstock till fiske i Valkjärvi sjö. Han skymmes en stund af strandens skugga, men när han kommit ungefär till midten af fjärden, hvilar han årorna. Han har sett denna fjärd mången gång förr, han är icke van att drömma i arbetet; den fattige har ej råd att vara känslofull. Men naturens fägring öfverraskar honom, han försjunker några ögonblick i en stum begrundning, knäpper sina händer och läser en morgonbön ...

Hvem är denne pilt? Hvad skall han blifva en dag som man? Ingen vet. Fråga den koja, där Mikael Agricola föddes åt Finland. Tusen och åter tusen hafva, som denne pilt, rott ut på sin sjö från armodets hem och vändt tillbaka till armodets lott att namnlöst förgätas. Hvarför skulle just han få en annan lott och ett namn som ej glömmes? Hvarför? Det vet den Mästaren, som gick förbi de rikes palatser och valde sina apostlar i fattige fiskares kojor.

Sammatti heter ett litet kapell i nordvästra Nyland. Nejden är ett vildskönt bergland norr om Lojo sjö och har blifvit kallad »Nylands Schweiz». Moderförsamlingen, Karislojo, en socken utan fattiga, svedjar på bördiga sluttningar aldrig frysande skördar. Den smala vägen därifrån till Sammatti går öfver dalar och moar vid foten af höjder, bevuxna med tät barrskog. Ensliga, glimmande sjöar smyga fram mellan berget och mon. Här och där ses ett enstaka skogstorp, ett gärde, en betande ko, sällan en människa. Nejden blir fattigare, mon hårdare. Vägen kröker sig åt höger förbi en ytterst anspråkslös träkyrka, förlorar sig åter i ödemarken och uppnår slutligen Haarjärvi by med fem hemman. Härifrån

synas, omkring en verst till höger, de resliga björkarna vid *Paikkari torp.*

Betrakta nu omgifningarna. Nejden och folket äro icke mycket förändrade sedan åttio år. Boningshusen äro bättre uppförda, sederna något förfinade. Ingen karl går numera i knäbyxor, ingen kvinna i skörttröja. Polskan har lämnat gästabudet och efterträdts af nymodiga danser, den förr okända kaffepannan sjuder i hvarje spis, och man har lärt sig att vid högtidliga tillfällen dricka punsch. Tiden stänker sitt skum ända hit bakom bergen, men under dess yta lefver och rör sig samma folk som vid seklets början.

Paikkari torp underlyder ett kornettsboställe af samma namn i byn, hvilket förklarar hvarför det ej kunnat utlösas till enskild egendom. Några hundrade steg från torpet reser sig Isomäki berg, från hvars topp man förr kunnat se sex sjöar — Valkjärvi, Haarikka, Ruokojärvi, Kaitasilmä, Heilampi och Kirmunen — numera skymmas de två sistnämnda af växande skog. Torpet är uppfördt på strandhöjden vid det af berg omgärdade Valkjärvi. Man ser en åker, en äng, en stenbacke. Tjugu alnar från stugan stod fordom en väldig fura, Isomänty benämnd, i hvars grenar det var ett mandomsprof för torpets söner att uppklättra och i hvars skugga barnen brukade leka. Isomänty har längesedan fallit för tid och storm, men ännu har man stundom sett en grånad man, sittande på dess stubbe, erinra sig barndomens lekar.

Paikkaris lilla växtrike har nu blifvit civiliseradt, det har fått några äppleträd. Af de aspar, björkar och rönnar, som fordom omgåfvo torpet, kvarstår endast ett yngre släkte af björkar — det nordiska landskapets trogna älsklingar, så lättrörda för hvarje mild fläkt af sitt lands vindar och dock så kärnfast starka mot stormarnas hot.

Torpets byggnader äro få, enkla och föga förändrade. Hvarken stall eller ria. Så fattigt var förr detta hem, att det icke ens hade råd att bestå sig den dyrbara lyxen af egen badstuga. Hvarje lördagsafton vandrade torpets inbyggare att bada hos grannen, och i hans ria tröskades åkerns få skylar. Nu har torpet fått ladugård med halmlada, särskildt visthus och eget bad.

Boningsstugan är oförändrad sådan hon var för åttio år sedan, endast att äldste sonen tillbyggt en förstuga med kammare. Af stugans forna inredning återstå tre väggfasta sängar, två öfver hvarandra i hörnet mot dörrväggen gentemot spiselmuren, som står i det andra hörnet. Tredje sängen står vid motsatta gafvelväggen. Vaggan från 1802 är bevarad, men icke i torpet. Det öfriga tarfliga bohaget är senare tillkommet och förändradt med inbyggarne.

I denna låga koja vid Valkjärvi sjö föddes, 9 April 1802, i armod och glömska sonen med det profetiska namnet Elias, han som en dag skulle göra det finska folket så rikt genom sångens arf, så minnesvärdt genom dess forntid, så hoppfullt genom att lägga en fast grund för dess lefvande folkande. Tillnamnet Lönnrot togs af en liten bäck, benämnd Vahteroja, vid farfaderns torp, och skulle således i öfversättning rätteligen heta Lönnbäck.

Fadern var sockneskräddaren, torparen Fredrik Johan Lönnrot, modern Ulrika Andersdotter. Kring dem uppväxte i torpet sju barn: fem söner och två döttrar. Sönerne voro, i ordning efter åldern, Henrik Johan, Adolf Fredrik, Gustaf Evert, Elias, Gabriel Martin; döttrarna Johanna och Henrika. Af dessa sju återstår numera endast fjärde sonen Elias och af hans barndoms öfriga vänner ingen. Den sista, en tre eller fyra år äldre änka, gårdsdotter i det torp, där Paikkaris ungdom

brukade bada, dog för ett år sedan. Paikkaris hem har vuxit ut till ett fädernesland, dess söner och döttrar ha blifvit ett tacksamt folk.

Sedan sekletss början har torpet flere gånger ombytt invånare. Det innehades en tid af äldste brodern Henrik Johan, senare af en brorsdotters man Vesterholm, och bebos för närvarande af landthandlaren Hänninen. Efter långa vandringar har torpets Elias åter hamnat i födelsebygden. På sitt Niku hemman i Haarjärvi by (numera försåldt till den finska folkskolans fader, öfverinspektorn Uno Cygnæus,) skref han ordboken och trollrunorna. På sitt ensliga Lammi ordnar han nu en rik och förbättrad ny upplaga af Kanteletar.

Huru han från Paikkari torp banade sig väg genom lifvet — huru han vid sex års ålder kunde Svebilii katekes på finska utantill och därmed ansågs vara bestämd till präst — huru han med hemmets ringa sparpenning vandrade till Ekenäs pedagogi, utan att känna ett svenskt ord, och där i två terminer fick för andra gången inlära Svebilius på svenska — huru han, utan medel att fortsätta studierna, återvände till hemorten och i flere år biträdde fadern vid skräddarehandtverket — huru han, efter att åter ha glömt sin svenska, tio år gammal, försökte sin lycka i Åbo katedralskola, svarade vid inträdesförhöret på finska och för denna okunnighet med knapp nöd undgick att hemsändas med oförrättadt ärende — huru han, efter tre klassers skola, än en gång för fattigdom nödgades återgå till sin faders yrke — huru en välvillig kapellan förberedde honom till Borgå gymnasium — huru han som gymnasist vandrade kring under ferierna och hopsjöng sex tunnor råg — huru han tjenstgjorde en tid som apotekselev i Tavastehus och ändtligen vid tjugu års ålder blef student i Åbo

— allt detta tillhör icke blott historien om en pilt från Paikkari, det tillhör fäderneslandets och mänsklighetens historia, allmaktens sätt att utkora sina redskap, det finska folkets kamp för kultur och självmedvetande. Hvem säger oss hvar den evige anden utsår sina frön bland människors barn? Hans gång genom världen har blifvit förliknad med vindens. Hvem vågar peka blott på de lyckligas boningar, där intet medel saknas att utbilda ett barns anlag till stora gåfvor, och säga: sök här ditt lands framtid, ditt folks framåtskridande! Öppna allas, allas fönster mot världen, räkna ej rutornas mängd eller takens höjd, låt äfven de ringa, de fattiga skåda himlens dag! Tag vara på gåfvorna, hvar de än dölja sig. Hvem kan säga huru mången Elias aldrig haft medel att vandra den långa vägen till skolan, eller, om han vandrat den, åter hemskickats, för att han ej kände bildningens språk? Paikkari torp är ett vältaligt votum i dagens skolfrågor.

Detta obetydliga, aflägsna, fattiga torp, hur mycket har det ej gifvit oss, hur mycket har det ej lärt oss! Det skall icke kringbyggas med sten, det skall icke inlösas till ett evärdeligt minne, det skall spårlöst försvinna, odlarens plog skall gå öfver dess grund, efterkommande skola förgäfves leta dess plats på Finlands karta. Men då skola ännu Valkjärvis vågor säga till hvarandra, när de sorla mot stranden: här, här! Vinden skall föra deras tal från sjö till sjö, från berg till berg i det vida landet och upprepa: där! där! Och i de djupa lederna af folket skall detta samma ord gå från släkte till släkte: där! där! Är detta ej ära nog för ett fattigt torp? Huru månget palats af marmor och guld får en sådan eftervärld?

FREDRIK CYGNÆUS

Bidrag till en karakteristik af Fredrik Cygnæus och hans historiska arbeten.

(Historiska Samfundet 9 November 1883.)

Ledamoten af detta samfund, professor emeritus, statsrådet Fredrik Cygnæus, död den 7 Februari 1881, har plöjt en för djup fåra i sin samtids finska arbetsfält, för att hans spår skulle försvinna som seglarens väg i hafvet. En annan samfundets ledamot, professor Elmgren, har, såsom tillika ledamot i Finska vetenskapssocieteten, den 29 April nämnda år med känd biografisk noggrannhet tecknat Cygnæi lefnadslopp, under reservation att därom icke vilja hafva sagt sista ordet. Ehuruväl denna hans minnesteckning sålunda befriar en efterföljare från att behöfva upprepa redan anförda biografiska data, till hvilka, mig veterligen, föga af vikt är att tillägga, återstår af Cygnæi betydelsefulla verksamhet och delvis gåtlika personlighet ännu mycket att utreda, innan detta på sin tid frejdade namn står i riktig dager för eftervärlden och där intagit den plats som tillkommer detsamma. Närmast efter Cygnæi död är hans betydelse till någon del bortskymd af de sista lefnadsårens tillbakadragenhet, hvarför ock få därförinnan högt uppburna namn så hastigt förbleknat, som hans, för den näst efterföljande generationen. Den dag skall dock komma, när detta namn uppskattas bättre än nu och skall på vissa områden af vår samtida utveckling befinnas hafva varit

epokgörande; men då måste det ock framstå i sin tids belysning och däraf erhålla sitt rätta mått. Det är för ett, visserligen ganska ofullständigt, bidrag härtill, och enkannerligen för att söka uppmäta slagvidden af Cygnæi ord, som jag nu för en stund utbeder mig det ärade samfundets uppmärksamhet.

Först några anteckningar om denne mans under lifvet föga eller blott halft förstådda personlighet, hvars in- och utsida jag under mer än fyrtio års nära beröring och vänskap haft tillfälle att iakttaga. Han tillhör nu eftervärlden, till hvilken han beständigt skådade bort medan han lefde, och jag tecknar hans drag under intrycket af att vidröra det som han själf ansåg dyrbarare än lifvet, en mans och en medborgares minne efter sin död.

Fredrik Cygnæus hade af natur och släktarf fått en stark kroppskonstitution, som ända till sjuttionde lefnadsåret motstod de försvagande inflytelserna af ett stillasittande, inåtvändt lif. Han var ursprungligen begåfvad med en muskelstyrka, som han försmådde att uppöfva. Innan han de senare åren besvärades af korpulens, kunde han utan trötthet uthärda nattvak och ansträngningar. Hans lefnadsvanor voro regelbundna endast i arbetets stränghet; det öfriga tog han med en konstnärs sorglöshet; alltid måttlig i dryck, men föga dietisk vid bordets anrättningar. Han älskade sötsaker och bekvämlighet, icke sällan öfverhettande sina rum, där man kunde finna honom med en tjock filthatt på hufvudet. Hans yttre person erinrade mer om en italienare, än om en finne. Han imponerade ej vid första anblicken, snarare vid den andra, och bar prägeln af medveten energi, parad med humanitet. Ur de små, glänsande ögonen under det yfviga håret och de buskiga ögonbrynen framlyste en

intelligens, som lät ana ett inre djup. Denna blick var ovanlig, den kunde än uttrycka svärmisk hängifvenhet, än öfverlägset lugn, än koncentrerad vrede och det djupaste förakt. Intrycket af Cygnæi personlighet på ungdomen var omedvetet sympatiskt och blef medvetet, när man hörde honom tala. Man igenkände hos honom någonting besläktadt med det bästa i ynglingens bröst. Också behöfde han aldrig söka en ovän i ungdomens leder; sådana fann han blott där, hvarest lifvets strider fört honom i delo med en kallare reflexion.

Lynnet var än tillmötesgående, än mycket tillbakadraget. En sällsam motsägelse låg däri, att denne man, som var kallad att utöfva ett så direkt inflytande på sin omgifning och sin samtid, själf var för andra såsom en sluten bok. Biografen har redan anmärkt Cygnæi »inåtvända, eremitlika ensamhet». Om hit hör hvad Cygnæus själf anför om J. Z. Dunckers släktförhållanden, att kyrkoherdens i Mäntyharju Z. Cygnæi arf — en grubblande sinnessjukdom — »räckte till åt många hans afkomlingar», vill jag icke afgöra. Inåtvända, i sig själf slutna karakterer äro så litet sällsynta under våra naturförhållanden, att detta drag snarare kan anses genuint finskt, då ju släkten Cygnæus veterligen är af genuint ursprung från Savolaks. Visst är, att Fredrik Cygnæi ensamhet sträckte sig öfver hela hans lif, öfvergaf honom icke ens på talarestolen och under de mest förtroliga meddelanden, följande honom från vaggan till grafven och in i grafven. Denne man, som kunde så glödande älska och hata; denne man, som ägde icke endast beundrare, utan ock nära, uppriktiga vänner, för hvilka han icke skydde något annat offer; han *kunde* icke bortgifva sig själf åt en annan dödlig, ehuru han i hvarje ögonblick kunde bortgifva sig för en idé. Förgårdarna

stodo öppna, templet var stängdt. Det är mer än sannolikt, att han i ögonblick af öfversvallande känslor drömt om en kvinnas kärlek; för mig har han biktat ett sådant ögonblick, men under åtlöje öfver sig själf. Detta löje dolde dock något bittert. Han kände sin ensamhet, han led däraf, men bortskänka sig kunde han icke. Det utbyte af självförsakelse, som betingar ett lyckligt äktenskap, skulle för honom varit att förneka sig själf.

Farrar säger: »ensamheten är Guds mottagningsrum». Det tillkommer icke mig eller någon dödlig att utforska, om Fredrik Cygnæus i detta mottagningsrum sökt sin faders, sin farfaders och kyrkans Gud. Men väl vågar jag på goda skäl bestrida den nog utbredda föreställningen, att Cygnæus i detta rum skulle böjt knä för den mest dyrkade och mest falska af alla afgudar: sin egen person. Man umgås icke, hela sitt lif, i så förnämt sällskap, som stora idéer och intelligensens aristokrati, utan att grundligen undervisas om egen vanmakt. Jag har sett Cygnæus i det berömda »lördagssällskapet», där det, under all vänskap, ej sparades hugg. Han värjde sig manligen, men stod, lätt sårad, dock ofta nog redlös mot Runebergs lugna humor, Snellmans skoningslösa logik, Nervanders sarkasmer och Nordströms infall, hvassa som synålar. Till dessa fyra, jämte Lönnrot och Rein, drogs Cygnæus beständigt, oaktadt tillfälliga brytningar, af idéernas frändskap, och dessa fyra drogo i en tidigare period försorg om den självkritik, som möjligen saknades i en senare.

Ofta citerade Cygnæus den bekanta bönen: »Gud, gif mig stora tankar!» Han erkände urkällan, men de stora tankarna voro hans kyrka. Historien vittnar på hvarje blad därom, att bäraren af en stor idé lätt identifierar denna idé med sin egen personlighet, och från

detta slags öfverskattande torde Cygnæus ej kunna fritagas. Frestelsen låg nära, vid jämförelse med en tidsomgifning, där små, personliga intressen så ogeneradt drefvo sitt spel, som här skedde under tredje, fjärde och femte decennierna af detta århundrade, ja ända till den tid, när de stora partifrågorna samlade viljor och krafter kring allmänna mål. Cygnæus trodde sig stå, och stod verkligen mången gång, ensam i kampen för dessa allmänna framtidsmål. Jag behöfver endast erinra om den så ihärdigt och så fruktlöst i tjugu år genomkämpade striden om en konstakademi för Finland. I en sådan kamp föder medgången ödmjukhet, motgången däremot ett öfvermått af självkänsla. Och mer eller mindre var Cygnæus under hela sitt lif invecklad i sådana strider om förverkligandet af idealer, dem den praktiska betänksamheten ansåg för hugskott. Följdriktigt hände då ock, när en idé hade framgång, såsom Konstföreningen, Nya teatern och Studenthuset, att utförandet, likasom idén, identifierades med målsmannen själf. Och när i tal eller skrift Cygnæi person framstod, där åhöraren och läsaren hellre önskat en objektiv framställning, kom detta sig däraf, att det skeddas reflex i talarens eller författarens personlighet blef för honom liktydig med tilldragelsen själf.

I sina minnesord vid grafven härledde Snellman Cygnæi inflytande på ungdomen däraf, att Cygnæus var »en karakter». Det är svårt att jäfva detta vitsord af en man, som själf var den mest helgjutna karakter i sitt lands samtid. Mellan dessa två fanns icke heller litet gemensamt — den upphöjda, omfattande blicken; slagfärdigheten, modet, oböjligheten af deras engång utpräglade lifsåskådning; ärren af oräknade, hänsynslöst genomkämpade strider; Kulneffs förmåga »att älska och

att slå ihjäl med samma varma själ»; ändtligen också fosterlandet som slutändamål, om detta ock skulle gå fram öfver stupande generationer. Men olikheterna mellan dem voro grundväsentliga. Statsmannen och tänkaren måste följdriktigt bokföra lifvet under andra kolumner än skalden och talaren. Om Cygnæus knappt mindre än Snellman väjde hvar klubban slog dråpslag, var han personligt långt mindre logisk, mera mottaglig för intryck och mera åtkomlig för motskäl. Hos båda desse själfständige män fanns, besynnerligt nog, ett stycke världsman — jag vore frestad att säga hofman, i den mening, att satraperne kunde behandlas efter förtjenst, men med kejsare och fruntimmer måste man fara varligen fram. Världsmannen var och förblef dock hos Snellman en under omständigheternas tryck nödtorftigt civiliserad sträf finne, medan världsmannen hos Cygnæus var natur och otvunget tillegnat sig franska mönster. Jämförd med sina landsmän, var Cygnæus alltid *grand seigneur* och anslogs i konsten af den förnäma idealiteten hos Rafaels madonnor. Han älskade att beskydda, att uppsöka förmågor, lyfta dem till sig, skapa deras framtid, betrygga deras existens och samla dem omkring sig såsom ett hof. Deras ära och framgångar voro hans; man förstår hvarför han beundrade Gustaf III. Det vackra däri var, att beskyddet gafs upplyftande, aldrig nedlåtande. Humanitet var ett så genomgående grunddrag i Cygnæi personlighet och hela lifsuppfattning, att klubban i hans hand, så som han dock kunde föra den, syntes oförklarlig; men förklaringen låg i en storslagen skaldenatur, som icke kände hejd, när han trampade småkryp. Att Snellman alltid såg verkligheten, där Cygnæus såg idealen, hindrade icke den förre att älska poesin, medan väl ingen annan än målaren Löfgren ansett Cygnæus, hvilken

förvarade sin handkassa bakom Napoleons staty på byrån, lämplig att utreda sitt lands finanser.

För siffran var icke Cygnæus skapad; all beräkning var honom motbjudande. Honom fattades icke en intelligens af första ordningen: ett skarpt omdöme, en omfattande, genomträngande blick, en snabb uppfattning och ett beundransvärdt minne, som ända till sista åren behöll ett outtömligt, sällan torgfördt förråd af detaljkunskaper, inhämtade under ungdomens kamp för parnassens äreställen. Honom fattades, som mångsidig vetenskapsman, hvarken materialet eller tekniken; honom fattades valfriheten, han beherskades på lärdomens område, som på alla andra, af sympatier och antipatier. Där han trifdes, slog han sig ned och kände sig hemma. Där var han icke ensam och icke ungkarl mer: han trolofvade sig, efter hvarandra, med historien, den moderna litteraturen och konsten, men fäderneslandet förblef hans ungdomsbrud. Under och bakom dessa fält för vetandet och kärleken dolde sig skalden. Och skalden, historikern och konstälskaren sammansmälte slutligen i den uppenbarelseform af Cygnæi personlighet, som blef hans mest utmärkande egendomlighet, nämligen talaren.

Det är icke lätt att hos Cygnæus särskilja dessa besläktade lifsformer, hvilka flöto in i hvarandra och icke sällan intrasslades i hvarandra.

Att Cygnæi sångmö var en äkta dotter af Muserna har blifvit betvifladt på grund af hennes missvårdade toilett, men utan skäl. Han bar sitt diplom i idéernas höghet, kraft och rikedom, i en idealisk lifsåskådning och i fantasins skapande makt.

— Kom ihåg — sade Cygnæus engång till mig för tjugu år sedan — kom ihåg, när du skrifver om mig

efter min död, att jag beständigt sett likheten framför företeelsen!

Anmärkningen är träffande. Föremålet i dess yttre, konkreta form var för Cygnæus endast omhöljet af en ideal urbild, som sken därigenom och reflekterades i andra, nära liggande föremål. Man skall måhända invända, att yttrandet karakteriserar idealisten, men ännu ej skalden. Jag vill icke tvista om den realism, som nu så stormodig framträder med anspråk att ställa natursanningen öfver all annan. Dess betydelse må erkännas som reaktion mot sväfvandet i den blå rymden utan fotfäste på jorden; men när skalden i den yttre företeelsen igenkänner återskenet af något högre inom, utom och öfver densamma, då står han på *sin* mark, som man förgäfves vill frånrycka honom. På moln kan han icke bygga, han behöfver ett fast underlag; men icke är det realismens bevingade myra som skall lära lärkorna sjunga.

Cygnæus behöfde icke låna af Victor Hugo skaldernes födelsemärke antitesen; han bar den inom sig. »Kolsvart eller rosenrödt», anmärker han själf om Döbeln. Mellanfärgerna lågo ej inom synkretsen. De inre motsatserna voro däremot många och stundom svårfattliga. Han skådade ut öfver tidehvarfven och kunde hänföras af ögonblicket. Han talade till massan, men bekände sin förkärlek för minoriteten. Han ville icke offra en vana och kunde obetingadt offra allt för en idé. Han var den ädelmodigaste domare öfver mänsklig svaghet, men hade svårt att glömma en anspelning på sin egen. Ekman målade hans hufvud med vingar, och Cygnæus hängde taflan i sitt arbetsrum, men när Ekman lät Muserna kasta boll med Cygnæi hufvud, upptog Cygnæus detta den gamle vännens skämt som en afsiktlig förolämpning.

I skaldekonsten var Cygnæus komponist och kolorist, men icke tecknare, icke skulptör. Han saknade öra för musik och harmoniska ljudformer; Pacius hade mycken möda att inlägga välljud i denna knaggliga meter. Därtill kom likgiltigheten för all retusch. Van att mäta allt med stor måttstock, hade Cygnæus utgångspunkten och målet klara framför sig, men de mellanliggande medlen betraktades som en bisak. Initiativet var hufvudsak. Att utkasta planer och vinna medverkan var hans sak; utförandet öfverlät han åt sakens vänner. I tal och i skrift röjdes samma handlingssätt. Utgångspunkten för hans framställning var alltid väl vald, ofta fyndig, och målet träffsäkert uppfattadt, men ämnets behandling förlöpte sig i beständiga sidoreflexer. Det var en flod med bestämd riktning till gifven ändpunkt, men också med många forsar, som stänkte sitt svall öfver stränderna. I originalitet och i rikedomen på tankar, som beständigt aflöste, jagade och öfversvallade hvarandra, erinrade Cygnæus om Jean Paul. Nervanders mästerliga »öfversättning» af ett stycke i »Höst-ispiggarne» (Helsingfors Tidningar 1842) harmade författaren mer än J. A. Gadolins kort förut synliga hånfulla recension af samma diktsamling; men den så kallade öfversättningen gick endast ut på att begränsa styckets tankegång — att bygga slussar förbi forsarna — och den som vill göra sig samma möda skall i Cygnæi skrifter finna djupa strömdrag. Han nedskref, utan att senare ändra eller stryka, tankarnas öfverströmmande vårbäckar och varseblef icke, att han skref för ett tidehvarf som, utslitet af tryckpressen, för hvarje decennium blir allt mera latläsare. Om en öfverlastad stil gäller numera: *Græca sunt.* Hvad man gaf sig mödan att förstå på Jean Pauls tid förstod man icke mer 1840, och hvad man förstod 1840 är efter

1880 knappt mera begripligt. Cygnæus insåg detta vid slutet af sin lefnad. Det kännes smärtsamt, när en tanke går ut att eröfra världen och stannar, som lokomotivet, i nordens drifvor. Men det var nu för sent; man gör icke om ett helt lifs verk. Skriftställaren med de rika, stora, lifsvarma idéerna och den tunga stilen fortfor stolt att vid tankarnas toilett förakta skräddarevalspråket »Kleider machen Leute».

Fredrik Cygnæi författareverksamhet har varit rik, omfattande och självständig. Förutom tryckta tal, akademiska dissertationer, biografier och uppsatser öfver dagfrågor, har han utgifvit lyrisk och dramatisk poesi, recensioner, litteraturhistoriska afhandlingar och historiska skildringar. Jag utbeder mig här att få vidröra endast sistnämnda, Samfundet närmast rörande del af hans arf åt eftervärlden.

Om sin ståndpunkt som historisk skriftställare säger Cygnæus själf: »Vi trängta efter en lefvande åskådning af *det hela* i de handlandes och handlingarnas väsende». (Samlade arbeten 2, s. 8) »Realitetens uppfattning är den underordnade, trons den afgörande». — »Han (ett samtida vittne) *tror* själf det han anför och *känner* det hvarom han afgifver sitt vittnesbörd. Han har genomlefvat de känslor, som stadgat hans tro; han har öfverlefvat de händelser, om hvilka han vill gifva andra visshet.» (Samlade arbeten 1, s. 155).

Ståndpunkten är tydlig. Alla dessa tallösa detaljer, data, personer och motiver, af hvilka historien är sammansatt såsom tryckspalten af typerna — dessa detaljer, af hvilka Cygnæus själf, under omfattande studier, samlat ett så rikt förråd — anser han äga ett värde blott i den mån *det hela* genom dem framträder i en lefvande åskådning. Häfdatecknaren är först då berättigad till ett

fullt förtroende, när han själf *tror* hvad han anfört, likasom det samtida vittnet först då vittnesgillt, när det mänskligt *känner* det, hvarom det afgifvit vittnesbörd. Att denna uppfattning icke är trång, att författaren inrymmer ett vidsträckt fält för belysande detalj och historiska källor, framgår af hans grundsatsers tillämpning. Mindre bestämd är den plats som där inrymmes åt historisk kritik, för hvilken tron och känslan ingalunda äro ensamt tillfyllestgörande. Det måste dock erkännas, att Cygnæi uppfattning i hufvudsak angifver häfdateckningens nyaste kraf på inre nödvändighet och organiskt samband. Sedan 1850-talet, när Cygnæus uppställde sitt axiom för historien såsom en lefvande utvecklingsprocess, där hvarje del får sitt berättigande af det hela, har hjälpvetenskapernas uppradande af fakta på hyllor allt bestämdare anvisats sin nyttiga plats i rustkammaren, och numera är det endast vissa kompendiösa läroböcker förbehållet att belasta sina olycklige läsare med liflösa knotor af historiens skelett.

Om Cygnæus icke lyckades genomföra denna riktiga och vetenskapliga utgångspunkt så som han afsett, ligger felet — stilen oberäknad — dels i hans subjektiva uppfattningssätt, dels i ett öfverskattande af individens betydelse. Finska folkets historia blef för Cygnæus dess framstående mäns, likasom svenska folkets historia »dess konungars». Oligarkerne intogo monarkernes tron. Icke därför att Cygnæus skulle saknat öga eller kärlek för de ringaste; han beundrade Runebergs konst att uppställa desse som typer. Men hans håg låg åt härförarne i ordets och handlingens värld. När vid en af österbottniska afdelningens årsfester en talare prisade detta landskaps demokrati och manade till efterföljd, steg Cygnæus på tribunen för att protestera däremot och framhöll

intelligensens aristokrati som bärare af landskapets ära och framtid.

Den nästan svärmiska kärlek, som Cygnæus hyste för sitt finska folk i dess lägsta kojor, låter ganska väl förena sig med en sådan förkärlek för dess ädlaste söner. Men i häfdateckningen medför denna uppfattning lätt en förflyttning af tyngdpunkterna. Det gifs verkligen ögonblick i folkens lif, när individen betyder allt; det gafs ögonblick när Porthan var Åbo akademi, när Döbeln eller Duncker betydde den finska hären. Men om häfdatecknaren, utöfver detta ögonblick, förbiser individens förutsättningar i hans folk bakom honom, sätter han denne rotlös på folkets tron. Cygnæi framställning har sålunda mången gång varit berättigad i skildringen af en afgörande situation, men han har utsträckt individens inflytande öfver gränserna för det dominerande ögonblicket. Jagandet efter motiver och bemödandet att i den objektiva handlingens ställe substituera den handlandes person såsom drifvande kraft inleder författaren på memoirens område och uppställer på historiens plats dess kommentar. Reflexionen trampar handlingen på hälarna; slutresultatet blir, som hos Rotteck i tiden, »des Verfassers Urtheil». Ändtligen leder ringaktningen för detaljen i och för sig till en vana att förutsätta handlingens faktiska underlag såsom redan bekant — en brist, som vidlåder hela Cygnæi skriftställeri och mer än något annat bidragit att afskrämma läsaren, hos hvilken förutsättes icke blott samma detaljkunskap i ämnet, utan ock samma bildningsgrad, som hos författaren själf. Detta är påtagligen för mycket begärdt af en lärdomens och bildningens storman; han har därigenom för de fleste undanryckt de premisser, på hvilka hans framställning hvilar.

I sin skildring af Duncker (Samlade arbeten 2, s. 8) anmärker Cygnæus, att poesin gifver oss syntetiskt hvad den sakförståndiga prosan gifver oss analytiskt, och bekänner sig själf, som biograf och häfdatecknare, vilja stå på fältet mellan dem båda. En sådan ställning, om den kan bibehållas, vore utan tvifvel höjden af historieskrifningens konst. Men vådorna af en lutning åt endera sidan ligga nära, och Cygnæus var aldrig en man af medelvägen. Det är nästan rörande att läsa huru han, gång efter gång, ertappar sig själf på en betänklig lutning åt den poetiska syntesen och känner sig af sitt historiska samvete manad till en reservation — såsom när han dräper sin egen åsikt med att benämna den »en artistisk fantasi», eller en annan gång talar om »liknelsens ideala öfverdrift». Från Alfred de Vignys citerade yttrande, att »historien är en roman, diktad af folken», söker han dock manligen frigöra sig.

Det fanns en teg på detta neutrala skördefält mellan den syntetiska poesin och den analytiska prosan, där Cygnæus kände sig fri som fågeln i luften och därför rörde sig med otvunget snille, mången gång med en klarsynthet, som måste väcka beundran. Det var *biografins* område, och där var han mästare. Där stod individen obestridt främst; där fick motivet sin fulla betydelse och handlingen sitt logiska berättigande som dess kommentar; där fann den poetiska syntesen sin lyckligaste tillämpning genom att framställa en helgjuten bild. Jag räknar icke till dessa helgjutna bilder de ur mången synpunkt förträffliga skildringarna af Porthan, Runeberg, Duncker, Gripenberg, där de biografiska grunddragen förlora sig i vidsträcktare vyer, än mindre Hannibal, som förblef endast en storartad början till en kritiskt anlagd polemik mot den rådande romerska synpunkten. Däremot

höra skildringarna af Rabbe Wrede, Pehr Adolf von Bonsdorff, Johan Jakob Nervander, Robert Tengström, Fredrik August Ehrström, Werner Holmberg, Erik Johan Lindh, Johan Reinhold Munck och slutligen Frans Michael Franzén till det bästa och liffullaste, som intill våra dagar blifvit skrifvet om någon finsk man. Väl må icke förbises, att ju detaljen kunnat önskas på samma gång koncisare och fullständigare, eller att författarens värme understundom fört honom för långt; men det bestående värdet af dessa skildringar ligger i deras lefvande åskådlighet. De innehålla alla — främst de fyra första och den sistnämnda — ett stycke af samtidens lif, koncentreradt i och omkring en bestämd personlighet. Den tecknade gestalten framstår kännande, lidande och handlande mot bakgrunden af det lika liffulla tidehvarf, i hvilket han andas. Mannen bedömes efter krafternas mått, handlingens motiv och de bekämpade hindren: »hans förtjenst är hans mening». Öfverallt strid, lidelse, motstånd, vallar af is att genombryta och vägar att trampa genom korsande, små personliga intressen. Författaren sparar icke på bjärta färger och polemiska hugg; hans dagrar falla på gestalten i förgrunden, och bakgrunden täckes oftast af mörka moln; men oväldig vill han vara därutinnan, att han icke fördöljer en svaghet eller öfverskyler ett felsteg hos teckningens föremål. Sådana biografier skrifvas endast ur samtidens hjärta. Efter få år är den värld af känslor, lidelser, motstånd och personliga hågkomster, hvarur de framgått, redan förgäten. Lifsgärningen kvarstår och bedömes bättre af eftervärlden, men personligheten omhöljes af grafvens skuggor och förvandlas, i bästa fall, till en myt eller begapas i brons af efterkommande släkten.

För Fredrik Cygnæi verksamhet som historisk skriftställare är det ganska betecknande, att förteckningen öfver hans tillämnade eller påbörjade arbeten är längre än förteckningen öfver dem han slutfört. Hvarje slocknadt lif, som en gång varit rikt på vilja och tankar, efterlämnar ett dylikt bokslut, ruiner af tillämnade storverk, som aldrig uppstått ur afsiktens embryo — höstens kringströdda, maktlösa, aldrig groende frön, som på sitt sätt vittna om sommarens fruktbarhet. Hos Cygnæus igenkänner man däri den ungdomliga lätthet, hvarmed han identifierade tanken och utförandet. Mellan dessa båda var gränslinien obestämd; handlingen förmådde ej följa den vidtskådande viljan; floden öfversvallade sin begränsade strömfåra.

Oaktadt anförda brister i form och innehåll, kan man ej undgå att ställa Fredrik Cygnæi betydelse såsom historisk skriftställare högt. Här, såsom i hela vår och Sveriges litteratur, står han ensam, utan föregångare, utan efterträdare, originell ända till ofattlighet, själfständig, högtänkt, storslagen i sin uppfattning, modig i sin hängifvenhet. Han har ströfvat genom ödemarkerna af vår historia mera som en botanist eller landskapsmålare än som en metodisk nyodlare, men hvar han gått fram, där har han gått som en såningsman. Han har öfverlämnat åt andra kartläggningen och bygglandet af den breda, raka vägen till målet; hans specialitet har varit att utså nya synpunkter, att bortrensa ogräs, torrlägga sumpmarker, uppresa det fallna och gifva upprättelse åt det misskända. Han har velat omskrifva eftervärldens redan nästan beseglade domslut på många håll, ehuru han medhunnit endast några få. Han har utstrött lifgifvande frön, som förtjena tillvaratagas, och på hans idéer, engång sofrade, skola efterföljande

generationer frossa. När han — för att nämna endast ett par exempel — motvilligt begynte sina arkivforskningar för de nordeuropeiska folkens historia, säger han sig därmed ha velat eröfra medel åt Finlands litteratur till ett aktivt deltagande i lösningen af världshistoriska frågor. När han, än motvilligare, gick att upprensa dyn af 1741 års krig, ville han först visa huru ett folk *icke* bör handla, om det ej vill erkänna sig värdigt undergången, och därnäst, att ett folks eller en individs ära aldrig kan ohjälpligt mördas af främmande hand. Sker sådant, är det alltid ett självmord. Cygnæi »Hufvuddrag af Finlands historia», ehuru utkastade med ett programs flyktighet, äro lika uppfyllda af snillrika ljusblixtar, som af djärfva paradoxer: Finland har genom förlusten af sin själfständighet räddats från tillintetgörelse; katolicismen har, mer än svärdet, eröfrat detta land; bristen på medeltidskrönikor och historisk tradition, ja, själfva det sentida framträdandet af en finsk historia, äro intet annat än konsekventa följder af finnarnes oförmåga att bilda en stat, och så vidare.

Ingen har före Fredrik Cygnæus så skarpt, så hänsynslöst och dock i många delar så träffande blottat den djupa inre klyfta, som döljer sig under det yttre sambandet mellan Sveriges och Finlands historia. Han har gjort det fullt medveten af hvad han därvid vedervågat på en tid, när de store svenske häfdatecknarne åtnjöto en obestridd talan äfven hos oss — han har gjort det, själfständig och ensam, medan han visste sig vara af få förstådd och när ännu intet parti uppbar hans åsikt, ännu ingen opinion fanns som kölvatten för hans djärfva seglats. Ingen har varmare och uppriktigare än han skänkt sin beundran åt svenskt hjältemod, ingen har amplare erkänt allt hvad Sverige gjort för Finlands kultur

och dess folks frihet. Men under allt detta går genom samtliga Cygnæi historiska skrifter, genom icke få bland hans poetiska, genom alla hans föredrag, alla hans tal, man kunde säga genom hela hans offentliga lif, den röda tråden af de båda folkens vänskapliga, men oundvikliga boskillnad. Redan 1843 föranledde 1741 års krig hans anmärkning att dock något mer än Bottenhafvet skilde Sverige och Finland åt. Redan då vågade han det spetsiga ordet, att Finland härjades af *två* fientliga härar, och glömde icke sekreta utskottets bekanta yttrande, att »enda risken af ett olyckligt krig vore Finlands ruin eller förlust». Boskillnaden visar sig vidare 1848 i Cygnæi inledning till »Bidragen», där han skildrar Carl XII ur finsk synpunkt och kallar honom »en Sven Dufva bland konungar». I revisionen af kapitulationen i Kalix framträder, några år senare, den finska synpunkten med en våldsamhet utan motstycke dittills i historisk polemik och antager slutligen 1858, vid skildringen af Dunckers strider, så starka uttryck, att dessa, visst icke utan skäl, af svenskarne betraktades som en djärf förolämpning. För mindre än så hafva nationernas målsmän utmanat hvarandra, och svenskarne blefvo icke Cygnæus svaret skyldige. Hans tal vid afskedsfesten för svenskarne 1857 var icke egnadt att lugna förbittringen; det väckte tvärtom ett eko i närmaste omgifning hemma. Jag minns icke orden, men jag kan som närvarande vittne intyga, att den kraftiga protesten mot »träldomens gyllene näste» beledsagades af de mest aktningsfulla uttryck gentemot Sveriges folk. Faktiskt är, att åhörarnes vrede begynte egentligen då, när de icke mer stodo under talarens inflytande. Det var alltid så med Cygnæi tal. Ordet flöt öfver hans läppar så lefvande kraftfullt, så varmt öfvertygande, med en så måttfull och mjuk nyansering

af en böjlig organ, att den lyssnande kretsen icke hann öfverlägga. Hans tryckta ord voro en död gipsmask af hans lefvande ord.

Denne talare stod alltid vänd mot framtiden. Huru han, vid sistnämnda och andra tillfällen, uppträdde i främsta ledet som exponent för en ny tids folkmedvetande och bar sitt lands fana högre, än de fleste då ännu ansågo förenligt med vår framfarna och nuvarande ställning, bevisas af ingenting bättre, än af de blandade känslor, hvarmed hans tal emottogos. Åhörarne stodo häpne; efteråt infann sig hos många indignationen. Man hörde sägas: Cygnæus är galen! Må vara, att en protest kunnat affattas lugnare och välja ett lämpligare tillfälle, men om den därvid funnit sin åsyftade slagvidd, är en annan fråga. En protest behöfdes mer än någonsin 1857, när krypskyttar från Finland smögo sig i strumpfötterna in i Aftonbladets eller Allehandas spalter med anspråk att gälla som folkets röst. Det öppna, manliga ordet rycker med sig de obeslutsamme. Ställ en man där Cygnæus kände sig stå, i spetsen för ett under sekler tigande folk, hvars länge undertryckta själfkänsla ändtligen finner ord och frambryter intensiv, hänsynslös, öfverväldigande, och säg icke då till denne man: var diplomat, såra icke, välj dina uttryck! Däri ligger, på andra områden, nyckeln till Snellmans uppträdande — kilens, som skoningslös inträngde i tidens remnor och klöf klippor i stycken, medan tidsmedvetandets lugnare exponenter, Runeberg, Lönnrot, Rein, valde mildare, med deras skaplynne mera förenliga uttrycksformer. Cygnæus var framför allt talare: framsagdt eller skrifvet, bar hans ord alltid stämpeln af improvisation och fotograferade ögonblicket.

Hvad voro då dessa våldsamma protester i grunden annat än brinnande kärlek? Många hafva älskat sitt

land, men få hafva känt sig så solidariska därmed, som Fredrik Cygnæus. Detta land, detta folk var, om icke hans högsta ideal, dock alltid hans varmaste. Hvarje verklig eller förment förolämpning, hvarje sårande ord, hvarje öfverlägset medlidande, uttaladt om hans fädernesland, var för honom som ett slag i ansiktet och kallade honom under vapen. Kosmopolit i mycket annat, var han i allt som rörde Finlands ära dess främste värnepligtige. Och såsom han kände sig förpligtad att bära dess fana högt, när det gällde att möta ett angrepp, kände han sig ock förpligtad att icke förtiga dess brister. Den som kallar Cygnæus en lofsångare af det finska folket har hvarken hört eller läst honom. Han begagnar hvarje tillfälle att göra rättvisa åt dess goda egenskaper, dess mod, dess intelligens, dess okufliga ihärdighet och förtröstan på framtiden; men han kallar detta folk trumpet, misstänksamt, vresigt, obilligt och fordrande i sina omdömen, sparsamt i smått, slösande i stort, särskildt böjdt att från sina utmärktaste män afskära heder och ära; han kallar det »ett beskedligt folk, fullt af elakheter». Detta folk älskade han dock med en ynglings kärlek, så mycket intensivare, emedan den gafs odelad.

I kommentarierna öfver Kalevala och Fänrik Stål fick Cygnæus ett vidsträckt fält för sin glödande fosterlandskärlek. Nämnda utläggningar förena fyndigheten af en rik fantasi med resultaten af omfattande estetiska studier. Om böjelsen att »se likheten framför företeelsen» stundom fört honom längre än en kallare kritik vore hugad att följa, bjuder han i ersättning en förvånande rikedom af nya, ofta geniala synpunkter. Han är den förste som löst Kullervos dunkla gåta: träldomens förbannelse, kampen för frihet, och därigenom kastat en

ljusstråle in i den finska folkandens djup. Sedd i sådan belysning, skall denna folkdikt förgäfves söka sitt motstycke i månget rikare folks litteratur.

Jag har hört någon säga, att Cygnæus följt Runeberg såsom schakalen följer lejonets spår, frossande af dess byte. Det är en fåkunnig liknelse. Cygnæus har svärmat för 1808 års hjältar långt innan desse blefvo en myt i Fänrikens sägner [1]. Runeberg och Cygnæus vuxo ur samma tids rot, likasom Lönnrot och Snellman. De föddes i nattväkten mellan den afton, som var, och den morgon, som komma skulle. Ur sådana brytningsperioder i folkens lif uppväxer alltid någonting kraftfullt, och någonting måste komma, som icke var Porthan, icke Franzén, icke Choræus, än mindre Sjöström. Kalevala kom, Runeberg kom, Snellman kom, och om Cygnæus, som följde dem tätt i hälarna, icke kunde mäta sitt mått med deras, så var han otvifvelaktigt, som samtida, ben af deras ben och blod af deras blod. Honom fattades hvarken snillets begåfning eller kärlekens kraft för att vara med dem jämnbördig: honom fattades endast förmågan att omsätta sig själf i motsvarande handling.

Det har sagts, och säges måhända ännu, mycket oblidt om Fredrik Cygnæus. Man har sagt: Han var talare, och hans ord förklingade med de känslor som framkallat dem. Han var skald, och hans dikter gingo som ofruktbara, purpurfärgade moln öfver samtidens horisont. Han var historiker, och han skref eller föredrog, icke historia, men *om* historien. Han var estetiker, kritiker, och han gaf hvad han såg i ämnet, icke ämnet själf. Han var slutligen konstens befordrare och — ja, därutinnan är man förlägen om andra inkast, än möjligen

[1] Jmf. hans teckningar från 1808 i Helsingfors Tidningar 1842.

det, att han 1868, när landet hungrade, ansåg äfven de ideella intressena behöfva bröd, eller att han skänkt åt Helsingfors stad ett museum, hvarmed staden ej rätt vet hvad den skall företaga sig.

Hvad återstår?

Ja, hvad återstår?

Är detta allt, då återstår blott att till den långa raden af begåfvade, men förfelade lif anteckna ett nytt; då är detta namn, sedan det sjunkit ned under tidens synkrets, endast »skuggan af en rök», en försvinnande meteor. Efterlefvande hafva trott sig uppfylla en döendes sista vilja, när de på den i klippan uthuggna grafven låtit inrista ett flyktigt, bizarrt hugskott, framkalladt däraf att Helsingfors stads kyrkoråd förärade klippan till Cygnæi hviloställe. Gåfvan gjordes i fosterlandets namn, på förslag af dåvarande kyrkoherden, sedermera biskopen A. J. Hornborg. En sällsynt utmärkelse, men med hvilken rätt? Såsom deltagare i kyrkorådets nämnda beslut, är jag skyldig ett svar på denna fråga.

Hvad *Fredrik Cygnæus* var för fosterlandet, det rymmes ej inom dagopinionerna, det rymmes ej ens i det enda han faktiskt efterlämnat: hans talrika skrifter och konstens uppblomstring i Finland — det rymmes endast i ramen af detta lands kulturhistoriska och politiska utveckling under fjärde, femte, sjette, sjunde och åttonde decennierna af detta århundrade. Man måste jämföra hvad landet var 1832, när universitetet blef bofast i Helsingfors, och hvad det är femtio år därefter, den dag som är. Man måste väga de krafter, som under denna långa tid samverkat för nutidens resultat, och mäta en hvar efter sin tids mått. Den som genomlefvat en sådan tid af märkvärdiga omhvälfningar, sett ett folk

gå som i drömmen och sett det *vakna* — den förstår hvilken roll en väckare spelat och hvad hans lifsgärning innebär.

Det är sant och redan anmärkt, att individens ingripande i historiska tilldragelser lätt kan öfverskattas. I vår historia har denne dock haft ett friare spelrum, till följd af massornas fåtalighet och apati. Massor behöfva initiativ, och hvarje sådant verkar som drifvande kraft. Andra hafva åtagit sig handlingens initiativ, som verkar omedelbart och synes mera; på Cygnæi och hans själsfränders lott föll idéns initiativ, som är höstutsädet, hvilket blott kan bedömas af sommarens frukt.

För den krets, till hvilken jag nu har äran tala, behöfver jag knappt anföra några bevis för det mäktiga inflytandet af Cygnæi initiativ i ett nu förflutet tidskifte, *quorum pars fuimus.* Men låt oss antaga, att en nästföljande generation står vid den nämnda urhålkade klippan och stafvar det namn, som står ristadt därpå. Några få återblickar må då tjena att belysa namnets betydelse.

Finska kadettkåren var före 1833 utan tvifvel en ganska aktningsvärd uppfostringsanstalt för unge krigare, med god disciplin och så vidare, men högre vyer än kejserligt välbehag och en förmånlig befordran sökte man där förgäfves. Nämnda år inträdde Fredrik Cygnæus som lärare vid kadettkåren och fann ungdomen mottaglig för upphöjdare åsikter. Han begynte, andra fortsatte. Från denna tid — säga oss anstaltens dåvarande elever — kände den finske kadetten sin kallelse att värna ett fosterlands ära, hans kår blef en plantskola, från hvilken landet mottagit mången utmärkt medborgare och där en tradition om pligter mot land och folk fortfarande bibehållit sig.

Helsingfors mottog år 1828 ett universitet utan fäste i traditionen, utan klara mål, med en servil styrelse och en till hälften förvildad, till hälften i böcker begrafven, splittrad studentkår. År 1839 uppträdde där docenten Cygnæus och vann, som kurator för österbottningarne, ett växande inflytande på den studerande ungdomen. Från honom utgick förslaget att med en allmän studentfest ihågkomma hundrade årsdagen af H. G. Porthans födelse den 9 November 1739. En ganska komisk skuggrädsla på höjderna omintetgjorde den allmänna festen, men österbottningarne fingo fira den och inbjödo, då för första gången, representanter från öfriga studentafdelningar. Ett glänsande tal af Cygnæus, ett tal som fann gensvar i vida kretsar, flyttade så att säga med ett slag Porthans namn från litteraturhistorien och den lärda traditionen in i det finska folkmedvetandet, där detta namn snart blef ett föreningsband för alla som vidhöllo ett för sig bestående finskt folk med en likaledes på finska folkandens utveckling grundad finsk historia. Från denna 9 November 1839 återkommo Porthansfesterna hvarje år och ledde slutligen — ånyo medelst Fredrik Cygnæi ihärdiga initiativ — till uppresandet af Porthans staty i Åbo 1864; från samma 9 November och från jubelfesten 1840, då Cygnæus skref hälsningen till magistrarne, fick det finska universitetet ett fastare fosterländskt mål och dess unge studenter ett värdigare stridsämne än de dittills vanliga emeuterna mot rektor eller gatukravallerna mot polis och ryska patruller.

Men om universitetet från 1839 och 1840 allt mera antog en fosterländsk riktning, fortfor ännu den stora allmänheten utom dess murar att vara föga berörd af annat än dagens små frågor, af vindkasten från Petersburg, af tidningarnas polemik, af konst- och teaterfrågor.

Ännu behöfdes en kraftig väckelse för det slumrande folkmedvetandet, och åter utgick denna, plötslig och blixtlik, från idéernas värld.

Det var 1848, »das tolle Jahr», då en stor del af Europa uppflammade i revolutioner och skakningen meddelade sig ända till våra lugna bygder. Fyrtio år gammal, hade Cygnæus varit pojke nog att med några andra pojkar om trettio år dricka februarirevolutionens skål i champagne hos konditor Clopatt och småle åt marseljäsen, som i den skuggrädda tiden sjöngs på gatorna. Studenterne fingo tillåtelse att, efter tretton års paus, åter fira en majfest på Gumtäkts fält. Året förut hade Runebergs »Vårt land» blifvit med förtjusning läst i Borgå Tidning och Fosterländskt album, men ännu blott *läst*. Pacius fick i uppdrag att skrifva en melodi därtill för majfesten; han tog uppdraget lätt, såsom han själf berättat mig, och skref i hast något som han ansåg kunna gifva stämning åt festen. Den 13 Maj 1848 uttågade studenterne under gardesmusik till majfältet. De hade fått en fana för denna fest, Finlands fana; den fick icke bäras i spetsen för tåget, den planterades, före tågets ankomst, som *dekoration* midtpå majfältet.

Dagen var solig i vårens första grönska. Tåget anlände; täta leder med sångarne i spetsen ordnade sig kring fanan, och i en vid cirkel däromkring stodo inemot tretusen åskådare af alla åldrar och samhällsklasser. Sångarne, i förening med gardesmusiken, uppstämde nu för första gången Vårt land. Intrycket var öfverväldigande. Så långt man kunde se öfver det vida, folkfyllda fältet, blottades, utan maning eller öfverenskommelse, alla hufvuden, hvarje öga fuktades, och när efter sista versen följde ett dånande hurrarop, kväfdes rösten hos många af tårar.

Sådan var »Vårt lands» döpelse som finsk folksång, hvilken det blef från denna dag. Ännu hade icke den upprörda stämningen lugnats, när Fredrik Cygnæus uppträdde på tribunen bredvid fanan. Han var då i sin mannaålders fulla kraft, sådan Löfgren har fäst hans bild på duken, draperad i sin svarta venetianska kappa och betraktande, under pausen som åtgick att äska ljud, den stora kretsen af åhörare med en herskares lugna blick. Därpå begynte han festens förnämsta officiösa tal, den honom anförtrodda skålen för fäderneslandet. Man var redan van att höra en sådan vid alla studentfester, men en skål som denna har aldrig förr och aldrig sedan blifvit utbringad i detta land. Han talade en timme utan afbrott, och denna timme tycktes — åtminstone för de närstående, som uppfångade hvarje ord — kortare än en kvart. Folkskarorna stodo utan ljud, och när ett sorl förnams i den yttersta ringen af åhörare, där afståndet var för stort, blef det hastigt nedtystadt — en ovanlig uppmärksamhet, åt hvilken en talare i vårt land sällan kan glädja sig.

Men så ägde också detta tal en sällsynt fömåga att fängsla. Det har aldrig blifvit upptecknadt, följaktligen heller aldrig tryckt, det var en fullständig improvisation, och stenografin var då okänd. Utgångspunkten var *Finlands namn* — huru det genljöd till oss långt ur sagornas natt; huru det var främlingars skräck och egnas tjusning; huru det var ursprungsordet för allt hvad vi på jorden äga heligt och dyrbart; huru det växte genom seklerna, ömsom hånadt och ömsom äradt; huru det flöt in i vårt väsen från vaggan till grafven; huru det eldade krigarens håg, där han blödde på slagfältet, och styrkte den tröttade odlarens mod, där han kämpade mot polarmakterna för Europas civilisation; huru detta

namn var oförytterligt som lifvet och mer än lifvet; huru det tyngde förrädaren till jorden och upprättade den redlige medborgarens brutna kraft; huru det för sina söner innebar allt, fordrade allt, gaf allt, och huru vi för detta namns ära, dess aktade plats i samtiden och dess ofördunklade fortvaro genom seklerna måste lefva och dö.

När dessa ord nalkades slutet, hade den nedgående solen öfvergjutit vattenspeglarna af Gammelstadsfjärden med glänsande guld. Talaren utsträckte sin arm — jag minns ej hans ord, men de gingo i förväg för de då ännu okända gripande orden från Den femte Juli: »säg, kan man dö för detta land?» — och med dessa ord nedsteg han från tribunen.

Intrycket är omöjligt att skildra. Jag tror mig ej öfverskrida ens häfdatecknarens lugna mått, om jag säger, att denna 13 Maj 1848, Vårt lands döpelseakt och Fredrik Cygnæi tal voro epokgörande. Ty från denna dag utgick genom de på majfältet samlade åhörarne, framför allt genom ungdomen, en framtidens lösen till hela landet, och tidens riktning blef från denna dag afgjordt en annan i alla utvecklingsformer. Det är vanskligt att mäta bärvidden af sådana intryck, som under mansåldrar grott i oklara känslor och, väckta till lif, behöfva andra mansåldrar för att mogna i handling. Men söker man skönjbara yttre verkningar, är det nog att erinra huru från denna tid alla nationella frågor begynte antaga form och utbilda sig i partier; huru litteraturen på finska språket begynte utveckla sig med en snabbhet som injagade fruktan på maktens höjder; huru universitetets och dess konsistorii styrelseprinciper totalt omsvängdes; huru (för att begagna ett senare uttryck af Cygnæus) »den nya tiden uppsteg med Rein på universitetets

rektorsstol»; huru Johan Vilhelm Snellman framträdde från handelskontoret till den akademiska katedern och därifrån till ledningen af landets finanser; huru reformer i alla riktningar trängde sig fram och, efter en spännande kris i kriget mot västmakterna, omskapade landet ända in i dess ödemarker samt huru slutligen — åter igenom en talares initiativ — det tigande folket fick ord och talan vid landtdagen 1863. Att allt detta ingalunda var en dags, en skalds eller en talares verk — att det fastmer berodde af många tiders, viljors, hjärtans och intelligensers samverkande kraft — borde vara öfverflödigt att erinra. Men den man, som i ett gifvet ögonblick samlat, såsom i en brännpunkt, sin tids oklara spörsmål och gifvit på dem ett för alla fattligt svar — den man, som i sig koncentrerat tidsmedvetandet och gifvit detta ett klart uttryck — den man slutligen, som, stödd på ungdomen, gifvit det närvarande ett mål och framtiden ett innehåll — han har icke talat och icke lefvat förgäfves.

Den 13 Maj 1848 var glanspunkten i Fredrik Cygnæi lif och ensam nog för ett äradt minne. Hans tal om Finlands namn var icke blott hans bästa tal, utan ock hans sista, i den mening att han sedan, så ofta han än uppträdde och lyckades hänföra sina åhörare, aldrig mer var densamme som i tribunen på majfältet. Denna timmes ansträngning, för att under fri himmel kunna höras af flera tusen omkring honom samlade åhörare, sprängde hans röst, hvilken sedan aldrig återfick sin förra styrka och klang. För en talare betydde detta detsamma som för en krigare förlusten af hans högra arm, men Cygnæus yttrade, vid frågan om denna förlust:

— Det gör ingenting, *jag har en gång talat.*

Den tid, när Fredrik Cygnæi ord ljöd kraftigast, var för vårt land såsom ett stort, öppet såningsfält, från

hvilket nästan allt det bästa i efterföljande decennier ledde sin första upprinnelse. Ännu helt nyss förut hade allt slumrat, allt väntat, allt rört sig mekaniskt efter vederbörandes formulär, och desse vederbörande själfve lyssnade andlöst på hvarje hostning från sina vederbörande. Tidens rullande hjul, nyss fastspikadt, begynte knaka i fogningarna och röra sig framåt. Men trycket, i stället att minskas, tycktes blifva allt tyngre. Censuren, som nedtyngde ordet och handlingen, fann sig befogad att slutligen äfven mästra tanken. Vid den tid, när Snellman icke fick föreläsa om den akademiska friheten och, några år senare, när filosofins namn utströks från vetenskaperna, befanns Fredrik Cygnæus vara »en outrerad människa». Att hans flygt ej stäcktes, berodde endast på stridssättet. Han gick ej bröstgånges mot murar och makter, som Snellman: sonen af en biskop hade uppvuxit vid andra änterhakar, än sonen af en sjökapten. Ingenting kan förliknas vid det förnäma förakt, blandadt med blodig ironi, hvarmed Cygnæus i tal och skrift behandlade sin tids herrar Polonius af alla ordningar. Fiender saknades icke, men man ansåg honom oskadlig, man lät honom hållas. När man slutligen insåg sitt misstag, hade det rullande hjulet gått framåt med växande hastighet och kört öfver sina förra körsvenner. Fredrik Cygnæus var långt ifrån oskadlig. Men i ett samhälle, där den bundna pressen lefde på förlegade nyheter, landtbruk, följetonger och småträtor, hade man endast oklara och sporadiska aningar om ordets makt. Skraporna åt en sömnig censor ansågos merendels såsom tillräckligt skyddsvärn. Censor åter, som icke tyckte om skrapor, förskansade sig bakom ett edikt af censurkomitén, dateradt den 18 Januari 1854, hvari hufvudstadens tidningar anbefalldes att inlämna censurexemplaret »korrigeradt

och tryckt på skrifpapper, sist tjugufyra timmar före den för bladets utgifvande bestämda tid»[1].

Det tryckta ordet var således den ettersprutande draken, det talade ordet var dess ofjädrade unge. Kyrkan, universitetet och skolan hade sina begränsade talarestolar; den offentliga tribunen upprestes endast vid skålar och underdåniga fägnetal. Den föga talföra finska tungan hade glömt sina språköfningar vid forna riksdagar, och knappt ett ljud förnams i allmänna frågor. Det var därför med icke ringa förvåning det tigande landet åter hörde ett fritt ord i en konstnärligt utbildad form gripa in i dagfrågorna. Lyckligtvis gällde det ännu ej politik, det gällde blott fosterlandet, men i detta bo begynte drakungen växa. Fredrik Cygnæi tal ha ej infört talarekonsten i Finland, men han har fört ordet ut från predikstolen och katedern in i det offentliga lifvet. Engång så långt kommet, blef detta ord en makt, som, framskjuten af tidsströmmen, snart nog klef upp i landtdagens tribun och svällde ut i den periodiska pressen. Föredömets ära och de första segrarna tillhöra Fredrik Cygnæus. Men att hafva infört det fria ordet i ett folks offentliga lif, är en mannabragd af så omfattande vidd, att endast en censor kan underskatta dess betydelse.

De som endast sett den af åren och inre vulkaniska krafter brutne eremiten under hans sista tid därborta i hans cell vid hörnet af Henriks- och Alexandersgatorna, eller de som blott känna honom af hans skrifter, skola ej kunna föreställa sig hvad hans ord förmådde under hans styrkas dagar. Han gick fram som en bergsflod med idéernas makt och ryckte med sig allt som var öppet för stora vyer. Få minnas numera, att i bottnen

[1] Detta dråpliga cirkulär förvaras, jämte andra dess likar, för eftervärldens nöje.

af mycket det bästa, som utgör nutidens hugnad och ära, ligger en längesedan framkastad tanke af Fredrik Cygnæus. Hans forne kadetter och forne österbottningar — nu alla gråhårsmän — minnas det, de. När han, på sitt vanliga storslagna sätt, benämnde de senare »Finlands atheniensers»[1], mindre för deras egenskaper i öfrigt, än för deras otack mot sina utmärkte män, hafva de sedan med ett helt lifs tacksamhet försonat mot honom hvad stunden brutit.

Äfven Finlands konstnärer, skådebanans lättvingade kohorter inberäknade, kunna aldrig förgäta denne sin främste sakförare. Med de lycklige bland dem har han delat segrar och framgångar; de olycklige, de brutne, de regellöse, de lätt förvillade och mot nöden kämpande bärgade han som redlösa spillror ur lifvets haf. Han kallade sig »alla slarfvars förmyndare»; studenter och artister täflade om att tömma hans kassa. Fanns där en yngling med hopp om framtid, glömd bland studenternes täta leder, *uppsöktes* och stöddes han af Fredrik Cygnæus. Universitetets ungdom behöfver ett sådant tillmötesgående: Fredrik Cygnæus uppfattade detta som en pligt, ej blott som en väntjenst. Det hände ibland, att han skördade ringa tack därför, men han glömde undantagen, han visste sig vara omgifven af ungdomens tillgifvenhet och hade på gamla dagar sin fröjd af att höra studentsången utanför sina fönster hvarje 1 April. Denna hade blifvit en så häfdvunnen tradition, att Snellman anmärkte med indignation den 1 April 1881, när hans vän icke mer fanns bland de lefvande: i dag ha de glömt att sjunga på Cygnæi graf!

Det sista band Cygnæus i lifvet bröt, när krafterna sveko, var ordförandeplatsen i Finska konstföreningen.

[1] Athen och Helsingfors, anmärkte han, äro belägna under samma meridian.

Sedan 1847, när han invaldes i direktionen, var han dess ledande själ. Denna förening (och mycket annat) har icke, som mången föreställer sig, gått fram med reglementen och penningar — reglementen uppfostra tjinovnikar och penningen köpmän. Konstföreningen har gått fram genom personliga inflytanden, genom mycken tålmodig och ihärdig kärlek, genom sällsynt humanitet, genom en ovanlig förmåga att frammana, lifva och stöda okända anlag, klargöra vacklande viljor och från början uppställa konstens höjdpunkt som slutändamål. I dessa egenskaper har Cygnæus varit en mästare, och därför kan honom icke förvägras en öfvervägande andel i Konstföreningens storartade resultat: skapandet ur intet af en redan i Europa aktad och erkänd finsk konst.

Med detta Cygnæi sista lefnadsmål slutar jag här anteckningarna om en personlighet, som varit för mångsidig och för egendomlig för att inrymmas inom den trånga ramen af en timmes föredrag. Jag har icke velat beröra hans verksamhetsfält i den lägre eller högre undervisningens tjenst, där dock mycket vore att tillägga, icke ens bokslutet af vetenskapsmannens, skaldens och skriftställarens efterlämnade arf. Biografen har föregått, litteraturhistorikern begär ordet. Mellan dessa två står ett samtida vittne om personligheten, förvissadt att äfven till detta vittnesbörd kunna läggas många betecknande drag. Olika, som Fredrik Cygnæus uppfattats under lifvet, skall han sannolikt än vidare uppfattas efter sin bortgång. Men huru omdömet om honom än må utfalla, hans framstående plats i sin finska samtid skall ingen kritik af mänskliga brister mer lyckas förneka.

Han stod framom denna samtid i vidden af sin synkrets och i omfattningen af sina idéer. Han såg mot framtiden och sådde dess frön: därför uppfattades han

af ungdomen, medan det stora flertalet af äldre samtida ansågo honom för en svärmare, och därför står han ännu bortskymd af de skördar, som uppvuxit ur hans utsäde. Af få förstådd, af flera klandrad, af många beundrad; ensam i lifvet, ensam i döden och dock synlig för alla i tidens och folkets främsta led — kosmopolit i sin världsåskådning, men glödande i sin kärlek till fäderneslandet — stortänkt, human, själfständig, frisinnad, subjektiv, utan beräkning, lätt hänförd och lätt hänförande, alltid väckande, manande, lifvande, stark i initiativ och svag i utförande — som skriftställare delvis måttlös, formlös och dock alltid uppställande för sig och andra det högsta mått och den ädlaste form — som talare liknande skådespelaren däri, att ögonblicket var hans eftervärld, men olik denne däri, att han ständigt gaf sig själf och ingen annan — var Fredrik Cygnæus en man, på hvilken med rätta kan tillämpas Schillers ord:

Wer für die Besten seiner Zeit gelebt,
der hat gelebt für alle Zeiten.

FREDRIK PACIUS

Minnesord vid Konstnärsgillets årsfest den 5 Februari 1891.

Vid sidan af Johan Ludvig Runebergs frejdade minne framträder i dag en annan dyrbar och betydelsefull hågkomst, Fredrik Pacius. Det är Vårt land, ord och musik, som fullstämmigt inträdt i eftervärlden.

Professor Fredrik Pacius var i tidsordningen den tredje af de skriftställare och konstnärer, hvilka konstnärsgillet haft äran inkalla till hedersledamöter. De äro följande: J. L. Runeberg, F. Cygnæus, F. Pacius, H. Borgström, J. R. Munck, R. W. Ekman, B. Godenhjelm, Elias Lönnrot, Ferd. von Wright.

Folken rotera kring medelpunkter, och dessa äro alltid få, ty för att blifva ett lifscentrum, behöfves en dubbel kraft: den att själf röra sig framåt och den att förmå rycka andra med sig. Fredrik Pacius var på sitt område en sådan medelpunkt. Icke för att han eller någon skulle vara oersättlig: det vore en skymf att kalla en mäktig genius så, det skulle innebära att han lämnat bakom sig ett ofruktbart fält. Hans ära är att öfverträffas af sina efterföljare. Men när en sådan personlighet försvinner från jordens yta, kännes alltid ett tomrum. Det finnes en lifskraft mindre i detta land.

Därtill kommer en säregen ensam ställning. Mången förtjenst, mången storhet kan upprepas, gå igen, upplefva

ånyo i andra personligheter. Men det finnes lifsgärningar som aldrig kunna göras om, emedan där ej mera finnes en ödemark att förvandla till lustgård. En sådan lifsgärning kvarlämnade Pacius. Hvemhelst här må framträda efter honom som storman i tonernas ädla konst, skall denne icke mer finna en öken framför sig, för att efter sig kvarlämna ett blomstrande fält.

Det är däri Pacii betydelse ligger för vårt land. För Tyskland och världen skulle han alltid kvarlämnat minnet af en aktningsvärd konstnär, men en bland de många. För vårt land är han den ensamstående skaparen af ett nytt tidehvarf på sitt område.

Jag skall icke upprepa kända biografiska data. Det skall ännu skrifvas böcker om denne man och hans nu till största delen okända musikverk — icke blott här, men i Tyskland och Skandinavien. Ty skuggan af vårt land har härtills begrafvit hans verk i glömska. Han har vunnit något genom att blifva en af oss, nämligen äran att skapa ett folks kantele; men har äfven förlorat något: tillfredsställelsen att vara känd, att höras och förstås i vidare kretsar.

Det tillkommer icke mig att bedöma en sådan man från höjden af hans konst; detta kan endast den, som själf trängt långt in i musikens mysterier. Men *intrycket* af en konst tillhör världen, tillhör hvar och en som har öra eller öga för dess pulserande lif.

Om jag säger, att Pacius både af diktarlynne, skola och öfvertygelse ständigt sökte det högsta, bästa och ädlaste i sin konst, så tror jag att ingen musikkännare skall gifva mig orätt. Där fanns hos honom den äkta konstnärens förening af rastlöst skapande fantasi och beherskande måtta. Han var förtrogen med alla känslans tonarter, från den vekaste idyll ända till världsstormande

kraft, men det storslagna, eller rättare det stortänkta, låg öfverst. Alltid helgjuten, var han på samma gång ytterst samvetsgrann i musikdiktarens trefaldiga uppgift: att genomföra sitt motiv fullständigt, att utarbeta dess detalj och att öfvervaka dess reproduktion i orkestern och sången. Där är en mästerligt fulländad arkitektur i Pacii större musikverk. I stämföring och ackompagnement står han i jämnhöjd med de störste i sin tid och alla tider. Och dock fann han alltid brister i sina kompositioner. Han var en sträng kritiker i sin och alla konstgenrer. Han kunde, som Runeberg, använda dagar och nätter på att utarbeta en enda liten detalj, som hvarje annan skulle förbisett. Hans ytterligt fina öra för hvarje förfelad nyans eller sväfvande ton vid repetitionerna kunna hans orkestrar och körer bäst intyga. När han repeterat fyra, fem, sex timmar utan afbrott, hördes han bevekande utropa: »mitt herrskap, ännu en gång utan uppehälle!» Men så visste man ock att det gick, när han var nöjd. Det gick icke, som det ofta går med en amatörpersonal — och han förde ju mest amatörer i fält — behjälpligt, oklanderligt; det gick fulländadt, såsom för ingen annan.

Lägg nu detta tillhopa: det stortänkta i komposition med det samvetsgranna i utförandet, och jag frågar herrar artister i hvilken konstgenre som helst, om icke en sådan man är den fullgiltiga inkarnationen af en sann konstnär.

Pacius var utan tvifvel i grunden af sitt diktarlynne romantiker, och därom vittna icke få äkta pärlor af den ädlaste romantik; men man måste tillägga: han var det med klassisk skola. Från en sådan hade hans lärare, Ludvig Spohr, utgått, och Spohr var i en tidigare period Pacii förebild, som han älskade och aldrig förnekade. Men den vekhet, stundom sentimentalitet, som utmärkte

Spohr, antog efter hand hos Pacius en kraftigare gestalt, som blef självständig.

Där kom en fläkt af Beethovens titaniska genius, och förändringen begynte märkas efter den förtrognare bekantskapen med Händels Messias, som Pacius anförde våren 1840 i Helsingfors. Från denna tid kom liksom en ansats af Händels halleluja in i Pacii tonskapelser; men han stod icke stilla, oberörd af sin tid. Här i Finland hörde han knappt något annat än sin äldre tyska skola. Men när han kom ut 1869, hörde han Wagner och nyromantikerne. Som äkta klassiker, afskydde han dem i början grundligt, jag hörde honom affärda dem med det snäfva omdömet: »grosse Ansätze und kleine Sprünge». Men efter hand modifierade han detta omdöme. »Der Kerl (Wagner) hat doch etwas grossartiges». Det var »das grossartige» som slog an. Och när Pacius, till allas förvåning, framträdde i aftonskymningen af sitt lif med Loreley, väckte det ej mindre förundran, att tydliga spår af nyromantikerne inflöto i detta sista diktverk.

För öfrigt är Loreley planlagd och en del af dess motiver antecknade redan från början af 1860-talet. Han önskade då en operatext, och jag gaf honom några förslag, men de strandade mot hans fordran att få ett skelett, som fick lif af musiken. Därtill ville ej jag degradera poesin och göra henne till musikens tjenstepiga. Då kom han en dag till mig med Geibels Loreley. Skrif åt mig något sådant! Men, sade jag, skrif då musik till Loreley! Nej, var hans svar, texten är för bred. Sedan lyckades han förkorta texten och skref Loreley.

Jag skall anföra några exempel på Pacii böjelse att uppfatta ett motiv stort. Suomis sång är från 1847, om jag minns rätt. Min vän Emil von Qvanten är säkert

den förste som erkänner, att hans text är blott ett svagt underlag till denna jättesuck från den öde finska mon, men Pacius grep med sitt fina öra naturstämningen, och Suomis sång blef en ännu oupphunnen naturdikt ur nordens innersta.

Pacii melodi till Vårt land är från den 13 Maj 1848. Han ombads att skrifva en illustration till majfesten och hade två dagar för kompositionen, två för inöfningen. Han grep orden i deras storartade kraft och gaf dem örnvingar för samtid och eftervärld.

Kung Carls jagt är från den 24 Mars 1852. Pacius hade begärt af mig en operatext, jag fann några rader i en krönika och gaf honom ett muntert jagtäfventyr, ett hof, som roar sig ett par vackra höstdagar i det gröna. När musiken var skrifven till första akten, uppfördes en del däraf vid en konsert våren 1851. Jag blef ytterst förvånad: aldrig hade jag tänkt mig någonting sådant. Det lilla jagtäfventyret hade under kompositörens hand förvandlat sig till en dram af nästan världshistoriska dimensioner. Man kunde tänka sig Babylons fall eller Roms undergång. Följden blef, att texten måste bereda ett underlag för en fortsättning i samma stora stil och blef poetiskt ett lappverk, medan musiken för alla tider blef ett mästerverk af sublim arkitektur. — När jag yttrade mina betänkligheter härom, skrattade Pacius. Så hade ju Beethoven gjort med Kotzebues text till »Die Ruinen von Athen».

Få minnas numera Pacius vid fiolen. Det var en fulländad stråkföring och fin nyans. Man kunde ej se något mera elegant och plastiskt afrundadt, än denna krökta hand under den hvita manschetten. Men i den och i taktpinnen framför orkestern var en kraft, som dominerade alla medspelande. Det berättas, att Pacius engång

missräknade sig under en paus, den tiden han spelte första fiolen i Stockholms kungliga teater, och drog ett stråkdrag två takter för tidigt. Effekten blef sådan, att hela orkestern kom af sig.

Ställ en målare vid hans staffli och säg till honom: här är landskapet, här är duken, men färgerna får du göra själf, och penseln får du plocka hop, strå efter strå. Sådan var Pacii ställning, när han kom till vårt land, och länge därefter. Mycket intresse, men ingen uppfattning, många anlag, men ingen skola, många försök, men ingen öfning. Han skulle föra stora krig med oöfvadt landtvärn, vara fältherre för en armé, som först måste lära sig marschera. Därtill ännu brist på disciplin: tenorerna blefvo borta, basarna rosslade efter nattvak och punsch, sopranerna sjöngo c, där de skulle sjunga cis, gardisterne i orkestern hade supit sig fulla och tyskarne gjorde myteri. Detta bragte fältherren med hans häftiga lynne mången gång till förtviflan; ylleskjortan måste ombytas efter hvar repetition. Men gå skulle det, och det gick.

I Kung Carls jagt medverkade nittiosex amatörer, som inöfvats vid sjuttiofyra repetitioner. Generalrepetitionen hade gått illa: när Pacius höjde taktpinnen till ouverturen vid första representationen, stod han blek som en lifdömd. Men första akten gick mot förväntan väl, och den andlösa spänningen förbyttes i jubel. Efter operans slut samlades deltagarne i kostym. En sådan hänförelse hade ingen närvarande upplefvat. Bekanta och obekanta föllo hvarandra om halsen, och samma kväll tecknades de första aktierna till ett nytt teaterhus i Helsingfors. Det var musikens första ungdomskärlek i Finland.

Snart trettionio år ha förgått sedan denna oförgätliga kväll, som blef medelpunkten i Pacii konstnärslif, liksom

den 13 Maj 1848 i Fredrik Cygnæi. Därefter kommo nya, sköna tondikter, bland dem »Prinsessan af Cypern», som Pacius kallat sitt bästa verk, talrika hyllningar, ålderns skymning, den trogna familjekretsen, dotterns sång, dotterdotterns piano, sömnlösa tankar på ny musik och omarbetning af gammal, aftonfrid, och sist ett slocknande bort så omärkligt tyst, som skymningen öfvergår till natt, under väntan på morgonen.

Jag afstår här från hvarje försök att skildra en så egendomlig och rikt begåfvad personlighet, som denne vår gamle maestro, efter hvilken musiken nu bär kungssorg. Jag tillägger blott, hvad alla veta, att få ha kommit så okände till detta land, och gått så kända, så älskade bort. Hvarför älskad långt mer än beundrad? Därför att så få kunde uppskatta hans värde som konstnär, men desto bättre förstodo alla hans sånger. Han blef vår, icke därför att han i femtiosex år lefde och verkade här, utan därför att han sjöng ur vårt hjärta. Därför blef hans födelsedag, den 19 Mars, sångens festdag i Finland, och skall så förblifva. Konstnärsgillet har bekransat hans graf; Finland, hans andra fädernesland, inristar hans namn vid sidan af Lönnrots och Runebergs på sin nya kantele.

ALEXANDER II

Minnesskrift till aftäckandet af Alexander II:s ärestod den 29 April 1894.

1.

Den 29 April, kejsaren, storfursten Alexander II:s födelsedag, var i tjugusex års tid en allt endräktigare firad minnesdag i Finland. Med den skyldiga vördnaden för landets storfurste förenade sig allt mera personliga känslor af tillgifvenhet, hvilka gåfvo ärebetygelserna ett djupare innehåll än den undersåtliga pligtens.

Endast statsmännen, och icke ens alla bland dem, förmådde uppfatta vidden af kejsarens verk. Endast skarpsynte, erfarne medborgare kunde i dem igenkänna en genomtänkt plan; men den stora, politiskt oerfarna massan af folket frågade hjärtats intryck. Den okunnigaste förstod betydelsen af de lifegnes frigörelse; den fattigaste hörde med djup rörelse sitt länge stumma folk tala vid landtdagen. Hvarje fader och moder såg framtiden ljusna, när de sände sitt barn till den första folkskolan; hvarje finska talande kände sig tryggare, när han vid domstolen hörde sitt eget modersmål. Åren kommo med växlande skördar, rika år, fattiga år. Allas blickar vändes, näst Gud, till kejsaren. Han visste råd i den onda dagen, som i den goda. Nöden gick öfver, landet blomstrade, framstegen följde; alla kunde bevittna dem. De första bantågen ilade genom ödemarkerna; de första telegraftrådarna bragte budskap från långa afstånd; den första

kanalen förde Saimas segel till hafvet. Skogen gaf guld, ladugården skickade smör till Ryssland och England. Allt detta låg inom de okunnigas synkrets. Och folktron söker alltid den ledande handen. All hjälp och all välfärd tillskrefvos, om icke kejsarens person, så dock välsignelsen öfver hans regering. Huru skulle icke folket älska denne monark, som därtill, vid sina besök i landet, kvarlämnade intrycket af personlig höghet, förenad med hjärtegodhet?

Så mycket smärtsammare var budskapet om kejsarens oförväntade död. Hela vårt land stod slaget af häpnad. Det syntes för alla ofattligt, huru en gudlös hand kunnat höjas mot detta dyrbara lif.

Tio år senare anmärkte några af landets ovänner mot vår nya strafflag, att den icke tillräckligt skyddade kejsarens säkerhet under hans resor i Finland. Om de läst vår historia och känt vårt folk, skulle de erfarit, att aldrig ett furstemord, eller försök till ett sådant, fläckat Finlands jord och att en så svår förbrytelse fortfarande är, såsom den alltid varit, otänkbar för vårt folk.

Åren förut, när de första anslagen mot kejsarens lif lästes i tidningarna, hörde man finske bönder säga till hvarandra: han skulle flytta till oss; vi skulle försvara honom!

Den första häpnaden följdes af en landssorg, så allmän och så uppriktig, som sällan en furste begråtits af sitt folk. Kyrkorna voro på »klagodagen» till trängsel öfverfyllda och få ögon torra. Samtidigt uppstod på flera håll, och icke minst i de djupa leden, tanken på ett äreminne åt den saknade bortgångne. I tidningen Östra Finland för den 11 April 1881 lästes den första uppmaningen till en allmän insamling i kyrkorna för detta ändamål. Ständerna vid 1882 års landtdag öfvertogo

denna från folket utgångna tacksamhetsgärd och utsågo för dess utförande en delegation. Hög och låg, rik och fattig, gammal och ung skyndade att, hvar med sin skärf, bidraga till detta vittnesbörd om Finlands kärlek för en monark som förstått dess behof och trott på dess framtid.

Kejsarne dö, folken lefva.

Åter randas en 29 April med vårens första grönska, och nu inviges kejsar Alexander II:s ärestod som ett nutids vittne åt kommande sekler.

Ett lefvande folk hälsar med vördnad en död mans minne. De själfviska känslor, hvilka så ofta trängas kring en lefvande herskares tron, hafva här förlorat sin lockelse och sin betydelse. Den döde kan icke straffa, icke belöna; honom kan ingen frukta och ingen smickra mer. Han står upphöjd öfver mänskliga lidelser, såsom hans bild i bronsen icke fryser i vinterns snö eller smälter i sommarens solbadd. Endast två makter hinna honom ännu efter döden: historien, som mäter hans verk, och Gud, som dömer hans hjärtas uppsåt.

Alexander II:s historia är ännu oskrifven. Samtiden är alltid närsynt, emedan den uppfattar allt styckevis. Samtiden kan endast ofullständigt bedöma händelsernas inbördes samband, deras rot i det förgångna, deras frukt i det tillkommande och deras inre bevekelsegrunder. Allt detta klarnar först efter mansåldrar. Mycket, som samtiden beundrat, visar sig sedan vara ett felsteg; mycket, som samtiden klandrat, visar sig vara en förbisedd förtjenst eller en historisk nödvändighet. Kommer då därtill, att en historisk personlighet blifvit begåfvad med en förutseende blick, som vidgar hans synkrets öfver hans samtids, undgår han aldrig att misskännas af den generation, som står honom närmast. Tusende, hvilka fruktan eller fördel ha bundit, medan han lefde,

skola klandra honom efter hans död; andra tusende, hvilka icke förstått honom, skola täfla om att nedrifva hans verk, när han ej mer är kvar att beskydda det. Historien har sin ebb och flod, såsom världshafvet. Men historiens tidvatten lämna, som Nilen, efter sig befruktande frön; dess flodvåg går aldrig helt förlorad i en kommande ebb. Alexander II har varit en såningsman, hvilken eftervärlden en gång skall ställa vid sidan af hans tids och hans rikes största namn.

En erinran gäller denne monark och alla monarker, när de bedömas af folken:

Dalarnas vide, rotadt vid sin tufva,
ser ej med bergets vida blick kring världen,
vet icke furans hårda, lifstidslånga
kamp emot stormen.

Folken glömma, när de bedöma sina regenter, att desse äro bundne af helt andra band, än den enskilde medborgaren. Regenten öfver ett stort rike, som Ryssland, kan icke afbryta dess historiska tradition, sådan denna under sekler har utbildat sig på grund af politiska öden, geografiskt läge, folkegendomlighet och kulturförhållanden. Med eller mot sin önskan måste han följa denna tradition i dess hufvudriktning. Vill han förändra riktningen, är detta åter ett verk för sekler, hvars frukt han icke får själf upplefva. Hvarje reform möter hinder och motstånd, än af maktställningen, än af folkseden, än af otaliga enskilda intressen, som känna sig däraf berörda. En reformator måste förena fast öfvertygelse med stort moraliskt mod och ytterlig varsamhet. Självherskaren, hvilken millionerna lyda, är i verkligheten sitt rikes främste tjenare och mången gång mindre fri, än den ringaste af hans undersåtar. Det är detta folken

ej böra förbise. De fordra rättvisa såsom regentens första pligt — välan, regenten fordrar detsamma af folken. De fordra hänsyn för mänskliga brister och allt som hindrande står mellan viljan och verket: är då regenten den ende som ej förtjenar en lika hänsyn?

»Gud allena är hög, men vi äro stoft».

2.

Kejsaren, storfursten Alexander II föddes i Moskva den 29 April 1818. Han var äldste son till kejsar Nikolai Paulovitsch, som regerade från den 1 December nya stilen 1825 till den 3 Mars 1855, och kejsarinnan Alexandra Feodorovna, dotter till Preussens konung Fredrik Wilhelm III. Kejsar Nikolai hade, utom Alexander, tre yngre söner, Konstantin, Nikolai och Mikael, samt tre döttrar, Maria, Olga och Alexandra.

År 1818 regerade ännu kejsar Alexander I, oförgätlig i åminnelse, och tronföljare var hans näst äldste broder Konstantin Paulovitsch. Tredje brodern Nikolai Paulovitsch lefde obemärkt för sina militäriska pligter, då budskapet kom om kejsarens död i Taganrog. Konstantin utropades till kejsare, men afsade sig kronan till förmån för sin broder Nikolai, och denne tillträdde regeringen efter en snabbt kufvad militärrevolt i Sankt Petersburg. Faderns krona medförde sonen Alexanders upphöjelse till cesarevitsch, som betyder rikets tronföljare.

Kejsar Nikolais egen uppfostran hade varit strängt militärisk, men han insåg, att ett stort rikes arftagare behöfver en mera omfattande blick. Han beslöt gifva sin tronföljare en uppfostran som ställde denne på höjden af samtidens bildning. Till cesarevitsch' främste

lärare valde han skalden Vasilij Schukovski, känd för sina kunskaper och sin brinnande fosterlandskärlek. Det var Schukovski som med glödande sånger eldat sina landsmäns mod under kriget mot Napoleon 1812; det var han som skrifvit orden till folksången Bosche Zarja chrani, hvilken ännu i dag är Rysslands kejsarehymn. Cesarevitsch' lärare i rättskunskap blef den för Finland så minnesvärde Speranski, men de öfrige lärarne valdes af Schukovski, som till kejsarens granskning framlade programmet för lärokursen. Och denna var icke knappt utmätt. Den omfattade religion, moderna språk, latin, grekiska, matematik, historia, geografi, naturvetenskap och krigsstudier, förnämligast i artilleri och fortifikation. Sex lärotimmar dagligen, utom fronttjenst från tolfte året och andra öfningar, fortgingo regelbundet från lärjungens nionde till hans tjugonde år. Icke mången yngling har genomgått en så sträng skola som den unge cesarevitsch. Med kursen följde förhör i kejsarens närvaro. Vid ett sådant förhör i historien frågade engång kejsaren sin son, hvilken regent han helst ville efterlikna. Alexander svarade: Roms Titus. Och när läraren nämnde Nero, frågade kejsaren:

— Har Rysslands historia haft någon Nero?

— Ja, svarade Alexander frimodigt, Ivan Grosnij (Ivan den förskräcklige 1533—1584).

De grundsatser Schukovski inplantade hos sin elev betecknas bäst af hans yttrande, att »en herskares verkliga makt mätes ej efter hans segrar, utan efter hans folks välfärd». Schukovskis skaldelynne var mildt och varmhjärtadt, stundom ända till svärmeri. Det fann ett gensvar i lärjungens egen medfödda mildhet, måhända ett arf från hans mormoder, den för sin hjärtegodhet, ej mindre än för sin skönhet, berömda drottning Luise

af Preussen. Engång, berättas det, har den ärelystnare, nio år yngre brodern Konstantin skämtande sagt till cesarevitsch — måhända ej utan hågkomst af sin farbroder Konstantin Paulovitsch' tronafsägelse:

— Du är för god, Alexander, du duger ej till kejsare; låt mig blifva det i ditt ställe!

Äfven Roms kejsare Titus ansågs af mången vara för god att herska, och likväl tvang honom skickelsen att förstöra Jerusalem.

Det är möjligt, att också kejsar Nikolai icke hos sonen igenkände sin egen järnvilja. Cesarevitsch förblef länge, sedan han vuxit till man, utan andel i riksstyrelsen. Han mognade tyst och långsamt, såg mycket, som hans fader ej såg, och fick tid att öfvertänka de reformer, hvilka han sedan som regent så modigt genomförde. Järnviljan fanns dock äfven hos denne milde yngling, men af en annan art — en fasthet i öfvertygelsen, som icke lät något hinder afskräcka sig, och det sedliga mod, som trotsade hvarje fara, när det gällde en strid för det rätta.

Till cesarevitsch' studier i ynglingaåren hörde resor inom och utom riket. Under en sådan resa till aflägsna trakter i Sibirien, dem ingen af kejsarhuset förr besökt, blef han vittne till de olycklige deporterades lidanden och utverkade hos sin fader benådning för några, mildring för andra. Från denna tid blef hans namn kändt och kärt i vidsträckta delar af riket. De senare åren, när kronans tyngd blef alltmera kännbar för den grånande kejsaren, användes tronföljaren i viktigare beskickningar till utländska hof och förestod någon gång regentskapet i sin faders frånvaro.

Det första officiella kall, som anförtroddes cesarevitsch, var likväl kanslersämbetet, som innebar högsta

styrelsen för Alexanders-universitetet i Finland. Han var då i sitt nionde år och utnämningen alltså formell, medan grefve Rehbinder som adjoint ombesörjde ledningen af universitetets löpande ärenden. Detta förtroendebevis för den finska högskolan fick ökadt värde genom en tradition i kejsarehuset. Alexander I hade 1816 utnämnt sin broder Nikolai till universitetets kansler. Nikolai utnämnde 1826 till detta ämbete sin äldste son Alexander; denne utnämnde 1855 till samma ämbete sin äldste son, cesarevitsch Nikolai och, efter dennes död i unga år 1865, sin andre son, dåmera cesarevitsch Alexander, som nu är Alexander III och hvilken, när han besteg tronen 1881, till samma förtroendepost utnämnde sin äldste son, nuvarande cesarevitsch Nikolai — en traditionell ynnest, hvilken universitetet med rätta uppskattar högt och som för detsamma medfört ett betryggande och lifvande inflytande.

Efter Rehbinders död 1841 öfvertog cesarevitsch själf universitetets högsta styrelse och besökte det första gången i Maj 1842. Detta besök, som tillika var hans första i Finland, blef minnesvärdt. Själf tjugufyra år, högt bildad, kunskapsälskande, öppen för alla ungdomens intryck, såg Alexander sig här omgifven af en så fri, så oskrymtad hyllning, som endast ungdomen kan egna en jämnårig, af hvilken den hoppas förverkligandet af alla framtidens idealer. När kanslern i den sköna vårkvällen, stående på ångbåten Ischoras däck vid badhusbryggan i Helsingfors, sände sin afskedshälsning till studenternes täta leder och deras sång efterföljdes af hurrarop, som aldrig ville taga en ände, fylldes den unge furstens ögon af tårar. Finlands ungdom hade tagit hans hjärta, och detta intryck glömde han sannolikt aldrig.

Alexanders-universitetet bevarar från denna tid sin kanslers porträtt i hel figur och naturlig storlek. Han är där en smärt yngling med militäriskt ledig hållning i lifgardets finska skarpskyttebataljons uniform. Hans blida, allvarliga, nästan drömmande blick tyckes fråga den gentemot honom vid salens ingångar placerade bilden af Alexander I: hvad skall jag göra för Finlands väl?

Detta första besök, som kvarlämnade ett varaktigt minne i Alexandersstipendiet för unge vetenskapsmäns resor, efterföljdes nio år senare af ett annat i Mars 1851. Då kom kansler till sina studenter som ett fridens och försoningens budskap. Det var oroliga tider efter »det galna året» 1848; alla universitet misstänktes för rabulism. Helsingfors studenter råkade i delo med sin vicekansler, general Nordenstam; fyrtio inbjudne uteblefvo alla från vicekanslers bal till firande af kanslers tjugufemåriga tjenstejubileum den 11 Januari 1851. Kejsar Nikolai såg däri en rebellisk demonstration och hotade, i sin första vrede, att stänga universitetet. Lugnad af Armfelt, sände kejsaren senare cesarevitsch, universitetets kansler, att medla. Kansler sammankallade studenterne, klandrade skarpt demonstrationen, men slöt med att förlåta de felande. Och denna förlåtelse blef så mycket värdefullare, emedan den åtföljdes af en dyrbar fosterländsk gåfva, utnämnandet af Matthias Alexander Castrén till förste ordinarie professor i finska språket och litteraturen. Oron i vida kretsar af landet förvandlades till jubel. Mellan universitetet och dess kansler uppstod ett förtroende, som i månget ynglingahjärta antog färg af personlig tillgifvenhet.

Desse studenter, söner af ett lugnt och laglydigt folk, kunde uppflamma i ungdomens känslor, öfverila sig, fela, öfverskatta sin betydelse och hysa en blind

tillit till sina anförare; men de hade ingenting att dölja, de trodde sig i själfva sina felsteg strida för det rätta. Därför anslog dem förtroendet, och de ville visa sig detta värdiga. Ett tillfälle kom snart, när kansler tredje gången besökte sitt universitet i Mars 1854, denna gång med sin fader, kejsar Nikolai, som kom för att anbefalla åtgärder för Finlands försvar. Kriget stod vid portarna, alla dyrbara samlingar flyttades i säkerhet, alla sinnen voro i rörelse: universitetet förblef lugnt.

År 1841 förmäldes cesarevitsch Alexander med Maria Alexandrovna, prinsessa af Hessen, född 1824 och död 1880. I detta lyckliga äktenskap föddes sex söner: Nikolai 1843 (död 1865), Alexander (nu kejsare) 1845, Vladimir 1847, Alexej 1850, Sergej 1857 och Paul 1860, samt en dotter, Maria 1853, nu hertiginna af Sachsen-Coburg.

3.

År 1830, när Frankrikes konung Carl X flydde, förjagad af julirevolutionen, yttrade kejsar Nikolai till sin då tolfårige tronföljare:

— Den som af Försynen mottagit makten får aldrig vika. Hans pligt är att falla, men på tronens trappsteg.

Tjugufem år senare föll kejsar Nikolai, utan att vika. I det äfven för Finland kännbara så kallade Krimkriget stod Ryssland utan bundsförvanter mot Turkiet, England, Frankrike och Sardinien, medan öfriga makter hotande rustade. Kejsar Nikolai hade dittills talat det afgörande ordet i makternas rådslag; nu stod han ensam mot det koaliserade Europa. De ryska vapnen ledo motgångar på Krim, engelska och franska flottorna inträngde i Östersjön, härjade Finlands kuster, borttogo

dess handelsflotta, förstörde Bomarsund, bombarderade Sveaborg och hotade Kronstadt. Rysslands sedan hundrafemtio år ständigt växande makt syntes nu nära att trängas tillbaka. Inga faror, inga motgångar förmådde bryta kejsar Nikolais järnvilja. Men äfven för hans jätteskuldror blef bördan för tung. En lunginflammation slöt hans dagar den 3 Mars nya stilen 1855, sedan han, oböjd i döden, gifvit sina sista råd åt sin efterträdare.

I en så hotfull och stormig tid uppsteg Alexander II på sina fäders tron. Kriget fortsattes; hela Ryssland var ett militärläger, nya härar tågade mot de hotade gränserna. Men Sebastopols hjältemodiga försvar hade räddat vapenäran; kriget hade blottat betänkliga brister i förvaltningen och i krigshären. Den 30 Mars 1856 afslöts freden i Paris. Rysslands eftergifter i detta fredsfördrag visade sig snart vara mera skenbara än verkliga. Det förstörda Sebastopol reste sig åter, och Rysslands Svartahafsflotta, som kriget velat tillintetgöra, uppväxte åter i nya former. En ringa tillbakaflyttning af rikets gräns vid Donau återvanns tjugutvå år senare och följdes af nya landvinningar i Mindre Asien.

Alexander II älskade icke kriget. Han kände det allför väl. Under hans barndom och ungdom hade kanonernas dunder sällan tystnat vid Rysslands gränser, och när han blef kejsare, unnades honom ingen långvarig fred, endast få års vapenhvila. Sin tunga pligt att upprätthålla rikets och tronens maktställning glömde han aldrig. Men efter freden 1856 och de tappra, men vilda kaukasiska bergfolkens underkufvande fick han tid att förverkliga dessa fredens storverk, om hvilka han drömt som yngling och hvilka han, väntande kronan, planlagt i tysta tankar.

Hans regerings program kan sammanfattas i de två anförda, så korta men betydelsefulla orden af Schukovski: »folkets välfärd» — den fredliga utvecklingen i alla riktningar, höjandet af folkets kraft och självkänsla genom en varsam, gradvis mognande uppfostran till fri medborgerlig verksamhet. Detta program var lika svårlöst som det var omfattande, men nytt var det icke mera i Rysslands historia, det var ett arf från Alexander I. Och att det, ehuru då outförbart, äfven föresväfvade Nikolai, kan man sluta af den uppfostran denne kejsare gaf sin efterträdare. *Ille faciet,* han skall göra det. De stora steg framåt, dem fadern, krigaren, ordföranden i makternas rådslag, förutsåg såsom behöfliga, men ej kände sig vuxen att själf genomföra, de skulle blifva hans sons verk. Det stora, redan så mäktiga och alltmera tillväxande riket behöfde mycket som ej kunde uppnås endast med yttre makt. Det behöfde tillväxa inåt, icke blott genom reformer, utan än mer genom ett upplyst, vaket folkmedvetande, som i alla tider är maktens kärna och yttersta villkor. *Ille faciet.*

Närmast riktades nu den nye herskarens blick på lifegenskapens tunga börda, som tryckte hälften af hans folk. En *lifegen* är icke *slaf* i den mening vi äro vane att tänka oss om Afrikas och Amerikas slafvar. En lifegen kan icke säljas som boskap på marknaden, men han kan säljas med det jordagods, på hvilket han bor. Vid detta gods är han bunden för all sin tid med hustru och barn och kan icke flytta. Han är godsägarens födde tjenare, hvilken denne kan använda, bestraffa, utskicka eller utpressa efter sitt eget godtfinnande, men också är skyldig att underhålla. Den lifegne kan friköpa sig, om hans herre samtycker, hvilket ock stundom inträffar, men

hvarifrån taga lösepenningen, då hans hela förvärf är, liksom han själf, hans herres egendom?

Alla Europas länder, utom Sverige och Finland[1], ha burit detta nesliga ok, som tidigast afskaffades i England vid slutet af 1500-talet, men i öfriga länder så sent som i Frankrike 1789, i Danmark 1788, i Tyskland vid samma tid och de sista resterna först 1832. I Ryssland ägde byalagen gemensamt sin jord, tilldess att bönderne under Boris Godunov, de sista åren af 1500-talet, förbjödos att flytta och efter hand bundos vid de adliga godsen. Olägenheterna blefvo kännbara äfven för styrelsen. Alexander I och Nikolai voro betänkta på att afskaffa lifegenskapen, men så djupt var denna institution redan rotad i jordegendomen, att hindren syntes oöfverstigliga. Hvad företrädarne icke vågat af fruktan att skaka riket i dess grundvalar, det vågade Alexander II.

Vid denne kejsares tillträde till regeringen räknade ryska riket inemot åttio millioner invånare, och af dessa voro vidpass fyrtiosju millioner, alltså mer än hälften, personligt ofria. Hälften åter af dessa ofria åtnjöt likväl som kronobönder, arbetare vid grufvorna och fabrikerna med mera, vissa undantagsförmåner och räknades ej till de lifegne. Alla dessa bättre lottade ofria förklarades 1858 af kejsaren fria. De egentlige lifegnes antal utgjorde inemot tjugutre millioner, hvilka ärfdes, såldes och köptes som »själar» med godsen. Man kan föreställa sig hvilka enorma svårigheter, hvilket trassel utan ände och hvilket motstånd af alla intressen och

[1] Sverige och Finland hade fordom trälar (slafvar), mest krigsfångar, intill dess att träldomen lagligen afskaffades 1335. Men dessa länder ha aldrig haft lifegne, och alla adelns försök att införa lifegenskapen ha misslyckats, till följd af den i lag och sed djupt inrotade folkfriheten.

egendomsförhållanden, som måste medfölja frigörandet af så stora folkmassor. Huru ersätta godsägarne? Huru bereda dessa millioner okunniga och håglösa, för hvilka det fria arbetet och all omtanke om egen bärgning voro okända, en ordnad, en tryggad tillvaro?

Kejsaren sammankallade till rådplägning sina erfarnaste män; han vädjade till de adliga godsägarnes offervillighet och patriotiska tänkesätt. Han ville ej träda någons rätt för nära, men lade adeln på hjärtat att Ryssland aldrig kunde med ofria, viljelösa, tanklösa folkmassor höja sig till upplysning och varaktigt välstånd. Till den ryska adelns heder bör nämnas, att kejsarens högsinta vädjan fann gensvar hos icke få. Men det stora flertalet tvekade, uppfann hinder eller anlitade, hvar de kunde, alla medel för att fördröja och, om möjligt, tillintetgöra reformen. Då fann kejsaren nödigt att inskrida med sitt absoluta herskareord, och aldrig har detta ord användts för ett ädlare ändamål. Reformen *skall* genomföras; denna fråga *får* ej blifva liggande under det gröna klädet. Det var som hörde man åter Nikolais röst från hans sons läppar.

Och det i mångens tanke omöjliga blef en verklighet. Den 19 Februari (3 Mars) 1861 utfärdades kejsarens ukas om de lifegnes frigörelse, med det lika bestämda tillägg att den 17 (29) Mars 1863 skulle Hans Majestäts vilja vara genomförd i alla delar af riket. Aldrig hade Ryssland upplefvat en så stor, så fredlig och så välgörande samhällsreform. I Europas historia finnes intet annat jämförligt därmed, än franska nationalförsamlingens epokgörande frihetsförklaring natten mellan den 4 och 5 Augusti 1789.

De väsentligaste bestämningarna i frigörelsen voro, att den lifegne bonden skulle, mot erläggande af vissa räntor under bestämd tid till jordägaren, först få

besittningsrätt och sedan full äganderätt till sin gårdslott med ett stycke därtill hörande odlingsbar jord. Den öfriga jorden skulle gemensamt inlösas och brukas af byalagen, intill dess att dessa kunde sämjas om ägodelning åt enskilde. Kronan skulle bispringa med billiga lån. Den lifegnes personliga beroende af godsägaren upphörde, och flyttningsrätt beviljades honom under förut i allmän lag bestämda villkor. De sålunda frigjordes antal uppskattades till mellan tjugutvå och tjugutre millioner.

En så i alla förhållanden ingripande omkastning medförde, som man förutsett, ändlösa strider. Hela Ryssland kom i rörelse. De mest orimliga förväntningar å ena sidan omväxlade med än dämpad, än högljudd klagan å den andra. Mångenstädes utbröto oroligheter, icke endast bland godsägarne, men lika ofta, ja oftare, bland de frigjorde själfva. Många förstodo icke den nya friheten och ansågo sig tryggare, när deras godsherre fick sörja för allt. Andra tydde kejsarens påbud så, att nu var all godsets egendom utan vidare deras och de dess herrar. Alla band syntes upplösta, alla sedvanor och förhållanden omkastade. Militär måste på några håll återställa ordningen. Men kejsaren hade anbefallt möjligaste tålamod och fördragsamhet med de okunniga frigifna. Efter hand lugnades oron, och på den bestämda dagen var, om icke allt, likväl det väsentligaste af reformen genomfördt i det yttre. I det inre, i folkets uppfattning af sin nya ställning, behöfdes mansåldrar för att utjämna frigörelsens följder. Adeln ansåg sig ruinerad och var det mångenstädes, där godsherren vant sig att bekymmerlöst uppbära sina räntor af de lifegne. Andra försökte modigt reda sig i det nya förhållandet, men klagade att deras numera fria bönder icke ville arbeta. De funnos, hvilka aldrig kunde förlåta Alexander II det

stora befrielseverket, och från dem härör än i dag den reaktion, som uppbjuder allt för att göra hans verk om intet.

Var missnöjet på många håll stort, så var på andra håll hänförelsen icke mindre. Det lifliga ryska folklynnet gaf sig luft i de mest öfversvallande känslor, och från denna tid kallades kejsaren af sitt folk *Alexander Befriaren*, hvilket ärenamn ingen otack och ingen ny tidsriktning någonsin skola förmå utplåna ur Rysslands och nittonde seklets historia.

Alexander II har börjat, men icke fått tid att genomföra flera andra djupt ingripande reformer i sitt rikes förvaltning och inre styrelse, alla med syfte att uppfostrande höja hans folk. I Ryssland sammanlöpa alla den inre styrelsens trådar i kejsarens oinskränkta makt och förgrena sig därifrån till gradvis underordnade tjenstemän, som ansvara enhvar inför sin öfverordnade. Det undgick ej kejsarens skarpa blick, att makten på dessa underordnade händer undandrog sig kontroll, medan å andra sidan folket behöfde väckas till egen omtanke. Genom ukas af 1 (13) Januari 1864 anbefalldes en af hvarje distrikt vald folkrepresentation (semstvo), som kallades att, under guvernörens inseende, rådpläga om distriktets förvaltning och ekonomi, skolor och hälsovård. Ämbetsverken och domstolarna reorganiserades, juryn infördes, kroppsstraffen afskaffades, krigshären fick en ny organisation genom införandet af allmän värnepligt 1874. Rysslands jordbruk, handel och industri fingo en kraftig väckelse genom det nät af järnvägar, som utbredde sig öfver dess ofantliga slättbygder, och i den aflägsnaste östern koloniserades Amurflodens stränder.

Men det stora rikets politiska traditioner dröjde icke att störande inverka på fredens reformer. Polen fortfor

att drömma om det förgångna, reste sig åter 1863 och kufvades strängt. År 1875 hade turkarne föröfvat grymma blodsdåd i Bulgarien, och hänförelsen för ett krig mot Turkiet blef så allmän i Ryssland, att kejsaren, ehuru ogärna, beslöt sig därför. Åter flöt mycket blod vid Donaus stränder. Rysslands härar öfvergingo floden, klättrade öfver Balkanbergen och hotade Konstantinopel. I San Stefano afslöts den 3 Mars 1878 en för Ryssland förmånlig preliminär fred, hvilken England sedan lyckades nedpruta vid kongressen i Berlin den 13 Juli samma år. Fredens viktigaste resultat var Bulgariens oberoende. Ryssland återfick sin 1856 afträdda andel af Bessarabien samt ett nytt område i Armenien med fästningen Kars och hamnen Batum. Samtidigt utvidgades rikets gränser öfver Bukharas och Khokands sandstepper, hvarifrån mongolerne i trettonde seklet öfversvämmade Ryssland.

Medan riket fortfor att tillväxa utåt och inåt, såg kejsar Alexander sin lefnads afton fördystras af sorger och otacksamhet. Hans äldste, hoppfulle son, cesarevitsch Nikolai, och hans högsinta gemål, kejsarinnan Maria Alexandrovna, bortrycktes af döden. De stora reformer, som skulle pånyttföda hans rike, missförstodos och framkallade fordringar, omöjliga att bevilja. Kejsaren hade gifvit sitt folk det mått af frihet, som det i hans tid förmådde bära, och han var beredd att gifva det mer, när det vunnit den därtill nödiga mognaden. Men fanatiske svärmare, utan hänsyn och utan samvete, fordrade allt och inledde sammansvärjningar. I sin blinda okunnighet om historiens lagar trodde de sig kunna förändra seklernas tradition, om statens styrelse blefve en annan, och riktade sina brottsliga anslag mot monarkens person. Efter ett enstaka attentat under kejsarens besök i Paris

1867[1], följde mordförsöket i Sankt Petersburg den 14 April 1879, järnvägsattentatet i Moskva den 1 December samma år och explosionen i Vinterpalatset den 17 Februari 1880. Han, som sträckte sin skyddande arm öfver land och stad, var själf icke säker i egna hufvudstäder och egen boning. Men ingen oväns anslag förmådde vidröra hans dyrbara lif, förrän den Försyn, på hvilken han trodde, funnit hans uppgift i lifvet löst, så långt han förmådde det. Den 13 Mars 1881 föll Alexander Befriaren på Sankt Petersburgs gator för en son af det folk, hvars kedjor han lossat.

Stora reformer köpas med dyra offer. Kejsar Alexander II föll för det verk, som var hans lifs odödliga ära, och det ryska folket, som välsignar hans minne, är af Försynen kalladt att försona Befriarens död genom att visa sig värdigt frigörelsen.

4.

Det kan synas öfverflödigt att erinra finska läsare om de varaktiga spår, som vårt land bevarar af Alexander II:s regering. Men historien dikteras icke endast af känslor, hon dömer handlingar, och i åsynen af en kejsares ärestod bör hon omutlig vittna hvarför den upprests.

[1] Kejsarne Alexander II och Napoleon III åkte vid hvarandras sida i vagn, då i folkträngseln ett revolverskott aflossades mot den förstnämnde på några få stegs afstånd. En fransk adjutant, som red vid sidan af vagnen, såg den höjda revolvern och svängde sin häst i skottlinien, så att kulan träffade hästens hufvud. Napoleon skämtade:

— Sire, vi ha varit tillsamman i elden.

Alexander svarade med en kristens allvar:

— Våra öden stå i Försynens hand.

Alexander II:s första personliga beröring med Finland var hans redan omtalade utnämning till det finska universitetets kansler 1826 och hans öfvertagande af detta läroverks styrelse 1841. Det är också nämndt att han ville motsvara detta förtroende, som gaf honom anledning att taga kännedom om vårt lands lagar, då ju förutan en sådan insikt ingen institution i landet kunde bedömas och styras.

När Finland förenades med ryska riket var regeringsformen af 1772, med tillägg af Förenings- och säkerhetsakten af 1789, vårt lands grundlag. På samma gång åt folket bevarades andel i lagstiftningen och beviljanderätt i skattefrågor, gaf denna regeringsform, och särskildt dess tillägg, en öfvervägande makt åt regenten gentemot folkets ombud, ständerna. Utan denna regentens makt, som framgått ur en kompromiss mellan enväldet och den konstitutionella monarkin, hade det icke varit möjligt för Alexander I att, själf enväldig i hufvuddelen af sitt rike, bekräfta Finlands konstitution för sig och sina efterträdare. När Alexander II uppsteg på tronen, hade redan två företrädare lyckligt bevisat möjligheten att, utan intrång i enväldet och utan kränkning af konstitutionen, vara på samma gång Rysslands kejsare och Finlands storfurste.

Under de första tre decennierna efter föreningen med Ryssland tänkte vårt folk så mycket på det förflutna och det närvarande, att det glömde hoppas en framtid. Småningom kom detta hopp med en ny generation, som kände sig mera frigjord från förra tider. Och det nya släktet begynte, som växande ungdom, känna den gamla tröjan för trång. Intet lefvande kan beständigt stå stilla; tiden hade gått framåt, men vi blifvit efter. I lagar och samhällsfrågor stodo vi, med alla

administrativa förbättringar, dock på samma punkt som 1809. Endast landets ständer kunde i samverkan med regenten besluta om allmän lag, men enligt konstitutionen hade regenten ensam rätt att sammankalla en landtdag, när han fann detta behöfligt. Under Alexander I:s senare år uppstod fråga därom, men hinder kommo emellan. Under Nikolai hade Finlands inhemska styrelse blifvit byråkratisk och landtdagen efter hand råkat så i glömska att, när ridderskapet och adeln begärde för sitt nya hus den plats, som vid Helsingfors stads reglering bestämts för ständernas hus, denna anhållan utan svårighet blef beviljad.

Alexander II:s tillträde till regeringen, och särskildt de ord, med hvilka kejsaren den 24 Mars 1856 inför senaten i Helsingfors uttalade sitt program för Finlands styrelse — handelns och industrins återupplifvande, inrättandet af folkskolor, kommunikationernas förbättrande — medförde hoppet om framsteg i alla riktningar. Den 20 September 1856 firade universitetet i Helsingfors en högtidlighet med anledning af kejsarens kröning den 7 i samma månad. Rektor, professor Rein, uttalade i inbjudningsskriften det önskvärda för landets lagliga utveckling, att folket finge vid landtdag frambära till sin storfurste tidens behof. Festtalaren, professor Schauman, erinrade, att äfven den bäste och skarpsyntaste monark ej kan bedöma landets behof utan folkets hörande, hvarför vår lagstiftning och våra framsteg nu hvilat i snart femtio år. Dessa frimodiga ord syntes de gamle byråkraterne vara höjden af förmätenhet, men utgången visade att de bedragit sig. Knappt hade kejsaren ordnat för Ryssland den stora frågan om lifegenskapen, innan han den 10 April 1861 sammankallade till Helsingfors ett utskott af tolf ledamöter från hvarje af Finlands

fyra stånd för att förbereda de ärenden, som borde föreläggas en blifvande landtdag. Och sedan detta utskott under sina förhandlingar erinrat att det ej kunde besluta med landtdagens rätt, kallade kejsaren den 18 Juni 1863 ständerna att nästföljande höst sammanträda i Helsingfors.

Det var ett upprördt år detta år 1863. Folkjubel i öster, krig i söder och krigstankar västerom Östersjön, men i Finlands nord det lifvande ordet om landtdag på allas läppar. Redan på sommaren, den 28—30 Juli, besökte kejsaren med sina bröder Finland för att mönstra de på Luolais malm vid Tavastehus lägrade finska indelta bataljonerna. Hans resa var ett triumftåg, allt i högtidsskrud, allt i glad förbidan. Och när det blef bekant, att kejsaren i Tavastehus, på J. V. Snellmans framställning, stadgat finska språkets likställighet med svenskan vid domstolarna, gick ett djupt andedrag af lättnad öfver vida, finska talande bygder. Rättvisa hade funnits förut, förtryck var okändt, men rättvisan hade härtills kommit som en god granne; nu hade hon blifvit dotter i huset.

Den 14 September återkom kejsaren, medförande sina söner jämte rikskanslern furst Gortschakoff, och öppnade den 18 September 1863 landtdagen i Helsingfors med ett tal på franska språket. Dess oförgätliga innehåll var i hufvudsak följande:

»Representanter för Storfurstendömet Finland!

Då jag ser eder här församlade, känner jag mig lycklig att hafva kunnat uppfylla edra förhoppningar och mina önskningar. Länge har min uppmärksamhet varit fäst vid ett antal i landets väl djupt ingripande frågor, hvilka efter hand blifvit väckta, men ej kunnat afgöras, emedan deras lösning beror af ständernas medverkan. Viktiga statsskäl, dem jag ensam ägt att bedöma, hafva

under mina första regeringsår hindrat mig att sammankalla storfurstendömets ständer. Men jag har dock så tidigt låtit vidtaga förberedande åtgärder härtill, att jag numera, då ingen tvingande anledning till uppskof förefinnes, kunnat församla eder, för att, sedan jag hört min senat för Finland, förelägga eder de lagförslag och öfriga ärenden, hvilka skola utgöra föremål för edra öfverläggningar under denna landtdag.»

Sedan kejsaren därefter i korthet berört de viktigaste bland de fyrtioåtta propositioner, hvilka nu skulle föreläggas ständerna, fortfor han:

»Fasthållande de konstitutionellt monarkiska grundsatser, som uppbäras af finska folkets öfvertygelser samt äro sammanvuxna med landets lagar och institutioner, vill jag genom sagda förslag ytterligare utsträcka den rätt till självbeskattning, hvilken ständerna nu grundlagsenligt äga, äfvensom återgifva ständerna den motionsrätt, som dem af ålder tillhört, förbehållande mig likväl initiativet i grundlagsfrågor.

I kännen mina tänkesätt och mina välönskningar för de folks lycka och välgång, dem Försynen anförtrott åt min omsorg. Ingen handling från min sida bör hafva kunnat störa det förtroende, som måste råda mellan regent och folk. Måtte detta förtroende mellan mig och det redbara, trogna finska folket, framdeles som härtills, utgöra den säkra föreningslänken mellan oss. Den skall då kraftigt bidraga att befordra detta folks lycka, som för mitt hjärta alltid förblifver dyrbart, och gifva mig en ytterligare anledning att sammankalla eder till periodiskt återkommande landtdagar.

Det tillhör eder, representanter för storfurstendömet, att genom värdighet, hofsamhet och lugn i edra öfverläggningar ådagalägga, att fria institutioner, långt ifrån

att vara vådliga, utgöra en borgen för ordning och trefnad hos det folk, som i samråd med sin regent och med praktiskt förstånd arbetar på utvecklingen af sin välfärd.

Jag förklarar den utlysta landtdagen härmed öppnad.»

När man erinrar sig, att dessa ord talats af det mäktiga Rysslands envåldsherskare till ett litet, maktlöst, underlydande folk i ett hörn af hans rike, skall man länge leta i världshistorien, innan man finner något mera storartadt förtroendefullt. Hvarje ord i detta tal står outplånligt i Finlands häfder. Det har varit fråga om att i Alexandersmonumentet inskrifva till evärdeligt minne orden: »Ingen handling från min sida bör hafva kunnat störa det förtroende, som måste råda mellan regent och folk.» Af skäl, som måste beklagas, saknar monumentet denna värdiga inskrift.

Märkeligt är, att detta kejsarens tal vid landtdagen i Helsingfors 1863 i sitt innehåll och sina upphöjda tänkesätt påfallande erinrar om det tal, hvarmed konung Gustaf II Adolf öppnade landtdagen i Helsingfors den 22 Januari 1616. Det dåvarande och det nuvarande Finland har lika enhälligt, lika oskrymtadt sökt motsvara sina regenters förtroende.

Kejsaren dröjde denna gång sex dagar i Finland, omgifven af en kärlek och en tacksamhet, som ej kunde missförstås. Den 18 September illuminerades i kvällens mörker alla landets städer och tallösa enskilda boningar ända ned till torparens koja. Helsingfors stad gaf en glänsande bankett i sin bangård, där perrongen var öfverbyggd. Landtdagen fortfor, för mängden af ärenden, ända till den 15 April 1864. Vid dess afslutande fann kejsaren nödigt sända från Sankt Petersburg en varning till ständerna att icke förgäta Finlands oskiljaktiga samband med ryska riket. Anledningen var, att en minoritet

bland ridderskapet och adeln velat förvägra finnar i rysk tjenst säte och stämma vid landtdagen.

Frågan ledde icke till vidare påföljder. Här, såsom vid de ryska reformerna, funnos öfverspända förväntningar, hvilka efter hvarje vunnet framsteg trodde sig kunna hoppas nya och större. Denna otålighet hos enskilde korrigerades af folkets lugna besinning, men gaf landets ovänner en anledning till talet om »separatism», medan i verkligheten ingenting kunde varaktigare fästa Finlands folk vid dess nuvarande politiska ställning, än återupplifvandet af dess konstitution i landtdagarna.

De hugnande löftena om periodiska landtdagar och ständernas motionsrätt blefvo uppfyllda som kejsareord. Vid 1867 års landtdag förelades en proposition om ny landtdagsordning, hvilken, antagen af ständerna, blef af kejsaren stadfäst grundlag den 15 April 1869 och bestämde periodiska ständermöten hvart femte år. Då mellantiden af praktiska skäl befanns för lång, har kejsar Alexander III sedermera, följande sin höge faders föredöme, förklarat sig vilja sammankalla Finlands ständer hvart tredje år. Samme monark har, efter en vid 1885 års landtdag granskad och godkänd proposition, i manifest af den 25 Juni 1886 återgifvit åt ständerna den motionsrätt[1], hvilken fråntagits dem genom Förenings- och säkerhetsakten 1789. Häfderna anteckna således det egendomliga, att Rysslands självherskare återgifvit åt Finland två viktiga konstitutionella grundlagar, hvilka »den förste medborgaren bland ett fritt folk», konung Gustaf III,

[1] Med *motionsrätt* förstås ständernas rättighet att själfva föreslå nya lagar eller ändring af gamla. Sedan 1789 hade ständerna endast *petitionsrätt*, som innebar, att de hos regenten fingo anhålla om nådig proposition i lagfrågor, hvilka af dem ansågos behöfliga.

åren 1772 och 1789 funnit nödigt att beröfva detta sitt folk.

Intet yttre tvång, ingen rättsförpligtelse, endast en förutseende statskonst, förenad med önskan att bereda Finlands välgång, har förmått Alexander II att gå folkets önskan till möte. Detta folk, som aldrig konspirerat, aldrig rest sig i uppror mot sin erkända lagliga styrelse, bands nu genom dyrbara egna fördelar vid tronen och riket. Gentemot sitt ryska rike hade kejsaren iklädt sig en garanti för Finland. »I skolen visa — lydde hans ord till ständerna — att fria institutioner, långt ifrån att vara vådliga, utgöra en borgen för ordning och trefnad.» Dessa ord af en furste, som visste sig vara förstådd af sitt folk, funno ett djupt gensvar. De inneburo ett förtroendebevis, men också ett ansvar, som icke missförstods.

Betydelsen af de periodiska landtdagarna och motionsrätten kan sammanfattas ungefär i följande framsteg:

a) Med sin andel i lagstiftningen har folket icke blott vunnit ökad trygghet, utan ock ett ökadt intresse för alla frågor som röra fäderneslandet, och en uppfostran i allmännyttig medborgerlig verksamhet.

b) Sambandet mellan monarken och folket har blifvit förtrognare och starkare, när båda periodiskt mötas vid landtdagarna och kunna öppet framställa, monarken sina afsikter och beslut, folket sina önskningar och besvär.

c) Ärendena blifva grundligare förberedda och mångsidigare belysta, landets behof bättre kända, förvaltningen kontrollerad, ämbetsmannaväldet utjämnadt, utvecklingen regelbundnare och snabbare, samtidens bästa framsteg tagna till föredömen. Allt detta medför ett vaknare folkmedvetande och tillväxt i intensiv kraft.

Mot så stora fördelar äro ständermötens vanliga olägenheter — partisplittring, valagitation, hetsiga meningsutbyten

— mindre beaktansvärda. Monarkin lägger en dämmare på utbrottet af de lidelser, som så ofta intrassla en suverän folkrepresentation. Viktigare äro de olägenheter — tidspillan och omgångar — som åtfölja det gamla, numera endast i Finland kvarstående fyrkammarsystemet, ståndsrepresentationen. Sedan likväl ståndens förra tränga begränsning blifvit utvidgad och ståndsledamöterne vid landtdagen icke mera representera ståndet, utan folket i dess helhet, har mångens önskan att utbyta den fyrdelta representationen mot ett tvåkammarsystem förlorat sitt hufvudmotiv. Vårt obekväma, fyrdelta hus, där folkets ombud af ålder känna sig hemvana, är tryggare, måhända också lyckligare afpassadt för vårt land, än nya språng i det okända till dessa palatser i två våningar, där de moderna folkens lagstiftande församlingar så lätt uppröras af alla tidens vindkast.

Ständernas nya hus i Helsingfors erbjöd för första gången 1891 eget tak åt landtdagen, som dittills fördelat sig i hyrda lokaler. Emedan ridderskapet och adeln logerar i eget hus, inrymmer ständerhuset endast de tre ofrälse stånden och landtdagens utskott, men möjligheten att i framtiden inrymma alla folkrepresentanter, om ett tvåkammarsystem införes, är icke förbisedd.

5.

Om kejsar Alexander II ej kvarlämnat något annat spår af sin regering i Finland, än landtdagsordningen af den 15 April 1869, skulle denna ensam vara nog att bevara hans namn i kärt minne för alla tider. Men denne monark har, i samråd med sitt folk, så djupt och så välgörande ingripit i landets nyare utveckling,

att landtdagsordningen, om den också kan kallas kronan på hans verk för Finland, likväl är endast en del af det program, hvilket han från början af sin regering uppgjort för styrelsen af vårt land och af hela sitt vidsträckta rike.

En kort erinran om de viktigaste framstegen under kejsar Alexander II:s regering i Finland må här ingå i ordning efter deras tidsföljd. Vältaligare bevis på de lyckliga följderna af ett förtroende mellan regent och folk har vår historia icke att framvisa.

1856 den 7 September, kejsarens kröningsdag, invigdes *Saima kanal,* som öppnade en trafikled från Savolaks sjöar till Finska viken. Detta stora verk var likväl planlagdt och utfördt under föregående regering.

1858 öppnades i Jyväskylä den första skolan med undervisning på *finska* språket. 1869 frigjordes landets *skolor* från kyrkans förmynderskap, under hvilket de uppvuxit, men kyrkan fortfor att hafva inseendet öfver religionsundervisningen.

1858 tillsattes den första komitén för *folkundervisningen* samt efterföljdes 1863 af seminarium i Jyväskylä och 1866 den 16 Maj af förordningen om *folkskolor* i Finland. 1893 voro folkskolorna på landet (städernas oberäknade) till antalet 1,032 med 40,426 elever.

Samma år 1858 inrättades de första tidsenliga *jordbruksskolorna* och utsändes de första statsagronomerne.

1859 utfärdades en ny, förmånlig *tulltaxa,* som befordrade Finlands export.

Samma år ordnades *forstväsendet* i ändamål att betrygga landets skogshushållning. Ett forstinstitut inrättades i Evois.

1860 grundades Finska hypoteksföreningen för att underlätta jordbrukets tillgång till kapital.

1862 fullbordades första *järnvägen* (Helsingfors—Tavastehus) och efterföljdes 1868 af arbetet på järnvägen Helsingfors—S:t Petersburg, fullbordad 1870. Sedan har järnvägsnätet årligen tillvuxit och räknade 1893 en längd af 1,982 kilometer.

1862 grundades den första *privatbanken*, Föreningsbanken i Finland.

1863 sammankallades den *första landtdagen* efter 1809.

Samma år 1863 mottogo ständerna regeringens proposition om grunderna för en ny *strafflag*. Lagens sorgfälliga utarbetning varade femton år, tilldess att den antogs af ständerna 1888 och stadfästes att gälla från 1 Januari 1891, men suspenderades för ny omformulering, som antogs af ständerna 1894. Emellertid ordnades *fängelseväsendet* efter cell- och förbättringssystemet. Det första cellfängelset (i Tavastehus) uppfördes 1871.

1864 afskaffades husbehofsbränningen, och en serie af ny *brännvinslagstiftning* tog sin början med syfte att fördyra rusdryckerna.

Samma år gjordes början till en friare *styckning af jordegendom.*

Samma år blef ogift kvinna myndig vid tjugufem år, och lag reglerade förmynderskap för omyndiga. 1878 fick dotter *lika arfsrätt* med son.

1865 frigjordes *yttranderätten* genom en presslag, men denna lag hade en kort varaktighet och följdes af ny censur.

Samma år utfärdades *kommunalförordningen* för landet och efterföljdes 1873 af en dylik för städerna.

Samma år 1865 genomfördes *myntreformen* och efterföljdes 1877 af ny myntlag, där guldet blef värdemätare i stället för silfret.

Samma år 1865 tryggade en ny *legostadga* husbönders och tjenares rätt.

1867 beslöts upptagandet af ett statslån för att inlösa *donationsgodsen* i Viborgs län. Detta var, som i Ryssland, en frigörelse och kostade sjutton millioner mark. Åboarne på godsen voro icke lifegne, men ofrie landbönder, som berodde af godsägarens godtycke. De skulle nu småningom få inlösa sina gårdar till egna hemman.

1868 tryggades nyttigt villebråd genom en *jagtlag*. 1865 hade stadgats om *fisket*.

Samma år 1868, då de stora missväxterna lärt folket att bättre vårda ladugården, kan anses som *mejeriernas* början.

Samma år utfärdades ny konkurslag med flera behöfliga stadgar för kredit och affärer.

1869 den 6 December fick landet en ny *kyrkolag*, som betryggade samvetsfriheten inom lutherska kyrkan i Finland. Kyrkolagen kompletterades sedan, 1889, genom en dissenterlag, som frigjorde olika tänkande inom samma kyrka.

1873 stadfästes ny *sjölag*.

1874 stiftades Finska folkupplysningssällskapet.

1877 infördes *allmän värnepligt*. De första värnepligtiga bataljonerna uppställdes 1881.

1879 fick landet en ny *näringslag*, som frigjorde handel och näringar, så att hvar och en fick försörja sig med sitt eget ärliga arbete.

Samma år utvidgades förra tekniska skolan i Helsingfors till ett *polytekniskt institut*, som blef landets högskola för arkitektur, ingeniörvetenskap samt tekniska och industriella yrken.

1880 utkom den första lag som betryggade konstnärers och skriftställares eganderätt till sina arbeten.

Många och betydande andra framsteg kunde här tilläggas. Men redan de anförda bevittna i alla riktningar en så snabb och glädjande fredlig utveckling, att ingen föregående regering i Finland kan framvisa något därmed jämförligt inom samma korta tid. Dessa framsteg voro kejsarens och folkets förenade verk. Alexander II:s reformer hafva det säregna, att de dekreterats från tronen, men i verkligheten voro en folkvilja, som regenten godkänt, gifvit initiativ och förverkligat i handling. Detta är det ärofullaste historien kan intyga om en kejsare och det bästa som kan sägas om den monarkiska styrelseformen. Regenten är här icke endast en verkställande makt, han är den beslutande regulatorn och tidmätaren, som, upphöjd öfver alla själfviska synpunkter, gifver åt folkviljan dess allmängiltiga, tidsenliga, praktiskt utförbara form.

Alexander II:s regering i Finland var icke oblandadt lycklig. Krimkriget kostade landet dess handelsflotta, men gick i öfrigt förbi utan nämnvärda ödeläggelser. Kännbarare var polarmakternas fientliga anfall. Allt sedan 1696 har icke vårt land upplefvat så förfärliga nödår som 1867—1868, då hundratusende stupade af hunger och sjukdomar. Ändock var själfva denna den bittraste nöd en väckelse på samma gång som den var en botpredikan. Nutid och framtid stå i den Allsmäktiges hand. Men hvad människor förmå, det gjordes 1867 för dagens bröd, och det gjordes de följande åren för att bespara kommande släkten nya liknande pröfningar. Järnvägarna, mejerierna, hemslöjden, folkskolan och det rationella jordbruket hafva begynt i kejsar Alexander II:s tid. De skola i framtida missväxtår gifva bröd, där åkern ger kärnlöst skal.

Alexander II:s tid liknade en vårmorgon i Finland. Hanegället var Kalevala, som utkom 1835. I tjugu år därefter hade det finska talande folket stirrat på denna forntidssaga som på en gammal vidskepelse, tilldess att det, senfärdigt efter sin vana, begynte igenkänna sig själf. Då uppstod, som en vårbäck under drifvorna, denna mäktiga folkrörelse, som med historisk nödvändighet måste komma, om Finland kunde hoppas upplefva en framtid. Kalevala begynte, som de då nya tändstickorna, antända ett blekt ljus i studerkamrarna, gick därifrån ut till tryckpressen och därifrån till de bildade, svenska talande samhällskretsarna. Ännu var allt lugn nyfikenhet, blandad med välvilja. Men när tändstickan begynte antända ungdomen, intränga i folkstugorna och icke mer vilja slockna, såsom man begär af en tändsticka, sedan hon uppfyllt sitt ändamål, då blef vådeld, strid, tvedräkt, skilda läger, hänförelse blandad med öfvermod, och, såsom vid all frigörelse, anspråk på allt, när man vunnit ett. I spetsen för det tysta arbetet stod då ännu väktaren från hanegällets tid, Elias Lönnrot. Han förblef lugn, med honom förenade sig andre arbetare, och det är det tysta arbetet, icke striden, som för nationerna framåt. När värmen omsatts till rörelsekraft, uppstodo nya lifskällor på båda språkens område och en ny litteratur på finska språket. Nu fattades endast det odelade fäderneslandet, och äfven detta kom efter hand.

Det var icke en tillfällighet, det vittnar fastmer om tidens mognad, att under Alexander II:s regering stodo samtidigt Elias Lönnrot, Johan Vilhelm Snellman och Johan Ludvig Runeberg på höjden af deras lifs uppgift — Lönnrot arbetaren, Snellman tänkaren, Runeberg skalden. Icke den ena eller andra af dessa tre, men alla förenade och alla i förbund med folkanden,

hafva klargjort fäderneslandet i folkets medvetande. Fäderneslandet fanns ju förut, det har i alla tider eldat krigarens, skaldens, medborgarens håg, men det uppfattades halft medvetet och ofta lokalt. Nu samlade sig allt, vid Fredrik Cygnæi maning, kring Finlands namn, och »Vårt land» blef dess folksång. Ursprungsordet, daggryningen, som från och med Alexander II:s regering åtskiljer nutidens Finland från en äldre tidsperiod, är, oberoende af alla historiska skiften, detta vakna, medvetna, allt sammanfattande, allt fordrande, allt försakande, ödmjuka, trotsiga, outplånliga ord: Vårt land.

De tre förstnämnde banbrytarne dela med kejsar Alexander II äran att hafva frambesvurit det nya tidehvarfvet. Kejsaren stod icke i närmare personlig beröring med någon af dem, endast en kort tid med Snellman, om hvars konfidentiella öfversikt af Finlands finanser han fällde uttrycket: *mais c'est de la haute finance*, det är högre finansvetenskap. Han kände och uppskattade alla tre. Lönnrot utnämndes från en obemärkt plats som läkare i Kajana till professor i finska språket och litteraturen. Snellman kallades från Kuopio skola och ett handelskontor till den engång stympade, sedan återställda professionen i filosofi samt slutligen till chef för Finlands finanser. Runeberg förblef, enligt egen önskan, lektor i Borgå. Vid en bal i Helsingfors 1856 presenterades han af Armfelt för kejsaren med orden: »här, ers majestät, är den skald, som skrifvit så vackert om Kulneff». Kejsaren hade läst dikten, enkom för honom öfversatt till ryskan, och räckte Runeberg sin hand med några ord af aktningsfullt erkännande, men utan att fortsätta samtalet. Sannolikt kände han Fänrik Ståls sägner, men fann dem icke egnade till ett samtalsämne.

Kejsaren representerade i Finland ryska folket. Intrycket af denne rysse kunde icke vara annat än gynnsamt, och folkens känslor bestämmas ofta af personliga intryck. När några ryska tidningar nu vilja inbilla sina läsare att ryssarne äro hatade i Finland, är detta icke blott en afsiktlig smädelse, utan, i Finlands ställning och efter så många år af god sämja, rent oförnuft. Men det är sant, att ett folk glömmer icke så lätt hundraåriga minnen, det ombyter icke vänskapsförbindelser, som det ombyter grannar. Alexander I visste 1809, att hans folk ej då kunde förvänta sympatier i Finland, men han lyckades genom sin personlighet och sitt högsinta handlingssätt bryta udden af det passiva motståndet redan första generationen. Sedan följde vänskaplig beröring mellan de båda folken, ömsesidiga intressen och många finnars krigstjenst i Ryssland, hvarför redan i andra generationen, under Alexander II:s regering, beröringen blef så förtrogen som det var möjligt för två i språk, religion, seder och lynne så olika folk. Alexander II förstod förträffligt sin farbroders konst att lugna den svages naturliga fruktan för öfvermakten. Ingenting söndrar folken så ohjälpligt som misstron. Intet kan heller varaktigare befästa det goda förhållandet mellan två förenade folk, än det svagares trygghet, det starkares rättskänsla och bådas förtroende till hvarandras lojala tänkesätt.

Kejsar Alexander II var sju gånger i Finland: tre gånger som tronföljare 1842, 1851, 1854 och fyra gånger som kejsare, 1856, 1863 (två gånger) och 1876. Sista gången kom han i sommarens grönska den 14 Juli med kejsarinnan, tronföljaren och hans gemål, sin dotter Maria och flera andra af kejserliga familjen för att se konst- och industriutställningen i Helsingfors. Han hade

åldrats, kronan tyngde, ett krig stod åter vid rikets portar. Men han såg sitt Finlands framsteg under tjuguett års fredlig regering, så vidt de kunde med ögat uppfattas. Han såg den tekniska skicklighet, som i hårda tider skall ersätta åkerns frusna ax; han såg i bilder och taflor kulturens oväntadt rikt uppspirande blomma i konsten. Hans blick ljusnade: han hade framför sig frukterna af det nyvaknade lif, som han framkallat i Finland, och belöningen var den oskrymtade kärlek, som på alla håll omgaf honom. Detta kejserliga besök var ett särskildt ynnestbevis och fick en rörande prägel af förtrolighet, man kunde säga hjärtlighet, som ingen hofetikett förmådde afkyla. När senatens ledamöter fingo audiens, presenterade kejsaren för dem tronföljaren med den önskan, att samma förtroende, som alltid rådt mellan honom och Finlands folk, måtte fortlefva äfven under hans sons tid. Vid galamiddagen i kejserliga palatset sjöngo fröknarna Basilier, Fohström och fru Engdahl, studenterne uppstämde ryska kejsarhymnen med finska ord, därefter Vårt land och, till cesarevnas (Dagmars) ära »Kong Kristian stod ved höjen mast». Kejsaren yttrade på svenska: »jag tackar». Om aftonen besökte kejsaren, tronföljaren med gemål och storfurstinnan Maria svenska teatern och följande dag en stor folkfest, som Helsingfors stad arrangerat i Tölö park. Afresan skedde den 17 Juli på aftonen, men tronföljaren med gemål kvardröjde en dag längre och besökte då på förmiddagen åter utställningen, på aftonen finska operan, där scener ur Lucia och Barberaren i Sevilla uppfördes.

Det är de små dragen som kvarlefva i samtidens hågkomst. Historien sörjer nog för de stora.

Finland återsåg icke mera denne kejsare, som älskat det, som förstått det och som landet lönat med

så mycken kärlek tillbaka; det såg honom icke mer, förrän nu i bronsen. Tretton år efter sin död står han oss ännu för nära, för att vi skulle kunna mäta hans mått med mera oväld än våra känslors. Men vi föreställa oss, att våra efterkommande i det tjugonde seklet skola säga:

Finland var under kejsar Alexander II:s regering ett växande, blomstrande, lyckligt land. Enskilda bekymmer, sorger och strider funnos då, som alltid, men folket var lugnt, dess bärgning betryggad för små anspråk; odling, välstånd och upplysning i stigande tillväxt. Vant att begära föga af lyckan, men allt af sin Gud, såg detta land, efter mycken fruktan och lång ovisshet, framtiden åter ljusna. Det kunde nu hoppas, och det kände sig åter lefva. Det vaknade, som det vaknar efter en lång vinternatt, när lärkan åter bebådar vårens ankomst. Denne Gud, på hvilken det trodde och som så underbart ledt fädernes öden, hade nu gifvit landet en regent som förstod dess behof, hörde dess röst och gaf det mod att gå framåt — icke till makten, icke till äran, men till att i ringhet tjena den bestämmelse, hvartill det var kalladt i sin aflägsna nord. Sådant var Finland, sådant dess folk i Alexander II:s tid. Och samma allsmäktiga hand skall än vidare bära land och folk framåt i tidernas skiften. Dess namn skall icke försvinna, dess verk för mänskligheten icke förfrysa i drifvorna. »Det skall vara mitt land och mitt folk, säger Herren, och jag skall vara dess sköld.»

KÄNSLOR UTAN NAMN

En septemberafton år 1538 sken fullmånen ned på de lummiga trädgårdar, som då ännu sträckte sig längs sluttningen af Monte Cavallo i Rom, från palatset Colonna upp mot det lilla ensliga klostret San Silvestro på höjden af kullen. Mellan grupper af myrtnar, lagrar och mandelträd, mellan häckar af ännu blommande rosor och sandgångar kantade med jasminer och nejlikor, kastade talrika marmorstoder sin drömmande skugga i månskenet. Flora beherskade med sin spira aftonens dofter, Hebe uppfångade daggen i sin skål, dryaden hade stigit fram ur den höga platanen, medan en grinande faun till hälften dolde sig bakom de breda bladen af en hundraårig aloe, som nu slog ut sina första blommor. Kvällen var ljum, solen hade gått ned för mer än en timme sedan, och den första fuktiga svalkan efter en varm dag hade redan antagit det mjuka behaget af en italiensk nattluft. Naturen var genomandad af vällukt. Aftonbrisen gjorde sitt vanliga ströftåg från det fjärran hafvet i väster, men innan han nådde den eviga staden, bröt han sin vinge i Tiberdalen och förmådde knappt mera röra platanernas löf, ehuru han bar till trädgården ett aflägset sorl från den stora staden.

Utför de sluttande gångarna nalkades nu en man och en kvinna, som återvände från klostret. Än blefvo

de osynliga i trädens skuggor, än syntes de klart belysta af månskenet, men deras drag kunde man ej urskilja. De närmade sig långsamt, fördjupade i ett samtal, stannade stundom, likasom för att bättre uppfånga hvarandras ord, och fortsatte därpå sin vandring, tilldess att blott några steg skilde dem från palatsets trappa, som bevakades af två lejon i brons. Här tog den kvinnliga gestalten plats på en hvilobänk, medan mannen förblef vördnadsfullt stående framför henne, och en tredje gestalt, en ledsagande tjenare, visade sig på nog långt afstånd för att ej kunna lyssna på de talandes ord.

De två voro nu fullständigt höljda af skuggan. En gammal lager, som utbredde sina täta grenar öfver hviloplatsen, utestängde afundsjuk hvarje stråle af månskenet, såsom hade han ensam rättighet att stå där på vakt och att dölja de två för lejonens blickar, som spejade efter dem.

Hvem var denna kvinna? Hvem var denne man? Var det två älskande, som sökt en fridlyst plats och kvällens ensliga timme för sina förtroliga meddelanden? Eller var det palatsets unga signora, som valt denna skuggrika tillflykt för att dölja sin rodnad, när hon biktade någon ljuf synd för en veteran bland klostrets munkar?

Var det två älskande, huru förklara det lugn, som snarare kom dem att likna två i skuggan ställda statyer, än varelser prisgifna åt kärlekens stormar? Och gällde det bikten af hemliga synder, hvarför syntes den man, som mottog bekännelsen, mera vördnadsfullt vänta ett råd, än han gick att gifva ett sådant?

Det fanns något hemlighetsfullt uti denna trädgård. Antingen hade en sibylla fordom andats på bladen, eller hade en öfvermäktig ande gått härigenom, gifvit lif åt

den hårda marmorn, besjälat bronsen, frigjort parkens genier och lagt en mening i blommornas aftondoft. När de båda gestalterna närmade sig och den halfslumrande vinden rörde ånyo sina domnade vingar, uppstod ett sus mellan grenar och blad, mellan marmor och brons i det ovissa månskenet. Hebe sade till Flora: ser du honom? Flora svarade: ja, det är han! Dryaden tycktes utsträcka armarna för att hälsa de kommande, faunens hesa stämma uppväckte bronslejonen, deras manar reste sig, de tycktes vilja störta till sin beherskares fötter och säga till honom: befall öfver oss! Pelarne i portiken framträdde ur skuggan och glänste hvita af glädje; basrelieferna och freskerna bådo bevekande om en stråle ljus för att kunna synas och se.

I löf och blommor gick ett mildare sus. Nejlikan sade till jasminen: känner du henne? Jasminen svarade: ja, det är hon! och framförde detta budskap till rosorna. Rosorna läto talet gå vidare till träden och sade: hon har sett oss, därför kunna vi ännu blomma. Bland myrtnar och mandelträd susade samma hviskning: hon är vår, och vi äro hennes. Platanen sade: hon känner alla språk, hon vet äfven vårt, låt oss säga till henne: *ave!*

Sorlet nådde slutligen fram till den gamla lagern, som nu hade det afundsvärda företrädet att beskugga de två, hvilkas närvaro lifvade och hänryckte hela trädgården. Han härstammade, frö efter frö och rotskott efter rotskott, från den ättefader, som engång i tiden beskuggat Virgilii panna. Dante hade i hans faders skugga drömt om sin Beatrice; Laura hade af hans första späda blad flätat en krans åt sångens krönte furste Petrarca. Trädet lyssnade på det växande suset i aftonvinden och blandade ett rassel af löfven däri. Ja, ja, sade löfven, de store från fordom hafva kommit och

gått, men bland nu lefvande finnes ej *hans* like, ej heller *hennes!*

Brådare än förr nalkades nu en nyfiken fläkt; han trefvade ett ögonblick i den gamla lagerns krona, såsom ett barn i sin morfars grå hår, men flinkt hade han hunnit afbryta det yngsta toppskottet och kastade grenen på lek mellan de två gestalternas fötter. Mannen bugade sig till jorden, upptog lagerkvisten, räckte honom åt sin följeslagarinna och sade med ett uttryck, som det var skada att ingen såg:

— En stjärna har kastat lagern för edra fötter.

— Ja — svarade hon med samma obeskrifliga uttryck, i det att hon återgaf sin följeslagare lagern — de odödlige hafva unnat mig äran att räcka honom åt er.

Han mottog gengåfvan; man förstod, att han ej kunde afslå en gåfva från denna hand. Några ögonblick höll han tvekande kvisten i månskenet, likasom för att än en gång låta den i hennes åsyn fuktas af himmelens dagg; därpå försvann stjärnornas gåfva under hans vida mantel.

Fläkten försvann, trädgårdens sorl blef stumt, en tystnad inträdde, nästan så djup som två hjärtans gemensamma, i själens innersta dolda bön. Därpå sade mannen, fast och lugn, men alltid i den vördnadsfullaste ton, likasom afslutande kvällens samtal:

— Jag beder er, var min rådgifvarinna. Edra råd skola vara mig heliga. Jag går med osäkra steg att söka sanningen. Skingra mina tvifvel, öfvertyga mig under min tvekan, säg mig huru jag bör handla, ni som så väl förstått att leda mig på en jämn stig mot himmelen.

— Huru? frågade hans följeslagarinna. Ni begär råd af mig, ni, som så många andra rådfråga! Uti

detta sköna och rika Italien, som Gud har värdigats göra till en medelpunkt för mänsklighetens framsteg, säg mig en enda man eller kvinna, som icke skulle skatta sig lycklig att kalla sig eder lärjunge! Icke den visaste, icke den lärdaste, icke den snillrikaste, icke en påfve, icke en filosof skulle veta någonting nytt att lära er, och ni begär råd af mig!

— Eccellenza, återtog mannen, måhända tillskrifver ni mig mera än jag förtjenar af män; af kvinnorna, hvilkas känslor och åskådningssätt så mycket afvika från våra, har jag i alla händelser allt att lära. Om jag härtills icke förstått att lära något af ett ädelt och upphöjdt kvinnohjärtas beundransvärda uppfattning af lifvet, så är det utan tvifvel därför att jag icke känt *er*. Forntiden framställde alla dygder i kvinnoskepnad ...

— Ja visst; och likaså alla laster. Nåväl, låt oss vara kloka, låt oss göra ett byte. Ni skall förunna mig det, hvaröfver jag alltid skall vara stolt och som många skola afundas mig — eder vänskap, edert öfverseende, eder erfarenhet och skatterna af edert ojämförliga snille. Jag skall i utbyte gifva eder den svaga ersättningen af mina tårar, mina löjen och den gränslösa tillgifvenheten af en kvinna, som vördar er karakter ännu mer än hon beundrar edra talanger. Men — och här uppstod hon med den fina kvinnliga takt, som fruktar en alltför vidsträckt tolkning af hjärtats bekännelser — ni har ännu icke sagt mig er tanke om det lilla kloster jag ämnat uppföra inom trädgårdens murar. Det är sent; ni lofvar mig ju att återvända i morgon?

Hennes följeslagare svarade icke. Månen hade sjunkit lägre, och stjärnorna tindrade klara på det djupblå himlahvalfvet.

Efter några ögonblicks tystnad utsträckte den mantelhöljde mannen under lagerträdet sin kraftiga arm, först mot jorden, sedan mot himmelen, och sade med en af rörelse dämpad stämma:

— Här äro vi endast stoft. Där skola vi engång möta hvarandra strålande af ungdom, och då skola vi förstå allt. Jag tackar er, eccellenza.

Vid dessa ord aflägsnade han sig, efter en djup bugning, med fasta, manliga steg. Hans följeslagarinna följde honom med en lång, lugn, tankfull blick.

— För trettio år sedan — sade hon till sig själf — skulle man hafva kallat detta kärlek. Nu kallar man det vänskap, emedan man ej funnit ett uttrycksfullare namn. Och likväl är det intet af dessa två. Men hvad är då denna känsla, som liknar på engång ett barns undergifvenhet, en ungdoms glöd och en mognare ålders vördnadsfulla hängifvenhet; en självförsakelse utan gräns och ett självviskt behof att lyckliggöras genom en annan? Han hade rätt: en sådan känsla finner härnere hvarken namn eller förklaring. Vi skola förstå det engång där — där!

Och hon återvände till palatset med långsamma steg, åtföljd af tjenaren.

Åter började i trädgården dessa hemlighetsfulla hviskningar, hvarmed växternas fångna dryader, marmorns och bronsens bundna genier meddelade hvarandra sina intryck.

— Jag vet hvem *hon* älskat, hviskade Hebe; men *han* har aldrig älskat någon annan än mig. Om icke jag gifvit honom Hesperidernas äpple, vore han nu en gubbe.

— Han har aldrig älskat någon annan än mig, invände Flora med svartsjukans glöd. — Jag har räknat

de vårar han upplefvat, och de äro nu sextiotre; men jag fortfar att bekransa dem alla med blommor.

Dryaden reste sin lilla gestalt i halfdunklet och hviskade stolt:

— Om han skapat eder, har han besjungit mig. Jag har lånat honom mitt vänaste sus, och af mitt hår har han spunnit sin lyras strängar.

Faunens tjocka läppar förvredos till detta godmodiga grin, som var hans natur:

— Spunnit! Jag har sett honom måla demoner och mejsla titaner. Det lönar sig visst för honom att jollra med kvinnor om kärlek!

Lejonen skakade sina manar af brons och röto som hafvets aflägsna dån vid Tibermynningen:

— Jorden bär icke två män som han i väldig kraft. Han band oss i smältande malm och ställde oss här på vakt till tidernas ände. En sådan man leker icke med blommor.

— Nej, nej — genljöd det uti pelaregången; kapitälerna bände sig emot hvalfven, socklarna stampade grundvalen, freskerna sprungo fram ur kalken och de jättelika karyatiderna stångade mörkret — nej, nej, en sådan man leker icke med blommor!

Obekymrade om de stores förakt, fortforo träd, buskar och blommor att meddela hvarandra sina tankar i aftonvinden. Jasminerna frågade:

— Hvad vill det säga, att engång älska? Hon, som utsådde oss, har älskat i hela sitt lif.

— Jag känner henne, svarade rosenhäcken. Vid sjutton år gaf hon sin hand och sin kärlek åt Italiens ädlaste riddare, och när de älskat hvarandra i aderton år, gick en lansspets genom hans hjärta. Tretton år

ha vi grönskat öfver hans graf, men hon älskar honom ännu — honom och ingen annan.

Myrtnarna, som berömde sig att vara kärlekens räknemästare, började lägga tillhopa de siffror rosorna uppräknat.

— Sjutton, aderton och tretton, sade de, göra tillsamman fyratioåtta. Är det möjligt att älska, när fyratioåtta höstar plundrat glöden af lifvets sommar?

Jasminerna bekände att de ej hade räknat åren. Men om fyratioåtta icke mer var kärlekens ålder, hvad ville man då tänka om den förskräckliga siffran sextiotre?

Den gamla lagern hade lyssnat på de två, som biktat för hvarandra sina tankar under hans skugga. Han förstod dem bättre: han kände Dante och Petrarca, han skulle äfven upplefva Tasso.

— Hvem säger, suckade han, att kärleken alltid är den förtärande eld, som bränner till aska sitt föremål? Hvem säger, att icke samma hjärta kan älska ett minne och uppfyllas af friskare verklighet? Om Vittoria Colonna älskat och aldrig skall upphöra att älska den skugga, som engång kallat sig marchese di Pescara och var hennes ungdoms riddare, hvilket namn skall man gifva den nya känsla hvarmed den väldige Michael Angelo Buonarotti fyllt hennes själ?

— Kalla det höstdoft, sade jasminerna oskyldigt.

— Kalla det aftonrodnad, menade rosorna.

— Kalla det sista återskenet af en förgången vår, sorlade myrtenhäcken.

— Det är förgäfves, återtog lagern, att söka ett namn för det outsägliga. En gång under ett årtusende mötas två sådana andar som dessa, båda storartade båda mäktiga att fatta det högsta och båda sökande, den

ena i det förgångna, den andra i det närvarande, båda i det tillkommande. De mötas, men mötas sent, och om detta efter dödliges sätt att betrakta lyckan kallas *för sent*, så är det ur högre synpunkt en lycka för dem, ty sinnevärldens bojor fängsla dem icke mer, den jordiska kärleken vissnar, andarnes frändskap träder ogrumlad fram. Men anden är strömmande eter: de två strömma in i hvarandra, uppfylla hvarandra och förstärka hvarandra. För dem finnes ej år, ej gräns, ej skiljemurar. De skola strömma genom hvarandra och åter gå ut från hvarandra och åter söka hvarandra och mötas åter i det oändliga. Hvad kallar man då den våg, i hvilken strömmarna möttes?

Månen gick ned, stjärnorna doldes af moln, och den mörka, tysta natten visste ej något svar.

*

Aldrig hade detta sköna Italien, som genom en särskild skickelsens ynnest i sig förenat den antika konstens formfulländning med den kristna tidens djupa och innerliga romantik, under denna uppståndelsens vår, i hvilken det nu lefde och grönskade, frambragt en ädlare doftande blomma, än Vittoria Colonna. Samtida vittna med beundran, att hjärtats och snillets högsta gåfvor stämt hos henne det mest harmoniska möte med yttre behag. Född att herska genom börd, rikedom, makt och naturgåfvor, var hon så barnsligt ödmjuk uti sin tro, så kärleksfullt mild i sitt umgänge, att ungdomens gracer aldrig öfvergåfvo henne, icke ens när åren och pröfningarna lagt allvaret i hennes blick och förhöjt det medfödda behaget af hennes personlighet till en drottnings värdighet. Förlofvad redan i sin tidiga barndom och vid sjutton års

ålder förmäld med den få år äldre markisen af Pescara, som stupade i slaget vid Pavia 1525, såg hon sitt lif deladt mellan sällheten och sorgen. Efter sin makes död tycktes hon lefva blott för att begråta honom. Inga lysande anbud, inga enträgna uppmaningar från hennes stolta och mäktiga släkt förmådde rycka henne från det ensliga lugn, där hon, än i Rom, än i Viterbo, delade sin tid mellan välgörenhet, andaktsöfningar, konst och litteratur. Luthers läror hade vid denna tid trängt ned ända till sydspetsen af Italien, och markisinnan af Pescara tillhörde en liten förtrogen, men inflytelserik krets, som gynnade reformationen, utan att öppet bryta med påfvedömet. Mången hängaf sig redan åt hoppet att vetenskapens och konstens pånyttfödelse i Italien skulle efterföljas af en ännu betydelsefullare återuppståndelse af den fjättrade tron och den förvärldsligade kyrkan, när reformationens och familjen Colonnas fiender år 1541 fingo öfverväldet och morgonrodnaden af en ny tid försvann i mörkret af inkvisitionens fängelsehålor. Vittoria Colonnas lif uppfyller nära nog från rand till rand den tjusande vår, som utbredde sig öfver Italien från Savonarola till Ignatio Loyola (1498—1550).

Ingen läser sekularsnillet Michael Angelo Buonarottis historia, utan att på dess senare blad — och just de blad, som beteckna höjdpunkten af denne väldige andes utveckling — tillika läsa namnet Vittoria Colonna. Det hvilar en slöja öfver deras första förbindelse, som af några anses ha börjat redan år 1533. Men en långt tätare slöja har ända till våra dagar hvilat öfver arten och innerligheten af denna förbindelse, om hvilken blott ett varit höjdt öfver alla tvifvel — det, att den varit ren såsom himmelens ljus,

Vittoria Colonnas kvinnohjärta tillhörde en död, med hvilken hon väntade att återförenas på andra sidan om grafven. Michael Angelo hade aldrig älskat en kvinna; för honom fanns ingen nog stor, nog skön eller nog ren, för att motsvara kärlekens ideal. Och dock älskade ingen varmare än han, men hans kärlek liknade solskenet, den försmådde att uttömma sig öfver ett föremål, den gick att värma och lysa världen. Hans älskarinnor voro skapelserna af hans konst, men ingen af dem var konsten själf, ingen var det förkroppsligade ideal, åt hvilket han kunde hängifva sig med själens fullhet. Kärleken var för honom det namnlösa, det outsägliga, det oupphinneliga, hvaraf någonting fanns i alla den jordiska skönhetens former, men blott som en aning, aldrig som verklighet.

Den finska myten om Ilmarinen berättar oss, att denne hjälte, efter en olycklig kärlek, smidde sig en maka af silfver och guld, men kände dödens kyla i hennes armar. Michael Angelos konst, åt hvilken han gifvit sitt hjärta — denna stora, djärfva, ständigt emot det högsta hänblickande konst, som omfattade skulpturen, arkitekturen, måleriet och poesin — blef dock mer och mer för honom Ilmarinens maka af silfver och guld. Ju mer han aflägsnade sig från ynglingaåldern, som fyller alla tomrum med ljusfantomer, desto mera skuggades för honom idealets världar af mörka, demoniska skräckbilder, framkallade af hans mäktiga fantasi såsom en den mänskliga naturens protest emot konstens anspråk att framställa skönheten utan jordisk brist. Inom honom rasade en strid, som han aldrig biktade för någon dödlig, men som uppenbarade sig i hans konstverk. Emedan alla hans skapelser buro skönhetens plastiska prägel, hvilken han icke kunde förneka utan att förneka

sig själf, måste han slösa denna skönhet äfven på de fördömde. Vid den tid, när Michael Angelo gjorde sitt första utkast till de fruktansvärdt gripande bilder, som framställa yttersta domen, var hans outtömliga fantasi lika förtrogen med afgrundens eviga kval, som med helgonens eviga salighet. Han fann ett dystert behag i denna motsats mellan himmel och helvete. Mången har trott, att Michael Angelo, likasom sin beundrade förebild Dante, långt mera i det senare än i den förra funnit passande föremål för sin gigantiska bildningsgåfva. Men mot detta fantasins syndafall uppreste sig alla konstnärens ädlare känslor: därför gick han vid denna tid likasom beständigt kastad mellan ytterligheterna af mörker och ljus. Han återfann ingenstädes mer det själens lyckliga lugn, där inbillningen endast var ädla känslors vinge, som bar dem beständigt mot höjden. Sluten inom sig själf, hade han längesedan upphört att söka hos andra en vägledning eller en förklaring öfver gåtorna i sitt inre, när plötsligt Vittoria Colonna uppenbarade sig för hans misstrogna och likgiltiga blickar.

På hösten 1538 finner man de första säkra spåren af denna alldeles egendomliga förbindelse mellan två så öfverlägsna och upphöjda andar, för hvilken språket icke har något ord och lifvet så sällan ett motstycke. Man har sagt, att hvilket namn än en förbindelse mellan man och kvinna må antaga, kärleken dock alltid bevarar nyckeln till gåtan. Men lika visst som Vittoria Colonna var en af dem, hvilka aldrig kunna älska mer än engång uti sitt lif, likaså visst låg denna lifvets blomning för henne redan i det förflutna. Hon kom ofta från Viterbo till Rom för att betrakta mästaren bakom hans verk. Det var mer än beundran, mer än vördnad, mer än hängifvenhet: det var den ena höga och snillrika andens

oemotståndliga dragningskraft till den andra. Hon var skald som han: hon sände honom ett stort antal sonetter, och dessa varma, rena solstrålar ur en rik källa voro, utgifna af trycket, hennes samtids förtjusning. Man känner blott två dikter, som han sändt henne tillbaka: han böjer sitt knä för själens skönhet. Denna kvinna, som förstod honom bättre än någon man; denna friborna ande, som växte ända till höjden af hans egen andes mått och växte däröfver, emedan hon beherskade honom med sin klarhet och sitt lugn, var för Michael Angelo en ny uppenbarelse. Hon fyllde i hans själ det förfärande tomrummet mellan idealet och verkligheten. Det förekom honom som hade han allt att lära af henne. I hennes närhet tystnade stormarna inom hans bröst, demonerna flydde, helgon och hjältar skylde sina anleten, såsom ville de säga: vi äro dina verk, men hon är Guds! Och ett välgörande lugn utbredde sig öfver den store mästarens inre; han var icke längre ensam i världen, sedan det dock fanns en jämnbördig ande, som kände hvad han kände, men kände det finare, renare, uttrycksfullare än han själf.

Kanske låg Vittoria Colonnas tjusningskraft däri, att konstnären hos henne lyckades komma lös från sig själf. Den som vet hvilken osäglig möda, hvilka strider och hvilka kval det kostar en konstnärssjäl, som i många år beständigt format nya och åter nya gestalter af den glödande lavan uti sitt inre, att frigöra sig ifrån dem och känna den djupa svalkan af en fullständig själfförsakelse — han förstår, hvarför den störste ibland konstnärer kunde känna sig lycklig att sitta som lyssnande lärjunge vid en kvinnas sida, som skapat intet annat än sällheten.

Michael Angelo hade en bestämd motvilja att måla porträtter. Han fann ingenstädes fullkomligheten och ville ej nedlåta sig att förhemliga bristen. Och dock har han år 1540 målat Vittoria Colonnas porträtt, sannolikt det enda trogna som finnes af henne. Det är kändt af få, det finnes i London, gömdt för den eftervärld, som begapar styfva och intetsägande bilder af henne i Florens. När annars en konstnär målar ett kvinnoanlete, står han med eller mot sin vilja under inflytandet af yttre behag — eller frånvaron af behag. Men när Michael Angelo målade Vittoria Colonna i hennes femtionde år, måste han ha målat en själ, hvars oförstörbara ungdom genomträngt och förandligat det vissnade omhöljet. Under andra villkor skulle han aldrig ha målat henne.

Utom konstens område fanns ett annat, där dessa två så besläktade och dock så olika andar funno ett samband: det var religionen. Lifvets tyngdpunkt lutade för båda mer och mer bort emot eviga mål, och i samma mån miste de vanliga villkoren för jordisk sällhet sin betydelse, medan själens fordringar trädde klarare fram. De voro gamla på jorden, de förblefvo unga för evigheten.

Vittoria Colonnas inverkan på Michael Angelo röjer sig i följande sköna strofer, skrifna till hans lärjunge Vasari år 1556, och de förtjena att hvarje konstnär, af vördnad för den oöfverträffade mästaren, ristar dem djupt i sitt minne, såsom en sköld mot afgudarne.

»Buren af en bräcklig farkost midt i ett stormande haf, nalkas jag den gemensamma hamnen, där hvarje dödlig skall göra räkenskap för det goda eller onda han gjort i lifvet.

Nu känner jag huru mycket min själ varit utsatt för villfarelsen, när hon gjort konsten till sin afgud och sin enväldige herskare.

Tankar på kärlek, fåfänga och ljufva inbillningar, hvad blir det af eder nu, när jag närmar mig två dödar, den ena viss, den andra hotande?

Hvarken målarekonsten eller skulpturen kunna vara tillräckliga för att lugna en själ, som vändt sig till dig, o Gud, du som har öppnat för oss dina armar på korset.»

*

Tjugu år efter det möte, som skildrats i början af dessa anteckningar, kom åter en mantelhöljd man i septembermånskenet ensam gående utför sluttningen af Monte Cavallo genom trädgårdarna framåt palatset Colonna. Hans långsamma steg, hans något lutande hjässa antydde en början ålderdom, dock icke nog långt framskriden för att betaga foten dess fasthet eller gestalten dess kraft. Han gick i djupa tankar, han syntes likgiltig för trädgårdens numera förvildade skick. Gångarna voro öfvervuxna med gräs, rosenhäckarna glesnade, blomsterrabatterna förstörda, en del af parkens skönaste träd nedhuggna, flera af marmorstatyerna kullstörtade eller bortflyttade sedan den tid, när släkten Colonnas herrlighet tagit en ände. Men så likgiltig vandraren trampade förödelsens spår, kunde han ej undgå att igenkännas af några bland trädgårdens stumme invånare, som sett honom förr eller i honom funno sin mästare; åter gick ett sus genom de gamla träden, de förvildade häckarna, de ledbrutna marmorbilderna, de förgätna bronslejonen, de höga, halfförvittrade pelargångarna med deras fresker uti portiken: det är han, ja, det är *han!* Men hvar är då *hon?*

När vandraren kom till hvilobänken under den gamla lagern, stannade han plötsligt och tycktes åter-

kalla ett minne. Han bläddrade några ögonblick i en ritportfölj, som han bar vid sin barm, och fann där en liten, längesedan förvissnad lagerkvist. Månskenet föll klart på den plats, där han stod.

— Det var här! sade han och fortsatte sedan sorgsen sin väg.

*

När Vittoria Colonna dog i Viterbo 1547, stod Michael Angelo vid hennes dödsbädd. Med en ynglings blyghet ångrade han sedan, att han icke varit nog förmäten att kyssa hennes panna, där hon låg död. Han hade ju blott vågat kyssa hennes hand.

Han var då sjuttiotvå år. Sedan lefde han ännu nära en mansålder, kraftfull, verksam och beundrad, men alltmera ensam och sorgsen, tilldess att han 1564 i sitt nittionde år gick att finna själarnas eviga samband. Så många ha skrifvit om hans verk och hans stora personlighet, att väl några obetydliga rader kunna egnas åt hans hjärtas namnlösa känslor.

Innehåll:

